

บริหารตน
บริหารคน
บริหารงาน
พระเทพดิลก

กองทุนไตรรัตนานูภาพ

ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓

บริหารตน บริหารคน บริหารงาน
(เสริมสร้างสุขสันต์)

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร
รวบรวม เรียบเรียง

ในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี่ยนสมณศักดิ์
พระเทพดิลก
(ระแบบ จิตภาโณ ป.ธ.๖, ศน.บ., M.A.)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
เป็นพระราชกณະชั้นธรรม ที่
พระธรรมเมธาภรณ์

บริหารตน บริหารคน บริหารงาน
(เสริมสร้างสุขสันต์)

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตณาโณ)

รวบรวม เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งที่ ๓ : ธันวาคม ๒๕๕๓

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

๒,๐๐๐ เล่ม

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

คณะกฤติ วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพฯ

โทรศัพท์ ๐๒-๒๘๑-๕๕๑๐ โทรสาร ๐๒-๒๘๑-๓๖๗๕

พิมพ์ที่ บริษัท แปดสิบเจ็ด (2545) จำกัด

นางจรรุพรรณ วันทนทวี (พรศิวการพิมพ์) ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พุทธศักราช ๒๕๕๓

๑๘๕/๑๐ ลาดพร้าว ๘๗ แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐๒-๕๓๙-๘๖๓๒ โทรสาร ๐๒-๕๓๐-๖๐๙๑

คำนำ

หนังสือเรื่อง บริหารตน บริหารคน บริหารงาน เล่มนี้ เดิมที เดียวตั้งใจจะเรียบเรียง เพื่อประกอบการศึกษาในวิชาการบริหารการ จัดการองค์การทางพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักสูตรปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา โดยมีการกำหนดกรอบของเรื่องที่จะต้องศึกษาไว้ว่า

การบริหาร การจัดการองค์การทางพระพุทธศาสนา ตาม องค์ประกอบทางพระพุทธศาสนา คือ ศาสดา คำสอน บุคลากร ศาสนสมบัติ และศาสนพิธี รวมทั้งศาสนสถาน การศึกษา การ สาธารณูปการ และการตรวจสอบประเมินค่าโดยสร้างความ เชื่อมโยง บูรณาการทุกด้านให้สัมพันธ์กับสังคมของบรรพชิตและ คฤหัสถ์ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริหาร การจัดการองค์การ ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งความเคลื่อนไหวขององค์การที่เกิดขึ้น และสัมพันธ์กับองค์การอื่นในปัจจุบัน มุ่งเน้นการบริหารการ จัดการในระบบธรรมาภิบาล และธรรมาธิปไตยตามแนวพระ พุทธศาสนา

จะพบว่า ขอบข่ายที่กำหนดเอาไว้ นั้นค่อนข้างกว้างขวาง แต่ ถ้าผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้มองให้เข้าใจ ต่อการเป็นกระบวนการ ทางจิตขององค์ธรรม ทำให้เราพบความจริงว่าหลักธรรมในพระพุทธ ศาสนานั้นเป็นสัจธรรม ที่มีความเป็นอกาลิโก ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา

มีความร่วมสมัยอยู่ทุกขณะในฐานะขององค์ธรรม แต่ในภาคของการปฏิบัติจะต้องมีความเข้าใจชัดเจน ตามโครงสร้างสี่ปฐิธรรม ๗ ประการ คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักกลุ่มคน บุคคล

ในภาคปฏิบัติพระพุทธเจ้ามักทรงใช้คำว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม อันเป็นการแสดงว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีฐานะเป็นยา สามารถขจัดโรคได้ตามสมควรแก่สถานะของยาชนิดนั้นๆ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในความเป็นจริง ล้วนแล้วแต่เป็นหลักอริยสัจ ๔ ประการ เมื่อมองในภาคของการบริหารการจัดการองค์กร ไม่ว่าจะ เป็นระดับใดก็ตาม หากตีความให้แตกในกรณีของโครงสร้างของอริยสัจ ๔ คือ

อะไรคือปัญหาที่แท้จริงในกรณีนั้นๆ?

อะไรคือสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง?

อะไรคือเป้าหมายหลักที่เราต้องการ?

ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักการ วิธีการ ในการบริหาร จัดการ อย่างไร?

แน่นอนในด้านของการทำความเข้าใจต่อปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา เป้าหมายที่ตนต้องการนั้น ต้องมีความชัดเจนมากพอ เพราะหากว่าใจหยาบผิด ผลที่ได้ต่อไปจะผิดตามไปด้วย ทำนองการวินิจฉัยโรค หรือสมุฏฐานของโรคผิด กรรมวิธีการในการเยียวยารักษาโรคก็จะผิด ผลที่ต้องการหายจากโรคก็เกิดขึ้นไม่ได้

ดังนั้น การบริหารการจัดการองค์การทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ครบทั้ง ๔ กรณีของอริยสัจ ๔ ประการ แต่เมื่อถึงคราวบริหารจัดการองค์การจากหน่วยย่อย คือ ครอบครัวที่มีสามีภรรยา เป็นต้นไป จะใช้ธรรมะในกลุ่มของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ที่ทรงแสดงว่าเป็นภาเวตัพพรหม คือธรรมที่จะต้องลงมือประพฤติปฏิบัติ

แต่เพราะพระธรรมเป็นกระบวนการ ทำให้เราพบว่า องค์ธรรมที่ทรงแสดงบางคราวไม่มาก แต่กลับสามารถประสิทธิ์ประสาทความสงบสุขให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติในวงกว้างระดับโลกได้ เช่น

หิริ ความละอายต่อบาป โอตตปปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นธรรมคุ้มครองโลก

โลโกปตถมภิกขา เมตตา เมตตาความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข เป็นธรรมค้ำจุน อุคหนุนโลก

สติความระลึกได้ เป็นธรรมที่ทำให้คนตื่นในโลก

ปัญญา ความรอบรู้ตามความเป็นจริง เป็นแสงสว่างในโลก

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย เราพบว่าบุคคลสำคัญของชาติ ระดับพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ที่ทรงลาสมณเพศออกไปบริหารบ้านเมือง ทั้งๆ ท่านบวชมาตั้งแต่อายุน้อย แต่กลับสามารถใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่ทรงศึกษามาสมัยที่ทรงครองสมณเพศมาบริหารราชการแผ่นดิน สร้างสรรค์ให้เกิดความเจริญในด้านต่างๆ ให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขได้

การจัดการ การบริหารองค์การอะไร ระดับใดก็ตาม เป็นงานระดับอุดมการณ์ที่จะต้องมียุทธศาสตร์ วิธีการ ในการปฏิบัติการณ์นั้น

จะต้องสามารถอาศัยปัญญา สติ ความเพียรพยายาม ปรับเป็น
ไหวพริบปฏิภาณในการบริหารการจัดการไปตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ

อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา คือ **อัตถะ ประโยชน์** หิตะ
มีการเกื้อกูล **สุขะ ความสุข** ซึ่งจะพบว่า หลักธรรมต่างๆ ข้อย่อยในทาง
พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงประโยชน์ใน ๓ ระดับ แต่
มีความเชื่อมโยงกันอยู่ เพียงแต่เป็นประโยชน์ไว้ระดับใดอยู่ที่การ
สามารถสัมผัสได้ในขณะนั้นๆ เป็นหลัก การจะดูว่า เป็นประโยชน์
หรือไม่เป็นประโยชน์ ต้องดูในภาคของการปฏิบัติว่า หลักธรรมเหล่านั้น
สามารถเกื้อกูลแก่ตน คนอื่นหรือไม่ การจะดูว่า ผลจากการ
ปฏิบัติจะเกื้อกูลหรือไม่ จึงต้องตรวจสอบที่ผลสำเร็จว่า อำนวยความ
สุขให้แก่ตน คนอื่นมากน้อยแค่ไหนเพียงไรหรือไม่

ดังนั้น องค์รวมของพระพุทธศาสนา คือ

**แสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูล และอำนวย
ความสุขให้แก่ชนเป็นอันมาก เป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก
เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย เป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก**

อุดมการณ์เหล่านี้อาจจะต่างกันในด้านภาษา แต่จะลงกันสมกัน
ในด้านเนื้อหา ที่เป็นผลสัมผัสจากการปฏิบัติถูกต้องทางของบุคคลในยุค
สมัยนั้นๆ เช่น

พระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชที่ว่า

ตั้งใจจะอุปถัมภก   ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขันธสีมา   รักษาประชาชนและมนตรี

ภารกิจในการขับเคลื่อนเข้าสู่อุดมการณ์ที่ทรงวางไว้ ทรงทำด้วย **บังอบาย เบิกฟ้า** ด้วยการ **ฝึกพื้นใจพลเมือง** คือปิดประตูทางเสื่อม เปิดประตูทางเจริญ ด้วยการฝึกปรืออบรมประชาชน เน้นหนักไปในระดับศีลธรรมจรรยา ให้ประชาชนภายในชาติเป็นคนดีมีศีลธรรม สำนึกบาปบุญคุณโทษ กลัวบาปกรรม นรก มีความพอใจยินดีในการทำความดี ที่เป็นบุญเป็นกุศล มีความเชื่อมั่นในผลของการทำความดี ที่อำนวยความสุขให้ในขณะนั้นๆ และกาลต่อมา ทั้งบุญนั้นจะติดตามตัวไปในภพชาติต่อๆ ไป ตบแต่งภพชาติของตนให้ประณีตขึ้น เพียงเท่านั้นก็สร้างคนให้มีวินัยในตนเอง มีความพร้อมที่จะเว้นบาป เพียงเพราะอายุผีसाงเทวดา และพร้อมที่จะทำความดีด้วยสำนึกว่า คนไม่เห็นผีसाงเทวดาก็รู้เห็นการกระทำของตน สามารถพัฒนาสำนึกของตนให้ก่อปรด้วยหิริ โอตตัมปะปะเป็นหลักใจ เรือนใจฐานของใจ คนมีคุณธรรมเพียงเท่านั้นก็สามารถบริหารจัดการองค์กรให้มีความสุขความเจริญได้แล้ว

ปัจจุบันเรามีคำเป็นอันมากที่ค่อนข้างโก้หรูโดยไม่ค่อยมีการอธิบายขยายความว่า สารัตถะที่แท้จริงของข้อความนั้นๆ คืออะไร เช่น ธรรมาภิบาล ที่ในความเป็นจริงแล้ว เพียงแต่ดำเนินไปตามเส้นทางของพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม

เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

เท่านั้น สามารถเป็นอธิปไตยครบทั้ง ๓ เป็นธรรมาภิบาล เป็นหลักการในการสร้างสันติสุข สันติภาพ เพราะทุกกรณีเป็นผลมาจาก

สันติธรรม ที่ทำหน้าที่สงบ สบาย ลด ละ อำนาจของกิเลส ที่เป็นเหตุแห่งความไม่สงบ ปัญหา อุปสรรค อันตราย ของสรรพชีวิตมาทุกยุคทุกสมัย ตามหลักพระบาลีพุทธวจนะในประเภทของอิปิไตย ๓ ประการนั้น ทุกข้อถูกกำกับด้วยหลักธรรมที่มีความสำคัญทั้งนั้น คือ

๑. อตตอิปิไตย มีตนเป็นใหญ่ เชื่อมมั่นในตนเอง แต่ต้องทำ พูด คิด อย่างมีสติกำกับอยู่ตลอดเวลา

๒. โลกอิปิไตย หรือประชาอิปิไตย ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกนึกคิดของคนส่วนมาก ค่านิยม ความนิยม ความพอใจชอบใจของชาวโลกเป็นประมาณ แต่ต้องใช้ปัญญาเป็นหลักในการตรวจสอบ เทียงเคียง พิจารณาประกอบการตัดสินใจในทุกกรณี

๓. ธัมมาอิปิไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ให้ความสำคัญแก่ธรรม นิยมความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเป็นมาตรฐานกำกับด้วยความเป็นธรรม เทียงธรรม มีความเป็นธรรมที่สามารถพิสูจน์ยืนยันได้

หลักของอิปิไตยทั้ง ๓ หรือแม้แต่หลักทศพิธราชธรรม ราชสังคหะ จักรวรรดิวัตร หรือหลักธรรมอย่างอื่น เช่น ทำ พูด คิด ทุกอย่างทุกขั้นตอนของการบริหารการจัดการด้วยมีสติสัมปชัญญะ ความเพียร ในทางที่ชอบก็สามารถอำนวยประโยชน์อันมีลักษณะเกื้อกูล และอำนวยความสุขจากจุดย่อยถึงจุดใหญ่ได้แล้ว

ดังนั้น หนังสือเรื่อง บริหารตน บริหารคน บริหารงาน จึงเป็นการนำเสนอหลักธรรม ที่ในความเป็นจริงคือ สังฆารขันธฝ่ายกุศล หรือมรรคสังคหะในอริยสัจ ๔ ที่แต่ละองค์ธรรมขอเพียงมีจุดเริ่มต้นดี กุศลจะดึงเอากุศลธรรมประเภทเดียวกันเข้าสู่กระบวนการในการ

บริหาร การจัดการทุกๆ กรณี องค์ธรรมแต่ละข้อในความเป็นจริงมี อยู่ในคนทุกคน แต่ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างถาวรเท่านั้นเอง ที่สำคัญคือ ในเชิงปริมาณ ชาวโลกระดับกามาวจรภูมิ ใดๆ ก็ไม่อาจจะ ดำเนินทานกระแสอารมณ์ในทุกกรณีได้ เพราะนั่นเป็นวิสัยของพระ อรหันต์เท่านั้น

ดังนั้น องค์ธรรมใดที่มีน้อยไม่พอใช้ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ ก็ต้องพยายามเสริมให้เกิดความเข้มแข็งขึ้น หากองค์ธรรมใดขาด แคลนมากก็ต้องสร้างขึ้น เพราะกุศลธรรมที่คนฉลาดเสริมขึ้นหรือสร้าง ขึ้น จะมีฐานะเป็นมรรค หรือยานพาหนะที่ขับเคลื่อนนำพา ตนเอง องค์กร สถาปนที่ตนเป็นสมาชิก สังกัด หรือรับผิดชอบใน การบริหาร การจัดการ นำพาขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสุข ความ สงบ อันเป็นคุณลักษณะของนิโรธสัจ

เพราะฉะนั้น องค์ธรรมที่ต้องเสริมและสร้างขึ้นคือกุศลธรรม ส่วนเหตุทั้งหลาย ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในกลุ่มองค์ธรรม นั้นๆ ซึ่งในฐานะของพุทธศาสนิกชนอาจมองให้เห็นองค์ธรรม ที่ทำ หน้าที่ขจัดอกุศลทุจริต ที่นำพาชีวิต องค์กร ชาติบ้านเมืองให้ประสบ ปัญหา อุปสรรค อันตรธานมาจากอดีตกาลนานไกล จนถึงปัจจุบัน และแม้ในอนาคต ที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกในสมุทัยสัจว่า ตัณหา ๓ ประการ แต่ทรงเรียกในฐานะเป็นรากเหง้าแห่งอกุศลไว้ ๓ ประการ คือ โลก ความอยากได้ โภจร ความประทุษร้าย ทำลาย ล้าง หลง ความฉลาดเขลาไม่รู้ความจริง องค์ธรรมที่ตรงกันข้าม คือ **ไม่โลก ไม่โภจร ไม่หลง** แต่เมื่อมองไปที่องค์ธรรมที่มีพลังใน การทำลาย ขจัดรากเหง้า บาป อกุศลทั้ง ๓ นั้น เราจะพบว่า

ทาน การเสียสละ ทำหน้าที่ขจัดทำลายโลภะ เมตตา ทำหน้าที่ขจัดทำลายกิเลสประเภทโทสะ ปัญญา ทำหน้าที่ขจัด ทำลายกิเลสประเภทโมหะ

ดังนั้น จึงอาจสรุปว่า หากภายในใจของคนมีปัญญา ความมีน้ำใจเสียสละ มีความเมตตาอนุเคราะห์ต่อกันแล้ว จะบริหารใครอะไรก็ได้ เพราะคุณธรรม ๓ ประการในด้านที่สมบูรณ์ คือ ปัญญา บริสุทธิ์ และเมตตากฤษณา อันเป็นพระพุทธานุคุณ

ด้วยเหตุนี้ จึงได้ตัดสินใจขยายความในเอกสารที่เริ่มต้นจากความคิดให้เป็นคู่มือของนักศึกษาปริญญาเอก สาขาพุทธศาสนศึกษา ออกมาเป็นเล่มขนาดใหญ่พอสมควร ซึ่งต้องอาศัยคนใคร่ต่อการศึกษา ออกมาเป็นเล่มขนาดใหญ่พอสมควร ซึ่งต้องอาศัยคนใคร่ต่อการศึกษา การพิจารณาจริงๆ เท่านั้น จึงสามารถอ่านให้จบได้ แต่มั่นใจว่า หากท่านที่ได้รับมาก่อน ตามโครงสร้างของพหุสูตร คือ พัฒนาประสบการณ์ มีความทรงจำ แม่นยำ นำมาคิดเฟื่องพินิจ จนเกิดความรู้ความเข้าใจ เข้าถึงมิติต่างๆ แห่งเหตุผลแล้ว จะพบว่า พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าเป็น **อนุศาสนิปาฏิหาริย์** คือ **เป็นคำสอนที่อัศจรรย์ที่ใครก็ตามซึ่งมีการศึกษา นำมาปฏิบัติ จะได้สัมผัสผลตามควรแก่เหตุในกรณีนั้นๆ ตลอดมาและตลอดไปจริงๆ**

ในภาคของการปฏิบัติจะพบความจริงว่า การทำความดีทุกอย่าง มีความสืบเนื่องมาจากความรู้ในรูปของความรอบคอบรอบด้าน มีพื้นฐานของจิตที่บริสุทธิ์ใจจริงใจต่อตนเองคนอื่น ภารกิจ การงาน กฎ ระเบียบ และองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหาร

การจัดการองค์กร โดยมีความเมตตากรุณาต่อทุกคนที่เกี่ยวข้อง และคนที่จะได้รับผลจากการบริหารการจัดการองค์กร

พระพุทธเจ้า ทรงสมบูรณด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ แม้พระอรหันต์ และบูรพาจารย์ที่ทำหน้าที่ สืบสานองค์กรพระพุทธศาสนา สืบเนื่องกันมาจากอดีตกาลจนถึง ปัจจุบัน แต่ละท่านล้วนประกอบไปด้วยคุณธรรม ๓ ประการนี้มาน้อย ตามสมควรแก่กรณี

เนื้อหาหลักธรรมที่นำมาเสนอในแต่ละตอนนั้น เป็นหลักการ วิธีการที่เคยพิสูจน์ผลมาแล้ว อย่างต่อเนื่องยาวนาน จึงมีความคาดหวังว่า ทุกท่านที่ได้ทำความเข้าใจตามโครงสร้างของพหุสัจจะ ๕ ระดับ จะสามารถนำองค์ธรรมเหล่านั้น เข้าสู่ภาคของการปฏิบัติในการบริหารตน บริหารคน บริหารงานจากจุดย่อยคือ ครอบครัว จนถึงสถาบัน องค์กร แม้ศาสนจักร อาณาจักรได้ สามารถสร้างหลักการอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตรให้กระจายออกไปจนกลายเป็น การอยู่เย็นเป็นสุขได้เสมอ

การสำเร็จเป็นรูปเล่มนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากปราศจากการ สนับสนุนในด้านคำพิมพ์จากท่านที่มีกุศลศรัทธา มองเห็นคุณค่าของ ธรรมทาน ด้วยความเชื่อมั่นตามพระพุทธภาษิตที่ว่า

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย อันเป็นที่เคารพสักการะของ พุทธศาสนิกชนทุกท่าน ทุกฝ่าย ได้โปรดดลบันดาล อภิบาลรักษา

ให้ทุกท่านที่มีส่วนสนับสนุนในการจัดพิมพ์จนสำเร็จเป็นรูปเล่ม ให้
ได้รับความสุขกาย สบายใจ บรรเทาทุกข์ โศก โรค ภัย อันตราย
ประสบความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรม อันมีพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงประกาศแสดงไว้ดีแล้วโดยทั่วกัน

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ผู้ดำเนินการกองทุนไตรรัตนานุภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

ธันวาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

การบริหารการจัดการองค์การทางพระพุทธศาสนา	๑
ขอบข่ายของคำว่า บริหาร	๑
พระพุทธศาสนาเป็นระบบพัฒนามนุษยชาติ	๓
พระพุทธศาสนาเป็นหลักกรรมวาที เป็นวิริยวาที	๔
วิบัติ ๔	๖
สมบัติ ๔	๗
พฤติกรรมของคนในโลก ๔	๘
วุฒิธรรม ๔	๙
จักร ๔	๑๐
พระพุทธศาสนาเป็นหลักการพัฒนาคนมนุษยชาติ	๑๑
องค์ประกอบพระพุทธศาสนา	๑๒
หลักธรรม ๔	๑๕
ลำดับขั้นตอนของการบริหารตนของพระพุทธเจ้า	๑๗
อุดมการณ์ของพระพุทธเจ้าในอดีตกาล	๑๙
สไมธาน ๘	๒๑
บารมี ๑๐	๒๔
คุณธรรม ๑๐	๒๖
บารมีธรรมในการบริหารงาน	๓๐
กุศลธรรมนำส่งสู่สูงสุด	๓๘
การเตรียมความพร้อมจนเกิดความพร้อม	๓๙
หลักธรรมสำคัญที่ทำให้พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้า	๔๓
ทำอย่างไรจึงจะเกิดผลในลักษณะนั้น?	๔๕
อาการข้อติดเหล่านี้แสดงว่าอะไร?	๔๖
ปัจจัยหลักและปัจจัยเสริมในการตรัสรู้คืออะไร?	๔๗
ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ	๔๘
ทรงประยุกต์ประสบการณ์จากอดีต	๔๙
องค์ประกอบของความเป็นพระพุทธศาสนา	๕๑
วิริยวาที	๕๔
หลักศาสนธรรมในพระพุทธศาสนา	๕๖

ต่างกันโดยภาษาแต่เหมือนกันโดยเนื้อหา	๕๗
วิธีการในการวางธรรมให้เหมาะกับคน	๖๑
การจัดประเภทของธรรม	๖๓
สังฆธรรม ๓	๖๔
ปาพจน์ ๒	๖๘
ศาสนา ๒ ประการ	๗๐
หลักตัดสินพระธรรมวินัย	๗๔
โอวาทปาฏิโมกข์	๗๗
หลักธรรมในภาคบริหารคน บริหารตน	๗๙
การบริหารตนเพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความดีส่วนตน	๘๐
หลักธรรมนำสู่ความเป็นมนุษย์ทั้งกายใจ	๘๓
กุศลกรรมบท ๑๐	๘๔
อริยมรรคมีองค์ ๘	๘๗
หลักการบริหารศาสนบุคคล	๙๑
หลักการบริหารภิกษุบริษัท	๙๒
ลำดับขั้นตอนของความเป็นพระสงฆ์	๙๓
การพัฒนาบุคลากรสงฆ์	๙๖
กำเนิดแห่งพระวินัย	๑๐๑
การเกื้อกูลกันของพระวินัยและพระพรหม	๑๐๘
ส่วนประกอบขององค์กร	๑๑๐
การจัดความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่าง	
อุปัชฌายะและสังฆวิहारิก	๑๑๑
คุณสมบัติของท่านที่เป็นอุปัชฌาย์	๑๑๒
สมบัติหลักในการให้การบรรพชาอุปสมบท	๑๑๔
การบริหารการจัดองค์กรวัด	๑๑๕
พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของพระภิกษุ	๑๒๐
หลักการวิธีการในการบริหารการจัดการองค์กรหลัก	๑๒๒
คุณธรรมหลักที่ทุกคนในองค์กรจำเป็นต้องมี	๑๓๓
อยู่ร่วมกันฉันมิตร	๑๓๖
พรหมวิหาร ๔	๑๔๐

อคติ ๔	๑๕๗
การบริหารการจัดการองค์การจากฐานของสาราณิยธรรม	๑๕๑
การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร	๑๕๘
การบริหารองค์การตามหลักอภิธานิยธรรม	๑๖๑
กรอบของคำว่า การจัดการและการบริการ	๑๖๒
การบริหาร การพัฒนาตนตามหลักของมงคลสูตร	๑๗๗
มงคลสูตร	๑๗๘
ลำดับพัฒนาการชีวิต ตามมงคลสูตร	๑๗๙
การจัดความสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่น	๑๘๔
การสร้างสรรค์สถาบันครอบครัว	๑๘๗
การบริหารการจัดการองค์การพุทธบริษัท	๒๒๐
การบริหารการจัดการองค์การที่ทรงแสง	๒๒๕
สัปปริสธรรม ๘	๒๒๗
สัปปริสธรรม ๗ ภาคปฏิบัติ	๒๒๘
การบริหารการจัดการองค์การในรูปของการพัฒนาการไปด้วยกัน	๒๓๑
การบริหารการจัดการองค์การตามหลักทศพิธราชธรรม	๒๔๒
ทศพิธราชธรรมในภาคบริหารตน	๒๔๔
ทศพิธราชธรรมในการบริหารคน	๒๕๐
จักรวรรดิวัตร	๒๕๙
ราชสังคหะ	๒๖๑
การบริหารจัดการตามโครงสร้างโยธสูตร	๒๖๗
หลักการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน	๒๖๙
คุณธรรมในการบริหารคน	๒๗๑
อวิชาคืออะไร?	๒๗๙
การบริหารการจัดการองค์การมองผ่านการลดของกิเลส	๒๘๕
ไฟคือราคะ	๒๘๗
โลภะ	๒๘๘
โทสคูติ	๒๘๙
โมหะ	๒๙๐
บำบัดทุกข์ บำรุงสุข	๒๙๑

การบริหารการจัดการ องค์กรทางพระพุทธศาสนา

ขอบข่ายของคำว่า บริหาร

การบริหาร เป็นภาษาที่เพิ่งคิดขึ้นไม่นานนัก เมื่อก่อน
โดยเนื้อหาสาระ โดยกรมองจากภาคสนามของการบริหาร
การจัดการอะไรในด้านใดก็ตาม คงอยู่ในกรอบขอบข่ายของ
การดำเนินงานใน ๔ เรื่องใหญ่ๆ คือ

๑. การป้องกัน สรรพชีวิต สรรพสิ่ง เกิดขึ้นท่ามกลาง
ภัยอันตรายสารพัด พระพุทธศาสนาสรุปรวมเป็นทุกข์หรือ
อาจจะกระจายไปเป็นทุกข์ ภัย โรค อันตราย อุปสรรค
ปัญหา คัฏฐ ขวากหนาม เป็นต้น แต่สรุปแล้วก็คือ ปัจจัย
แห่งความทุกข์ นั่นเอง การพยายามศึกษา ติดตามทุกอย่าง
ที่ใกล้กับตัวเรา องค์กร ชชาติบ้านเมือง เมื่อมองเห็นว่าจะ
เป็นอันตรายก็พยายามป้องกันไม่ให้เกิดอันตราย หรือลดความ
รุนแรงของอันตรายลงไป

เพื่อต้องการอะไร?

เพื่อต้องการให้ความทุกข์ไม่เกิดหรือลดลง จางคลายลง

๒. การขจัดปัญหา อุปสรรค อันตราย ทุกข์ ภัย
โรค เป็นต้น ที่ปรากฏเกิดขึ้นแล้ว คน องค์กร กำลังประสบกับ
ความทุกข์เหล่านั้นอยู่ จะต้องมีความตื่นตัวในการพยายาม

ลดความรุนแรงของทุกข์ให้น้อยลง และหายไปได้ในเวลาที่รวดเร็ว

ขจัดปัญหาเพื่ออะไร?

เพื่อขจัด บำบัด บรรเทาความทุกข์ที่กำลังประสบอยู่ให้ลดลง บรรเทาหลง หายไปเป็นช่วงๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การหายไปอย่างสิ้นเชิงของความทุกข์

๓. การทำนุบำรุง พัฒนา สร้างสรรค์ วิริเม เพื่อบุกเบิก พัฒนาให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นในด้านต่างๆ เพื่อให้มีภูมิต้านทาน ภัย อันตราย โรค ทุกข์ เป็นต้น จนสามารถดำรงตนอย่างมีปัญหาน้อยลงในด้านต่างๆ จนถึงบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือการหมดสิ้นปัญหา

บริหารเพื่ออะไร?

เพื่อให้คน องค์การ ตลอดจนถึงประเทศชาติอันเป็นส่วนรวมเข้าถึงประโยชน์ ความสุขที่ตนสามารถสัมผัสได้ จนถึงอุดมสุขที่ไม่มีมีความทุกข์มาพองพาน

๔. การรักษา การรักษาขนบ ธรรมเนียม ประเพณี จารีต แบบแผน หลักการ วิธีการ ปฏิบัติการ ความดีงามต่างๆ ที่ตนให้เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ จากเพิ่มพูนขึ้นใน ข้อที่ ๓ จนถึงความไพบูรณ์ สมบูรณ์ด้วยความสุข ความสงบ สันติภาพ สันติธรรมในชั้นต่างๆ ตามหลักของประโยชน์ ๓ ประการ คือ

- ประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นการอยู่ดีมีสุขตามสมควร
แก่ฐานะ อันเป็นความสุขความสมบูรณ์ระดับมนุษย์

- ประโยชน์ในกาลภายหน้า หมายถึง วันหน้า
เดือนหน้า ปีหน้า ชาตินี้ และชาติต่อไป อันเป็นผลของ
กุศลกรรมที่บุคคลได้กระทำไว้ อำนวยผลให้เป็นที่พึงพำนักของ
ใจ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

บุญย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายผู้บำเพ็ญบุญ ทั้งใน
โลกนี้และในโลกอื่น หรือ

จงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต อย่าประพฤติธรรมให้
เป็นทุจริต เพราะธรรมที่ประพฤติกดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้
ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า เป็นต้น

- ประโยชน์ระดับสูงสุด อันเป็นผลมาจากการดับไป
ของทุกข์และเหตุเกิดแห่งทุกข์อย่างสมบูรณ์ ทำให้ท่านเหล่านั้น
เป็นพระอรหันต์บุคคลจากขั้นต้น ยังมีการเกิดในภพชาติที่ประณีต
ขึ้นไป จนถึงยุติการเกิดในรูปแบบต่างๆ

พระพุทธศาสนาเป็นระบบพัฒนามนุษยชาติ

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนานั้น สามารถกล่าวโดย
สรุปว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อ
ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย

พระพุทธศาสนาเป็นหลักกรรมวาที เป็นวิริยวาที

หลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นกรรมวาที คือกล่าวถึงผลทั้งหลายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ และในการกระทำนั้นเองจะต้องใช้ความพยายามอย่างต่อเนื่อง จึงเรียกว่า วิริยวาที กรอบของความพยายามคงอยู่ในหลัก ๔ ประการข้างต้น คือพยายามในการป้องกันความชั่ว พยายามในการละลดความชั่ว พยายามในการพัฒนาความดี และพยายามในการรักษาสืบสานความดี หรืออาจจะพูดวิธีการการบริหารคือ การป้องกัน การบำบัด การบำรุง และการรักษา

กระบวนการของกรรมที่ต้องทำด้วยความพยายามดังกล่าวนี้ ทำให้กระบวนการของกรรมแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงใหญ่ๆ คือ กรรมในกาลอดีตกาลนานไกล กรรมในกาลอดีตใกล้ และกรรมในกาลปัจจุบัน แสดงว่าชีวิตของคนจะประสบผลในทางใดก็ตาม มีความเกี่ยวข้องกับกรรม ชีวิตคนในแต่ละชาติจึงเชื่อมโยงอยู่กับกรรม ๓ ประเภท คือ

๑. อปฺราปรเวทนิยกรรม กรรมในอดีตกาลนานไกล ที่เคยกระทำไว้ในชาติปางก่อน นับจากชาติปัจจุบันไปจากชาติลำดับที่ ๓ เป็นต้นไป เนื่องจากกรรมมี ๒ ประเภทเป็นหลัก อันได้แก่กรรมดีกับกรรมชั่ว กรรมในอดีตจึงมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ใครจะมีกรรมอะไรมากกว่ากันขึ้นอยู่กับ การกระทำของคนเหล่านั้นเป็นประการสำคัญ คนที่สร้าง ๕ บริหารตน บริหารคน บริหารงาน

บารมีธรรมมามากแสดงว่ามีกรรมดีมาก ทำให้คนเหล่านั้น อยู่ในฐานะที่ท่านเรียกว่า บุญเพกตบุญญตา ท่านมีบุญที่ได้ กระทำมาในกาลก่อน ขอบข่ายของกรรมประเภทนี้อาจจะ แบ่งออกได้ทั้ง ๓ กาล แต่ถ้าทำบาปไว้มาก ท่านเรียกว่า บุญเพกตปาปกรรม คือกรรมที่เป็นบาปได้กระทำมาในกาล ก่อน ที่ครอบคลุมกรรมในกาลทั้ง ๓ เช่นเดียวกัน

๒. อุปปีชชเวทนียกรรม กรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน คือ ก่อนที่จะมาเกิดในชาติปัจจุบัน คงมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่วเช่น เดียวกัน หากผลเหล่านั้นเด่นท่านเรียกว่า คนมีบาป หรือ คนมีบุญ

๓. ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมที่คนกระทำในชาติ ปัจจุบัน อาจจะเป็นปีก่อนๆ เดือนก่อนๆ หรือวันก่อนๆ และใน ขณะนั้นๆ คงเป็นได้ทั้งบาปและบุญ ตามเจตนาที่บุคคลกระทำ ลงไป ทุกขั้นตอนของชีวิตไม่ว่าจะเป็นการบริหาร การจัดการ อะไรก็ตาม หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงมาเริ่มที่ การบริหารตนของคนแต่ละคนก่อน

กระบวนการของกรรม ที่เป็นผลจากความพยายาม ของคนทั้งทางถูกและทางผิด ล้วนมีส่วนอย่างสำคัญในการ บริหารการจัดการทุกกรณี โครงสร้างหลักของชีวิตจึงมีความ เชื่อมโยงกันทั้งอดีตไกล อดีตใกล้ และปัจจุบันดังกล่าว ท่าน จำแนกเป็นรูปของสมบัติ ๔ และ วิบัติ ๔ ประการ คือ

วิบัติ ๔ จุดอ่อน ความบกพร่องในจุดต่างๆ กลายเป็น ปัญหาอุปสรรคต่อพัฒนาการในหลายๆ ด้านของชีวิต จำแนก เป็น ๔ ประการ คือ

๑. **คติวิบัติ** ในช่วงยาวนานเกิดจากบาปกรรมที่ตน กระทำไว้ในอดีต จิตใจถูกกำกับด้วยผลบาปหรือถูกครอบงำ ด้วยอำนาจของกิเลส เป็นเหตุให้ระบบการคิด การทำ การพูด ของตน เป็นปัญหาอุปสรรคต่อตนหรืออาจจะอยู่ในสถานที่ เกี่ยวข้องกับคนที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาตน

๒. **อุปธิวิบัติ** ความวิบัติของรูปร่าง บุคลิกภาพ สุขภาพ ร่างกายพิกลพิการ ไม่สง่างาม งดงาม มีโรคมาก สุขภาพไม่ดี

๓. **กาลวิบัติ** กาลเสีย หมายถึงการเกิดมาในยุคสมัย ที่คุณสมบัติของตนไม่เป็นที่ต้องการของสังคม ผู้ปกครองสังคม มีปัญหาด้านคุณธรรม มีปัญหาอาชญากรรม เศรษฐกิจ จริยธรรมมาก และแพร่หลาย

๔. **ปโยควิบัติ** ความวิบัติของการประกอบ การกระทำ ความประพฤติขาดความสำนึกดี ไม่มีความรับผิดชอบ ใฝ่ต่ำ ผักใฝ่ในความชั่ว คนชั่ว หมกมุ่นอบายมุข เป็นต้น เป็นคน ประเภทมึตมาและมึตไป

สมบัติ ๔ ความถึงพร้อมหรือความสมบูรณ์ ๔ ประการ
คือ

๑. **คติสมบัติ** สมบูรณ์ด้วยคติคือสถานที่เกิด ตระกูล
ที่เกิด เช่น การเกิดมาในตระกูลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง การศึกษาดี มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาตน
ในด้านต่างๆ ในช่วงสั้นๆ หมายถึงสถานที่ไป ถนนหนทาง
ท้องถิ่นที่เข้าไปเกี่ยวข้องมีส่วนเกื้อกูลแก่ตน เป็นต้น

๒. **อุปธิสมบัติ** มีความสมบูรณ์ในด้านรูปร่างกาย
สุขภาพ บุคลิกภาพ อนามัยดี เช่น มีรูปร่างดี มีเสียงไพเราะ
มีผิวพรรณงาม มีทรวดทรงสมส่วน

๓. **กาลสมบัติ** เกิดมาในยุคสมัยที่ปัจจัยประกอบใน
การครองชีวิตดี เช่น สภาพสังคมดี มีผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรม
สังคมอำนวยให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่งเสริม
ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ

๔. **ปโยคสมบัติ** สมบูรณ์ด้วยการประกอบกระทำ
บำเพ็ญตน พัฒนาการ อันเป็นการอาศัยผลจากปัจจัยเสริม
ภายนอกข้างต้น ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน คน งาน
ตามสมควรแก่ฐานะ ฐานะจิตสำคัญคือการใช้ความเห็นชอบ
ตามทำนองคลองธรรม อันอาศัยหลักการเรียนรู้จากปัจจัย
ภายนอก และการนำมาคิดพิจารณาด้วยหลักที่เรียกว่า
โยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจด้วยวิธีที่แยบคาย ยุติด้วย
เหตุผลและความดี ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ

พฤติกรรมของคนในโลก

จากหลักของสมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ นี้เอง ทำให้คนในโลก มีความเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลจาก อดีตกรรม และปัจจุบันกรรม จนถึงปัจจุบันขณะ คือในแต่ละ ขณะของการทำ การพูด การคิดของคนแต่ละคน เป็นเหตุให้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกคนในโลกตามพฤติกรรมของเขาเอง ออกไปเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. **มืดมา มืดไป** เป็นคนที่มีบาปกรรมนำมาเกิด ในปัจจุบันขาดการศึกษา อบรม พัฒนาการ เป็นคนไม่ใฝ่ดี นำให้มีความตกต่ำตลอดไป บางกรณีอาจจะเป็นการสืบสาย ตระกูลไปที่เดียว

๒. **มืดมา แต่สว่างไป** เป็นคนประเภทที่มีความอ่อน ด้อยในด้านตระกูล สถานที่เกิด สภาพแวดล้อม แต่กลับเป็น คนสู้ชีวิต มีความคิดดีพยายามถูกทาง สามารถสร้างสรรค์ พัฒนาการเอง ครอบครัวยุติตระกูลให้มีความเจริญก้าวหน้าได้

๓. **สว่างมา แต่มืดไป** ได้แก่ คนที่เกิดมามีความ สมบูรณ์ครบ แต่ไม่มีความเพียรพยายามในการรักษา สืบสาน จนถึงพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุติ ให้มีความเจริญก้าวหน้า หรืออย่างน้อยก็สามารถรักษา สืบสานตระกูลวงศ์ของตนไว้ แต่กลับทำตนเอง ครอบครัวยุติตกต่ำเสื่อมถอย

๔. **สว่างมา และสว่างไป** เป็นคนที่เกิดมาสมบูรณ์ ด้วยสมบัติ ๔ ประการ ตนเองอาศัยความพร้อมที่มีอยู่ก่อน

๕. บริหารตน บริหารคน บริหารงาน

รักษาพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ กอปรด้วย
คุณธรรมนำตนเอง ครอบครัว องค์กร เข้าถึงความรุ่งเรืองอยู่ได้

จากหลักของสมบัติและวิบัติอย่างละ ๔ นี้ ยุติด้วยหลัก
ความจริงของชีวิตในฐานะเป็นกระบวนการของกรรมอันเป็น
การแสดงให้เห็นความจริงของโลกและชีวิต ว่าทุกชีวิตสามารถ
ลิขิตตนเองได้ แม้จะมีปัญหาอุปสรรคอยู่มากบ้าง น้อยบ้าง
ก็ตาม ทำให้เราเห็นว่าบนเส้นทางชีวิตของศาสดา มหาบุรุษ
รัฐบุรุษ นักปราชญ์ ยากที่จะมีชีวิตพลาดมาด้วยกลีบกุหลาบ
แต่ละท่านได้ผ่านการต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคมาด้วยกันทั้งนั้น
ความสอดคล้องกันแห่งสังขารกรรมเหล่านี้ พึงสังเกตจากกลุ่ม
กรรมเป็นอันมาก ที่ทรงแสดงไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น

วุฒิธรรม ธรรมเป็นเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้า ๔
ประการ คือ

๑. **สัปปุริสสังเสว** การคบหาสมาคมกับคนดี
ร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมผลประโยชน์กับคนดี
ที่เรียกว่า สัตบุรุษ

๒. **สัทธรรมสวนะ** สดับคำสั่งสอนของท่าน สนใจ
อ่าน ศึกษา ค้นคว้า หากความรู้ความเข้าใจในคำสั่งสอนของ
ท่าน สัตบุรุษที่ตนคบหาสมาคมด้วย

๓. **โยนิโสมนสิการ** การนำหลักธรรม ข้อมูลข่าวสาร
นั้นๆ มาวิเคราะห์ ตรวจสอบวินิจฉัยพิจารณาอย่างมีเหตุ มีผล
สมเหตุ สมผล ยุติด้วยเหตุผลและความดี ยุติด้วยธรรม

๔. **ธัมมานุธัมมปฏิบัติ** ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติธรรมถูกหลัก ถูกทาง ทั้งในการกระทำ คำพูด และการคิดจะต้องสอดคล้องกับธรรม ยุติด้วยธรรม มีความเที่ยงธรรม สรุปว่า เป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม

จักร ธรรมที่หนุนนำชีวิตไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความสำเร็จ ความรุ่งเรือง ดุจรถนำคนไปสู่จุดหมายปลายทาง ๔ ประการ คือ

๑. **ปฏิรูปเทสวาสะ** การอยู่ในประเทศที่สมควร เป็นเงื่อนไขปัจจัยอย่างสำคัญในการนำชีวิตเข้าสู่ความเจริญก้าวหน้า ในลักษณะของการเข้าท่า เข้าทาง หรือมีท่าเลดี

๒. **สัปปริสุปัสสยะ** การคบหาสมาคมกับคนดีด้วยการร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมผลประโยชน์กับคนดี มีความเฝือดี พอใจยินดีในความดี คนดี อันเป็นหลักการในการใช้ปัญญาพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว ให้ความเคารพนับถือ ยกย่องแก่คนที่ควรแก่การเคารพนับถือยกย่อง โดยมองที่การกระทำของคนเหล่านั้นเป็นเกณฑ์

๓. **อิตตสัมมาปณิธิ** ตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ มีปัญญา ประกอบในการคิดพิจารณา กำหนดเป้าหมาย ทิศทาง มีความมุ่งมั่น ในการดำเนินชีวิตไปตามหลักของสัตบุรุษ

๔. **ปุพเพกตปุญญตา** เป็นคนมีบุญที่ได้กระทำไว้ดี สะสมอบรมมาดีในอดีตชาติ อดีตกาล และปัจจุบันกาล

พระพุทธศาสนาเป็นหลักการพัฒนามนุษยชาติ

การบริหาร การจัดการ ที่จัดว่าสำคัญในทางพระพุทธศาสนา สอดรับกับหลักที่พูดกันว่า

“การจะพัฒนาอะไรก็ตาม ให้เริ่มต้นที่การพัฒนาคน และการพัฒนาคนที่สำคัญคือการพัฒนาที่จิตใจ”

ดังนั้น ก่อนจะบริหารจัดการอะไรก็ตาม พระพุทธศาสนา จึงเริ่มที่ตัวคนแต่ละคน หลักการพัฒนาคนจึงเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมทางกาย วาจา ใจของคนเหล่านั้น โดยเน้นที่การพัฒนาจิตเป็นจุดเริ่มต้น และจบลงที่จิตพัฒนาจนไม่ต้องพัฒนา เป็นอันเสร็จภารกิจในทางพระพุทธศาสนา โลกและชีวิต เรียกว่า อเสขบุคคล คือบุคคลที่ยุติการศึกษาหรือจบการศึกษาอย่างแท้จริง นั่นคือการบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ อันเป็นบุคคลระดับอุดมคติ

การพัฒนาจิตในชีวิตประจำวันคัดสรรสิ่งสัมผัส จดจำสิ่งที่ควรจำ หัดคิดให้ได้ คิดให้ดี คิดให้เป็น คิดให้ชอบ กอปรด้วยความรู้จำ รู้แจ้ง และรู้จริงในมิติต่างๆ

องค์ประกอบพระพุทธศาสนา

ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะกลายเป็นศาสนา ที่มีองค์ประกอบทางศาสนาครบบริบูรณ์ทั้ง ๕ ประการ คือ

๑. ศาสดา พระพุทธเจ้าที่ทรงประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงในการบริหาร จัดการกับพระทัยของพระองค์ ด้วยการทรงตรัสรู้ความจริงที่แท้จริง คือ หลักอริยสัจ ๔ ประการ อันเป็นองค์ประกอบร่วมของความเป็นโลก และชีวิตสังคม จนถึงพ้นจากกระแสของโลก

๒. ศาสนธรรม ทรงมีระบบคำสอนที่มีความถูกต้องสมบูรณ์ สามารถสรุปรวมประเภทของศาสนธรรมออกไปเป็น ๔ ประเภท คือ

- **ปริญาตัพพธรรม** คือปรากฏการณ์ต่างๆ ของธรรมชาติ อันสรุปรวมเป็นเนื้อหาวิชาทางวิทยาศาสตร์ หรือศาสตร์ทั้งหลายในปัจจุบันที่ตกอยู่ในกระบวนการของเหตุปัจจัยที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดถึงที่เกิดขึ้นจากกรรม คือการกระทำตามความคิดของมนุษย์ หรือทำตามสัญชาตญาณของสัตว์บางประเภท

- **ปหาตัพพธรรม** สาเหตุของปัญหาสารพัดในโลกที่พระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นสมุทัย คือสาเหตุแห่งความทุกข์ของสรรพชีวิตในโลกนี้ เช่น ต้นเหตุทั้ง ๓ ประเภท เป็นต้น

- **สังฆิกาดัตตพพธรรม** หลักธรรมที่เป็นเป้าหมายของ
สรรพชีวิตในโลก ที่ต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์
พระพุทธศาสนามีหลักธรรมนำผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงเป้าหมายตาม
กลุ่มประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ ที่อาจเรียกว่า มนุษยสมบัติ
สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ

- **ภาเวตตพพธรรม** หลักธรรมเป็นเหตุแห่งความสุข
ในระดับต่างๆ สรุปรวมเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คำสอน
กลุ่มนี้มีการสรุปไว้ในลักษณะต่างๆ เช่น การไม่ทำบาปทั้งปวง
การทำกุศลให้สมบูรณ์ การทำจิตให้ผ่องแผ้ว การเจริญสติหรือ
ความไม่ประมาท เป็นต้น

๓. **ศาสนบุคคล** หมายถึง ศาสนิกในพระพุทธศาสนา
เรียกโดยสรุปว่า พุทธบริษัท กาลต่อมามีการขยายออกไปเป็น
ฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ฝ่ายบรรพชิตเรียกในหมู่
พวกตนเองว่า สหธรรมิกบ้าง สพรหมจารีเป็นต้นบ้าง จำแนก
เป็น ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขมานา ๓ ประเภท
ที่เป็นนักบวชสตรีในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน
ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ยืนยัน
ความมีอยู่แต่ยุคแรกแล้ว ปัจจุบันจึงมีเพียง พระภิกษุ สามเณร
แม่ชี ความเป็นจริงคือ อุบาสิกาที่รักษาศีล ๘ ตลอดเวลา
ที่ครองเพศเป็นชี

พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ แบ่งเป็นอุบาสกและอุบาสิกา
กาลต่อมาได้มีการบัญญัติเรียกชื่ออื่นอีกมาก เช่น พุทธามากะ
พุทธามิกา พุทธศาสนิกชน เป็นต้น

ตามวิชาศาสนาเปรียบเทียบบางแห่งนำเอา ศาสดา
กับศาสนิก มารวมกันในนามศาสนบุคคล แต่หลักการเดิมท่าน
แยกออกจากกัน กลายเป็นองค์ประกอบ ๕ ประการ

๔. ศาสนสถาน เดิมทีเดียวเริ่มจากการอยู่ตาม
ป่าเขา ต่อมาหลังจากพระเจ้าพิมพิสารทรงอุทิศถวายเป็น
เป็นสังฆารามแห่งแรกแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธาอนุญาต
เกี่ยวกับ เสนาสนะ อาราม ก็เกิดขึ้น มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง
ตามความจำเป็น ความต้องการ และพลังศรัทธาของศาสนิก
ทำให้อารามหรือวัดกลายเป็นนิติบุคคล เป็นองค์การบริหาร
การคณะสงฆ์ในส่วนต่างๆ ของโลก วัดจึงมีสถานะเป็น
ศาสนสถาน สาธารณสถาน บุญสถาน และปุชนียสถาน
อันเป็นพัฒนาการแห่งศรัทธา ปลาทะของพุทธศาสนิกชน
วัดในฐานะของอาราม แปลว่าสถานที่ทำใจให้มีความรื่นรมย์
วัดจึงพยายามสะท้อนคุณธรรมภายในตามวัตถุประสงค์
ทางพระพุทธศาสนา ตามโครงสร้างของศีล สมาธิ ปัญญา คือ
มีความสะอาด มีความสงบ และมีความสว่าง พยายาม
ให้เป็นรมณียสถาน นำใจของศาสนิกเข้าสู่ความสะอาด
ความสงบ ความสว่างด้วยธรรม

๕. ศาสนพิธี คือพิธีกรรมทางศาสนา ตามปกติแล้วจะเป็นพิธีกรรมที่มีความเป็นสังฆกรรมบ้าง พิธีการนำคนเข้าสังกัดในพระพุทธศาสนา ด้วยการประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนพิธีกรรมในการยืนยันความเป็นศาสนิกของตน นอกจากนั้นยังมีการพยายามหล่อหลอมขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ระบบความเชื่อในท้องถิ่นที่พระพุทธศาสนาแผ่เข้าไป ด้วยการใช้หลักการ ประณีประนอม ประสานประโยชน์ต่อกัน ในระดับต่างๆ เป็นหลักการ วิธีการในการพัฒนาตนของพุทธศาสนิกชน พอถึงจุดหนึ่ง ศาสนธรรม ศาสนบุคคล จะมีบทบาทในการนำเอาหลักการ วิธีการ ปฏิบัติการที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นำมาศึกษา ปฏิบัติ สืบสาน พัฒนา เพ็ญพูน ประโยชน์แก่องค์กร ให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย

หลักธรรม

จำแนกหลักธรรมออกไปเป็น ๔ ลักษณะ คือ

- สวากขาตธรรม เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศ สั่งสอน บัญญัติไว้ดีแล้ว มีความถูกต้องสมบูรณ์ ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทรงแสดงไว้อย่างไร ก็คงเป็นอย่างนั้น เช่น หลักอริยสัจแต่ละข้อคงเป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทุกข์ก็เป็นทุกข์จริง สมุทัยก็เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์จริง นิโรธคือความดับทุกข์จริง และมรรคมีองค์ ๘

ประการก็เป็นเหตุให้คนผู้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง สามารถ ลด ละ บรรเทา สงบ ระวัง จนถึงดับความทุกข์ได้จริง

- **ศีลเลขธรรม** เป็นธรรมเครื่องขัดเกลา หรือชำระล้างความชั่ว ความทุกข์ได้จริงเพราะหลักความเป็นจริงทางพระพุทธศาสนา ปัญหาสารพัดในโลก ล้วนเป็นอาการที่สืบเนื่องมาจากกิเลสที่สามารถสรุปรวมเป็นรากะ ความกำหนัด ความต้องการในทางเพศ โภคะ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็นในสิ่งและฐานะต่างๆ โทสะ ความโกรธ ความไม่พอใจ ความประทุษร้าย ทุกข์ ภัย โรค เหตุแห่งอบาย เป็นต้น โมหะ ความโง่เขลา งมงาย ไร้เหตุผล

แต่ในขณะที่เดียวกันที่ภายในจิตของคนเรา มีทั้งกุศล อกุศล และอัพยากฤต หากปริมาณของอกุศลมีกำลังมาก จะทำหน้าที่ขัดเกลาพลังของกุศลให้ลดน้อยถอยลง อันเป็นไปตามกระบวนการแห่งกรรมและความพยายามของคนว่าเขาพยายามทำตนเป็นคนดีหรือพยายามทำตนเป็นคนชั่ว เพราะกรรมมีทั้งที่เป็นกุศลกรรม อกุศลกรรม แม้ความเพียรก็มีทั้งความเพียรชอบและความเพียรผิดที่ทรงเรียกว่า สัมมาวายามะ และมิฉฉาวายามะ

การต่อสู้กันภายในจิตของคน จึงมีอยู่ตลอดไป ตราบใดที่เขายังไม่สามารถพัฒนาจิตเข้าสู่กระแสของพระนิพพาน พลังแห่งกุศลจะคงตัวและพัฒนาเพิ่มขึ้นไปบนเส้นทางแห่งมรรคผลที่ท่านได้บรรลุ

- **นียยานิกธรรม** คือธรรมเป็นเครื่องนำออกจากอำนาจของกิเลส ความชั่ว บาบ ความทุกข์ หรือกล่าวโดยสรุปคือทำหน้าที่นำคนออกจากความทุกข์และกิเลส แต่หากยังอยู่ในช่วงของการคานกันอยู่ระหว่างกุศลกับอกุศล ฝ่ายใดมีพลังมากกว่าก็จะดึงใจคนเหล่านั้นออกจากอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เราพบชีวิตของคนประเภทมืดมา สว่างไป และสว่างมา มืดไป คนประเภทชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน คนประเภทต้นคด ปลายตรง หรือ ต้นตรง แต่ปลายคดในโลกตลอดเวลา

- **สันติธรรม** คือธรรมที่นำคนเข้าหาความสงบ เข้าสู่ความสงบ จนเข้าถึงความสงบในระดับที่เปลี่ยนแปลงได้ เปลี่ยนแปลงได้ยาก จนถึงความสุขความสงบที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง นั่นคือ การเข้าถึงปรมาตถประโยชน์ตามเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา พระนิพพานจึงมีความเที่ยง เป็นสุข และเป็นอนัตตา

ลำดับขั้นตอนของการบริหารตนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาเริ่มต้นที่พระพุทธเจ้า ความสมบูรณ์ของผลทางพระพุทธศาสนาคือการสามารถปฏิบัติพัฒนาตนให้สัมผัสพระคุณของพระพุทธเจ้า คือ ปัญญา บริสุทธิ กรุณา ไปตามลำดับ จนถึงเข้าถึงความสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของการบริหารตน จนไม่ต้องบริหาร ทุกอย่างเป็นการเคลื่อนไหวไปอย่างสมบูรณ์พร้อมของปัญญา ความบริสุทธิ์

และความกรุณาของพระพุทธองค์ สะท้อนให้เห็นชัดเจน
จากกายสงบ วาจาสงบ พระทัยสงบจากอกุศล อากาของ
อกุศล

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา เพราะ
พระพุทธศาสนา เป็นกรรมวาทีและวิริยวาทีดังกล่าว ทุกอย่าง
จึงเป็นกระบวนการแห่งธรรมโดยมีกุศลธรรมเป็นหลัก
พระพุทธเจ้าในฐานะของพระศาสดาของพระพุทธศาสนา
ทรงผ่านกระบวนการพัฒนาในรูปของการสร้างสมอบรม
พระบารมี คือการเพิ่มพูนความดีมาตามลำดับ ผ่าน
สังสารวัฏอันยาวนาน อันเป็นการยืนยันว่าความสำเร็จในชีวิต
ปัจจุบันของใครก็ตาม ในการบริหารตน บริหารคน
บริหารงาน จนถึงบริหารประเทศ และองค์กรโลก ส่วนหนึ่ง
เป็นผลมาจากบารมีธรรมในอดีตกาลนานไกล มีการสะสม
กันมาตามลำดับจนกลายเป็นคนมากไปด้วยบารมี มีบารมี
และสมบูรณ์ด้วยบารมี ถึงระดับที่เรียกว่าเป็นบุญญาธิการ
สมบูรณ์ ด้วยกฤชดาภินิหาริย์ที่ไม่มีใครสามารถบดบัง
ขัดขวางได้

บารมีเหล่านั้นท่านมักเรียก สำหรับคนทั่วไปว่า

บุพเพกตบุญตา

เป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้แล้วในกาลก่อน

อุดมการณ์ของพระพุทธเจ้าในอดีตกาล

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ทุกอย่างในพระพุทธศาสนาเป็นผลของกรรมและความพยายามทำ พุทธ คืดของคนที่แต่ละคน บารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ในอดีตนั้น ท่านจำแนกแสดงไว้เป็น ๓ ช่วงของสังสารวัฏ คือ ทูเร นิทาน เป็นเรื่องของอดีตกาล นานไกล อวิทูเร นิทาน เป็นเรื่องที่ใกล้เข้ามา ถึงพระชาติที่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ สนฺติเก นิทาน จากตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ท่านจำแนกตามประเภทของพระพุทธเจ้า ที่กำหนดด้วยศรัทธา วิริยะ และปัญญา พระพุทธเจ้าของเราเป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ คือ ทรงมากด้วยการพัฒนาปัญญา หลักฐานทางพระบาลีท่านได้แสดงให้เห็นถึงโลกทรรศน์ของคนระดับนี้ว่า ผิดจากสามัญชนคนธรรมดา โดยมีจุดเริ่มต้นประกายความคิดของท่านคือ

ท่านเดินทางไปทางเรือ เรือเกิดแตกในทะเล ท่านต้องนำมารดาผู้ชราและว่ายนํ้าไม่เป็น แหกว่ายกระแสนํ้าผ่านคนจำนวนมากที่จมนํ้า กำลังจะจมนํ้า และตายไปภายในกระแสนํ้า เกิดความสงสารจับใจ แต่สุขวิสัยที่จะช่วยคนเหล่านั้นได้ เพราะบ่าต้องแบกมารดาว่ายนํ้าไป เมื่อส่งมารดาขึ้นฝั่งแล้ว ได้ว่ายกลับมาช่วยคนอื่นเท่าที่สามารถจะช่วยให้ จนเกิดความคิดว่า

ความทุกข์จากการตกอยู่ในกระแสน้ำเป็นความทุกข์ชั่วคราว สืบเนื่องมาจากการเกิดมาของคน สัตว์ การช่วยคนให้หลุดพ้นจากความทุกข์จริงๆ ต้องช่วยให้คนเหล่านั้นหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จึงได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่า

เราตรัสรู้แล้ว จะให้คนอื่นได้ตรัสรู้ด้วย

เราพ้นแล้ว จะให้ผู้อื่นพ้นด้วย

เราข้ามได้แล้ว จะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย

สัตยาธิษฐานข้อนี้เป็นปฐมจิตตูปบาท ในขณะที่ท่านสลະชีวิตแบกมารดาแหวกว่ายไปในกระแส น้ำ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ประเภท ปัญญาธิกะนี้ ท่านบอกว่าจากช่วงที่ได้รับการพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้า พระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว ต้องใช้เวลาถึง ๔ อสงไขยกับแสนกัป แต่หากรวมทั้งช่วงที่ตั้งใจใคร่จะเป็นพระพุทธเจ้า ช่วงที่เปล่งวาจาปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้า รวมกันเข้ากับช่วงที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ท่านบอกว่าต้องใช้เวลานานถึง ๒๐ อสงไขยกับแสนกัป

หลังจากได้สร้างบารมีมาตามลำดับถึงจุดหนึ่ง โลกทรรศน์ของท่านจะชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือมีปัญญาบารมีสูงขึ้น มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์สูงขึ้น จนถึงเปล่งวาจาตั้งความปรารถนาว่า

เราตรัสรู้แล้ว จะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย
เราพ้นจากกิเลสแล้ว จะให้ผู้อื่นพ้นด้วย
เราข้ามโลกได้แล้ว จะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย
มหาสมุทรคือวัฏฏสงสารมีภัยมาก

ต่อจากนั้น ท่านก็สร้างบารมีด้วยการเก็บสะสม
ความดีมาตามลำดับ จนพัฒนาจิตให้มีความสมบูรณ์ด้วย
คุณธรรม ๘ ประการ เรียกว่า **ธรรมสโมธาน ๘** ท่านบอกว่า
เพราะมี**พุทธการกธรรม** คือ**ธรรม**ที่ทำคนได้เป็น**พระพุทธเจ้า**
ที่มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น

มาถึงจุดหนึ่งมีคุณธรรม คุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็น
พระโพธิสัตว์ ท่านจะได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า
ในกรณีของพระพุทธเจ้าของเรานั้น ทรงพัฒนาคุณสมบัติ ๘
ประการ เข้าถึงความสมบูรณ์ในพระชาติที่ทรงอุบัติเป็น
สุเมธมาณพ

คุณสมบัติที่เรียกว่า **ธรรมสโมธาน ๘ ประการ** คือ

๑. **มนุสสัตตะ** การได้ความเป็นมนุษย์ที่มีความ
สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

๒. **ลึงคสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยบุรุษเพศที่มีความเป็น
ชายจริง ๆ

๓. **เหตุสัมปทาสมบัติ** มีอุปนิสัยบารมีแก่กล้ามากพอ
ต่อการบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นได้

๔. สัตกัถัสสนสมบัติ ได้พบเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์
ใดพระองค์หนึ่ง ขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่

๕. ปัพพัชชาสมบัติ ได้รับการบรรพชาอุปสมบท
เป็นนักบวชประเภทสัมมาทิฎฐิ

๖. คุณสมบัติ เป็นนักบวชที่ผ่านการปฏิบัติพัฒนา
จิตมาดี จนได้บรรลุฌาน อภิญญาที่เป็นโลกียะ

๗. อธิการสมบัติ มีความสมบูรณ์ด้วยการกระทำ
อย่างยิ่งยวด ยากยิ่งที่สามัญชนจะทำได้

๘. จันทตาสมบัติ สมบูรณ์ด้วยความพอใจในการ
ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามากขึ้นๆ

แต่กว่าที่ท่านจะสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัตินี้ครบทั้ง ๘
ประการข้างต้น ในสังสารวัฏอันยาวนานท่านได้เคยเกิดพบ
พระพุทธเจ้าในอดีตมาถึง ๒๓ พระองค์แล้ว แต่ท่านได้รับ
การพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ทีปังกร
ที่ท่านบอกว่าอุบัติในโลก ในอดีตกาลนานไกลถึง ๔ แสน
อสงไขยกัปแสนกัป

ในชาติที่เป็นสุเมธมาณพ ได้สละทรัพย์สมบัติจำนวน
มหาศาล ที่มีการถ่ายทอดกันมา ๗ ชั่วตระกูลมาตกที่ท่านเพียง
คนเดียว แต่ท่านไม่มีความพอใจยินดี กลับมองเห็นโทษ
ของการครอบครองทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไว้ ด้วยมองเห็นว่า
เป็นสมบัติของโลก เมื่อตนตายไปแล้วต้องทิ้งทุกอย่างไว้ในโลก
เช่นเดียวกับบรรพชนของตนและคนในอดีต ที่ได้ตายไปแล้ว

จึงได้บริจาคทรัพย์เหล่านั้นเป็นทาน พร้อมกับมอบให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน ตนเองออกบวชเป็นดาบสบำเพ็ญเพียรทางจิต จนบรรลุอุภยญาณ ๕ และรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ที่เรียกว่า สมาบัติ ๘

กาลต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าที่บังกร ได้อุบัติขึ้นในโลก เสด็จพร้อมด้วยพระสงฆ์เข้าสู่รัชมนคร เพื่อประทับ ณ สุทิสสนวิหาร ได้ทอดตนลงเป็นสะพานเป็นพุทธบูชา ตั้งความปรารถนาขอเป็นพระพุทธเจ้า ได้รับความพยากรณ์จากพระที่บังกรพุทธเจ้าว่า ในอนาคตกาลนานไกลดาบสจะได้เป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โคตมะ ในสังสารวัฏอันยาวนานได้นำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ มีความเข้มแข็งขึ้นไปตามลำดับ จนจัดเป็นบารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี เช่น

การบริจาควัตถุทานทั่วไปมีความหยาบ กลาง ประณีตขึ้นไปตามลำดับ ท่านจัดเป็นทานบารมี

การบริจาคอวัยวะ เช่น ดวงตาเป็นต้นให้เป็นทาน ท่านจัดเป็นทานอุปบารมี

มีกำลังศรัทธา พอใจในการตรัสรู้เป็นอย่างสูง จนถึงสละชีวิตของตนเป็นทาน ท่านจัดเป็นทานปรมัตถบารมี

บารมี ๑๐ ประการนั้น ในความเป็นจริงในภาคสนามย่อมเป็นปัจจัยของกันและกัน ในแต่ละชาติย่อมบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ เพียงแต่ว่าชาติใดเน้นหนักที่บารมีข้อใดมากกว่า

ท่านจัดว่าชาตินั้นบำเพ็ญบารมีนั้นๆ เช่น ในชาติที่เป็นพระ
เวสสันดร เน้นหนักในการบริจาคทาน สามารถบริจาคได้แม้
แต่พระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี จัดว่าเป็นพระชาติ
ที่บำเพ็ญทานบารมี

บารมี ๑๐ ประการ ที่เรียกว่า พุทธการกธรรม คือ

**ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี
วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี
อุเบกขาบารมี**

บารมีเหล่านั้น เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาแล้ว คือสิ่งที่ทำ
หน้าที่ขจัด ทำลาย กิเลสประเภทต่างๆ นั้นเอง

ในความเป็นจริงแล้วบารมีก็คือ กุศลธรรม ที่สามารถ
รวมลงที่อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันเป็นหลักการบริหารตน
บริหารคน บริหารงาน ไม่ว่าจะป็นระดับองค์กร หรือแม้แต่
คนแต่ละคน ในที่นี้จำแนกออกไปตามหลักของคุณธรรม
ในการบริหารตน คือ

๑. **ทาน** การสละให้ปันในรูปของการอนุเคราะห์
สงเคราะห์ หรือบูชาก็ตาม

๒. **ศีล** การสำรวมระมัดระวังรักษา กาย วาจาของ
ตน ไม่ให้เกิดโทษแก่ตนเอง คนอื่น สังคม

๓. **เนกขัมมะ** การงดเว้นบาปความชั่วประเภทต่างๆ

๔. **ปัญญา** ความรอบรู้ ที่ผ่านกระบวนการศึกษา
เรียนรู้ทางประสาทสัมผัส การทรงจำ ความแม่นยำ การ

๒๔ บริหารตน บริหารคน บริหารงาน

วิเคราะห์วิจัย จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ ตามความเป็นจริง

๕. **วิริยะ** ความเพียรพยายามในการป้องกันความชั่ว ลดละความชั่ว พัฒนาความดี รักษาความดี

๖. **ขันติ** ความอดกลั้น ความอดทน ความทนอด ความทนทาน ไม่หวั่นไหวต่อปัญหา อุปสรรค อันตราย แรง กระแทกทางอารมณ์ ที่กระตุ้นให้เกิดกิเลสประเภทต่างๆ ที่สำคัญคือการยั่วยุยั่วยวน มอมเมา

๗. **สัจจะ** ความจริงกาย จริงวาจา จริงใจ ตั้งใจ จะทำอะไรก็พยายามทำสิ่งนั้นให้ได้จริงๆ

๘. **อธิษฐาน** เป็นผู้มีจิตใจหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ข้างนอก ที่เบี่ยงเบนตนออกจากเจตน์จำนงความมุ่งมั่นที่ตั้งใจ

๙. **เมตตา** มีความรัก ความหวังดีต่อตนเองเป็นเบื้องต้น เพราะในความเป็นจริงแล้วไม่มีอะไรที่คนจะรัก ไปยิ่งว่าตน จากนั้นสร้างเมตตาจิตต่อคนอื่น สัตว์อื่น ขอให้ทุกชีวิตไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน ขอให้ทุกชีวิตอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน จนพร้อมที่จะทำ จะพูดเพื่อให้เกิดผลดีแก่คนอื่น สัตว์อื่น

๑๐. **อุเบกขา** มีความวางเฉยไม่ยินดียินร้ายไปกับอารมณ์ที่ประสบ จิตใจไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอคติ คือ ความลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัว เพราะเขลา

คุณธรรม หรือบารมีธรรมเหล่านี้เมื่อมีเป็นฐานใจ เป็น
เรือนใจ หลักใจแล้ว เมื่อบุคคลผู้นั้นไปมีส่วนร่วมในการบริหาร
องค์กร จัดการองค์กร ที่ต้องมีคนจำนวนมาก มีงานหลากหลาย
มีหลักการ วิธีการ สลับซับซ้อน คุณธรรมเหล่านี้
สามารถนำไปใช้ในการบริหารคน เช่น

๑. **ปัญญา** ความรอบรู้ในเรื่องคน เรื่องงาน เรื่อง
กระบวนการทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร ทางพระพุทธ-
ศาสนาเรียกว่า **ปริหาริยปัญญา** คือมีปัญญาในการบริหาร
จัดการตนเอง คน องค์กร ตลอดถึงประเทศ เพราะทุกสิ่ง
ที่คนเข้าไปเกี่ยวข้อง จะต้องมียุติปัญญาเข้าไปมีส่วนร่วมในการ
ระลึกรู้ ระดับที่เรียกว่า **รู้เห็นตามความเป็นจริงตามสมควร
แก่กรณีนั้นๆ**

๒. **ขันติ** มีความอดกลั้น อดทน ความทนทาน
ต่อแรงเสียดแทงนานาชนิด โดยเฉพาะแรงกระตุ้นให้เกิดอกุศล
บาปกรรมประเภทต่างๆ

๓. **สัจจะ** เน้นที่ความจริงใจ จริงจัง สุจริตใจต่อกัน
เพราะคนเราจะได้เกียรติก็เพราะความสัตย์ การรักษาใจคน
ครองใจคน การมีความจริงใจ สุจริตใจต่อกันมีความสำคัญยิ่ง

๔. **เมตตา** มีความเป็นมิตรระดับที่เรียกว่า
กัลยาณมิตร ต่อกัน การบริหารคนจะต้องสามารถครองใจคน
ไว้ได้

หากไม่สามารถครองใจคนที่ตนบริหารหรือร่วมงานได้
จะไม่สามารถบริหารใครอะไรได้ ควรตระหนักว่า

เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก

ปรารถนาสารพัดในปรุพี เอาไมตรีแลกได้ตั้งใจจริง

ทุกคนจึงต้องครองใจกันด้วยการมีอุปการคุณต่อกัน
ประพฤติกะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มีความรักใคร่
ต่อกัน และมีความพร้อมที่จะร่วมทุกข์ ร่วมสุขกัน

๕. ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน อันเป็น
การสะท้อนจากจิตที่กอบปรด้วยเมตตา องค์ธรรมทั้งสองนี้
เป็นปัจจัยของกันและกัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้

เมตตานั่นเองคืออกุศลทาน แม้บางครั้งจะออกมาใน
รูปของธรรมทาน

๖. อุเบกขา เป็นท่าทีที่พึงประสงค์ในการบริหาร
ทุกอย่าง ในการบริหารคนด้วยความเป็นธรรม ความยุติธรรม
ความเที่ยงธรรมเป็นความประสงค์ร่วมกันของทุกชีวิตและความ
ยุติธรรมนั่นเอง คืออาการของจิตที่กอบปรด้วยอุเบกขา โดยมอง
คนที่การกระทำ ถือเอาการกระทำเป็นเกณฑ์ในการยกย่อง
ตำหนิ

๗. ศิล ความสำรวมระวังให้ทุกอย่างเป็นไปในทาง
ที่ชอบด้วยศีลธรรม กฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบ หลักการต่างๆ
จะต้องให้อยู่ตามปกติในทุกกรณีของภารกิจ ที่คนดีระดับ

ลัดบุรุษปฏิบัติด้วยความสำนึกรับผิดชอบตามสมควรแก่ฐานะ
กรณีนั้นๆ

๘. **วิริยะ** ความเพียรพยายามในการทำงานที่สุจริตนั้นๆ
ความเพียรจะต้องเกาะติดภารกิจทุกอย่าง เพราะหยุด
ความพยายามเมื่อไร ในขณะที่ภารกิจเหล่านั้นยังไม่เสร็จ
ผลที่ต้องการจะเกิดขึ้นไม่ได้ ที่สำคัญคือ การทำงานอะไร
ก็ตามที่สุจริต ในขณะที่นั้นเขากำลังทำความดี รักษาความดี
และความดีที่เกิดขึ้นนั้นเองจะทำหน้าที่ขจัดป้องกันความชั่ว
ไปด้วยกันในขณะนั้นนั่นเอง

๙. **อธิษฐาน** ความตั้งใจมั่นคง หนักแน่นอยู่กับภารกิจ
ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่เป็นข้าศึก หรือความยากลำบาก
ปัญหา อุปสรรคของภารกิจที่ต้องจัดต้องทำ อธิษฐานเป็น
อาการของความหนักแน่น มุ่งมั่น เป็นอุปการะต่อภารกิจ
ทุกอย่าง เพราะทำอะไรกับใครอย่างไรก็ตาม ถ้าจิตใจคน
อ่อนไหว ไม่หนักแน่นมั่นคง แม้เพียงมีความเกียจคร้าน
อย่างเดียวก็ยากที่จะประสบความสำเร็จแล้ว

๑๐. **เนกขัมมะ** กล่าวโดยเนื้อหา คือ ในขณะที่นั้นกาย
วาจา ใจ จะต้องสลัดออกจากความคิดชั่ว การทำชั่ว การพูดชั่ว
เพราะในภาคสนามจริงๆ การที่คนเดินไปทางขวามือ เป็นการ
ยืนยันว่าเขาไม่ได้เดินไปทางซ้ายมือ ดังนั้น เมื่อเขาปฏิบัติ
ภารกิจด้วยความสุจริต ในขณะที่นั้นเขาได้ชื่อว่าได้สลัดจิต
จากความชั่วไปแล้วในขณะนั้นๆ ไปพร้อมๆ กัน

บารมีธรรม ๑๐ ประการ ในภาคสนามจึงเป็นการปฏิบัติขับเคลื่อนไปด้วยกัน และเป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนกันอย่างต่อเนื่อง ในช่วงใดบารมีบางอย่างอ่อนลง เช่น ความเพียรอ่อนลง ทุกอย่างจะอ่อนตามไป ทำนองคนเดินอยู่เพียงแต่เกิดตะคริวขึ้นที่จุดใดจุดหนึ่งของร่างกาย ประสาทสัมผัสส่วนอื่นจะอ่อนด้อยประสิทธิภาพของตนลงทันที

บารมีธรรมเป็นกุศลธรรมมาจากกุศลมูล คือสภาพจิตที่สามารถสงบ ระวัง ความโลภ โกรธ หลงลงไป เพราะใจเขากำลังเจริญด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ที่ตามปกติแล้ว

กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว กุศลธรรมอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วจะเจริญเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น และในขณะที่นั่นเองอกุศลธรรมที่ตรงกันข้ามก็จะลดกำลังลง จนจางไป คลายไป บรรเทาไป ดับไป ในขณะที่กุศลธรรมปรากฏ

ดังนั้น กุศลธรรมทุกข้อพระพุทธเจ้าจึงทรงสอนในฐานะของภาเวตัพพธรรม คือองค์ธรรมที่บุคคลต้องกระทำ บำเพ็ญให้บังเกิดขึ้น

เนื่องจากองค์ธรรมประเภทบารมี ที่มีความเข้มข้นไปตามลำดับ เมื่อถึงจุดสมบูรณ์จะสามารถทำคนๆ หนึ่งให้เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสมบูรณ์พร้อมด้วยความรู้ ความประพฤติ ทุกคนที่ใฝ่ดีจึงควรดำเนินชีวิตไปบนมรรคาแห่งบารมีธรรมทุกคน จะมาก

หรือน้อยเท่านั้น เมื่อเดินไปแล้วจะเข้าใกล้ผล จุดหมาย
ปลายทางที่ตนต้องการเข้าไปทุกขณะ และวันหนึ่งจะต้อง
ก้าวไปถึงผล จุดหมาย ปลายทาง ความสุขที่ตนต้องการ
ตามสมควรแก่เหตุที่เขาลงมือประพฤติปฏิบัติ

บารมีธรรมในการบริหารงาน

การบริหารงานในความเป็นจริงแล้ว คือการนำเอา
ศาสตร์ที่ตนศึกษาเรียนรู้มา ลงมือปฏิบัติงาน การบริหารที่ต้อง
เกี่ยวกับการบริหารการจัดการ อันมีลักษณะของศิลป์ในการ
บริหาร แสดงว่าผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความคิด ความ
สามารถ คุณธรรมที่มีความเหมาะสมต่อการเป็นผู้นำ เพราะ
ภารกิจของผู้นำ ท่านจำแนกไว้เป็นอันมาก เช่น

๑. ผู้นำในฐานะของผู้บริหาร จัดการ ทั้งคน งาน
ระบบ กฎ ระเบียบ งบประมาณ เป็นต้น

๒. ผู้นำในฐานะของผู้วางแผน ในความเป็นจริงเป็น
การสร้างหลักร่วมทางความคิด โดยสามารถระดมความคิด
จากคณะทำงานที่ปรึกษาเป็นต้นได้

๓. ผู้นำในฐานะผู้ชำนาญการ ที่ในภาคสนามแล้ว
ผู้นำไม่จำเป็นต้องชำนาญทุกอย่าง แต่ต้องสามารถครองใจ
คนที่ร่วมงานของตนไว้ได้ บริวารเหล่านั้นพร้อมที่จะ
สนองงานเต็มตามสติกำลัง

๔. ผู้นำในฐานะของผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายใน
ใครก็ตามที่ครองใจคนของตนได้ สามารถกระจายงานให้คน
ของตนแต่ละคน แต่ละฝ่ายแบ่งกันรับผิดชอบ ตนเพียงเข้าใจ
คน เข้าใจระบบ เข้าใจงาน ก็สามารถบริหารจัดการให้งาน
ดำเนินไปได้แล้ว

๕. ผู้นำในฐานะเป็นผู้ให้คุณให้โทษ หลักธรรมคือ
เมตตา ไมตรี ยุติธรรมมีความจำเป็นมากในกรณีของการให้
คุณให้โทษที่ต้องมี แต่ต้องยุติธรรม เป็นธรรม เทียงธรรม

๖. ผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง ข้อนี้มีความ
สำคัญเพราะตามปกติแล้วท่านบอกว่า “คนต้องนำ สัตว์ต้อง
ต้อน” ผู้นำที่มีบารมีธรรมเป็นเรือนใจ ย่อมสามารถสะท้อน
ธรรมจากใจตนออกมาในการบริหารงาน โดยวางตนให้เป็น
หลักในการทำ การพูด การคิดที่กำกับด้วยสติปัญญา เหตุผล

๗. ผู้นำในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม องค์การ
สถาบัน ใครก็ตามที่มากไปด้วยบารมีธรรมครบทั้ง ๑๐ ประการ
เรียกได้ว่าเป็นคนมีบารมี คนภายในมีการยอมรับ นับถือ
ศรัทธา และรู้สึกมีความภาคภูมิใจที่ตนได้อยู่ร่วมกับผู้นำที่มี
คุณธรรม ๑๐ ประการนี้

๘. ผู้นำในฐานะตัวแทนรับผิดชอบ แต่ละคนมีความ
จำเป็นต้องอาศัยความอดทน สัจจะ อธิษฐาน ปัญญา
ความเพียรเป็นหลัก ปัญญาต้องพัฒนาออกมาเป็น ปรีชาธิ-
ปัญญา คือปัญญาในการบริหารในรูปของการสร้างความ

สัมพันธ์ระหว่างตน คน งาน ระบบ การสืบสาน การพัฒนา
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต้องมีทีมงานมีความสมานฉันท์กัน
มีความพร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยกันอย่างมีความสำนึก
รับผิดชอบและภาคภูมิใจในตนเอง ในทีมงาน ในเนื้องาน
งานที่ทรงประสิทธิภาพ ประสิทธิผลที่แต่ละคนต้องการร่วมกัน

๙. ผู้นำองค์กรในฐานะผู้มีอุดมคติ ในความเป็นจริง
แล้วองค์กรทุกองค์กรต้องมีอุดมคติของตนเอง อุดมคติอาจจะ
เรียกชื่อต่างๆ กันออกไป แต่สรุปแล้วอุดมคติจะต้องสอดคล้องกับ
สัจตถะของนิโรธในทางพระพุทธศาสนา ทำนองพระปฐม
บรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม

เพื่อประโยชน์สุข

แห่งมหาชนชาวสยาม

หมายความว่า หลักการ วิธีการ ปฏิบัติการในการ
ครองแผ่นดินของพระองค์จะต้องยุติธรรม เทียงธรรม
เป็นธรรม โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดรูปแบบในส่วนของมรรค
แต่ไปยุติกันที่ประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม อันเป็น
การยุติด้วยพระพุทธานุภาพที่ว่า

**“ประโยชน์จะพึงเกิดขึ้นในที่ใดๆ ด้วยวิธีใดๆ บุคคล
ควรใช้ความพยายามในที่นั้นๆ โดยวิธีนั้นๆ”**

ด้วยเหตุนี้ ผู้นำขององค์กรบางองค์กรจึงมีฐานะเหมือน ศาสดาขององค์กร เป็นผู้กำหนดอุดมคติ สร้างความศรัทธา ให้เหตุผล สติปัญญาเพื่อก้าวไปสู่อุดมคติร่วมกัน แม้วัฒนธรรม ประจำใจ ประจำกลุ่ม ประจำองค์กร ตลอดถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ ของกลุ่ม อุดมคติในตอนแรกอาจจะเป็นคำพูด ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เมื่อสามารถสร้างเป็นจุดยึดเหนี่ยว ร่วมกันได้ โอกาสที่จะพัฒนาไปเป็นอุดมคติขององค์กร ตลอด ถึงอุดมคติของศาสนานั้นๆ ก็ได้ ผู้นำประเภทนี้จึงมักเป็นนักพูด นักคิดที่สมาชิกในองค์กรให้การยอมรับนับถือศรัทธา

บทบาททั้ง ๙ ประการนี้ ถือเป็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ ของผู้นำองค์กรที่จะต้องรับผิดชอบ และพัฒนาตนเอง องค์กร บุคคลภายในองค์กร ให้สามารถทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ตามสมควรแก่ฐานะที่เขารับผิดชอบต่อ เพื่อความเจริญรุ่งเรือง ขององค์กร โดยที่ผู้นำจะพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จอันมั่นคง ต่อไป

การนำ การบริหาร การจัดการองค์กร แม้แต่ตนเอง จะต้องยึดหลักสำคัญของบารมีคือ **ขันติ สัจจะ อธิษฐาน ปัญญา ความเสียสละ** ในบางกรณีอาจจะต้องเสี่ยงด้วยชีวิต ดังที่พระพุทธเจ้าก่อนที่จะได้ตรัสรู้ ทรงตั้งความเพียรในรูปของ จาตุรงคมหาปธานที่อาศัยคุณธรรมหลักดังกล่าว ทรงอธิษฐาน พระทัยว่า

แม้เนื้อและเลือดในสรีระนี้จะเหือดแห้งไปหมดสิ้น
เหลือแต่หนัง เอ็นและกระดูกก็ตาม ตราบใดที่ยังไม่ได้บรรลุ
พระสัมมาสัมโพธิญาณ ตราบนั้นเรายังไม่ลุกขึ้นจากบัลลังก์นี้

แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสามารถครอง
ใจคนไทยทั้งชาติ และคนต่างชาติไว้ได้ก็เพราะยึดมั่นใน
สัจจปฏิญาณ อันเป็นพระปฐมบรมราชโองการข้างต้นที่ว่า

เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม

เพื่อประโยชน์สุข

แห่งมหาชนชาวสยาม

ทรงใช้เวลายาวนานต่อเนื่องกันมา ๖๐ กว่าปี มีคน
กราบทูลถามว่า

ทรงทำงานหนักขนาดนี้ไม่ทรงท้อถอยบ้างหรือ?

รับสั่งด้วยความเชื่อมั่น หนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวว่า

ความจริงมันน่าท้อถอยหรือ บางเรื่องมันน่าท้อถอย
แต่ว่าฉันท้อไม่ได้ เพราะเดิมพันของเรานั้นสูงเหลือเกิน
เดิมพันของเรานั้น คือบ้าน คือเมือง คือความสุขของ
คนไทยทั่วประเทศ

พระโพธิสัตว์ทรงมีมโนปณิธานในรูปของสัตยาธิษฐาน
ที่มุ่งไปสู่ผลสุดยอดของการนำพระองค์และสัตว์โลกให้หลุดพ้น
จากสังสารวัฏ อันเป็นเป้าหมายระดับอุดมการณ์

หลังจากทรงทอดพระองค์เป็นสะพานให้พระที่บังกร
พุทธเจ้า และพระอรหันต์ก้าวเหยียบไปนั้น ทรงอธิษฐาน

๓๔ บริหารตน บริหารคน บริหารงาน

พระทัยว่า “ด้วยอำนาจบุญนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้ตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้าในอนาคตภพภาคหน้า ขอให้ข้าพเจ้าได้ช่วยสัตว์
ทั้งหลาย ขอให้ถึงความดับสนิทแห่งสังสารทุกข์เถิด”

ในอรรถกถาวิสุทธิลาสิณี ได้จำแนกเวลาในการ
พัฒนาพระองค์บนเส้นทางแห่งบารมีธรรม ๑๐ ประการออก
เป็น ๓ ช่วงใหญ่ คือ

เรื่องราวตั้งแต่เป็นสุเมธดาบส ผ่านพระพุทธเจ้ามา ๒๓
พระองค์ ทิวงคตจากพระชาติที่เป็นพระเวสสันดรทรงอุปติ
ณ สวรรค์ชั้นดุสิต นามว่า **เสตเกตุเทพบุตร** จนถึงจุดจาก
สวรรค์ชั้นดุสิต บังเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านเรียกว่า
อวิทุเรนิทาน คือเรื่องไม่ค่อยไกลนัก

จากการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นต้นไป จนถึงเสด็จ
ดับขันธปรินิพพาน ท่านเรียกว่า **สันติเก นิทาน** คือเรื่องใน
ขณะปัจจุบัน

ในเมื่อเราศึกษาเรื่อง การบริหาร การจัดการองค์กร
ทางพระพุทธศาสนา จึงน่าจะมองการพัฒนาบารมีของ
พระโพธิสัตว์ พอมาถึงจุดหนึ่งที่ท่านเรียกว่า **นิยตโพธิสัตว์**
พระโพธิสัตว์ที่แน่นอนว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีประเด็น
ที่แสดงถึงผลานุภาพของบุพเพกตบุญญตา คือการที่มีบุญ
บารมีที่กระทำมาด้วยดีในกาลก่อน ทำให้สามารถเลือกกาลจะ
จุติเมื่อไรที่ไหน สิ่งที่ทรงเลือกนั้นคือ

- กาล ยุคสมัยที่ควรแก่การมาอุบัติในโลกมนุษย์
- ทวีป คือทวีปที่ท่านแบ่งเป็น ๔ ทวีป พระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติในชมพูทวีปเท่านั้น
- ประเทศ คือประเทศที่จะทรงอุบัตินั้น ตามปกติแล้วจะต้องอุบัติเฉพาะในชมพูทวีป อันเป็นดินแดนส่วนกลางของชมพูทวีป
- ตระกูล ท่านจะเลือกบังเกิดในตระกูลของกษัตริย์กับตระกูลพราหมณ์เท่านั้น
- พระชนนี พระชนนีจะต้องเป็นขัตติยนารีผู้สูงศักดิ์ หรือพราหมณีที่มีชาติบริสุทธิ์ และหลังจากประสูติแล้วอีก ๗ วันจะต้องทิวงคตเพราะเป็นครรรภ์พิเศษ คนทั่วไปจะมาเกิดในครรรภ์ระดับนี้ไม่ได้

หากจะมองประเด็นของการบริหาร การจัดการองค์กร จะพบว่าในความเป็นจริงลักษณะขององค์กรเป็นการรวมตัวของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีความสมานฉันท์กัน ตัดสินใจร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมผลประโยชน์กัน แต่เมื่อลงสวาลীগลงไปจะพบว่าทุกอย่างในชีวิตของมนุษย์มาจากความคิดของมนุษย์

ความคิดของมนุษย์ที่ถึงขั้นของการบริหาร การจัดการองค์กรได้ จำต้องมีการพัฒนาตนเองมาก่อน เพราะรากเหง้าของกุศล อกุศล บาป บุญ ความดี ความชั่ว ความสุข

ความทุกข์ มาจากเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นปรุงจิตของคน เป็นเหตุเบื้องต้นที่ทางพระพุทธศาสนาสรุปรวมรากเหง้าของ ความดีความชั่วไว้ที่

วิชา ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง บุญ ความสุข ความเจริญ สวรรค์ พรหม พระอริยะ

อวิชา ความโลภ ราคะ โทสะ โมหะ ทุจริต บาป ความทุกข์ ความเสื่อม อบาย อเวจี

องค์ธรรมหลักในพระพุทธศาสนา ในการบริหารจัดการ องค์กร เป็นการขับเคลื่อนไปด้วยกระบวนการของมรรคสังข หรือกุศลธรรมที่นำด้วยวิชา สัมมาทิฏฐิ แต่ในความเป็นสังคมนั้น องค์กรย่อมมีทั้งที่เป็นกระบวนการของอกุศลที่สืบเนื่องมาจากอวิชา ผ่านกระบวนการต่างๆ ทางใจ วาจา กาย ที่ในความเป็นจริงแล้วคือกระบวนการของกรรมที่เป็นกุศลกับอกุศลอยู่นั่นเอง ตรงตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

กรรมและอกรรมให้ผลไม่เสมอกัน กรรมย่อมนำไปสู่สุคติ อกรรมย่อมนำไปสู่ทุคติ

สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

กรรมเป็นตัวจำแนกแบ่งแยกให้คนแล้ว และประณีตแตกต่างกัน

ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการบริหารตน การบริหารคน การบริหารงาน ที่สรุปรวมเป็นการบริหารองค์กร จึงต้องเป็นไปตามหลักของธรรมดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดาว่า

บุคคล ไม่ควรประมาทในภารกิจที่จะต้องลงมือกระทำ พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต อย่าประพฤติธรรมให้เป็นทุจริต เพราะธรรมที่ประพฤติดีแล้ว จะนำความสุขมาให้ทั้งในโลกนี้ และในโลกอื่น

กุศลกรรมนำส่งสู่สูงสุด

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การเป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นผลของกระบวนการแห่งบารมีธรรม ที่ทรงเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ มีความเข้มข้นสูงสุดทุกบารมี คือทุกข้อเป็นทั้งบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี ทำให้อยู่ในฐานะที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ในระดับที่สามารถเลือกเกิดในกาล ทวีป ประเทศ ตระกูล พระชนนีได้ตามต้องการ

หากจะเทียบบารมีเหมือนกำลังความรู้ กำลังทรัพย์ กำลังความสามารถของมนุษย์เรา ใครมีมากกว่าคนอื่นในเรื่องนั้นๆ จะมีโอกาสเลือกในสิ่งที่ตนต้องการได้ บางคนขนาดคนอื่นมาแย่งกันทีเดียว เพราะมีคนระดับนั้นน้อย อย่างกรณีที่ท่านบอกว่าเทวดาในหมื่นโลกธาตุ ได้พร้อมใจกัน

ไปอัญเชิญเสด็จเทวบุตร ให้จุติมาบังเกิดในมนุษยโลก เพื่อเป็นพระพุทธเจ้า

ดังนั้น ทุกขั้นตอนของการอุบัติในโลกมนุษย์ของ พระโพธิสัตว์ จึงเป็นกระบวนการของบารมีธรรมที่หนุนนำ พระองค์มาถึงจุดที่จะยุติสังสารวัฏ เข้าถึงการบริหารที่ไม่ต้องมีการบริหารแต่ยังต้องทำงานในรูปบริการสังคมด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ต่อชาวโลก ด้วยการประดิษฐานเป็นรูปแบบ พระพุทธศาสนา

การเตรียมความพร้อมจนเกิดความพร้อม

การบริหารอะไรก็ตาม จะต้องมีการตระเตรียม ความพร้อม จนเกิดความพร้อมตามสมควรแก่ฐานะนั้นๆ ในกรณีของเจ้าชายสิทธัตถะ การที่ทรงอุบัติมาในภาพลักษณ์ พิเศษ เป็นเหตุให้เกิดความสนใจ หวังพึ่งพาอาศัยของ ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายครองเรือนครองสุข และฝ่ายต้องการ จะหลุดพ้นจากความทุกข์ ตามคำทำนายของหลายฝ่าย แต่เราจะเห็นว่า เจ้าชายทรงมีบารมีอยู่เบื้องหลังสูงมาก มากจนคนอื่นคิดไม่ถึง คิดไม่ทัน

กาลต่อมา เพื่อทรงเป็นพระพุทธเจ้าแล้วทรงทำ หน้าที่บริหารคนอื่น พุทธกิจสิ่งที่ทรงเน้นแก่คนเหล่านั้นเป็น พิเศษ คือ อินทรีย์ ๕ ประการ ที่ในความเป็นจริงคือฐาน

และองค์คุณของผู้นำ ในการบริหาร การจัดการองค์กร สถาบัน
แม้แต่รัฐ นั่นคือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ หลักการ
วิธีการ ปฏิบัติการ ที่สำคัญคือมีความเชื่อมั่นในตนเอง
สามารถขจัดความไม่เชื่อ ความสงสัย ความเห็นแก่ตัว ความ
โกรธไม่พอใจออกไปได้ แม้ในช่วงยังเป็นพระราชกุมาร แต่กลับ
ได้บรรลุลุณานในขณะพระชนมพรรษาเพียง ๗ พรรษา
การศึกษาศิลปศาสตร์ ๑๘ ศาสตร์ จบลงด้วยเวลาเพียง ๙ ปี
จาก ๗ ขวบถึง ๑๖ ขวบ การมองโลกและชีวิตในรูปของ
กระบวนการที่เป็นจริงจนคนไม่อาจหยั่งถึงได้ การตัดสินใจ
พระทัยเลือกกระหว่างครอบครัวกับการช่วยตนเอง และ
มนุษยชาติตามมโนปณิธานเดิม เป็นต้น ทุกขั้นตอนเป็น
การแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่น ไม่หวั่นไหว ใครๆ ไม่อาจ
โยกคลอนได้ ไม่ว่าจะด้วยการข่มขู่ คุกคาม ล่อด้วย
ผลประโยชน์มหาศาล แม้ล่อด้วยตำแหน่งพระเจ้าจักรพรรดิ
ก็ตาม

๒. วิริยะ ทรงมีความเพียรพยายามแรงกล้าทุก
ขั้นตอน สามารถขจัดปัญหาอุปสรรค ความกลัว ความเกียจ
คร้าน ความยึดติดในความสะดวกสบาย ไม่เคยมีคำว่าท้อถอย
เพราะทรงเดิมพันด้วยชีวิตของพระองค์และประโยชน์สุข
ของมนุษยชาติ

ในช่วงของการเข้าศึกษาในสำนักของดาบสทั้งสอง ได้ทรงใช้ความเพียรด้วยความเชื่อมั่นสูง จนจบความรู้ของอาจารย์แต่กลับอาศัยสติ ปัญญา สมาธิ วิวินิจฉัยผลว่าหาใช้หนทางที่ทรงประสงค์ไม่ ทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางทุกกรกิริยา ทรงทำอย่างเอาจริงเอาจังจนเกือบจะเอาพระชนม์ไม่รอด แต่ทุกอย่างถูกกำกับด้วยสติปัญญา

ถึงจุดหนึ่งทรงพิจารณาเทียบเคียงสอบทาน โดยอาศัยเพียงเสียงพิณที่มีการบรรเลงแว่วมา ความว่า

ดีดพิณจับระบำ	จงทำสายให้พอดี
ตั้งนักสายมักขาด	เพลงพิณาคหมดเสียงใส
หย่อนนักเสียงหมดไป	จงทำสายให้พอดี

ด้วยความคิดเพียงเท่านั้น นำไปสู่จินตนาการเทียบเคียงย้อนประสบการณ์ในอดีตของพระองค์ เป็นเหตุให้ทรงตัดสินใจพระทัยได้ถูกต้อง เลือกลงปฏิบัติใหม่ ภายใต้ความเชื่อมั่นว่าพระองค์สามารถตรัสรู้ได้ด้วยความเพียรพยายามของพระองค์ด้วยพระองค์เอง และทรงตรัสรู้ในที่สุดอย่างที่ทราบกัน

๓. สติ ความระลึกได้ ความระลึกทัน นึกออก หรือย้อนระลึกได้ ทำหน้าที่ขจัดความหลงลืม ความเลอะเลือน ความเผอเรอ ความพลั้งพลาด เป็นเหตุให้พระทัยของพระองค์มีสติรู้อยู่ที่กาย เวทนา จิต ธรรม ภายในพระทัยพระองค์ เรียนรู้ความจริงจากจิตของตนเป็นหลัก มีการศึกษาข้อมูล

ประเมิณผล สรุปลผล จากความเปลี่ยนแปลงภายในพระทัย
ของพระองค์ด้วยพระองค์เอง

๔. **สมาธิ** ความหนักแน่นมั่นคงของจิต จิตไม่ถูกโยก
คลอนจนเกิดความหวั่นไหว ไปตามแรงกระแทกของนิวรณ์ ๕
ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิตถะ อุทธัจจกุกกุจจะ
วิจิกิจฉา ดำรงมั่นคงอยู่ด้วยวิตก วิจารณ์ ที่เป็นกุศล ปิติ ความ
เอิบอิมใจ ความสุขกายสบายใจ และเอกัคคตา จิตสงบเป็น
สมาธิหนักแน่นมั่นคงตามฐานะ สามารถขจัดบรรเทา
จิตตวิกเขปะ คือความฟุ้งซ่าน ชัดสายของจิตให้สงบไปได้

๕. **ปัญญา** ความรอบรู้ ความรู้รอบในความจริงของ
สรรพสิ่งตามความเป็นจริง เป็นปัญญาที่มีพลังในการขจัด
โมหะ หรือความหลง อวิชชา มีปัญญาในการจำแนก แยก
ออกได้ระหว่างบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์
ดีชั่ว เลื่อมเจริญ จนเข้าถึงความจริงตามกฎของไตรลักษณ์
ถ้ายถอนัตถหา มานะ ทิฏฐิ มีปัญญาในการบริหารตน
มีปัญญาในการรักษาตนได้

จากองค์ธรรมทั้ง ๕ ข้อ ไม่ว่าจะใครจะเป็นใคร บริหาร
อะไร ใหญ่ เล็กขนาดไหนก็ตาม จำเป็นต้องมีองค์ธรรมเหล่านี้
ครบ และมีความเข้มข้นสูงจนกลายเป็นอินทรีย์ คือเป็นใหญ่
ในหน้าที่ของตน

หลักธรรมสำคัญที่ทำให้ พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า ในความหมายของพระพุทธศาสนานั้น
ท่านนิยามไว้ว่า

“พระพุทธเจ้า คือท่านที่ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วย
พระองค์เองก่อนแล้ว ทรงสอนให้บุคคลอื่นตรัสรู้ตามที่
พระองค์ตรัสรู้ด้วย”

ประกายความคิดที่เกิดจากการวิเคราะห์ตรวจสอบจิต
เป็นเหตุให้เกิดทิศทางไปสู่การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หลังจาก
ถึงจุดตันเพราะการบำเพ็ญทุกกรกิริยาแล้ว ทรงตัดสินใจพระทัย
ว่านี่มิใช่หนทางที่จะช่วยให้พระองค์ตรัสรู้ได้ จึงทรงตัดสินใจ
พระทัยเสวยพระกระยาหารให้ร่างกายแข็งแรงเป็นปกติ ใน
ขณะที่ทรงพิจารณาเทียบเคียงสภาพพระทัยของพระองค์จาก
ก่อนไม่เพียง ๓ ท่อนเท่านั้น คือ

๑. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ที่กายก็ยังไม่ออก
จากกามทั้งจิตใจก็ยังพัวพันหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์
เหล่านั้น แม้จะใช้ความเพียรให้สาหัสอย่างไรก็ตาม จะไม่
สามารถบรรลุคุณพิเศษได้ เหมือนไม้สดที่ชุ่มอยู่ด้วยยางและ
วางไว้ในน้ำ เมื่อคนที่ต้องการไฟนำเอาไม้นั้นมาสีเพื่อให้เกิดไฟ
จะไม่อาจเกิดไฟได้ เพราะไม้นั้นเปียกทั้งยางและน้ำ

พระทัยของพระองค์เป็นอย่างไร?

ในขณะนั้นกายพระองค์ได้ออกจากกามแล้ว แต่พระทัยยังไม่แยกออกจากกามได้เด็ดขาด จำต้องพยายามต่อไป

๒. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีกายออกจากกามแล้ว แต่จิตใจยังพัวพันหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้นแม้จะใช้ความเพียรให้แก่กล้าอย่างไรก็ตาม หากอาจสำเร็จคุณพิเศษได้ไม่ เปรียบเหมือนไม้สดที่ชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้จะวางไว้บนบกแต่ยังเปียกยางอยู่ เมื่อคนที่ต้องการไฟนำมาสีกัน ย่อมไม่อาจให้เกิดไฟขึ้นมาได้เพราะไม้นั้นยังมียางอยู่

พระทัยของพระองค์ในขณะนั้น มีคุณลักษณะส่วนนี้ อยู่บ้าง แสดงว่ายังไม่พร้อมที่จะเป็นพระพุทธรเจ้า

๓. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีกายแยกออกจากกามแล้ว ทั้งจิตใจก็ไม่พัวพันหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้น เมื่อใช้ความเพียรถูกต้องทางก็จะสามารถบรรลุคุณพิเศษได้ เปรียบเหมือนไม้แห้งที่ปราศจากยาง และวางไว้บนบก เมื่อบุคคลที่ต้องการไฟนำไม้เหล่านั้นมาสีกัน ไฟก็จะเกิดขึ้นได้ตามต้องการ

พระทัยของพระองค์ในขณะนั้น หนักไปในระดับนี้ แต่มีความจำเป็นจะต้องพยายามพัฒนาต่อไป

ปัญหาว่าในเมื่อทางทั้งสองฝ่ายที่มีการค้นพบกันในสมัยนั้น พระองค์ได้ทดสอบถึงที่สุดแล้วด้วยกัน แต่ไม่อาจบรรลุผลที่ทรงต้องการได้ ในที่สุดความคิดของพระองค์ก็เกิดสิ่งที่เราเรียกว่า “ประกยุคต์” ในปัจจุบันนั้นคือ คงอาศัยกายกับจิตเป็นหลักเหมือนเดิม แต่กายต้องไม่ทรมาณจนเกิดความกระสับส่าย จิตจะไม่ถูกกก่ล้อมจนสงบติดอยู่ที่สุข จนกลายเป็นติดดี แสดงว่าจะไม่ต้องติดทั้ง “ทุกข์กาย ตามแนวของจิตนิยม หรือ สุขกาย ตามแนววัตถุนิยม” จิตจะต้องไม่ติดทั้งสุขและทุกข์

ทำอย่างไรจึงจะเกิดผลในลักษณะนั้น?

ในเมื่อชีวิตนี้เองเป็นที่ตั้งของความสุข ความทุกข์และแม้ที่ทรงต้องการพ้นทุกข์จากความเกิด ความแก่ ความตาย ตลอดถึงการพลัดพรากสูญเสียบ การหลุดพ้นหรือผู้หลุดพ้นก็ต้องเป็นการหลุดพ้นจากชีวิต หรือความมีอยู่ของชีวิต เมื่อชีวิตต้องเป็นผู้หลุดพ้นจากความทุกข์ การแก้ปัญหาก็ต้องแก้ที่ชีวิตนี้เอง

ความคิดในแนวประกยุคต์ด้วยการผสมผสาน ตัดต่อกระบวนการต่างๆ อันเป็นประสบการณ์ตรงของพระองค์ ที่ทำให้ทรงซึ้งติด ทำให้ทรงจางคลายจากความทุกข์ ทำให้สงบติดอยู่ที่ความสุข ความสงบ

อาการข้องติดเหล่านี้แสดงว่าอะไร?

แสดงว่า ยังก้าวไปไม่ถึงจุดหมายปลายทางที่ทรงประสงค์

อะไร ใคร เป็นผู้ที่ไม่ก้าวไปถึงจุดหมายปลายทางตาม
ที่ทรงประสงค์

เขาก็คือชีวิต คือกาย คือจิตนี้เอง ที่จะต้องอาศัยดูจ
ยานพาหนะเพื่อนำตนไปสู่จุดหมายปลายทาง

ในการเดินทางนั้น ตราบใดที่ยังไม่ถึงจุดหมายที่
ต้องการจะไป คนมีอาจลงจากพาหนะที่อาศัยได้ แต่เมื่อถึง
จุดหมายปลายทาง เขาก็มีอาจนั่งอยู่บนยานพาหนะได้เช่นกัน
เขาต้องปล่อยวางแม้แต่ยานพาหนะ เขาก็จะถึงจุดหมาย
ที่เขาต้องการไปได้

การปรับความพร้อมของศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ
ปัญญา ภายในจิตจึงเกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกับการปรับความ
พร้อมทางกายเพื่อให้ใช้งานได้ จนกายจิตเป็นกัมมณียะ คือ
ใช้งานได้ มีความพร้อมมากพอต่อการก้าวไปสู่เป้าหมาย
สูงสุด พระองค์ทรงอยู่ในจุดที่จะประสบความสำเร็จ

ปัจจัยหลักและปัจจัยเสริมในการตรัสรู้คืออะไร?

องค์ประกอบหลักในการตรัสรู้ เช่น

๑. บารมีธรรม ๓๐ ทศ อันเรียกว่า พุทธการกธรรม หรืออาจจะเรียกว่าบุพเพกตปุญญตา คือ ทรงมีบุญที่ได้กระทำมาดีแล้วในชาติปางก่อน จนบังเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ประเภท นียตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ที่แน่นอนว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

๒. ทรงสมบุรณ์ด้วยสมบัติ ๔ ประการ คือ คติ ภาว ชาติ ตระกูล ทวีป ประเทศที่ทรงอุบัติ อุปธิ ทรงสมบุรณ์ด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ กาลสมบัติ ทรงอุบัติในกาลที่มนุษย์อายุไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป เป็นยุคสมัยที่คนสนใจในทางธรรมกันแพร่หลาย ปโยคสมบัติ ทรงสมบุรณ์ด้วยความเพียรอย่างไม่ทอดอย แม้ว่าจะทรงลองผิดลองถูกอยู่นานก็ตาม

๓. ประสบการณ์จากการบำเพ็ญเพียรทางจิต จนได้สมบัติ ๘ และประสบการณ์จากการทรมานพระวรกายจนจนเจียนจะสิ้นพระชนม์ เป็นบทเรียนให้ทรงประทับพระองค์ การดำเนินไปบนเส้นทางสายกลาง โดยธรรมชาติของคนที่มีประสบการณ์

๔. อินทรีย์ทั้ง ๕ คือสังขารอินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ และปัญญาอินทรีย์ของพระองค์ ใกล้เคียงต่อความสมบุรณ์เต็มเปี่ยม

ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ เช่น

๑. หลักการ วิธีการ มีความชัดเจนว่าจะต้องออกมาในท่ามกลาง ระหว่างตั้งเกินไปกับหย่อนเกินไป ผลเหล่านี้ทรงสัมผัสมาแล้วบางช่วงของการศึกษาค้นคว้าหาทางตรัสรู้

๒. ทรงได้สัพปาเยะ คือความสบายในด้านต่างๆ ครบบริบูรณ์ เกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตของผู้มุ่งความสงบ ความรู้คือ

- เสนาสนะ สงัด ไม่พลุกพล่านด้วยเสียงรบกวน คนรบกวน เหมาะสมต่อการบำเพ็ญเพียรทางจิต

- โคจรสัพปาเยะ สถานที่โคจรบิณฑบาตร ทางดำเนินของพระทัยน้อมไปหาความสงบมากแล้ว

- ภัตตสัพปาเยะ ขณะนั้นไม่มีคนคุย ไม่มีเสียงรบกวน เพราะปัญจวัคคีย์ได้หนีไปหมดแล้ว

- บุคคลสัพปาเยะ คนที่ร่วมกิจกรรมกันมีความเป็นกัลยาณมิตรกัน แต่พระโพธิสัตว์ในช่วงนั้นมีกัลยาณมิตรที่ให้การอุปการะคือนางสุชาดา

- อาหารสัพปาเยะ อาหารที่รับประทานเกื้อกูลต่อการบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติภารกิจ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป สำหรับพระโพธิสัตว์ ข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาเป็นอาหารที่มีความเป็นยาอยู่ด้วย และมีคุณค่าทางอาหารสูงด้วย

- อุตฺตสัพปาเยะ ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติแวดล้อมมีความเหมาะสม ไม่หนาวจัด ร้อนจัด

- อิริยาปถสัพปาเยะ อิริยาบถที่ใช้ยืน เดิน นั่ง นอน มีการปรับให้เหมาะสมแก่ภารกิจนั้นๆ

ทรงประยุกต์ประสบการณ์จากอดีต

ก่อนที่จะเสด็จขึ้นไปประทับบนพระแท่นที่ประทับบำเพ็ญเพียร ทรงพิจารณาทบทวนประสบการณ์ในอดีตของพระองค์เรียงไปตามลำดับ คือ

๑. ทรงเจริญอานาปานสติที่ทรงบรรลุมาแต่สมัยที่ยังทรงพระเยาว์

๒. การเจริญสมาธิจากอานาปานสติ ไปสู่สมาธิตามลำดับ จนเข้าถึงอัปปนาสมาธิ พัฒนาเป็นอัปปนาฌาน เข้าสู่รูปฌาน อรูปฌาน ที่ทรงมีความชำนาญมาก่อน ทรงเข้าออกฌานจนชำนาญตามหลักของวสี คือความชำนาญ ๕ ประการที่มีประสบการณ์มาก่อนหน้านั้นแล้ว การพิจารณาทบทวนจึงไม่ยากสำหรับพระองค์ จนพระทัยของพระองค์ก้าวเข้าถึงสภาพที่ทรงแสดงว่า

เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส เป็นธรรมชาติอ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อพระญาณ ๓ คือ

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ พระปริชาญาณหยั่งรู้ชาติปางก่อนของพระองค์และคนอื่น ไม่อาจประมาณได้ว่าเท่าไร

๒. จุตูปปาตญาณ พระปริชาญาณหยั่งรู้ความแตกต่างของสรรพชีวิตในโลกว่า มีความแตกต่างกันเพราะกรรมที่แต่ละคนได้ทำไว้ จนถึงกรรมทำหน้าที่จำแนกทุกขณะของการทำ การพูด การคิด

๓. อาสวักขยญาณ พระปรีชาญาณที่ผุดขึ้นจากความพร้อมของจิต ทำให้มีประสิทธิภาพในการทำลายสรรพกิเลสที่มีชื่อต่างๆ ในที่นี้ทรงใช้คำว่า อาสวะ คือสิ่งที่สะสมหมักหมมอยู่ภายในใจของคน ๓ ประการ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ

แสดงว่าพระองค์ทรงตรัสรู้ บรรลุความจบสิ้นภารกิจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อเสขบุคคล คือทรงจบการศึกษาซึ่งหมายความว่า ภารกิจในการบริหารพระองค์นั้นจบบริบูรณ์แล้ว ภารกิจต่อไปคือทรงทำต่อโลกในฐานะของพระศาสดา ผู้เอ็นดู ที่อุบัติมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก

หลักการสำคัญของความเป็นพระพุทธรศาสนา คือ

- ในส่วนของตนเอง มุ่งต่อการหลุดพ้นจากสังสารทุกข์ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตลอดไปที่เรียกว่า นิพพาน เป็นบรมธรรม จิตใจมีความสมบูรณ์พร้อมด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ ปัญญา บริสุทธิ และกรุณา

- โลกทรรศน์ คนที่บรรลุผลสูงสุดในพระพุทธรศาสนา หรือแม้ในระดับที่ลดหลั่นลงมา เช่น มีศีลสมบูรณ์ สมาธิพอประมาณ ปัญญาพอประมาณ จะมองชาวโลกด้วยเมตตา กรุณา มีจิต คิดอนุเคราะห์ต่อชาวโลกเป็นหลักใจ

องค์ประกอบของ ความเป็นพระพุทธรศาสนา

องค์ประกอบหลักของความเป็นพระพุทธรศาสนา ตาม
วิชาศาสนาเปรียบเทียบ อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการด้าน
ศาสนาว่า ระบบความเชื่อในโลกนั้นมีหลายระดับ เช่น ขนบ
ธรรมเนียม ประเพณี จารีต แบบแผน กฎ กติกา อารยธรรม
วัฒนธรรม ระบบ ระบบอบ ลัทธิ ลัทธิศาสนา และศาสนา

ข้อนี้ท่านใช้กรณีองค์ประกอบของศาสนาเป็นมาตรวัด
หมายความว่า ระบบความเชื่อใดที่มีองค์ประกอบพร้อม &
ประการจัดเป็น พระศาสนา คือ

๑. ศาสดา ต้องมีองค์พระศาสดาที่มีตัวตนอยู่จริงในโลก
ณ ส่วนใดส่วนหนึ่งของโลก มีหลักฐานยืนยันได้จาก
ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และหลักคำสอนที่มีการสืบสาน
กันมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ศาสนธรรม มีลักษณะเป็นคัมภีร์ที่เชื่อถือกันว่ามี
ความศักดิ์สิทธิ์ โดยทั่วไปมักเน้นศรัทธาจนบางกรณีเป็นการ
ยอมจำนน ไม่สามารถให้เหตุผลกับตัวคำสอนได้ ถือว่า
เป็นการขาดความเคารพหรืออาจจะกลายเป็นผู้ทรยศ มีโทษ
ถึงถูกขับ ถูกฆ่าก็มีในบางยุคบางสมัยของบางศาสนา แต่
สำหรับพระพุทธรศาสนาจะใช้ศรัทธากับปัญญากำกับกัน มี
ความพยายามที่จะปรับศรัทธากับปัญญาให้สม่ำเสมอ
พระพุทธรศาสนาจึงได้ชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งปัญญา

๓. ศาสนบุคคล หมายถึงคนที่มอบตน ยอมตน สัมคร
ใจที่จะเป็นสาวกหรือศาสนิกในศาสนานั้นๆ ศาสนิกในพระ
พุทธศาสนาแบ่งออกเป็นกลุ่มพุทธบริษัท ๔ พวก คือ ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา แม้จะมีคน
จำนวนมาก แต่เรียกรวมๆว่า อุบาสก อุบาสิกา ในกาลต่อมา
มีการเรียกว่า พุทธมามกะ พุทธามิกา พุทธศาสนิกชน
แต่จะสงวนไว้ไม่เรียกว่า “สาวก ที่แปลว่าผู้ฟัง”

ในพระพุทธศาสนามีปัจฉิมสาวก คือ สาวกคน
สุดท้ายที่ได้ฟังธรรมจากพระโอรสของพระพุทธเจ้า คือ
ท่านสุภัททเถระ ในสมัยที่ยังเป็นปริพาชกอยู่ หลังจากนั้น
มาเรามีชื่อเรียกต่างๆ แต่เน้นหนักในคำว่า อุบาสก อุบาสิกา
เพราะเป็นชื่อที่พระพุทธเจ้าทรงเรียก

กาลภายหลังมีการเรียกว่า ชาวพุทธ กันกว้างขวางขึ้น
ฝ่ายที่เป็นบรรพชิตบางครั้งท่านเรียกว่า สหธรรมิก
หรือสหพรหมจารี แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ ภิกษุ ภิกษุณี
สามเณร สามเณรี สิกขมานา

เฉพาะในประเทศไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในประเทศไทยทุกคราว ไม่เคยมีนักบวชฝ่ายสตรีติดตาม

ตลอดกาลยาวนานสำหรับดินแดนแถบนี้จึง ไม่เคยมี
ภิกษุณี สามเณรี และสิกขมานา ในนิกายเถรวาท

๔. ศาสนสถาน มีฐานะเป็นสาธารณสถาน ศาสนสถาน
บุญสถาน และปูชนียสถาน เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ
สามเณร คิษย์วัด คนวัด และเป็นที่น่าพิศมัยบุญในรูปแบบต่างๆ
ร่วมกันของพุทธบริษัท เพราะความเป็นศาสนสถานจึงมีคนให้
ความเคารพยำเกรง แม้ปัจจุบันจะค่อยๆ คลายไปมากแล้วก็
ตาม

๕. ศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนาหรือเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งจะสืบเนื่องมาจากพระพุทธานุญาต
เช่น พวกสังฆกรรมนานาชนิด การถวายทานทุกรูปแบบ การ
ศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม ในความเป็นจริงเป็นศาสนศึกษา
ศาสนปฏิบัติ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าสังคมมักทำในรูปแบบของ
ศาสนพิธีไปอย่างน่าเสียดายยิ่ง

ในองค์ประกอบของความเป็นพระพุทธศาสนานี้เอง
ศาสนธรรมกับศาสนบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศาสนบุคคล
ที่ได้นามว่าพุทธบริษัท ๔ มีหน้าที่หลักในการสืบสานพุทธ-
ศาสน์ ทำหน้าที่บริหารจัดการจนพัฒนาเป็นองค์กรทำหน้าที่
รับผิดชอบต่อศาสนธรรม อันมีความเป็นพุทธตามหลักของ
พระพุทธศาสนา

ในหลักของพระพุทธศาสนานั้น เนื่องจากเป็นศาสนา
ที่เรียกว่าเป็น

กรรมวาที คือใครจะเป็นอะไร อย่างไร ก็เพราะกรรม
คือการกระทำของเขาเอง

วิริยวาที คือผลทุกอย่างเกิดจากความพยายาม
กระทำของคนเหล่านั้นเป็นหลักสำคัญ

การเป็นพุทธจึงเป็นผลของความเพียรพยายาม
กระทำกุศลกรรมของท่านเหล่านั้น มีความยิ่งหย่อนแตกต่างกัน
ในรายละเอียด แต่จะเหมือนกันที่หมดสิ้นจากอัสวกิเลส
เครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ที่ท่านเรียกว่า เป็นพระชินาสพ
คือมีอัสวะกิเลสหมดสิ้นไปจากจิตใจ มี ๓ ประเภท คือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านผู้ตรัสรู้ดี
ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้ว สอนบุคคลอื่นให้ตรัสรู้
ตามธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ด้วย

๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านที่ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบ
ด้วยตนเอง แต่ไม่มีการประดิษฐานเป็นองค์กรทางศาสนา
สามารถสอนคนในยุคสมัยของท่านด้วยความสั้นๆ เป็น
สุภาษิตได้ แต่เมื่อท่านนิพพานไปแล้ว ทุกอย่างก็หายตาม
ท่านไปด้วย

๓. สาวกพุทธ สุตพุทธ อรหันตสาวก หรือสาวกพุทธ
เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าประเภทแรก ที่ผ่านการศึกษารธรรม
ปฏิบัติธรรม จากการฟังพระพุทธรเจ้า หรือฟังจากคนอื่น
บำเพ็ญเพียรได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์

พึงสังเกตว่า พุทธทั้ง ๓ ประเภทนี้ทำหน้าที่ในการบริหารตน จนประสบความสำเร็จอย่างสูงสุดตามสมควร แก่ฐานะของท่าน องค์คุณของท่านคือ มีการศึกษา ค้นคว้า นำมาประพฤติปฏิบัติ จนถึงได้สัมผัสผลภายในจิตของท่าน เป็นจิตที่กอบปรด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์ มองโลกด้วยความกรุณาเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า

หลักศาสนธรรมในพระพุทธศาสนา

ในความเป็นจริง ศาสนธรรมหรือเรียกให้ถูกว่า ธรรม เป็นสภาวะที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติธรรมดา ธรรมจึง มีอยู่ก่อนที่โลกจะอุบัติขึ้นในจักรวาลด้วยซ้ำไป เพราะเป็น กฎเกณฑ์ สภาวะที่เป็นอย่างที่เป็น คือเป็นอย่างไรในด้าน เนื้อหา เขาคงเป็นอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

อาจสรุปรวมเป็นนิยามคือกำหนดอันแน่นอน ความ เป็นไปอันมีกฎเกณฑ์ ระเบียบแน่นอนของธรรมชาติต่างๆ เช่น ธาตุ ๕ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ฤดูกาล หรือ สภาพแวดล้อมต่างๆ ท่านเรียกว่า **อุดุนิยาม**

กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ พันธุกรรม ท่าน เรียกว่า **พีชนิยาม**

กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต กระบวน การของจิต ท่านเรียกว่า **จิตตนิยาม**

กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ ด้วย เจตนากรรมของมนุษย์ แสดงออกมาทางการทำ การพูด การคิด คือกระบวนการของเจตนา กระทำ และผลที่สัมพันธ์อยู่กับ การกระทำ ที่จะไม่มีความขัดแย้งกัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ของใคร ที่ไหน เมื่อไร หรือแม้แต่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร ท่านเรียกว่า **กรรมนิยาม**

กฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กัน และ
อาการที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันของสัตว์ สิ่งทั้งหลาย เช่น
คนเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ต้องประสบกับ
การพลัดพราก ตกอยู่ในกฎของสามัญญลักษณะ คือลักษณะ
ที่เหมือนกัน เสมอกันของสัตว์และสังขารทั้งหลาย คือ
ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ท่านเรียกว่า **ธรรมนิยาม**

ต่างกันโดยภาษาแต่เหมือนกันโดยเนื้อหา

คำว่า **ธรรม** เป็นภาษาที่พยายามใช้คำเพียงคำเดียว
แต่ให้ครอบคลุมได้หมด ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม
ครอบคลุมได้ทั้งโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม พระธรรมที่
พระพุทธเจ้าทรง แสดงแก่โลกนั้น แม้จะทรงตรัสรู้มาแต่ต้อง
ยอมรับความจริงว่า ธรรมะ มีมาก่อนศาสนาทั้งหลายในโลก
การค้นพบธรรมของพระพุทธเจ้ามีอยู่ไม่น้อยที่คนยุคก่อน
เขาค้นพบกันมาแล้ว เพราะเป็นกฎของธรรมชาติดังกล่าว
เมื่อเรามองจากคำกล่าว สรรเสริญการแสดงธรรมของ
พระพุทธเจ้า ที่จัดได้ว่าการสรรเสริญเป็นสูตรเดียวกันว่า

**“ทรงแสดงธรรมเหมือนหงายของที่คว่ำไว้ เปิดของที่
ปิดไว้ บอทางแก่คนหลงทาง และส่องประทีปขึ้นในที่มืด
เพื่อ ให้คนมีตาดีสามารถเห็นสิ่งต่างๆ ได้ตามเป็นจริง”**

อันหมายความว่า ธรรมมีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า พระ
พุทธองค์ทรงตรัสรู้ คือค้นพบความจริงเหล่านั้น ตามที่ธรรม

เหล่านั้นเป็น ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้เรียกว่า อริยสัง
กล่าว **ความจริงที่แท้จริง** ความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง
ไปเป็นอย่างอื่น ความจริงที่ทำให้คนผู้เข้าถึงความจริงให้เป็น
พระอริยบุคคลในชั้นต่างๆ แม้เป็นคนดีในระดับต่างๆ
คุณลักษณะของพระธรรมสามารถจำแนกออกไปเป็น

๑. **หลักการใหม่** ที่ยังไม่มีใครค้นพบอย่างสมบูรณ์
มาก่อน เช่น อริยสัง ๔ ปฏิจจสมุปบาท อนัตตา ไตรลักษณะ
นิพพาน วิมุตติ ความสอดคล้องกันระหว่างเหตุกับผล เป็นต้น

๒. **ปฏิวัติ** เป็นการปฏิวัติคือพลิกกลับหลักความ
เชื่อต่างๆ ของคนในสมัยนั้น ที่ในตอนท้ายของพระ
สัมมจักกัปปวัตตนสูตรบอกว่า ปฏิวัตต์ อปฏิวัตติยัม เป็นการ
ปฏิวัติที่ใครจะปฏิวัติคืนมิได้ เช่น ทรงปฏิเสธความเชื่อ
แนวจิตนิยมและวัตถุนิยมสุดขั้ว ปฏิเสธความมีอยู่ของ
อัตตาตัวตนที่ถาวร ปฏิเสธผลที่มาจากเทพเจ้า ความบังเอิญ
หรือเกิดจากกรรมเก่าเพียงอย่างเดียว การมีชีวิตที่เที่ยงแท้
ยั่งยืนในสรวงสวรรค์ เป็นต้น

๓. **ปฏิรูป** คำสอนที่มีการเชื่อถือประพฤติปฏิบัติกันใน
สมัยนั้น ถือว่าใช้ได้ระดับหนึ่งแต่ควรจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
ให้เกิดผลดี ในภาคปฏิบัติมากยิ่งขึ้น เช่น การปฏิรูปหลัก
การทำบุญอุทิศกุศล การรักษาศีล ๘ ให้มีความกระชับ
ชัดเจนขึ้น ใช้ประโยชน์จากวันขึ้น แรม ๘ ๑๔ ๑๕ เป็น
วันบำเพ็ญความดี มีทาน ศีล ภาวนา การเข้าออกพรรษา

การพิจารณา การบูชาญ เป็นการศึกษาปฏิบัติธรรม การเป็น
เทวดา พรหม พระอริยะเสียในปัจจุบัน เป็นต้น

๔. สิบสานสิ่งดีงาม สิ่งดีงามที่มีความถูกต้องอยู่แล้ว
เป็นประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติที่ทรงใช้คำว่าเป็นเบื้องต้นของการใช้
ชีวิตประเสริฐ เช่น การให้ทาน การบรพชา การบำรุงมารดา
บิดา การเลี้ยงดูบุตร ภรรยา การทำหน้าที่ของตนตามที่ตน
เป็นให้ดี เป็นต้น ข้อนี้พึงสังเกตแม้แต่อากรมณักรรณฐาน
ประเภทกสิณ ๑๐ ธาตุ ๔ อานาปานสติ เป็นต้น จนถึงสมาธิ
รูปฌาน อรูปฌาน ที่นำมาปฏิบัติกันในปัจจุบัน ล้วนแต่เป็น
ภูมิปัญญาในอดีต ผลที่พิเศษจริงๆ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน
หนึ่ง ที่ทรงตรัสรู้มาโดยตรง อยู่ในประเด็นแรก

คำว่า พระธรรม กว่าจะลงตัวเรียกว่า พระธรรม
พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีปฏิรูปคำมาก่อน นั่นคือคำว่า “อมตธรรม”
เป็นพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่ท่านปัญจวัคคีย์ เมื่อพระองค์เสด็จ
ไปพบก่อนที่จะทรงแสดงปฐมเทศนา โดยรับสั่งว่า บัดนี้เรา
บรรลุอมตธรรมแล้ว มาเพื่อแสดงแก่ท่านทั้งหลาย

แต่ในตอนที่ทรงแสดงธรรมโปรดพระยสะ ทรงรับสั่งว่า
ยสะ ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาที่นี้เถิด นั่งลงเถิด
เราจักแสดงธรรมแก่เธอ

แต่ตอนที่ทรงพบกับท่านภัททวัคคีย์ ทรงเปลี่ยนคำว่า
อมตธรรม ธรรม มาเป็น “ตน”

ทรงรับสั่งว่า

พวกท่านคิดว่าจะแสวงหาตนดีกว่า หรือแสวงหา
ผู้หญิง ดีกว่า

ท่านเหล่านั้นตกลงใจที่จะแสวงหาตนโดยเลิกสนใจ
ผู้หญิง

หลักธรรมที่ปรากฏชื่อต่างๆ เป็นอันมากนั้น ในการ
เทศน์ การแสดง จัดว่าเป็นหลักการ วิธีการในการบริหาร
การจัดการ จำแนกแสดงหลักธรรมนั้นๆ ทั้งๆ ที่ในแง่ของ
ความเป็นจริงแล้ว หลักธรรมทั้งปวงรวมลงที่อริยสัจ ๔
ประการ ที่ทรงใช้คำว่า ปริญาตัพพธรรม ปหาตัพพธรรม
สัจจิกาตัพพธรรม และ ภาเวตัพพธรรม

แต่เพราะความแตกต่างในหลายด้านของคนฟัง
พระธรรมเทศนาจึงทรงจำแนกวิธีแสดงออกไป ในด้าน
องค์ธรรม ออกเป็นสองวิธี คือ

๑. นิปปริยาย แสดงเต็มรูปตามความเป็นจริงที่ไม่
อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น แสดงเมื่อไรจะเหมือนกันทุก
คราวไป เช่น ความเกิด ความแก่ ความตาย เป็นทุกข์ ตัณหา
๓ ประการเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อบายมุขเป็นทางเสื่อม ชั้น
๕ เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา พึงสังเกตโครงสร้าง
อริยสัจ ๔ ทรงแสดงในปีที่ทรงตรัสรู้อย่างไร ตลอดเวลา ๔๕
พรรษา ก็ทรงแสดงอย่างนั้น ทุกวันก็คงแสดงกันอย่างนั้น

๖๐ บริหารตน บริหารคน บริหารงาน

๒. **ปริยายเทศนา** เป็นการแสดงความจริงนั่นเอง แต่ มองให้สอดรับกับพื้นฐานของคนฟัง เช่น ในห้องถื่นหนึ่งไม่มี ปัญหาอธิบายมุขข้ออื่น เสียที่ชอบเล่นการพนัน เวลาแสดง อบายมุขสำหรับคนในที่นั้น ก็แสดงเพียงข้อเดียว คือ การเป็น **นักเลงเล่นการพนัน** เพราะการแสดงธรรมทุกครั้งจะมุ่งไปที่ การแสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์ สามารถเกื้อกูลแก่คนในที่นั้น โดยเขาได้รับความสุขจากการปฏิบัติตามเป็นหลัก หลักธรรม ส่วนมากจึงเป็นการแสดงแนวปริยายเทศนา

วิธีการในการวางธรรมให้เหมาะกับคน

การสอนธรรมถ้าจะเทียบกับการทำเฟอร์นิเจอร์ จะเห็น ว่าจุดมุ่งหมายคือเป็นเฟอร์นิเจอร์ประเภทนั้นๆ แต่ลำดับ ขั้นตอนของการทำจะแตกต่างกันตามสภาพของวัตถุดิบ คือ ไม้ ปัญหาว่าไม้อยู่ในสภาพไหน เป็นซุง เป็นไม้ที่เลื่อยแล้ว เป็นไม้ที่ไสกบมาแล้ว เป็นไม้อัด เป็นต้น ลำดับขั้นตอน เครื่องมือ ที่ใช้จะต้องปรับสภาพให้เหมาะสมแก่ไม้เหล่านั้น การสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงมองคนและมองธรรม วางวิธีการในการฝึกคนให้สอดคล้องกับพื้นเพของเขา

ท่านจัดเป็น ๒ วิธี คือ

๑. **นิคค मुखเทศนา** ทรงกำหราบสร้างความสำเร็จ ความพร้อม รอคอยวุฒิภาวะของคน เช่น ทรงเสด็จไปโปรด ท่านปุราณขมูล ทรงใช้วิธีการที่เรียกว่าปาฏิหาริย์นานาประการ

กว่าจะกำหนดให้ท่านยอมรับสถานะของพระองค์ได้ ใช้เวลาเป็นเดือนๆ หรือแม้แต่ทรงโปรดท่านปัญญาวัคคีย์ก็ต้องใช้วิธีการสร้างสำนึก ถามให้คิด รอคอยการตัดสินใจ จนกว่าจะเกิดความพร้อมแล้วทรงแสดงธรรมแก่พวกท่าน

๒. **อนุคคหมุขเทศนา** ทรงอนุเคราะห์ต่อท่านเหล่านั้นได้ทันที เพราะท่านมีความพร้อมหรือตกอยู่ในความเศร้าโศก จำเป็นต้องอาศัยการปลุกปลอบ สร้างความเป็นมิตร มีความคิดในทางที่ดี มีความอ่อนใจ มั่นใจต่อผู้แสดง เช่น ทรงสอนธรรมแก่พระยสะ บิดาของพระยสะ ท่านอนาถบิณฑิก-เศรษฐี พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะและบริวาร ทุกท่านมีความพร้อมในฐานะต่างๆ ทรงแสดงธรรมแก่ท่านเหล่านั้นได้เลย และท่านก็ประสบผลจากการฟังธรรมในขณะนั้นๆ

หลักการนี้คือหลักการบริหารบุคคล ที่จำเป็นต้องมีหลักของการนิเคราะห์ ประเคราะห์ คือ

- มีการใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ตำหนิ กำหนดคนที่เหมาะสมแก่การตำหนิ กำหนด เมื่อเขามีพฤติกรรมอยู่ในสถานะที่เหมาะสมแก่การตำหนิ

- มีการใช้ปัญญาพิจารณา เทียบเคียง โดยรอบคอบแล้ว ยกย่อง ประคับประคอง อุ้มชู เมื่อคนผู้นั้นมีพฤติกรรมสถานะ การกระทำที่เหมาะสมแก่การยกย่อง ประคับประคอง อุ้มชู ปลุกปลอบ เป็นต้น

หลักการตรงนี้คนไทยในสมัยก่อน ท่านมาคิดแปลเป็น
รูปธรรมในการบริหารงานบุคคลทุกลำดับชั้นตอน ว่า

สระน้ำ การให้ความรัก ความอบอุ่น ความศรัทธา
ความมั่นใจ ความปลอดภัย ความสบายใจแก่คนที่ตนมีหน้าที่
ในการบริหาร ปกครอง ร่วมงาน

ลูกยอ การยกย่อง ชมเชย โดยอาศัยการกระทำของ
เขาเป็นเกณฑ์ กำหนด ซึ่งหมายความว่าในการยกย่องจะต้อง
ไม่มีอคติข้อใดข้อหนึ่ง คือ ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะ
รักใคร่กัน โทษาคติ ความลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ภยาคติ
ความลำเอียงเพราะกลัว จะเพราะเหตุใดก็ตาม โมหาคติ
ความลำเอียงเพราะเขลา ขาดเหตุผลในการยกย่อง
ไม่ยุติด้วยธรรม ไม่เป็นธรรม ไม่เที่ยงธรรม

กอไม้ คือการตำหนิ ท้วงติง โดยอาศัยการกระทำของ
เขาเป็นเกณฑ์ในการตำหนิ ไม่กระทำไปด้วยอำนาจของอคติ
ดังกล่าว

การจัดประเภทของธรรม

หลักธรรมนอกจากจะเรียกชื่อดังกล่าวแล้ว ยังมีการ
จำแนกในรูปแบบต่างๆ ในรูปเป็นกลุ่ม ลำดับการปฏิบัติ วิธี
การในการเผยแผ่ อธิบายธรรม เป็นต้น เช่น

สัทธรรม ๓ คือ

๑. **ปริยัติสัทธรรม** องค์ธรรมประเภทต่างๆ ที่ต้องศึกษา ทำความเข้าใจ ในกระบวนการศึกษานั้นๆ องค์ธรรมแต่ละข้อ แต่ละหมวดจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ ๕ ระดับ คือ

- การเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส คือเรียนรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย เรียกว่า **สุตา**

- สามารถทรงจำวิชาการนั้นๆ ไว้ด้วยใจของตน อันเป็นส่วนของสัญญาขันธ์ เวทนาขันธ์ เรียกว่า **ธตา**

- เรื่องบางอย่างเป็นหลักการ วิธีการ ที่มีความสำคัญ มีลักษณะเป็นสูตรที่จะต้องเป็นอย่างนั้นทุกคราวไป ต้องสามารถท่องจำจนเกิดความจำที่แม่นยำ สามารถนึกออกได้ทันทีตามที่ต้องการ เรียกว่า **วจสา ปริจิตา** คือสั่งสมไว้ด้วยวาจาบ้าง วาจुकคตา คือมีความแม่นยำจนคล่องปาก ข้อนี้ทรงเน้นให้ตระหนักว่า **มนต์มีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน**

- นำเรื่องที่ประสบมา จำได้ แม่นยำ นำมาคิดพิจารณาทั้งแนวกว้าง แนวลึก สามารถจำแนกให้เห็นความเหมือนกัน ความแตกต่างกัน ความแพกเพี้ยน ความคล้ายคลึง ความตรงกันข้ามจากประสบการณ์ของตน เรียกว่า **มนสาอนุ-เปกขิตา** คือนำมาเพ่งพินิจพิจารณาด้วยใจ อาจจะเรียกว่า **จินตามยปัญญา ตีรณปัญญา** ก็ได้

- มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้นๆ ตามความเป็นจริง อันเป็นประสบการณ์ระดับปัญญาผ่านการคิด พิจารณา และมีการประพฤติปฏิบัติจนสัมผัสความจริงด้วยใจของตน

๒. **ปฏิบัติศีลธรรม** นำเอาหลักธรรมที่ผ่านการศึกษาคำพิจารณา จนเกิดความรู้ความเข้าใจแล้วมาประพฤติปฏิบัติ สรุปเป็น

การกำหนดรู้ ความจริงของธรรมที่ควรกำหนดรู้ สถานะ สภาพะของธรรมเหล่านั้น ได้แก่ การกำหนดรู้ความจริงของหลักธรรมกลุ่มของทุกขสังข หรือกลุ่มปัญหาตามความเป็นจริงว่า อะไรเป็นอะไร?

การมองเห็นโทษของกิเลสและผลของกิเลสประเภทต่างๆ ที่เรียกว่ามองเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว เพียรพยายามลดละ บรรเทา สงบ ระวัง จนถึงดับกิเลสประเภทนั้นๆ ไปได้ตามลำดับ อันเป็นการพยายามลดละกลุ่มธรรมประเภทสมุทัยอริยสังข

พยายามปลุกฉันทะ ศรัทธา ในผลสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาอันจะปรากฏแก่จิตในรูปของความสุข ความสงบ ความเย็น ความว่างจากสรรพกิเลส แล้วพยายามทำให้แจ้งในผลเหล่านั้น ตามกำลังความสามารถของตน

พยายามลงมือประพฤติปฏิบัติพัฒนาตน ไปบนเส้นทางของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ หรือหลักของไตรสิกขา ซึ่งใน

ด้านของการปฏิบัติแล้วจะต้องปฏิบัติไปตามกลุ่มของกุศลธรรม อันเป็นส่วนเหตุ ซึ่งอาจจะสรุปเป็นความไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ไตรสิกขาหรืออริยมรรค เป็นต้น กุศลธรรมส่วนเหตุ ทรงเรียกว่า ภาเวตัพพธรรม คือธรรมที่จะต้องทำให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้นในจิตของตน

๓. **ปฏิเวธสังฆธรรม** เป็นผลมาจากการประพฤติให้ สมบูรณ์จากระดับศีลขึ้นไป การเข้าถึงปฏิเวธจริงๆ คือนับแต่ พระโสดาบันขึ้นไป ที่ท่านเรียกว่า มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ หรือโลกุตตรธรรม ๙ ประการ

อย่างไรก็ตาม สังฆธรรมทั้ง ๓ นี้มีความต่อเนื่องถึงกัน และเป็นปัจจัยของกันและกัน เช่น การศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจว่า

ไตรสิกขาแต่ละข้อมีลักษณะอย่างไร?

มีหน้าที่อย่างไร?

ผลที่ปรากฏแก่จิตเป็นอย่างไร?

มีอะไรเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขึ้น แล้วน้อมนำหลักธรรม เหล่านั้นมาปฏิบัติ มีผลปรากฏเป็นความสงบ ความเย็น ความสุข อย่างน้อยที่สุดก็สงบเวรภัยอันตราย ในชั้นของศีล เป็นต้น

ในความเป็นพระสังฆธรรม ๓ นั้นเอง เมื่อเรานำเอาหลัก พระธรรมคุณ ๖ ข้อมาจับจะพบว่า

- สุวาสุขาโต ภกตวา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มี พระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว

- อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาล ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา
ทรงแสดงว่าเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่เคยมีการ
เปลี่ยนแปลงและจะไม่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต เช่น
ความเกิด ความแก่ ความตายเป็นทุกข์ ก็คงเป็นอยู่อย่าง
นั้นตลอดไป

- เอหิปสฺสุติโก ควรเรียกมาดูมาชม โดยคนจะต้อง
ศึกษาทำความเข้าใจถึงสภาวะ โทษ คุณ ทางปฏิบัติ นำตนให้
พ้นจากโทษ สัมผัสส่วนที่เป็นคุณ จัดเป็นพระปริยัติสัทธรรม
คือธรรมที่จะต้องศึกษาหาความเข้าใจ

- โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามา คือนำมาปฏิบัติตาม
สมควรแก่กลุ่มธรรมนั้นๆ ที่ทรงใช้คำว่า ปฏิบัติธรรม
สมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม

สรุปเป็น

“การกำหนดรู้ทุกข์ การลดละสมุทัย การทำให้แจ้งใน
นิโรธ การลงมือประพฤติปฏิบัติตามอริยมรรค”

หากนำเอาอริยสัจมาเทียบเคียงจะเห็นว่า

ทุกข์ เหมือนอาการของโรค

สมุทัย เหมือนสมุฏฐานของโรค

นิโรธ เหมือนการหายจากโรค

มรรคมืองค์ ๘ ประการ เหมือนกรรมวิธีในการ
รักษาโรค จะฉีด กิน นวด เป็นต้น

ยาจะทำลายสมุฏฐานของโรค เมื่อสมุฏฐานสงบ โรคก็สงบ ความสบายก็จะเกิดต่อเนื่องกันไป เมื่อสมุฏฐานหมดอย่างสิ้นเชิง อาการของโรคและความหายจากโรค ก็จะมีอย่างสมบูรณ์

- **สันติภูริโก** อันผู้ปฏิบัติ บรรลุ จะได้สัมผัสผลเป็นความสุข ความสงบ ความเย็นด้วยใจตนเอง

- **ปัจจุตต** เวทิตพโพ วิญญูหิ อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตนเอง เหมือนอาการที่เราสัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส เย็นร้อนอ่อนแข็ง ด้วยประสาทสัมผัสของคนแต่ละคนด้วยตนเอง นิโรธเป็นสัมผัสทางใจ จึงเป็นเรื่องเฉพาะตัว ทำนองเดียวกับใครจะรู้รสชาติของอาหารว่าเป็นอย่างไร ทุกคนต้องชิมอาหารนั้นด้วยตนเอง

แต่กระบวนการของการปฏิบัติจะต้องมีการเริ่มต้นที่ การศึกษาชอบ ปฏิบัติชอบ และผลในทางที่ชอบจะเกิดขึ้น แม้จะเรียนมาถูกต้อง แต่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง ผลที่พึงประสงค์จะเกิดขึ้นไม่ได้

ปาพจน์ คือ พระธรรมวินัย ๒

คำว่า ปาพจน์ เป็นคำเรียกพระพุทธานุศาสนนา โดยการสรุปว่าคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า พระพุทธศาสนานา หรือ ศาสนธรรม สรุปเป็นสองประเภท คือ

๑. พระธรรม ได้แก่ สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว ทรงนำมาเปิดเผยแสดงแก่ชาวโลก ตามความเป็นจริงขององค์ธรรมเหล่านั้น ธรรมที่ทรงแสดงจำแนกเป็นกุศลธรรม ธรรมอันเป็นกุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลธรรม ธรรมอันเป็นอกุศลให้ผลเป็นทุกข์ อพยากตธรรม ธรรมอันเป็นกลางๆ ได้แก่ สิ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย เช่น ธาตุ ๕ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ มีความเป็นกลางไม่ได้ไม่ชั่วด้วยตัวของมันเอง เป็นต้น

๒. พระวินัย ได้แก่ พระพุทธบัญญัติ คือบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติส่วนตน และบริหารองค์ภิกษุสงฆ์จากหน่วยย่อยที่สุด จนถึงสังฆมณฑล อันเป็นส่วนรวมสรุปความว่า **“พุทธบัญญัติและอภิสมาจาร คือ มรรยาทที่ควรประพฤติให้เหมาะสมแก่สมณภาวะ”** เรียกว่า พระวินัย

หลักปาพจน์ หรือหลักพระธรรมวินัยนี้ ก่อนกาลปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ทรงรับสั่งให้คณะสงฆ์ได้ตระหนักว่า แม้พระองค์จะปรินิพพานล่วงไปแล้ว แต่พระธรรมวินัยจะดำรงอยู่ในฐานะเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ทรงรับสั่งไว้ความว่า

“อาณนที ธรรมและพระวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย พระธรรมและพระวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”

ศาสนา ๒ ประการ

ในส่วนที่เรียกว่าพระสังฆธรรมหรือปาฬจน์นั่นเอง ใน ขุททกนิกาย มหานิเทศ ท่านสรุปเป็นสองประการในนาม ศาสนาคือ

๑. **ปริยัติศาสนา** เป็นองค์ธรรมที่จะต้องศึกษา เรียนรู้ ทำความเข้าใจตามโครงสร้างของพหุสูตร ๕ ระดับ ดังกล่าว กลุ่มธรรมเหล่านี้บางครั้งอาจท่านสรุปรวมเป็นนวังคสัตถุศาสน์ คือคำสอนของพระศาสดาที่มีองค์ ๙ ที่ในความเป็นจริง เป็นวิธีการในการสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า โดยปริยายต่างๆ ท่านจำแนกออกไปเป็น ๙ ลักษณะ คือ

๑.๑ **สูตร** พระสูตร ได้แก่ ระบบการสอนที่มีการ นำความจากจุดหนึ่ง กระจายออกไปเชื่อมโยงถึงกัน เช่น พวก อุกโกฏวิภังค์ นิทเทศ ชันธกะ ปริวาร พระสูตรในสุดตนิบาต และพระสูตรอื่นๆ

๑.๒ **เคยยะ** ได้แก่ คำสอนที่มีความเป็นร้อยแก้ว และร้อยกรองผสมกัน เน้นที่พระสูตรซึ่งเป็นคาถา เช่น คาถา ในสคาถวรรคสังยุตตนิกาย

๑.๓ **เวยยาकरणิ** ไวยาकरणิ ได้แก่ ข้อความที่เป็น ร้อยแก้วล้วนๆ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมดและพระสูตรเป็น ร้อยแก้วเหล่านี้ จัดรวมเรียกว่า ไวยาकरणิ

๑.๔ คาคา คือคาคา ได้แก่ ข้อความที่เป็นร้อยกรอง เป็นรูปฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆ เช่น ธรรมบท เถรคาคา เถรีคาคา และคาคาล้วนๆ ในสุดตนิบาตที่ไม่มีชื่อพระสูตร

๑.๕ อุทาน เป็นพระพุทธานุทานของพระพุทธเจ้า ที่เกิดขึ้นด้วยโสมนัสญาณ พร้อมทั้งข้อความประกอบรวมเป็น พระสูตร ๘๒ สูตร

๑.๖ อิติวุตตก เป็นพระสูตรที่มีการกล่าวอ้าง พระพุทธดำรัสของพระพุทธเจ้า ของพระสังคีติกาจารย์ ทุกสูตรจะเริ่มต้นด้วยข้อความว่า วุตตัม เหตุ ภควตา มีทั้งหมด ๑๑๐ สูตร

๑.๗ ชาตก เป็นการนำเอาเรื่องราวของบุคคลในอดีตมาแล้วประกอบเหตุการณ์ ตามปกติจะมีเรื่องทำนองเดียวกันเกิดขึ้นในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเรื่องทำนองนี้ เคยเกิดมาแล้วในอดีต จะมีคนกราบทูลขอให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจะทรงนำเรื่องนั้นมาแล้ว ย่อบ้าง พิศดารบ้าง ในพระไตรปิฎกจะมีเพียงบทพระคาคา แต่พระอรรถกถาจะเล่าเรื่องประกอบเหตุแห่งคาคา หรือความหมายของคาคานั้นๆ ชาตกจึงแปลว่าเรื่องเคยเกิดมาแล้ว มีทั้งหมด ๕๕๐ เรื่อง หากรวมกับปัญญาสนิบาตชาตกที่แต่งขึ้นภายหลัง โดยพระอาจารย์ทางภาคเหนือ มีทั้งหมด ๕๐ เรื่อง เป็นที่มาของวรรณคดีแนว จักรๆ วงศ์ๆ รวมทั้งหมดเป็น ๖๐๐ เรื่อง

๑.๘ อปัฏตธรรม เรื่องอัศจรรย์ ได้แก่ พระสูตร
ที่กล่าวถึงเหตุการณ์อัศจรรย์ต่างๆ ที่มีในตัวคนบ้าง ธรรมชาติ
เป็นต้นบ้าง

๑.๙ เวทลลະ เป็นพระสูตรแบบถามตอบ ซึ่งผู้ถาม
ได้ทั้งความรู้และความพอใจ ถ้ามต่อไปตามที่ตนต้องการ
จนกว่าจะยุติ เช่น จุลเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมา-
ทิฏฐิสูตร สักกปัญฺหสูตร สังฆารภษนียสูตร มหาปุณณมสูตร
เป็นต้น ในที่บางแห่งอาจจะเรียกชินศาสนาบ้าง พุทธวจนะบ้าง
ธรรมะบ้าง สูตรบ้าง

๒. ปฏิบัติศาสนา คือการน้อมนำเอาองค์ธรรม
หลักธรรมที่ได้มีการศึกษา การทรงจำ มีความแม่นยำ นำมา
เพ่งพินิจจนเกิดความเข้าใจ และนำมาปฏิบัติ พัฒนาคตน
ทำกายวาจาใจของตนให้กอบปรด้วยธรรมนั้นๆ จนเป็นคน
มีปัญญา มีสัจจะ มีเมตตา มีขันติ เป็นต้น

สรุปแล้ว ศาสนา คือ เป็นวิธีการในการสอนธรรม
คล้ายตาม พื้นฐานของผู้ฟังที่มีพื้นฐานยิ่งหย่อนแตกต่างกัน
เนื่องจากคุณลักษณะของพระธรรมเป็นสัลเลขธรรม เป็น
ธรรมที่ทำหน้าที่ขัดเกลาสิ่งที่ตรงกันข้ามกับตน ซึ่งตามปกติ
จะเน้นไปที่กุศลธรรม ทำหน้าที่ขจัดอกุศลที่ตรงกันข้ามกับตน
แต่ตามที่ปรากฏภายในจิตสามัญชนจะเป็นลีลาอารมณ์
ฝ่ายใดมีกำลังมากกว่าก็จะทำหน้าที่ขัดเกลาฝ่ายที่ตรงกันข้าม
กับตน ตามสมควรแก่ขณะนั้นๆ

พระนางมหาปชาบดี โคตมี พระน้านางของพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลถามเกณฑ์การตัดสินว่า อะไรเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารับสั่งตอบในฝ่ายที่ปฏิเสธ ความเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า และทรงรับรองส่วนที่เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา

แต่ต้องเข้าใจว่าหลักธรรมทั้งปวงที่ทรงตรัสมา มีฐานะเป็นอริยสังคกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้น เพราะฉะนั้นคำว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น หมายความว่า เป็นธรรมประเภทที่พระพุทธไม่ทรงสอนให้ปฏิบัติ กระทำ บำเพ็ญ ทรงสอนให้ลดละ ดับ แต่คงเป็นคำสอนของพระองค์ เป็นธรรม คือ ปหาตัพพธรรม ธรรมที่ควรละ เป็นวินัย คือ ปหานวินัย เป็นสัตตสุตสัจจะ คือ คำสอนที่พระศาสดาทรงสอนให้ละ สงบ ระวัง ดับไปในที่สุด

ข้อนี้พึงเข้าใจในกรณีที่ทรงสอนเรื่องอินทรีย์สังวร การสำรวมระวังประสาทสัมผัสของตน ยามที่ตาเห็นรูป เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการห้ามดู ห้ามฟัง ห้ามดม ห้ามกิน ห้ามจับต้อง เพียงแต่ทรงสอนให้สำรวมระวังจิตอย่าให้เกิดกิเลสยามประสบอารมณ์เหล่านั้น ที่ทรงใช้คำว่าไม่ให้ยินดี ไม่ให้ยินร้าย แต่ถ้าดูเป็นต้นแล้ว สามารถทำให้กิเลสจางคลายลงไป ก็ทรงสอนให้มนสิการ คือ สนใจดูเป็นต้นให้ยิ่งๆ ขึ้น

ดังนั้น หลักตัดสินความเป็นพระธรรมวินัย และไม่เป็นพระธรรมวินัย จึงหมายถึงไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้นำมาประพฤติปฏิบัติเท่านั้น เพราะเป็นธรรมที่ทรงสอนให้ละดังกล่าว

หลักตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ คือ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **วิราคะ** ความคลายกำหนด ความไม่ติดพัน ความเป็นอิสระ ไม่เป็นไปเพื่อความกำหนด

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **วิสังโยคะ** ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบด้วยทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อทุกข์

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **อปจยะ** ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **อัปปิจจตา** ความอยากอันน้อย ความมักน้อย มิใช่เพื่อความมักใหญ่ ความอยากใหญ่ หรือความมักมากอยากใหญ่

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **สันตญฺฐิ** ความสันโดษคือยินดีตามมีตามได้ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **ปวิเวก** เพื่อความสงบ วิเวก มิใช่เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **วิริยารัมภะ** การปรารภความเพียร มิใช่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ **สุภรตา** ความเลี้ยงง่าย มิใช่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก

พึงทราบว่าทั้ง ๘ ประการตอนต้นนั้น เป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา ทรงสอนให้พุทธบริษัทประพฤติ ปฏิบัติ อบรมกระทำให้มาก กระทำบ่อยๆ จนสามารถทรง ธรรมข้อนั้นๆ เป็นหลักใจ เรือนใจ

เนื่องจากธรรมทั้งปวงรวมลงที่อริยสัจ ๔ ประการ แต่ การแสดงสั่งสอนมักจะมากไปด้วยวิธีการต่างๆ ที่ท่านมักใช้ คำว่า

**อนЕКปริยาเยน โข เตน ภควตา ชานตา ปสุตทา
อรหตา สุมมาสมพุทฺธเณ**

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นเป็นพระอรหันต์ ทรงตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงแสดงธรรมไว้ โดยอเนกปริยาย

ดังนั้น อินทรีย์สังวร จึงเน้นไปเฉพาะการไม่ปล่อย ภายใจให้ยินดียินร้ายในอารมณ์โลกที่ตนสัมผัสในขณะนั้นๆ หรือเหนียวนึก ตริกนึกขึ้นมาด้วยใจของตน หรือว่า

สพฺเพ ธมฺมา นาถํ อภินิเวสาย

ธรรมทั้งปวง บุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่น

ยิ่งที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นจะเน้นไปอารมณ์โลก คือ กามคุณ ๕ ชั้น ๕ ธาตุ ๔ आयตนะ ๑๒ สรุปว่า คือกลุ่มธรรม ที่เป็นทุกขสัจ จิตที่ยึดมั่นจึงเป็นจิตที่ปรุงด้วยกิเลส ดังที่

ทรงสรุปไว้ว่า กล่าวโดยสรุปแล้วอุปาทานชั้นนั้นเอง เป็น
ความทุกข์ ทั้งหมดจึงเป็นหลักกรรมในส่วนของทุกข์สัจ
กับสมุทัยสัจ ที่ต้องปล่อยวางและลด ละ ดับ เพราะเป็น
ทุกข์และ เหตุเกิด แห่งความทุกข์

ในขณะที่เดียวกัน คุณธรรมของผู้ปฏิบัติที่เข้าถึงอริยมรรค
จากพระโสดาบันเป็นต้นไป จะยึดมั่นในพระรัตนตรัย ไตรสิกขา
ด้วยพลังแห่งศรัทธา ปัญญา เพราะบนเส้นทางก้าวไปใน
วิถีแห่งอริยมรรคนั้น จะต้องอาศัยมรรคไปจนกว่าจะถึง
จุดหมายปลายทาง แต่เมื่อถึงจุดหมายปลายทางก็ต้องละ
แม้แต่มรรค เพราะอริยมรรคมมีองค์ ๘ จะผนึกเป็นเนื้อเดียวกัน
กับจิตของท่าน เช่นเดียวกับนิโรธ ทำให้จิตท่านเป็นอจลสัทธา
คือเชื่อมั่นไม่หวั่นไหว มีความเป็นตาทิโนคือเป็นอย่างไร
ก็เป็นอย่างนั้นไม่แปรผัน

ดังนั้น พระอรหันต์จึงเป็นปุณฺณูปาปาปหีนี ละได้หมด
ทั้งบาปทั้งบุญ นิพพานจึงเป็น นิจุจํ เทียงแท้ สุขี เป็นสุข
และเป็นอนัตตา คือว่างจากบาป อกุศล ทุกข์อย่างสิ้นเชิง

โอวาทปาฏิโมกข์

คำสอนที่เป็นประธาน แบ่งออกเป็น

๑. คำสอนระดับอุดมการณ์ คือ

- หลักธรรมที่เป็นฐานของชีวิตระดับอุดมการณ์ คือ **ขณฺติ ปรมํ ตโป ตีติกฺขา ความอดกลั้น** คือความอดทน ความทนทาน เป็นตบะ คือความเพียรในการเผาบาป ทำลายบาป ไม่หวั่นไหวไปกับอารมณ์ทั้งปวง จนเป็นความอดทนที่ไม่ต้องมีความอดทนหรือรู้สึกว่าจะตนต้องอดทน เหมือนการอดทนของภูเขาศิลาแห่งทิเบต ไม่หวั่นไหวต่อลมฝนที่กระหน่ำมาชั่วนานาน แต่คงดำรงอยู่เป็นปกติ

- ผลแห่งธรรมปฏิบัติระดับอุดมการณ์ คือ **นิพพานํ ปรมํ วทณฺติ พุทฺธา** ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าพระนิพพาน คือการดับเพลิงกิเลส และเพลิงทุกข์ว่าเป็นบรมธรรม คือธรรมอันสูงสุดของมนุษยชาติที่ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างสมบูรณ์

- บุคลากรระดับอุดมการณ์ ตามระบบการบริหาร การจัดการตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ **น หิ ปพฺพชิตํ ปรุปฺมาตี สมฺโณ โหติ ปรี วิหะยนฺโต** ผู้ฆ่าสัตว์อื่น เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ได้ชื่อว่าเป็นบรรพชิตที่แปลว่าผู้เว้นบาปหรือสมณะ แปลว่าสงบจากบาปอกุศลเลย

๒. ธรรมวินัยที่เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นหลักการโดยสรุปคือ

- สพฺพปาปสฺส กฺรณํ การไม่ทำบาป พุทธบาป คิดบาปด้วยประการทั้งปวง

- กุสฺลสฺสฺสฺสุมฺปทา การทำกุศลคือความดี พัฒนา รักษาความดี จนสมบูรณ์ด้วยความดี

- สจฺจิตฺตปริโยทปนํ ท่านปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้นเอง จนเข้าถึงความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสอย่างสิ้นเชิงของจิต อันเป็นผลของปัญญาที่สมบูรณ์เพราะว่า **ปัญญาบริสุทธิ์** คนจะบริสุทธิ์หมดจดได้ด้วยปัญญา ที่ทำหน้าที่ขจัดอวิชชาออกไปจากจิตได้อย่างสิ้นเชิง

ผลปรากฏในชีวิตของท่านที่ดำเนินไปตามหลักธรรมอันเป็นหลักการข้างต้น

ธรรมกลุ่มนี้เป็นธรรมกลุ่มหลักการ ในการปฏิบัติพัฒนาตนเพื่อเข้าสู่ผลระดับอุดมการณ์ ด้วยการเป็นบุคคลากรระดับอุดมการณ์ที่สามารถดำรงขันติธรรมได้โดยอัตโนมัติ ธรรมกลุ่มนี้จึงเป็นธรรมประเภท **ภาเวตัพพธรรม** คือธรรมปฏิบัติที่ทำหน้าที่ขัดเกลา จนถึงจุดเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงสัมผัสเพียงแต่จะมีความยิ่งหย่อนกันไปตามกำลังของการปฏิบัติ นั่นคือ

ปัญญา ความรอบรู้เกิดขึ้นทำหน้าที่ขจัดโมหะ ราคะ โสภะ โทสะ ให้จางคลายไปตามลำดับ ความเข้มของการไม่

ทำบาป การเจริญกุศล ผลคือจิตจะผ่องแผ้วขึ้นๆ จนมีความ
สมบูรณ์ อากาการต่อเนื่องภายในจิตของท่าน คือจิตบริสุทธิ์
อันเป็นประโยชน์สุขของตน แต่กลับมีความกรุณา อนุเคราะห์
ต่อสรรพสัตว์ ปรารถนาจะให้ท่านเหล่านั้นได้สัมผัสผล
อย่างที่ท่านได้สัมผัส คือ ได้รับความสุข ความสงบ ความ
เยือกเย็น ด้วยผลแห่งกุศลธรรม ตามกำลังความสามารถ

โลกทรรศน์ คือการมองสัตว์โลกของท่าน จะต่างจาก
คนอื่นอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ

“**โลกานุกัมปโก** มีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อชาวโลก โดย
ไม่มีการแบ่งแยก เพราะท่านมองเห็นว่า สรรพชีวิตเหล่านั้น
ตกอยู่ใน ความทุกข์ระคับต่างๆ”

หลักธรรมในภาคบริหารคน บริหารตน

เมื่อกล่าวถึงอาการของท่าน ที่เข้าถึงอุดมการณ์ของ
พระพุทธศาสนา การมีใจอนุเคราะห์ต่อชาวโลกที่ทุกคน
สามารถสัมผัสได้อย่างต่อเนื่อง คือ

อนุปวาโท ไม่กล่าวร้าย ว่าร้าย กล่าวแต่วาจาที่เป็น
ธรรม มีความจริง เป็นประโยชน์ ผู้ฟังอาจจะชอบใจหรืออาจ
ไม่ชอบใจ แต่รู้กาละ เทศะ บุคคล ที่ท่านจะกล่าววาจาเช่นนั้น
แก่คนเหล่านั้น ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ต่อเขา ที่พระพุทธเจ้าทรง
ใช้คำว่า เมตตาวาจา คือมีวาจาที่กอบปรด้วยเมตตาเสมอ
หน้ากัน วาจาจึงเน้นไปที่ความจริงอันเป็นจริง ส่งเสริม

ให้เกิดความ สمانสามัคคี ประสานให้เกิดความสमानสามัคคี
กระชั้นสามัคคีที่มีอยู่แล้วให้หนักแน่นขึ้น กล่าวถ้อยคำ
ที่ไพเราะ อ่อนหวาน คนฟังได้รับประโยชน์จากการฟัง
วาจาของนักเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา จะมี
คุณลักษณะอย่างนี้เสมอ

อนุปมาโต ไม่มีการทำลายล้างใคร เพราะใจกอปร
ด้วยเมตตากรุณา ให้ความเคารพต่อสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน
คุ้มครองของคนอื่น เพราะมีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อคนเหล่านั้นเป็น
ฐานจิตอยู่แล้ว จึงมีความพร้อมที่จะให้การอุปถัมภ์ คุ้มครอง
ปกป้อง รักษา อภิบาล ชีวิต ทรัพย์สิน คุ้มครองของคนอื่น
สัตว์อื่น นี่คืออะไร? คือ การเปล่งวาจางามให้สำเร็จประโยชน์
ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก หรือ
ปรารถนาสารพัดในปฐพี เอาไมตรีแลกได้ตั้งใจ เป็น
หลักการปฏิบัติ จัดความสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่น สังคม
อย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นมิตร
เข้าถึงสันติภาพ สันติสุข เพราะหัวใจคน แต่ละคนมีสันติธรรม

การบริหารตนเพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความดีส่วนตน และ
สร้างจุดประทับใจแก่คนอื่น คือ

๑. **ปาติโมกเข จ ส่วโร** ความสำรวมระวังตาม
สิกขาบท ที่ตนต้องปฏิบัติให้เป็นไปด้วยดีตามสมควรแก่ฐานะ
ที่อาจสรุปเป็น จตุปาริสุทธิศีล ๔ คือ สำรวมระวังในบทบัญญัติ

ที่เรียกว่า พุทธบัญญัติ และอภิธมาจาร มีความล้าวมระว่าง เวลาสัมผัสอารมณ์โลก อย่าให้ใจยินดี ยินร้ายไปตามอารมณ์ เหล่านั้น เลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม ยุติด้วยศีล ยุติด้วยธรรม พิจารณาปัจจัย ๔ ทั้งในขณะรับ ขณะบริโภค อุปโภค และ หลังจากอุปโภค บริโภคผ่านไปแล้ว

๒. มตฺตญญตา จ ภตฺตสฺมี มีความรู้รักพอใจ พอดี พอประมาณ พอควร ในการแสวงหา ในการได้มา ในด้านการครอบครอง เป็นเจ้าของ ในการบริโภคใช้สอย การจำแนก แจกแบ่งแก่คนใกล้เคียง

๓. ปนฺตญฺจ สยนาสนํ การหลีกเร้นจากการคลุกคลี กันในเรื่องที่ไร้สาระ สูญเสียเวลา หากจะมีการเกี่ยวข้องกัน ประชุมกันก็ต้องเป็นเรื่องที่เป็นกิจลักษณะ อย่างที่ทรงแสดงไว้ในอภิธานิยธรรมว่า ให้ประชุมกันบ่อยๆ เมื่อประชุม ก็ให้พร้อมเพรียงกัน เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันในการปฏิบัติภารกิจ หน้าที่ การงาน ที่ตนจะต้องทำต่อองค์กรที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

๔. อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบความเพียร พยายามกำกับ ควบคุม อาการกาย วาจาของตนให้อยู่ใน กรอบของศีลธรรม มีการทำ การพูด การคิด ภายใต้การกำกับ ควบคุมของสติ สัมปชัญญะ ไม่ลุอำนาจแก่อารมณ์ อย่างน้อย ระดับศีลธรรมจรรยา

ข้อนี้ เป็นหลักการในการครองตน อันเป็นต้นทุนส่วนตน และจะได้รับการสนับสนุนจากสังคม กลายเป็นต้นทุนทางสังคม หากเรามองในเชิงที่เป็นรูปธรรมจะพบว่า ยุติด้วยหลักของพระสังฆคุณ ๔ ประการแรก อันเป็นอัตตคุณ คุณส่วนตัวของท่าน ที่ในสังฆคุณทรงจำแนกออกเป็น ๔ ประการ คือ

- **สุปฏิปนุโน** เป็นผู้ปฏิบัติดี คือปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ปฏิบัติคล้อยตามสอดคล้องกับพระธรรมวินัย ไม่มีอาการถอยหลังในรูปของมีอาการขึ้นๆ ลงๆ โดยทำตนไม่ให้ เป็นขำศึกกับใครๆ

- **อุชุปฏิปนุโน** ปฏิบัติตรงมีพระธรรมวินัยเป็นมาตรวัด ทุกอย่างยุติด้วยหลักของพระธรรมวินัย ตรงต่อตนเอง คนอื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่มากด้วยมายาสาไถย ดำเนินไปตามความมุ่งหมาย

- **ญาຍปฏิปนุโน** เป็นการปฏิบัติขัดเกลากิเลส มุ่งหน้าไปสู่ความสงบระงับดับกิเลสคือพระนิพพานเป็นการปฏิบัติธรรมควรแก่ธรรม

- **สามิจิปฏิปนุโน** เป็นการปฏิบัติตนจนเป็นนายเหนือกิเลส อารมณ์ แม้จะมีแรงกระแทกมากกระตุ้นให้หวั่นไหวไปตามแรงของกิเลสก็ไม่หวั่นไหว อันเป็นลักษณะของสัมผัสธรรมด้วยใจที่สมบูรณ์

หลักธรรมนำสู่ ความเป็นมนุษย์ทั้งกายใจ

คำว่า มนุษยธรรม แปลว่าธรรมที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์ หรือธรรมที่เป็นมาตรฐานวัดว่าเขาเข้าถึงความเป็นมนุษย์หรือไม่ มีธรรมของมนุษย์

การเป็นมนุษย์โดยธรรม ตามปกติเรามีการพูดกัน แพร่หลายแต่กลับไม่ค่อยมีนิยามให้ชัดเจนว่าอะไรคือ มาตรฐานวัดความเป็นมนุษย์ ร่างกาย หรือจิตใจ หรือทั้งสองอย่าง รวมกัน

พระอรรถกถาจารย์ให้นิยามความหมายไว้ว่า

มนุสฺสธมฺมณามาทิ ทส กุสลกมฺมปถา

กุศลธรรมบถ ๑๐ ชื่อว่า มนุษยธรรม

ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า มนุษย์ ในบทนิยาม ของคำว่า มนุษย์ ที่ท่านจำแนกลักษณะออกไปเป็น ๔ ประการ คือ

เหล่ากอของพระมนู สัตว์โลกที่มีใจสูง สัตว์โลกที่สามารถจำแนกได้ว่าอะไรเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ และสัตว์โลกที่มีเหตุผล

แต่ละอย่างจัดเป็นมาตรฐานวัดความเป็น มนุษย์

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

ในสังขารรูปปัตติสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของความเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับของ กุศลกรรมบถว่าเป็นมรรคาปฏิบัติที่จะทำคนให้เป็นมนุษย์ เป็นเทพ เป็นพรหม เป็นพระอริยเจ้าชั้นต่างๆ จนถึงบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์

ในขณะที่ทรงแสดงแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า เป็นหลักการบริหารพระองค์ บริวารชน เสนาข้าราชकार อาณาประชาราษฎร์ ตลอดถึงประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม ด้วยการที่คนแต่ละคนดำรงตนอยู่ในหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ แม้จะมีความยิ่งหย่อนแตกต่างกัน แต่สามารถสร้างสรรค์พัฒนาจากหน่วยย่อยคือปัจเจกบุคคลแต่ละคน จนถึงองค์กร สถาบัน ชุมชน

หากทุกคนครองชีวิตตามหลักของกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ มนุษยธรรมได้ องค์กรเป็นต้นเหล่านั้นจะเข้าถึงเป้าหมายที่สังคมต้องการ คือ ภราดรภาพ เสรีภาพ สมภาพ สันติภาพ เพราะหลักธรรมเหล่านี้คือเหตุแห่งสันติภาพ สันติสุข ความเป็นจริงในพระบาลีเรียกหลักธรรมชุดนี้หลายชื่อ เช่น ธรรมจริยา สมจริยา อริยธรรม สุจริตทางไตรทวาร ใสใจย ธรรมทำให้เกิดความสะอาด สัทธรรม อริยมรรค อารยธรรม สัมปยุตธรรม ๑๐ เป็นต้น

องค์ธรรมหลักคือ

๑. เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน มีความเมตตา เอ็นดู มีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อคนอื่น สัตว์อื่น

๒. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย ดำรงชีวิตด้วยสัมมาชีพ

๓. เว้นจากการมีเพศสัมพันธ์กับคู่ครองของคนอื่น มีความยินดี รักดีในคู่ครองของตนเอง มีความระมัดระวังสำรวมในเรื่องเพศ

๔. งดเว้นจากการพูดเท็จอันไม่ตรงกับสิ่งที่ตนสัมผัสมาทางประสาทสัมผัส แม้แต่ความคิด พูดแต่คำสัตย์คำจริงตามที่ตน ได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้มา ไม่มีการเสริมความอวดความให้เกินจากความจริง ดำรงตนอยู่ในความสัตย์

๕. เว้นจากการยุยงให้เกิดความแตกแยกระหว่างคนสองคนขึ้นไป แต่มีความพอใจที่จะพูดด้วยเมตตาจิตต่อผู้ฟัง ด้วยการเสริมสร้างสามัคคี กระชับสามัคคี ประสานสามัคคีระหว่างคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป

๖. งดเว้นจากการพูดคำหยาบ คำด่า คำระคายหูกับคนอื่น พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน มีฐานจิตที่กอปรด้วยเมตตาต่อคนฟัง และคนที่ตนพูดถึง

๗. งดเว้นจากการพูดคำไร้สาระประโยชน์ คำเพื่อจ้อเหลวไหล แต่หันมาพูดถ้อยคำที่มากด้วยสาระประโยชน์ คนที่ตนพูดด้วยหรือพูดถึงได้รับประโยชน์จากวาจาเช่นนั้น

๘. ไม่เพ่งเล็งโลก ละโมบ อยากได้ของๆ คนอื่น
มาเป็นของตน แม้ด้วยความคิด

๙. ไม่มีความคิดในทำนองอาฆาตพยาบาท ปองร้าย
ใคร มีใจกอบปรด้วยเมตตา หวังดีต่อคนอื่น

๑๐. มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ที่ท่านเรียก
ว่า สัมมาทิฐิ ในส่วนที่เป็นโลกียะ อันเกี่ยวข้องกับกรรม
สังสารวัฏและความเชื่อมั่นต่อพระพุทธเจ้า

ความเห็นชอบในกฎแห่งกรรม คือ เห็นว่าการให้ทาน
มีผล การบูชามีผล พิธีกรรมต่างๆ มีผล กรรมที่บุคคลทำ
ทั้งดี ทั้งชั่วมีผล

ความเห็นชอบในกฎแห่งสังสารวัฏ คือ เห็นว่า โลกนี้มี
โลกหน้ามี พ่อมีคุณ แม่มีคุณ สัตว์ตายไปแล้วย่อมเกิดอีก
และมีความเห็นชอบในความมีอยู่ของพระผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้
ชอบ ด้วยตนเองแล้วสอนให้บุคคลอื่นให้ ตรัสรู้ตามมีอยู่

หลักธรรมเหล่านี้จะพบว่า ในความเป็นจริงคือ
อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนั่นเอง เพียงแต่นำมากล่าวโดยสรุป
เน้นในส่วนของศีลสิกขา ครบทั้ง สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ
สัมมาอาชีวะ แต่อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา จะแฝงอยู่ใน
มโนสุจริต ๓ ประการ ในขั้นของการทำจิตให้สงบจากความคิด
ด้วยอำนาจความโลภ ความพยาบาท ความเห็นผิด คือสงบ
จากนิวรรณ์ ๕ เป็นส่วนของอธิจิตตสิกขา

เมื่อมโนสุจริต ๓ ประการเข้าถึงความสมบูรณ์ หมายความว่าจิตเข้าถึงปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณาอย่างสมบูรณ์ อันเป็นพระคุณของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย ชื่อว่าอริยมรรคสมบุรณ์จะบรรลุสัมมาญาณ คือ ความรู้ในทางที่ชอบ ดังนั้น จึงเป็นมนุษยธรรมจนถึงอารยธรรมคือธรรมที่ทำให้คนผู้เข้าถึงให้เป็นพระอริยะ

สรุปแล้วคือ คิดดี ทำดี พูดดี หรือสมบุรณ์ด้วยวิชาจรณสัมปันโน คือสมบุรณ์ด้วยวิชาความรู้และความประพฤติ อันเป็นหนึ่งในพระพุทธคุณนั่นเอง

จากหลักการทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้ว โดยปริยายต่างๆ นั้น จะพบความจริงว่าสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการบริหาร การจัดการองค์กร จากหน่วยย่อยสุดคือเอกชน ขยายออกไปเป็นองค์กรโลก

สรุปแล้วเป็นเรื่องที่ควรเว้นกับควร ประพฤติเท่านั้นเอง ทุกลำดับขั้นตอนของการบริหาร จะต้องมีความชัดเจนในกระบวนการของการศึกษาแบบสืบสาวไปจนถึงสาเหตุจริงๆ ของผลเหล่านั้น นั่นคือ

**อะไร? มาจากไหน? เพื่ออะไร? โดยหลักการ
วิธีการอย่างไร**

แต่ด้วยการดำเนินการตามหลักการ วิธีการนั้นๆ สาเหตุแห่งปัญหา ปัญหา และความปราศจากปัญหา ก็จะทำให้เกิดขึ้นติด

ตามมา หลักการ วิธีการ ปฏิบัติการไปสู่ผลดี โดยสรุปคือ
อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ไตรสิกขา

อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ

๑. **สัมมาทิฏฐิ** ปัญญาอันเห็นชอบตามความเป็นจริง
คือ เห็นชอบในกฎแห่งกรรม ฌาน วิปัสสนา มรรค ผลและ
ปัจจุเวกขณะ การเห็นชอบในอริยสัจ ๔ อันเกิดจากการรวมตัว
เป็นอันเดียวกันของอริยมรรคทุกข้อ เป็นสัมมาญาณ คือความ
รู้ในทางที่ชอบ ที่เกิดขึ้นทำลายสาเหตุแห่งปัญหาคืออวิชชาให้
หมดไป

๒. **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริในทางที่ชอบ ได้แก่
ความดำริในการออกจากกาม ออกจากความพยายาบาทและ
ความดำริในทางไม่เบียดเบียน

องค์มรรค ๒ ประการนี้เป็นส่วนของปัญญา มีหน้าที่
ทำลาย อวิชชา โมหะเป็นหลัก

๓. **สัมมาวาจา** การเจรจาในทางที่ชอบด้วยการงด
เว้นจากวจีทุจริต ๔ คือ งดเว้นจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด
การพูดคำหยาบ การพูดคำเพ้อเจ้อเหลวไหล ไร้สาระ

๔. **สัมมากัมมันตะ** การทำกรงานชอบหรือความ
ประพฤติชอบด้วยการงดเว้น การล่วงละเมิดสิทธิในชีวิตของ
คนอื่น สัตว์อื่น และตนเอง งดเว้นจากการล่วงละเมิดสิทธิใน
ทรัพย์สินของคนอื่น ตนเอง งดเว้นจากการล่วงละเมิด
สิทธิในคุ้มครองของคนอื่นและคุ้มครองของตนเอง

๕. **สัมมาอาชีวะ** การแสวงหา การได้มา การครอบครอง การบริโภคใช้สอยทรัพย์สมบัติ จะต้องไม่ล่วงละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของคนอื่น ด้วยการงดเว้นการเลี้ยงชีพในทางผิดกฎหมาย ศิลธรรมทุกรูปแบบ หันมาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม ตามสมควรแก่ฐานะ หน้าที่ ภารกิจ ความรับผิดชอบของตน

องค์มรรค ๓ ประการนี้จัดเป็น **ศีลสิกขา** เป็นหลักการในการอยู่ร่วมกันโดยปกติสุข เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เกิดผลเป็นสวัสดิภาพ สวัสดิการ

๖. **สัมมาวายามะ** การพยายามในทางที่ชอบ ด้วยการปลุกฝังความพอใจ ใช้ความพยายาม มีการกระทำที่ต่อเนื่องในการป้องกันความชั่วที่ยังไม่เกิด ละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว พัฒนาความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และพยายามรักษาความดีที่มีอยู่แล้วให้ดำรงอยู่ เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น มีการหมดไปของความชั่ว จิตสมบูรณ์ด้วยความดีเป็นเป้าหมาย

๗. **สัมมาสติ** ตั้งสติในทางที่ชอบด้วยการใช้ความพยายามอย่างแรงกล้า มีสติ สัมปชัญญะ ในการตั้งสติระลึกถึงกาย เวทนา จิต ธรรมในตน ด้วยการขจัดความยินดียินร้ายในอารมณ์โลก จนเข้าถึงความจริงของกาย เวทนา จิต ธรรม ว่าไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงการเกาะกุมของขันธ์ ธาตุ อายตนะเป็นต้นเท่านั้น

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นในทางที่ชอบด้วยการเจริญสมาธิ ผ่านสมาธิ บรรลุตามลำดับจนจิตสงบจากอาการของนิวรณ์ ๕ ประการ

องค์มรรค ๓ ประการนี้เป็นส่วนของจิตตสิกขา มุ่งสงบกิเลสประเภทโทสะเป็นหลัก เมื่ออริยมรรคนี้ก็เป็นเนื้อเดียวกัน เกิดเป็นญาณทัสสะเนาทำลายสรรพกิเลสประเภทต่างๆ ให้หมดจากจิตใจ บรรลุผลระดับอุดมการณ์ คือ นิพพาน

หลักการบริหารศาสนบุคคล

ศาสนบุคคลในทางพระพุทธศาสนา จำแนกออกโดยสรุปเป็นฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในฝ่ายบรรพชิตนั้น จำแนกออกไปเป็นสหธรรมิก ๕ ประเภท คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี ลิกขมานา ฝ่ายคฤหัสถ์จำแนกออกไปเป็นอุบาสก อุบาสิกา แต่ละฝ่ายจะมีหลักการ วิธีการในการบริหารตน จนมีความพร้อมที่จะบริหารคน บริหารงานที่สรุปรวมเป็นองค์การ

ดังนั้น กลุ่มพุทธบริษัททั้งหลายในสมัยพุทธกาลจึงจัดเป็นบุคคลระดับต้นแบบ ในการบริหารตนของแต่ละท่านตามสมควรแก่ฐานะของท่าน จากนั้นทุกท่านอาศัยระบบการศึกษา การพัฒนาตนเองจนมีความสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติที่เน้นไปในด้าน “ความรู้ดี ความประพฤติดี” คุณสมบัติหลักเหล่านี้เอง เมื่อนำไปสู่ภาคบริหาร จะมีความเป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ ในการบริหาร การจัดการ ทำให้ท่านเหล่านั้นมีความหลากหลาย ในด้านคุณสมบัติ คุณภาพ กลายเป็นคนทรงคุณค่าจนดีเด่น ในฐานะนั้นๆ ที่ทางพระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านเหล่านั้นว่า “เอตทัคคะ เป็นผู้มีความยอดเยี่ยมในกรณีนั้นๆ” ท่านจึงกลายเป็นคนที่มากด้วยการศึกษา จนจบการศึกษามากด้วยคุณธรรม คุณสมบัติ เป็นคนทรงคุณค่าสูงสุด บางท่านกลายเป็นมีเพียงหนึ่งเดียว ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

แม้จะผ่านกาลเวลามา ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว แต่ยังหาผู้เสมอเหมือนไม่ได้ ทั้งในกลุ่มของพุทธบริษัทด้วยกัน และแม้ในมวลหมู่มนุษยชาติในแต่ละยุคสมัย

หลักการบริหารภิกษุบริษัท

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระอัญญาโกณฑัญญะจัดเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา แต่สรุปแล้วจะพบว่าพระในพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างขึ้น ด้วยระบบคุณธรรมตามหนทางของพระองค์เองที่ทรงดำเนินมาในสังสารวัฏอันยาวนาน นิยามของคำว่า พระสงฆ์ ซึ่งหมายรวมถึงกลุ่มสหธรรมิกทั้งหมด มีภารกิจหลักในการบริหารตน คน งาน ตลอดถึงองค์กรพระพุทธศาสนา คือ

๑. พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่ศึกษาศาสนธรรม อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒. พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่มีภาระหน้าที่ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๓. พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่นำเอาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ตนได้ศึกษา ปฏิบัติ จนได้รับผลตามสมควรแก่สถานะแล้ว นำมาสั่งสอนคนอื่นให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๔. พระสงฆ์ จึงหมายรวมถึงพุทธบริษัททุกประเภท มีภารกิจร่วมกันในการป้องกัน ขจัดอันตรายที่เกิดขึ้นแก่องค์กร ทางพระพุทธศาสนา และมีความพร้อมที่ดำเนินการ ปฏิบัติการ ด้วยการดำเนินตามหลักธรรม รักษาองค์กรทางศาสนาให้ ปราศจากภัยอันตราย

ลำดับขั้นตอนของความเป็นพระสงฆ์

๑. ท่านเหล่านั้นมีความตั้งใจที่จะเข้าสังกัดเป็น สมาชิกในองค์กรพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต โดยเฉพาะพระภิกษุ จะต้องผ่านการบรรพชาอุปสมบท ๓ วิธีด้วยกัน ที่มีความ เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับกาล คือ

- เอหิภิกขุอุปสัมปทา การเป็นภิกษุตามพระพุทธ ดำรัสที่ตรัสให้เป็นภิกษุมา ๒ วิธี ตามคุณสมบัติของท่านรูป นั้นๆ ในขณะนั้นๆ หากยังไม่เป็นพระอรหันต์จะรับสั่งว่า

เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วจง ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด

- หากท่านรูปนั้นบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ ใน ขณะที่เป็นฆราวาสจะรับสั่งเพียงว่า

จงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วจงประพฤติ พรหมจรรย์

เนื่องจากพระอรหันต์ท่านจบพรหมจรรย์แล้ว กิจที่ต้อง ทำในการละบาป บำเพ็ญบุญ ทำจิตให้ผ่องแผ้ว สมบูรณ์แล้ว

การประพฤติพรหมจรรย์ของท่าน จึงทำไปตามปกติ เพื่อเป็นเนตติ แบบอย่าง แบบแผนของพระอื่นๆ เท่านั้น

๒. กาลต่อมา หลังจากทรงส่งพระสาวกไปประกาศ พระพุทธศาสนาในช่วงแรก ต้องนำคนที่ต้องการจะบวช มาเฝ้าขอบวชกับพระพุทธเจ้า ตามแบบแรกทรงเห็นเป็น ความลำบาก เสียเวลา ที่สำคัญท่านเหล่านั้นล้วนเป็น พระอรหันต์ มีสติ สมบูรณ์แล้ว สามารถตัดสินใจเองได้ จึงทรงประทานอนุญาตให้พระเถระเหล่านั้นเป็นผู้ทำหน้าที่ บวชให้ เรียกการบวชแบบนี้ว่า

- **ติสรณอุปสัมปทา** โดยการให้ท่านที่ประสงค์จะ บวช ปลงผม ปลงหนวด นุ่งห่มผ้าอ้อมผ้าดมากราบเท้า พระเถระ แล้วขอบวช ท่านก็จัดการบวชให้ด้วยการกระทำ เพียงประกาศ ตนถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ๓ ครั้ง และ ให้สมาทานศีล ๑๐ ข้อ อย่างเป็นรูปแบบการบวชสามเณร ในปัจจุบัน

๓. กาลต่อมา มีคนบวชมาก คุณภาพของพระองค์เอง ไม่ค่อยสม่ำเสมอเกินไป เกิดปัญหาในการมอบอำนาจให้ พระภิกษุเพียงรูปเดียวรับผิดชอบ จึงทรงกำหนดให้ทำเป็น การสงฆ์ บวชโดยการประชุมสงฆ์ในรูปของกระบวนการ จัดการไปตามลำดับ อย่างที่เห็นกันในปัจจุบัน เรียกว่า

- **ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา** คือการบวชด้วย การออกประกาศขอมติจากที่ประชุมสงฆ์ ที่ประชุมกันตาม

กฎเกณฑ์ของสังฆกรรมที่เรียกในที่นี้ว่า ญัตติจตุตถกรรม-
อุปสัมปทา กำหนดให้มีพระประชุมกันในส่วนกลาง ๑๐ รูป
ขึ้นไป เพราะมีพระมาก หาพระได้ง่าย แต่ในท้องถิ่นชนบท
ที่ท่านเรียกว่า ประเทศชายแดน ที่พระน้อย ทรงประทาน
พุทธานุญาตให้ใช้พระเพียง ๕ รูป แต่ผ่านขั้นตอนอย่างอื่น
เหมือนกัน

การบริหาร การจัดการในรูปองค์กรจึงเริ่มจากจุดนี้ไป
โครงสร้างของสังฆกรรมประเภทนี้หากเรานำเอาโครงสร้างของ
องค์กร ที่มีการพูดกันในปัจจุบัน สงเคราะห์เข้าในองค์ประกอบ
ทฤษฎี ๔ M คือ

MAN มีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้จัดการ ดำเนินการ
นำเข้าหมู่

MANAGER มีพระกรรมวาจาจารย์ คณะสงฆ์ที่เรียกว่า
คณะปุรกะ เป็นคณะทำงาน ดำเนินการ จัดการ

MATERIAL มีผู้ประสงค์จะบวช ที่ท่านเรียกว่า
อุปสัมปทาเปกษะ เป็นเนื้องาน ถ้าเป็นโรงงานอุตสาหกรรม
ก็คือ วัตถุดิบ

MANAGEMENT มีระบบในการจัดการ ตามหลักของ
สัมมาวินัย คือทำตามระเบียบที่กำหนดไว้ในพระวินัย
กรณีของการบรรพชา อุปสมบท กระบวนการตามลำดับ
ที่กำหนดไว้ในการบรรพชา อุปสมบท สืบเนื่องกันจนกว่า
จะยุติกระบวนการ

การพัฒนาบุคลากรสงฆ์

พระที่บวชมาทุกวิธี ต่างต้องผ่านกระบวนการการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย เมื่อท่านเหล่านั้นได้สัมผัสผลตามเสด็จรอยยุคลบาทของพระพุทธเจ้า ภารกิจของท่านต่อไปคือ การอนุเคราะห์ต่อชาวโลก ตามเสด็จรอยยุคลบาทของพระพุทธเจ้า ข้อนี้พึงสังเกตจากพระพุทธดำรัส ที่ทรงแสดงแก่ พระอรหันต์ ๖๐ รูป ที่ทรงส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชุดแรก จะได้จำแนกพระพุทธดำรัสเหล่านั้นออกเป็นช่วงๆ ตามภารกิจของแต่ละรูปและภารกิจต่อองค์กรชาวโลกอันเป็นส่วน รวมตามลำดับดังนี้คือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์

๒. แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์

๓. เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก

๔. เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๕. จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถะ พยัญชนะ

๖. อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแยกย้ายกันทิศละรูป

๗. คนที่มีฐลีสือกิเลสน้อยเบาบางนั้นมีอยู่ หากเขาไม่ได้ฟังธรรมจะเลื่อมจากธรรมเหล่านั้น ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี

๘. แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวระเสนาณิกมเพื่อแสดงธรรม

โครงสร้างที่จำแนกออกไปเป็นข้อๆ นี้ ต้องการแสดงให้เห็นว่าในฐานะที่เป็นองค์กรของพระพุทธศาสนา มีภารกิจที่จะต้องรับผิดชอบต่อตนเองและคนอื่น อันแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางจิต ตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาหากเข้าถึงจุดสมบูรณ์ตามอย่างที่พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ได้สัมผัสชีวิตของท่านหลังจากนั้น จะอยู่เพื่อชาวโลก

พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาเพื่อมนุษยชาติ

พึงพิจารณาประโยคต่างๆ ข้างต้นตามลำดับ ดังนี้

สองข้อแรก เป็นการแสดงยืนยันถึงสถานะของพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้ง ๖๐ รูปนั้นว่าได้ผ่านการศึกษา การปฏิบัติ จนได้สัมผัสผลสมบูรณ์ อันเป็นผลรวมของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ หรือไตรสิกขา สมบูรณ์ด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์จาก สรรพกิเลส มีความเมตตา กรุณา ต้องการให้สรรพสัตว์ได้

สัมผัสนผลสูงสุด หรืออย่างน้อยก็ตามกำลังความสามารถ
ของมนุษย์ เทวดาเหล่านั้น อันเกิดจากกรุณา อนุเคราะห์
ต่อชาวโลก ต้องการให้เขาได้อย่างที่พระพุทธเจ้า และ
พระอรหันต์ท่านได้ ต้องการให้เขามีอย่างที่ท่านมี และ
ต้องการให้เขาเป็นอย่างที่ท่านได้เป็น

สองข้อต่อมา เป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์ในการ
ประดิษฐาน เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการนำเสนอสิ่งที่เป็น
ประโยชน์

รู้ได้อย่างไรว่าเป็นประโยชน์แก่คนฟังหรือไม่?

ให้ดูที่องค์ธรรมใดก็ตามเมื่อเขาฟัง และนำไป
ปฏิบัติแล้วจะเกิดอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตของเขาหรือไม่?

พิสูจน์ได้อย่างไรว่าธรรมเหล่านั้นเกิดอุปสรรคหรือไม่?

ผู้สัมผัสนสามารถตรวจสอบจิตของตนแล้วเห็นปัญญา
ความบริสุทธิ์ภายในจิต จิตจะมีความสุขและเกิดกรุณาต่อคน
อื่น เยี่ยงเดียวกับที่ปรากฏภายในพระทัยของพระพุทธเจ้า
พระอรหันต์ แสดงว่าเขาเดินมาถูกทางแล้ว

วิธีการในการสอนธรรมคือ

**แสดงอะไร? แสดงอย่างไร? แสดงแก่ใคร แสดง
ที่ไหน? แสดงเพื่ออะไร? แสดงไปแล้วเขาจะได้รับ
ประโยชน์อะไร? อย่างไร? มากน้อยเพียงใด?**

หลักธรรมทั้งปวงมีประโยชน์ตามสมควรแก่ฐานะ แต่จะ
เกิดประโยชน์แก่ใคร อย่างไร อย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับวิธีการใน

การแสดง คือ ต้องแสดงไปตามเหมาะสมแก่วุฒิภาวะของผู้ฟัง เช่น ตามลำดับของศีล สมาธิ ปัญญา งามด้วยบทตั้ง บทขยายความ บทสรุปความเป็นจุดเน้นที่ประเด็น หรือแม้การแสดงจากง่ายไปหายาก จากรู้แล้วไปหาไม่รู้ จากตื่นไปหาหลับ จากใกล้ไปหาไกล จากผลในปัจจุบันไปสู่ผลในอนาคต เป็นต้น ถือว่าเป็นการแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด

การที่ทรงเน้นให้แยกย้ายกันไปศึกษารูป เพราะจำนวนพระยังน้อยอยู่ประการหนึ่ง แต่ประการที่สำคัญคือในฐานะเป็นสมาชิกในองค์กรทางพระพุทธศาสนา การบริหาร การจัดงาน ภารกิจทางศาสนา สำหรับคนที่ผ่านมาถึงระดับสมบุรณ์ ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องใช้คนมาก เพราะบุคคลากรระดับนี้ทรงคุณภาพ สามารถทำงานตามเสด็จรอยบาทของพระพุทธเจ้า หรือทำงานแทนพระพุทธเจ้าได้ หากเรานำมาเทียบกับทฤษฎี ๔ M จะพบว่า

พระอรหันต์ เป็นผู้ดำเนินการสอน แสดงธรรมองค์ธรรม

หลักธรรม เป็นเหมือนวัตถุดิบ แต่ในด้านความเป็นจริงแล้วเป็นวัตถุดิบสำเร็จรูป

วิธีการในการเผยแผ่ เป็นระบบการจัดการ

คณะทำงานไม่มีความจำเป็นจะต้องทำร่วมกัน แต่ทุกรูป
กลับทำงานประสานกัน คือการสร้างสรรค์พัฒนาบุคลากร
คุณภาพขึ้นในพระพุทธศาสนา

คุณภาพของท่านเหล่านั้นเป็นเช่นเดียวกับที่
พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ได้สัมผัสมาตามสมควรแก่ฐานะ
ของแต่ละท่าน บุคลากรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนที่
อุรุเวลาเสนานิคม คือพระอดีตปุราณขฎิล ๑,๐๐๐ รูป ได้
บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ บรรดาพระเถระที่บวชกับ
พระอรหันตสาวก ก็มีเป็นอันมากที่บรรลุมรรคผลเป็น
พระอรหันต์ ท่านเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นอุตมบุคคลในโลก
มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยวิชา จรรยา อันเป็นสุดยอดของ
พัฒนาการของสรรพชีวิตในโลก ท่านเหล่านี้ในกาลต่อมา
สังฆกุมารพรหมได้กล่าวยกย่อง ต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าว่า

ในหมู่ชนที่ยังรังเกียจกันด้วยญาติ โคตร ตระกูล

กษัตริย์จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด

แต่ท่านที่สมบูรณ์ด้วยวิชา และจรรยา

เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

กำเนิดแห่งพระวินัย

พระวินัย คือพระพุทธรบบัญญัติและอภิสงฆมาจร มีฐานะเป็นข้อห้ามมิให้ทำ และทรงอนุญาตให้ทำ เพื่อนำองค์กรเข้าสู่สถานะของผู้สมบูรณ์ด้วยวิชา จรรยา เป็นเป้าหมายที่ในกาลต่อมาพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งให้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ดังกล่าว พระธรรมทั้งปวงเป็นผลตรงมาจากการตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทำหน้าที่แสดงซึ่งบอกความจริงขององค์ธรรมเหล่านั้น

แต่พระวินัยมีฐานะเป็นพุทธรบบัญญัติ พุทธอาณา มีมาตรการในการใช้กำกับ บริหารตน และองค์กรสงฆ์ในที่สุด ซึ่งในความเป็นจริงหากคนสามารถปฏิบัติตนตามหลักธรรมได้ การบัญญัติวินัยก็ไม่จำเป็นอะไร เพราะท่านเหล่านั้นจะมีวินัยในตนเองโดยอัตโนมัติ ดังนั้นตลอดกาลยาวนานถึง ๑๒ ปี นับแต่การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระที่เข้ามาบวชอย่างน้อยก็บรรลุมรรคผลเป็นพระโสดาบัน ปัญหาเรื่องวินัยจึงไม่มีเพราะพระโสดาบันนั้นศีลจะเกิดพร้อมกั้มรรค เพราะศีลเป็นเหตุให้เกิดมรรค ท่านจึงมีศีลสมบูรณ์โดยฐานะของท่าน

แม้เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ เมืองเวรัญชรา ทรงประสบปัญหาเรื่องความเป็นอยู่เพราะเกิดทุกข์ภัยอย่างร้ายแรง คนอดอยากกันแพร่หลาย พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ต้องดำรงพระชนม์ เลี้ยงชีพด้วยข้าวแดงที่พ่อค้าม้าจากต่างแดนถวาย

พระสารีบุตรเถระได้กราบทูลถามถึงความแตกต่างกันระหว่างศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต พระพุทธเจ้ารับสั่งแสดงว่า

พระพุทธเจ้าบางพระองค์ที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่นาน จะไม่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นมาตรการในการควบคุม กำกับตนและหมู่คณะไว้ ผลเสียคือเมื่อพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นนิพพานไป หมดพระสาวกในยุคของพระองค์ และพระศาสนาจะเสื่อมอันตรธานไปจากโลก

แต่พระพุทธเจ้าบางพระองค์ ทรงดำรงพระชนมายุอยู่ไม่นาน จะทรงบัญญัติพระวินัยไว้ เมื่อพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไป พุทธศาสนิกจะมีหลักพระธรรมวินัยเป็นศาสดา ทำหน้าที่สืบสานอายุพระพุทธศาสนา ไปนานๆ

เมื่อพระสารีบุตรกราบทูลถามถึงพระชนมายุของพระพุทธเจ้าว่า จะดำรงอยู่นานเพียงใด

พระพุทธองค์ทรงรับสั่งว่า

พระองค์จะดำรงพระชนม์อยู่เพียง ๘๐ พรรษา แห่งพระชนมายุ

พระสารีบุตรเถระ จึงกราบทูลอาราธนาให้ทรงเริ่มบัญญัติพระวินัยไว้ แต่พระพุทธเจ้ารับสั่งว่ารอให้เกิดอาสวัฏฐานียธรรมขึ้นในองค์ภรสงฆ์เสียก่อน คือให้องค์ภรสงฆ์เกิด

ความเสื่อมเสีย มีเรื่องเสียหายเกิดขึ้นเสียก่อน พระองค์รู้กาล
ที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทที่แปลว่า

ก่าวแห่งการศึกษาหรือพัฒนาการศึกษา

โดยทรงเน้นให้พระเถระทราบว่

เมื่อใดที่มีคนจำนวนมาก จะมีผลประโยชน์เกิดขึ้นมาก
ต่อแต่นั้นเรื่องเสื่อมเสียจะเกิดขึ้นติดตามมา

ข้อนี้เป็นประเด็นที่ควรตระหนักไว้ว่า

ยุคใดสมัยใดก็ตาม ที่องค์กรสงฆ์ให้ความสำคัญ
แก่ผลประโยชน์ในการบำรุง จนกลายเป็นบำเรอ ประนปรี
ตุนและบริวาร เน้นหนักไปที่การมากด้วยลาภ บริวาร
การสรรเสริญ ที่จัดฉากกันขึ้นมา

จนกลายเป็นพระภิกษุ ปลุกเสกพระเครื่อง ชาวบ้าน
ปลุกเสกอาจารย์ตนจนเป็นพระอริยะเจ้า กาลต่อไปคือ
ความวิบัติของแก่นธรรมแท้ๆ สังฆมณฑลจะมากด้วย
สัทธรรมปฏิรูป เพราะองค์กรสงฆ์จะมากไปด้วยพวกศีลวิบัติ
อาจารย์วิบัติ อาชีวะวิบัติ และทิกฐวิบัติ

ดังนั้น เมื่ออัสวัฏฐานิยธรรม คือคนมากขึ้น ลาภ
สักการะมากขึ้น ผลประโยชน์มากขึ้น การประพฤดิเสื่อมเสีย
โดยมุ่งไปที่ผลประโยชน์จึงเกิดขึ้นมา ลำดับขั้นตอนในการ
บัญญัติพระวินัยจึงเกิดขึ้นตามลำดับดังนี้ คือ

๑. มีพระบางรูปประพฤติ กระทำไม่เหมาะสมแก่สมณ-
ภาวะของตน ที่แรงมากๆ เช่น การเสพเมถุน การลักทรัพย์
การฆ่าคนให้ตาย การอวดคุณพิเศษที่ไม่มีในตน เพื่อผลคือ
การได้มาซึ่งลาภสักการะ ชื่อเสียง

๒. มีคนพบเห็นพฤติกรรมเหล่านั้นแล้ว มีการตำหนิ
กระจายมาจากข้างนอกพระอารามบ้าง จากภายในพระอาราม
บ้าง

๓. มีคนมากราบทูลหรือพระพุทธเจ้าทรงทราบ ทรง
ประสพด้วยพระองค์เอง จะทรงริบปฏิบัติการในรูป “ตัดไฟแต่
ต้นลม” ด้วยการประชุมสงฆ์ ชักถามท่านรูปนั้นถึงพฤติกรรม
ของท่านซึ่งมีการตำหนิติเตียนกัน จุดเด่นของท่านในยุคนั้น คือ

**เมื่อมีการชักถามอะไรก็ตาม ท่านจะกราบทูล
ตามความเป็นจริง**

พระพุทธเจ้าจะทรงตำหนิพฤติกรรมที่ ผ่านมา
ทรงแสดงอานิสงส์คือความดีที่ไม่ประพฤติกระทำเช่นนั้น
จากนั้นจะทรงอาศัยอำนาจแห่งประโยชน์ คือผลดีที่จะเกิดขึ้น
แก่ภิกษุแต่ละรูป และสถาบันสงฆ์อันเป็นองค์รวม ที่สำคัญคือ
สร้างเสริมปัจจัยในการพัฒนาอาการ กาย วาจา ของ
พุทธบริษัทให้เข้าถึงประโยชน์ในขั้นต่างๆ ทั้งในปัจจุบัน
ขณะนั้นๆ ในกาลต่อๆ ไป ตลอดถึงผลสูงสุดในทาง
พระพุทธศาสนา

ทุกครั้งที่ทรงบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อ จะทรงอาศัย
วัตถุประสงค์หลักที่กระจายตัวเองออกไปเป็นประโยชน์แก่คน
ทุกฝ่ายสามารถแยกออกเป็น ๕ กลุ่ม คือ

๑. เพื่อประโยชน์แก่องค์กรสงฆ์ ๒ ประการ

๑.๑ เพื่อให้สงฆ์มีความเห็นร่วมกันว่า การบัญญัติ
ห้ามในกรณีนั้นๆ เป็นความดี

๑.๒ เพื่อให้องค์กรสงฆ์อยู่ร่วมกัน โดยความปกติสุข
มีความสำราญ

๒. เพื่อป้องกันบุคคลคือภิกษุแต่ละรูป ๒ ประการ

๒.๑ เพื่อปกป้องคุ้มครองพระที่มีอัธยาศัยดีงาม ไม่
ให้คนรังแก เบียดเบียน

๒.๒ เพื่อกำหราบ ช่มชี่ พระที่มีอัธยาศัยทราม หัวดี
ว่ายาก สอนยาก

๓. เพื่อป้องกัน ขจัดปัญหาให้ข้าซากในองค์กรสงฆ์

๓.๑ เพื่อขจัดปัญหา ความเสื่อมเสียที่เกิดขึ้นแล้ว
กระทบองค์กรสงฆ์ไปแล้ว

๓.๒ เพื่อป้องกันความเสียหายจากปัญหาเดิม ไม่ให้
เกิดขึ้นอีก หากใครทำก็ต้องมีโทษ

**๔. เพื่อความรู้สึที่ดีของพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาส
และบรรพชิต สหธรรมิก ๒ ประการ**

๔.๑ เพื่อให้คนที่ยังไม่มีศรัทธาเลื่อมใส
มีความศรัทธาเลื่อมใสต่อพระสงฆ์ และองค์กรสงฆ์

๔.๒ เพื่อให้คนที่ศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้ว มีความศรัทธา
เลื่อมใสมากยิ่งขึ้นหรือไม่เลื่อมศรัทธา

๕. เพื่อรักษาพระศาสนา คือพระธรรมวินัย ๒ ประการ

๕.๑ เพื่อความดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระสังฆธรรม
ทั้ง ๓ ประการ คือ ปริยัติสังฆธรรม ปฏิบัติสังฆธรรม และปฏิเวธ
สังฆธรรม

๕.๒ เพื่ออนุเคราะห์ต่อพระวินัย คือให้มีหลักการ
วิธีการในการครองชีวิต ให้ตรงต่อพระวินัยตามที่พระพุทธเจ้า
ทรงบัญญัติไว้

ในการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ จะทรงบัญญัติไปตาม
สมควรแก่กรณีของความผิดที่ท่านรูปร่างนั้นกระทำ สำหรับท่าน
รูปที่เป็นต้นเหตุให้ต้องบัญญัติสิกขาบทนั้น ท่านเรียกว่า
อาทิกัมมิกะ เป็นต้นเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย ไม่ถือว่า
ท่านมีความผิด เพราะในขณะที่ท่านทำ พุท ไม่มีบทบัญญัติ
ของพระวินัยว่า ผิด แต่เมื่อทรงบัญญัติแล้ว หากพระรูปร่าง
ล่วงละเมิด ย่อมเป็นอาบัติตามที่ทรงบัญญัติไว้

สิกขาบทที่ทรงบัญญัติมีเป็นอันมาก ที่ต้องทรงมี
อนุบัญญัติ คือการบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นจนกว่าจะสมบูรณ์
ในการ บังคับใช้สืบเนื่องกันมาถึงปัจจุบัน

สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไปแล้ว จะไม่มีการยกเลิก
ยกเว้นแต่บทบัญญัติเฉพาะ กาล สถานที่ บุคคล อริยาบถ

เป็นต้น ศึกษาบทเป็นอันมาก เมื่อกาลเวลา บุคคลผ่านไป
แม้จะมีการศึกษา เล่าเรียนกัน แต่ไม่ต้องปฏิบัติแล้ว เพราะ
ไม่มีเหตุต้องปฏิบัติ เช่น ศึกษาบทที่เกี่ยวกับภิกษุณี
เมื่อไม่มีภิกษุณีก็ไม่มีอะไรต้องปฏิบัติ

เมื่อเรามองพระวินัยบัญญัติ ตลอดถึงกรรมวิธีในการ
บัญญัติจะมีลักษณะโดดเด่นกว่า นิติบัญญัติในทางคดีโลก
เพราะหลักการทางพระวินัยมุ่งสร้างสรรค์พัฒนาปัจเจกชน
องค์กร สถาบัน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความสันติสุข มีพัฒนาการ
ต่างๆ ก้าวไปสู่การเป็นผู้มีศีลเสมอกัน เป็นมรรคาแห่งการสร้าง
สรรค์ ความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่ทะเลาะ
วิวาทกัน สร้างสรรค์ให้เกิดความสามัคคี มีเอกภาพทาง
ความคิด กิจกรรม พร้อมใจกันนำพาองค์กร สืบสานองค์กร

พระวินัยเหล่านี้ถึงจุดหนึ่งสรุปรวมลงเพียง ๔ อย่าง
เท่านั้น คือ

๑. ปาฏิโมกขสังวร สำรวมระวังในบทบัญญัติของ
พระปาฏิโมกข์ ด้วยการเว้นข้อที่ทรงห้าม และทำตามข้อที่ทรง
อนุญาต พัฒนาจิตเข้าสู่ สัทธา คือความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย
ไตรสิกขา

๒. อินทรีย์สังวร สำรวมระวังจิตของตนยามประสบ
อารมณ์ทางประสาทสัมผัส ไม่ให้เกิดความรัก ความชัง ความ
ลุ่มหลง ความประมาท พัฒนาจิตเข้าไปสู่การดำรงชีวิตอย่าง
มีสติ ความระลึกได้ ระลึกทัน นึกออก

๓. อาชีวปริสฺสฺหิ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบทุกลำดับ
ขั้นตอนของการแสวงหา การได้มา การครอบครอง การ
บริโภคใช้สอย ไม่มีปัญหาในเรื่องของศีล คุณภาพของคน
อำนวยผลให้ครองชีวิตด้วยวิริยะ คือความเพียรในการป้องกัน
ขจัดความชั่ว บำรุง รักษา พัฒนาความดี

๔. ปัจจัยปัจเจกขณะ ให้ปัญญาพิจารณาถึงสถานะ
ความสำเร็จประโยชน์ การไม่ข้องติดในปัจจัย ๔ ที่เป็น
ปัจจัยเครื่องอาศัยในการครองชีวิต พัฒนาจิตเข้าสู่การครอง
ชีวิตอย่างมีปัญญา กำกับทุกลำดับขั้นตอนของการครองชีวิต
พัฒนาชีวิต

การเกื้อกูลกันของพระวินัยและพระธรรม

พระวินัย มีลักษณะเหมือนบันไดที่กำกับควบคุมกาย
วาจา ด้วยเจตนาสำรวมระวังของใจ ดูแล้วจะมากไปด้วย
สิกขาบทจำนวนมาก เช่น สิกขาบทสำหรับพระภิกษุ รวมทั้ง
ในพระปาฏิโมกข์และนอกปาฏิโมกข์ มีหลายพันสิกขาบท

แต่เมื่อพัฒนาจิตเข้าถึงธรรมแล้ว ขอเพียงบุคคล
มีศรัทธา มีสติ มีความเพียร มีปัญญาเป็นหลักใจ
ป้องกันขจัด บำรุงรักษา จิตใจไว้ให้ปลอดจากแรงผลักดัน
ของกิเลสประเภทต่างๆ

ดังนั้น เมื่อทรงแสดงสิกขาบทเหล่านั้นในรูปของ
กระบวนการพัฒนาจิต ด้วยศีลเพียงข้อเดียวที่พัฒนาไป

จนเข้าถึงธรรม ท่านเหล่านั้นจะมีฐานะทำนองเดียวกับ
พระอริยบุคคลในยุค ๑๒ ปี ที่ไม่ต้อง มีการบัญญัติพระวินัย
เพราะท่านที่มีวินัยที่เหนือวินัยแล้ว คือธรรม เช่น ศึกษาบท
แรกของศีล ๕ ทรงแสดงเต็มรูปว่า

อริยสาวกในพระศาสนา นี้ งดเว้นจากปาณาติบาต
ไม่พกพาศาสตราวุธ เครื่องประหาร มีความสำรวมระวัง
ในสัตว์ทั้งหลาย มีหิริ โอตตัปปะ มีความเมตตา เอ็นดู มีจิตคิด
อนุเคราะห์ต่อสัตว์ทั้งหลาย

หากจิตใครเข้าถึงหลักธรรม ๓ ข้อ คือหิริ โอตตัปปะ
เมตตาเอ็นดู มีจิตคิดอนุเคราะห์ เพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้น
เขาอยู่ในฐานะที่บริหารตน บริหารคน บริหารองค์กรอย่างมี
ประสิทธิภาพได้ เพราะคุณธรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมระดับ
โลก คือ

หิริ โอตตัปปะ เป็นธรรมคุ้มครองโลก

เมตตา เป็นธรรมค้ำจุนโลก

การไม่เบียดเบียนกันเป็นความสุขในโลก

ดังนั้น หากชาวโลกมีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อกันได้
จากหน่วยย่อยสุด จนถึงโลกทั้งปวง ผลที่ต้องการร่วมกัน
ของชาวโลก คือ สันติธรรม สันติสุข สันติภาพก็จะเกิดขึ้นได้
โดยอัตโนมัติ

ส่วนประกอบขององค์กร

จากนิยามของนักวิชาการ ในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการ การบริหารองค์กร ได้นิยามกรอบขอบข่ายของคำว่า องค์กรไว้ด้วยองค์ประกอบย่อยที่สุดคือ

กลุ่มบุคคลสองคนขึ้นไป ร่วมกันเข้าทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุถึงจุดประสงค์ร่วมอันเดียวกัน

องค์กรจึงเริ่มต้นจากส่วนประกอบ ๓ ประการนี้เป็น ต้นไป

องค์กรเต็มรูปของพระพุทธศาสนา มี ๕ ประการหลัก คือ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนพิธี แต่องค์ประกอบหลักจริงๆ คือ ศาสนบุคคล นำเอาหลักศาสนธรรมมาบริหารองค์กรในพระพุทธศาสนา ตามหลักการ วิธีการที่องค์พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ สั่งสอนไว้ เป็นหลัก นอกจากนั้นจะเป็นเพียงองค์ประกอบ ส่วนเสริม หรือส่วนขยายของการปฏิบัติตามศาสนธรรมของศาสนบุคคล เท่านั้น

การจัดความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่างอุปัชฌายะ และสังฆวิहारิก

ในหลักการของญัตติกรรมประเภทที่ ๓ ที่เรียกว่า
ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ที่ทรงมอบให้เป็นอำนาจของสงฆ์
มีองค์ประกอบหลัก คือ

๑. พระอุปัชฌาย์ แปลว่าผู้ทำหน้าที่เพ่งดู ตรวจสอบ
โทษน้อยใหญ่แล้วทำหน้าที่บริหารจัดการให้สังฆวิहारิกของตน
บรรลุผลที่ต้องการของผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

๒. สังฆวิहारิก แปลว่าผู้เข้ามาอยู่ร่วมอันเป็นไปตาม
ความสมัครใจ ผ่านขั้นตอนมาตามลำดับของการสมัครใจเข้า
เป็นสมาชิกขององค์กร

๓. กฏ กติกา ระเบียบ ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม
ของการเข้ามาบวชในสำนักของพระอุปัชฌาย์

๔. คณะสงฆ์ ที่เข้าเป็นส่วนร่วมในกิจกรรม ทำให้
การอุปสมบทกรรมนั้นสำเร็จตามหลักเกณฑ์ วิธีการ
ของการบรรพชา อุปสมบทอันชอบด้วยพระธรรมวินัย

ทุกองค์ประกอบ ล้วนกำหนดด้วยธรรมวินัยเป็นไปโดย
ชอบด้วยพระธรรมวินัย จะถูก ผิดอย่างไร ใช้พระธรรมวินัย
เป็นมาตรวัด กำหนด หาข้อยุติทุกๆ กรณี

คุณสมบัติของท่านที่เป็นอุปัชฌาย์

ในความเป็นจริง อุปสมบทกรรมประเภทนี้มีได้สำเร็จด้วยพระอุปัชฌาย์ แต่สำเร็จด้วยองค์ประกอบหลักทั้ง ๔ ประการ ที่สำคัญคือการยอมรับของสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมกัน อุปัชฌาย์ในฐานะของผู้นำสังฆวิहारิกเข้าหมู่ขอการสนับสนุนการยอมรับจากสงฆ์ อุปัชฌาย์ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติเป็นอันมาก เช่น

๑. อาจฝึกปรือ สังฆวิहारิก อันเตวาสิก ในสิกขา ๓ และอภิสมจาร คือมรรยาทที่ควรประพฤติ

๒. อาจแนะนำในสิกขาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือการครองชีวิตอย่างประเสริฐ

๓. อาจแนะนำสั่งสอนในธรรมยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

๔. อาจแนะนำในพระวินัยยิ่งๆ ขึ้นไป

๕. มีความสามารถในการแก้ไขความเห็นผิดที่เกิดขึ้นแก่สังฆวิहारิก ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

๖. รู้จักอาบัติ รู้จักอนาบัติ คือการกระทำที่ไม่เป็นอาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนัก มีความแม่นยำในพระปาฏิโมกข์ ทั้งสองฝ่าย จำแนกอธิบายได้ดี สามารถตัดสินวินิจฉัยความถูกต้อง ความบกพร่องของพระธรรมวินัย อย่างมีหลักเกณฑ์ กฎเกณฑ์

๗. มีพรรษาไม่น้อยกว่า ๑๐ พรรษา

เป็นต้น

เนื่องจากเป็นหลักการ วิธีการในการบริหารบุคคลจึง
ทรงแสดงโทษที่ควรลง การดำเนิน การยกย่องเพื่อใช้เป็นมาตรฐาน
ในการตัดสิน วินิจฉัย ความประพฤติของสัทธิวิหาริกของตน
ตามสมควรแก่กรรม เช่น

- เหตุให้สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ถูกประณาม คือตำหนิ
ท้วงติง ลงโทษเพราะขาดความรักอย่างยิ่ง ขาดความ
เลื่อมใสอย่างยิ่ง ขาดความละเอียดอย่างยิ่ง ขาดความเคารพ
อย่างยิ่ง ขาดสำนึก หวังดีต่ออุปัชฌาย์ของตนอย่างมาก

- ทรงกำหนดให้มีการประณามด้วยเจตนาดี หวังดีต่อ
สัทธิวิหาริกของตน เพราะการอยู่ร่วมกันของอุปัชฌาย์
กับสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ให้มีความสำนึกดีต่อกัน

- สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก มีความรู้สึก ต่ออุปัชฌาย์
อาจารย์ว่าเป็นเหมือนบิดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ มอง
สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ของตนเสมือนลูก อันเป็นการสร้าง
หลักการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร มีความรัก
ความเคารพ ความเมตตาเอื้อ อาทรต่อกัน มีจิตคิดอุปการะ
มีความรัก ความเมตตา ประพฤติกระทำในสิ่งที่เป็น
ประโยชน์ต่อกัน มีความพร้อมที่จะ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

สมบัติหลักในการให้การบรรพชาอุปสมบท

การรับคนเข้ามาบวชเป็นภิกษุในตอนต้น เป็นเรื่องง่าย เพราะท่านเหล่านั้นผ่านพัฒนาการทางจิตมา อย่างน้อยก็เป็น พระโสดาบัน ท่านมีความสมบูรณ์ในส่วนตัวท่าน แต่พอมอบ ให้สงฆ์รับผิดชอบในการรับคนเข้าสังกัดองค์กร จึงทรง กำหนดองค์ประกอบหลักไว้เป็น ๔ ประการ คือ

๑. **วัตถุสมบัติ** ท่านที่เข้ามาขอบวชนั้นจะต้องไม่มี ปัญหาด้านความสมบูรณ์ของร่างกาย ปัญหาเรื่องความ ประพฤติ ลักษณะทางอารมณ์ มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ เป็นต้น ทรงวางหลักไว้ ๓๐ กว่ากรณี แต่ที่ห้ามบวชเด็ดขาดมี เพียง ๑๑ กรณี เช่น กะเทย คนเคยทำอนันตริยกรรมมาก่อน หรือเคยต้องปาสาชิกมาก่อน เคยประทุษร้ายภิกษุณี เป็นต้น แต่ฝ่ายที่บกพร่องบางอย่างถ้าจับพลัดจับผลูบวชเข้ามา พระ สงฆ์ที่ทำหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทต้องอาบัติ แต่ผู้บวชคง เป็นพระที่ขอบด้วยพระวินัย

๒. **กรรมวาจาสมบัติ** ลำดับขั้นตอนของกระบวนการ บวชจะต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง การสวดกรรมวาจาในพิธีกรรม การอุปสมบทไม่บกพร่อง

๓. **สีมาสมบัติ** จะต้องผ่านการบวชภายในสีมา ประเภทต่างๆ ตามที่พระวินัยกำหนดไว้ อาจจะมีเรียกว่าบวช ภายในเขตแดน สถานที่ที่พระวินัยอนุญาต

๔. **ปริสสมบัติ** คณะสงฆ์ที่แบ่งออกเป็นพระอุปัชฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์ คณะปุรณะหรือเรียกว่า การกสงฆ์ ผู้เข้าร่วมประกอบอุปสมบทกรรมจะต้องมีจำนวนตามที่ พระวินัยกำหนด มากกว่าไม่มีปัญหา แต่น้อยกว่าใช้ไม่ได้

การบริหารการจัดการองค์การวัด

ในวัดแต่ละวัดนั้น เดิมทีเดียวที่ใช้หลักของพระธรรมวินัย คณะสงฆ์จะประชุมกันในแต่ละพรรษา ก่อนเข้าพรรษา เพื่อคัดสรรพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง ให้ทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส สมัยนั้นจึงกำหนดด้วยระบบคุณธรรมล้วนๆ พระเถระที่ได้รับเลือกจะต้องมีคุณธรรมของนักบริหารมากพอ ในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ทรงจำแนกแสดงคุณสมบัติของเจ้าอาวาสไว้เป็นอันมาก จะยกตัวอย่างมาดูบาง ประเภท เช่น

๑. **เจ้าอาวาสประเภทที่น่านับถือยกย่อง เป็นที่ชื่นชอุใจของเพื่อนสหธรรมิกและพุทธมามกะทั้งหลาย** ทรงกำหนดไว้ ๕ ประการ คือ

๑.๑ ถึงพร้อมด้วยอากัปภิกขีและวัตรปฏิบัติ มีกิริยามรรยาท ท่าทีการแสดงออกทางกาย วาจา สัมรวมระว่างดงาม เอาใจใส่ปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาสด้วยความเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง

๑.๒ เป็นพหูสูต มีการศึกษา สดับรับฟังมามาก มีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสสูง ทรงจำ แม่นยำ นำมา เฟ่งพินิจ จนเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างถ่องแท้

๑.๓ มีพฤติกรรมขัดเกลา แสดงออกให้เห็นถึง พัฒนาการทางกาย วาจา ใจ จนสามารถสะท้อนออกมาเป็น รูปของอริยาสัยอ่อนโยน มีวาจาอ่อนหวาน มีกิริยาอาการอ่อน น้อม

๑.๔ มีวาจาไพเราะงดงาม มีความฉลาดสามารถ ในการสื่อสารติดต่อกับคน คนฟังแล้วเกิดศรัทธาได้ปัญญา ความรอบรู้ที่สมเหตุสมผล

๑.๕ มีปัญญา ความรอบรู้ มีความฉลาด รู้คิด พิจารณา วิเคราะห์ วินิจฉัย มีความฉลาดสามารถในการ แก้ปัญหา อุปสรรค ขจัดความเคลือบแคลงสงสัยของสาธุชน ผู้น้อย เป็นต้นได้ดี

๒. เจ้าอาวาสผู้สร้าง ความรัก ความเคารพศรัทธา ให้แก่เพื่อนสหพรหมจารีและสาธุชนทั่วไป

ทรงจำแนกแสดงออกเป็น ๕ ลักษณะ คือ

๒.๑ มีศีล มีความสำรวมระวังตนตามหลักของ จตุปาริสุทธิศีล ๔ มีความเคร่งครัดตามบทบัญญัติของ พระปาฏิโมกข์

๒.๒ เป็นพหูสูต มีการศึกษาศาสตร์ระดับฟังมาก มีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสสูง มีความทรงจำแม่นยำ นำมาคิดพิจารณาจนมีความเข้าใจในหลักวิชานั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือในส่วนของพระธรรมวินัย

๒.๓ มีกัลยาณพจน์ กล่าววาจางาม มีความไพเราะ พูดได้ พูดดี พูดเป็น พูดชอบ สามารถในการสร้างศรัทธาปลาทะให้เกิดในจิตใจของผู้ฟังได้ดีและแพร่หลาย

๒.๔ ฌานลาภี ได้บรรลุฌาน มีความคล่องแคล่วชำนาญในฌาน สามารถเข้าถึงความสุขในปัจจุบันที่ท่านเรียกว่า สุขวิหารี

๒.๕ ประจักษ์ในปัญญาวิมุตติ อย่างน้อยก็ให้เข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ถ่ายถอน ผ่อนคลาย ความยึดมั่นด้วยอำนาจตัณหา ความทะเยอทะยานอยาก มานะ มีความถือตัวถือตนว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ลดอัตตาตัวตนลงไปได้จนถึงละได้ ในความหมายที่สมบูรณ์ท่านเน้นที่การบรรลุญาณ ที่เรียกว่า อาสวัคชญาณ

๓. อาวาสสิกธรรม คือคุณธรรมของท่านที่เป็นเจ้าอาวาสประเภทอนุเคราะห์สังคม หรือนักสังคมสงเคราะห์ อันเกิดจากความเมตตา กรุณา มีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อคนอื่น ๆ

ทรงจำแนกคุณสมบัติไว้เป็น ๕ ประการ คือ

๓.๑ สามารถชักนำชาวบ้านให้ถือปฏิบัติในอธิศีล
อย่างน้อยช่วยให้ชาวบ้านใกล้วัดตั้งมั่นในศีล ๕ ประการ

๓.๒ สามารถนำชาวบ้านให้มีการศึกษาธรรม เข้า
ใจธรรม มีความคิดเห็นที่สอดคล้องและยุติด้วยธรรม

๓.๓ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อชาวบ้าน แม้ยามเจ็บไข้ก็
แสดงความมีน้ำใจไปเยี่ยมเยียน

๓.๔ ในคราวที่ต้องการจะให้ชาวบ้านบำเพ็ญกุศล
ในการให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม สามารถชักนำให้ชาวบ้าน
เข้าร่วมกิจกรรมอันเป็นกุศลเหล่านี้ได้

๓.๕ ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป ชาวบ้านเขาถวายเป็น
อะไรมาอย่างไร ก็ใช้ไปให้เกิดประโยชน์ตามความตั้งใจของ
ผู้บริจาค อันเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะของทายกให้มี
ผลมากตามที่เขาต้องการ

ประเด็นที่ควรสังเกตคือ ไม่ว่าจะทรงแสดงในเรื่องอะไร
ก็ตาม คุณธรรมที่เป็นหลักคือ ปัญญา ความบริสุทธิ์ และความ
เมตตากรุณาต่อคนอื่น สัตว์อื่น อันเป็นคุณลักษณะของ
พระพุทธคุณ แต่เมื่อเรามองที่องค์ธรรมทั้งหมดจะเป็น
การพัฒนาตน ไปตามหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ
มุ่งให้เกิดความรู้ดี ความประพฤติดี ในความรู้ดีนั้นเองจะ
นำไปสู่ความคิดดี

ความคิดดี ทำให้เกิดความสามารถในภารกิจนั้นๆ โดยมี คุณธรรมคือจรรยาเป็นตัวกำกับการทำงานทั้งปวง คือการให้ความรู้ ความคิด ความสามารถที่มีการกำกับ ด้วยคุณธรรม

ตัวอย่างพระอรหันต์ ๖๐ รูป และต่อมาเป็น ๙๐ รูป และท่านที่บวชในตอนหลัง พระพุทธเจ้าทรงพัฒนา ท่านเหล่านั้นให้สมบูรณ์ด้วยวิชาจรรยาสัมปันโน สมบูรณ์ ด้วยความรู้ดี ความประพฤติดีเท่า นั้น แต่ปรากฏว่า ท่านทำงานในฐานะของผู้อนุเคราะห์ต่อชาวโลก จนสามารถ พัฒนาคนที่ท่านให้การอบรมสั่งสอน ให้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม คุณสมบัติเช่นเดียวกับที่ท่านเป็น บางกรณีศิษย์โดดเด่น กว่าอาจารย์ของตน เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ มีผลงานโดดเด่นกว่าพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ทรงแสดงไว้ในพระสูตรต้นตปิฎก จึงมีลักษณะเป็นคำสอนให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาตนเองให้อยู่ในจุด ที่เหมาะสมแก่ฐานะ ภารกิจที่ตนจะต้องรับผิดชอบ หลักการ สำคัญคือใครจะเป็นอะไรก็ตาม ต้องมีความรู้ ความคิด ความ สามารถ คุณธรรมเหมาะสมแก่การเป็นในฐานะนั้นๆ จากนั้น ก็พัฒนาปรับปรุงแก้ไขตนเองจากภาคสนาม จนกลายเป็น

“เป็นอะไรก็เป็นได้ เป็นดียิ่งขึ้น และต้องเป็นให้เป็น เพราะการเป็นอะไรต่างๆ จะเป็นเหมือนการแสดง การเป็น

ให้เป็น คือในขณะที่ตนเป็นอะไร มีความรับผิดชอบของ
ของงานเป็นอย่างไร ก็เป็นให้เป็นด้วย การปฏิบัติภารกิจนั้นๆ
ให้เหมาะสมในขณะนั้นๆ จนเป็นคนที่เป็นในทางที่ชอบ
ยุติด้วย เหตุผลและความดีตามสมควรแก่กรณีที่เป็น ตนทำ
ตนรับผิดชอบในขณะนั้นๆ”

พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของพระภิกษุ

ข้อนี้ทรงแสดงแก่พระสุธรรม เพราะทรงปรารถนาพฤติกรรม
ที่ไม่เหมาะสมของท่าน ที่ได้แสดงออกต่อท่านจิตตคฤหบดีมี
ผลกระทบต่อพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ และสถานภาพ
ของความเป็นเจ้าอาวาสของท่าน โดยทรงวางเป็นหลักในการ
ปรับปรุงตนเองของภิกษุ รวมตลอดถึงคนทั่วไปที่มักจะมี
ปัญหาด้วยการยึดมั่นถือมั่นจนเกินเหตุไปว่า นั่นของเรา
เราเป็นนั่น เป็นนี่ นั่นเป็นตัวตนของเรา ด้วยอำนาจของตัณหา
มานะ ทิฏฐิ รับสั่งเตือนว่า

“ธรรมดา สมณะไม่ควรทำมานะหรือริษยาว่าวิหาร
ของเรา ที่อยู่ของเรา อุบาสกของเรา อุบาสิกาของเรา เพราะ
เมื่อสมณะทำอย่างนั้น เหล่ากิเลส มีมานะและริษยาเป็นต้น
ย่อมเจริญ” แล้วทรงเน้นย้ำว่า

“ภิกษุพาล พึงปรารถนาความยกย่องอันไม่มีอยู่ คือ
การไปไหนมาไหนมีพระภิกษุเป็นจำนวนมากแวดล้อม เป็น
ใหญ่เหนือใครๆ ในอาวาสนั้นๆ ได้รับการสักการะบูชาจาก

ตระกูลทั้งหลาย ภิกษุพาลมักเกิดความดำริว่าทั้งชาวบ้านและ
บรรพชิตทั้งสองฝ่าย จงมีความคิดว่าการกระทำที่คนอื่น
กระทำเสร็จแล้วว่าเพราะการดำเนินการของเราผู้เดียว
ทุกคนต้องขึ้นตรงต่อเราในการทำกิจการน้อยใหญ่ทั้งหลาย
ไม่ว่าจะทำการอะไรก็ตาม คนที่คิดเช่นนี้ค้นหา มานะของ
เธอจะเจริญมากยิ่งขึ้น”

หลักการบริหารจัดการองค์การทางพระพุทธศาสนา จึง
ถือเป็นการปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ของตน
ความสามารถในการบริหารจัดการ จนเกิดผลดีแก่ตนเองและ
ผู้อื่นจนถึงเป็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าเป็นคุณลักษณะ
ของผู้ที่ได้ชื่อว่า บัณฑิต

หลักการวิธีการในการ บริหารจัดการองค์กรหลัก

หลักการในการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา ภารกิจที่กำหนดไว้ในองค์กรสงฆ์นั้น ในปัจจุบันท่านนำไป กำหนดไว้เป็นภารกิจของพระสังฆาธิการ ที่ได้รับพระราชทาน แต่งตั้ง สถาปนา ให้ดำรงสมณศักดิ์ชั้นต่างๆ โดยมีกรอบ ขอบข่ายของภารกิจ มากน้อยตามฐานะ ตำแหน่ง ชั้นยศ มีข้อความในตอนต้นๆ ว่า

“ขอพระคุณโปรดรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระ
สั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ อนุเคราะห์พระภิกษุ สามเณร
ในพระอารามโดยควรเทอญ”

แต่ถ้าภาระหน้าที่ของท่านสูงมากขึ้น ขอบข่ายของคน
ที่ท่านอนุเคราะห์จะกระจายออกไป มีข้อความบางตอนจะ
ต่างกัน เช่น ฐานันดรศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก กรอบภารกิจจะขยายออกไปเป็น

“ขออาราธนา ให้ทรงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็น
ภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ อนุเคราะห์พระภิกษุ
สามเณรในสงฆมณฑลทั่วไป โดยสมควรแก่พระราชอิสริยยศ
ที่ได้รับพระราชทานนี้”

ข้อความเหล่านั้น มีประเด็นที่ควรกำหนดทำความเข้าใจตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. **ธูระในพระพุทธศาสนา** ท่านแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติสัทธรรม เรียกรวมๆ ว่า **คัมภธูระ** การศึกษาเรียนรู้ในพระคัมภีร์ การนำเอาหลักธรรมเหล่านั้น มาปฏิบัติพัฒนาตนเองไปตามหลักของไตรสิกขา เน้นไปที่ศีล สมาธิ ปัญญา หรือสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นส่วนหนึ่งของพระปฏิบัติสัทธรรม เรียก **วิปัสสนาธูระ**

๒. **เป็นภาระสั่งสอน** คือการนำเอาหลักธรรมที่ผ่านการศึกษา การปฏิบัติมาจนได้รับผลตามสมควรแก่ฐานะไปสั่งสอนชาวโลก อันเป็นภารกิจหลักของพระที่กล่าวไว้ในตอนต้น ในข้อที่ ๓ ว่า “สั่งสอนบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติตามพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย”

ในการสั่งสอนจะต้องแสดงออกทั้งสอนให้รู้ด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้เขาดูเป็นตัวอย่างด้วยการครองชีวิตให้สามารถสร้างความประทับใจแก่คนอื่นให้เขาได้สัมผัสความเย็นกาย เย็นวาจา เย็นใจ ให้สมนาม สมณะ แปลว่า ผู้สงบจากบาป และ บรรพชิต แปลว่า ผู้เว้นบาป

๓. **ช่วยระงับอธิกรณ์** ตามปกติคนมักคิดว่าทำนองเดียวกับคดีในโรงศาล แต่ในความเป็นจริงเป็นภารกิจในการบริหาร จัดการ รักษา ปรับปรุง พัฒนาองค์กรไปตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ ทรงจำแนกออกไปเป็น ๔ ประการ คือ

๑. **วิวาทาธิกรณ์** มีความเห็นขัดแย้งกันในด้านพระธรรมวินัย เพราะมีความเข้าใจในสิ่งเดียวกันไม่ตรงกัน เช่น คนหนึ่งกล่าวว่าสิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา แต่อีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน จำเป็นต้องหาข้อยุติด้วยกรรมวิธีที่สามารถธำรงรักษาพระสัทธรรมอันเป็นสัจจะไว้ตามที่เป็นอย่างจริง

กรรมวิธีในการหาข้อยุติ สามารถทำโดยหลักสัมมุขาวินัย คืออาศัยองค์ประกอบ ๔ ประการ

๑. ทำในที่พร้อมหน้ากันของที่ประชุมสงฆ์ ตามสมควรแก่กรณี บางกรณีต้องมีการทำสังคายนา โดยการประชุมสงฆ์จำนวนเป็นร้อยๆ รูป ใช้เวลานานๆ

๒. ทำในที่พร้อมหน้าของหลักธรรมวินัยที่ใช้เป็นมาตรฐานในการเทียบเคียงสอบทาน

๓. ทำในที่พร้อมหน้าของผู้ที่สร้างความขัดแย้งทุกๆ ฝ่าย

๔. ทำในที่พร้อมหน้าของมูลกรณีที่น่าไปสู่ความขัดแย้ง

ตามหลักทั่วไปแล้วมติต้องใช้มติเอกฉันท์ แต่ในบางกรณีเป็นข้อบัญญัติด้านวินัยที่ไม่มีปัญหามากนัก อาจจะใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสินที่เรียกว่า เภกฺยยลิกา คือถือเสียงข้างมากเป็นประมาณ เป็นเกณฑ์หาข้อยุติ การใช้หลักเภกฺยยลิกา ต้องเป็นเรื่องไม่สลักสำคัญนัก

วิวาทาธิกรณ์ เป็นการสืบสวนพระพุทธปณิธานในการแก้ไขปรับปรวาท เพราะมีการกล่าวบิดเบือนคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่มีลักษณะของสนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อในตน และอันตรายที่เกิดมาจากคนนอกศาสนา จัดเป็นภารกิจที่จะต้องมีการดำเนินการแก้ไข ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย ประเด็นที่ท่านยกมาเป็นวิวาทาธิกรณ์ ออกมาในลักษณะยืนยันและปฏิเสธ ในกรณีใหญ่คือ เป็นธรรม เป็นวินัย

พระตถาคตทรงภาษิตไว้ พระตถาคตเคยประพฤติมาทรงบัญญัติไว้ว่าเป็นอาบัติหนัก อาบัติเบา อาบัติมีส่วนเหลือ อาบัติชั่วหยาบ อีกฝ่ายปฏิเสธว่าไม่เป็นธรรม จนถึงเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ วิวาทาธิกรณ์จึงเป็นเรื่องของการพูดเรื่องเดียวกันแต่ยืนยันคนละทางกัน เป็นภารกิจที่จะต้องหาทางให้ยุติลงตามพระธรรมวินัย

๒. อนุวาทาธิกรณ์ เป็นการกล่าวหาใจทัก ท้วงติงเกี่ยวกับความประพฤติของอีกฝ่ายหรืออีกกลุ่มหนึ่ง ปกติมักเกิดขึ้นด้วยเจตนาที่เป็นบาปที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า วิวาทมุล คือสาเหตุหรือรากเหง้าของความขัดแย้ง กล่าวหา ใส่ร้ายกันว่าเกิดจากสาเหตุ ๑๑ ประการ คือ

“ความโกรธ ความผูกโกรธ ลบหลู่ การดูหมิ่นกัน ริษยา ตระหนี่ อวดดี มารยา ปรารณาลามก มีความเห็นผิด เป็นคนยึดถือความเห็นของตนอย่างแน่นแฟ้น ยากต่อการแก้ไข”

เนื่องจากอนุวาทาธิกรณ์ คือกระบวนการยุติธรรมที่มีความละเอียด เพราะบางมาก ยากต่อการสร้างการยอมรับนับถือของคนทุกฝ่าย การโจทก์ต่อฝ่ายหนึ่งด้วยเจตนาดังกล่าวข้างต้น จะมีความยุ่งยากมาก สืบเนื่องจากการตัดสินเรื่องวัตถุ ๑๐ ของพระฝ่ายวัชชีบุตร แม้จะเป็นการกระทำของพระอรหันต์ ไม่มีปัญหาในการตัดสิน แต่เพราะอีกฝ่ายมีคนมาก ตัดสินไปแล้วกลับกลายเป็นเรื่องบานปลาย ทั้งๆ ที่มีเพียงประเด็นเดียวคือ การถือว่าวัตถุ ๑๐ เป็นเรื่องไม่เป็นอาบัติ แต่ฝ่ายพระอรหันต์วินิจฉัยว่าทุกข้อเป็นอาบัติ เมื่อฝ่ายวัชชีบุตรเชื่อมั่นในการกระทำของตนเองอย่างเหนียวแน่น จึงนำไปสู่การแตกแยกเป็นนิกาย ต่อมาอีกเพียง ๑๐๐ กว่าปี กลายเป็นนิกายถึง ๑๘ นิกาย อันเป็นเหตุหลักที่ทำให้พระพุทธศาสนาอันตรธานไปจากอินเดียเร็วกว่าปกติ

การหาข้อยุติเรื่อง อนุวาทาธิกรณ์ จึงสามารถหาข้อยุติได้ด้วยหลักของสัมมุขาวินัย อันมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. องค์ประชุมของคณะสงฆ์ ไม่ต่ำกว่า ๕ รูปขึ้นไป
๒. การสอบถาม พิจารณา กระทำต่อหน้าฝ่ายโจทก์ และฝ่ายถูกโจทก์
๓. พระธรรมวินัยเป็นมาตรฐานในการสอบทานเทียบเคียง ตัดสิน
๔. การซักถามตามประเด็นที่มีการโจทก์ กล่าวหาทั้งหมดท่านเรียกว่า

สงฺฆสมมุขตา ฌมฺมวินยสมมุขตา วัตตฺตสมมุขตา ปุกฺกถสมมุขตา

การดำเนินการหาข้อยุติในเรื่องนี้ ทุกฝ่ายจะต้องยึดมั่นในกุศลเจตนา เช่น องค์คณะผู้พิจารณาจะต้องกอบปรด้วยคุณสมบัติ คือ เห็นว่าเป็นกาลอันสมควร เป็นเรื่องควรแก่การยกขึ้นพิจารณา เป็นการกระทำที่เกิดประโยชน์สามารถให้คณะสงฆ์ส่วนมากมีความเห็นร่วมกับตนได้ กรณีของความขัดแย้งจะยุติลงโดยธรรม

ฝ่ายที่โจทก์คนอื่นต้องทำด้วยกุศลเจตนา เช่น ทำไปด้วยใจกรุณาต่อพระที่ตนโจทก์ หวังให้เกิดประโยชน์แก่ท่านผู้นั้นและองค์ภคสังฆ มีความเอ็นดูต่อพระที่ตนโจทก์ หวังให้ท่านได้ทำตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติ ให้ความเคารพเทิดทูนพระธรรมวินัย

การหาข้อยุติกรณีของอนุวาทาธิกรณ์ หาข้อยุติได้ด้วยปฏิญญาตกณะคือตัดสินไปตามคำให้การของผู้ถูกโจทก์รวมทั้งพยาน หลักฐาน เอกสาร คณะผู้ตัดสินจะต้องมองไปสู่ผล ว่าหลังจากตัดสินไปแล้วเรื่องจะยุติ ไม่บานปลายกลายเป็นขยายความขัดแย้งรุนแรงในกาลต่อไปด้วย

๓. อาปัตตาทิกรณ์ การออกจากอาบัติ การทำคืนอาบัติ อาบัติ แปลว่า “โทษที่เกิดจากการละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ไม่ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต” โทษที่ท่านจัดเป็นความผิด แบ่งออกเป็นประเภทๆ

ประเภทแรก เรียกว่า ปาราชิก แปลว่าฟ่ายแพ้ คือแพ้ใจตนเอง ไม่สามารถเอาชนะกิเลสแรงๆ ได้ ใครล่วงละเมิดขาดจากความเป็นพระต้องสละสมณเพศด้วยตนเอง หากไม่ยอมสละจะเข้าไปสู่นุวาทาธิกรณ์ คือผ่านกระบวนการใจทัก สอบถาม พิจารณาตัดสิน

สังฆาทิเสส เป็นโทษหนักที่สุดในบรรดาโทษที่แก้ไขได้ แต่ต้องผ่านกรรมวิธีในกรณีนี้มากอยู่

นิสัคคียปาจิตติย ต้องมีการเสียสละวัตถุที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติ จึงสามารถแสดงอาบัติตก คือหมดโทษในกรณีของอาบัติ แต่ถ้าเป็นกรณีที่เป็นบาปสากล บาปยังคงมีอยู่ แต่โทษทางพระวินัยยุติไป อาบัติอีกชุดหนึ่งเรียกว่า **เภทกปาจิตติย** มีบางสิกขาบทที่กำหนดให้หุบ ทำลาย ตัด สิ่งที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติเสียก่อนจึงแสดงอาบัติได้ อาบัตินอกจากนั้นแสดงคือ สาราภาพต่อพระรูปอื่นชื่อว่าพ้นจากโทษนั้นๆ

อาบัตินี้มีลักษณะต่างจากกฏหมาย กฏหมายกว่าจะเป็นความผิดต้องผ่านกระบวนการสอบสวน พิจารณาทั้งพยาน เอกสาร หลักฐาน ผ่านศาลถึง ๓ ศาล จึงถือว่าผิด แต่อาบัติเป็นเรื่องของจิตสำนึกของผู้ต้องอาบัติ ทำนองเราจับไฟเราจะร้อนเอง และเราเป็นคนรู้ว่าร้อนมากหรือน้อย ใครจะบอกว่าร้อนหรือไม่ร้อนเรารู้ด้วยตนเองว่าร้อนเท่าที่เราร้อนเท่านั้น

กระบวนการในการจัดการกับอาบัติได้ ต้องหาข้อยุติด้วยการปฎิญาของท่านรูปนั้น ที่เรียกว่า **ปฎิญาตกระณะ**

และหลักสัมมาวินัย ดังกล่าว แต่บางกรณีหากมีโทษไม่รุนแรง อาจกลายเป็นความขัดแย้งที่กระจายตัวออกไปมาก หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกตัดสินว่าผิด โดยท่านเชื่อมั่นว่าท่านไม่ผิด แม้จะเป็นความจริง แต่จะกลายเป็นอาการอย่างหนึ่งที่ท่านเรียกว่า **กรรมกำเริบ** ทรงกำหนดให้มีวิธีการประนีประนอมกัน ยุติ เรื่องความขัดแย้งต่างๆ ในอดีตลงไป

หากความขัดแย้งกันในสังคม ไม่ว่าจะสังคมอะไรก็ตาม ย่อมมีความขัดแย้งกันบ้างเป็นธรรมดา ความขัดแย้งบางอย่าง ไม่มีผลกระทบรุนแรง แต่หากมีการชี้ผิดลงไปจะกลายเป็น ความรุนแรง การประนีประนอมยอมความกันมีความจำเป็น เพราะ

ความพร้อมเพรียงของคนที่อยู่เป็นหมู่กัน นำไปสู่ ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะ องค์กร ตลอดจนประเทศชาติ ภูมิภาค แม้แต่โลกอันเป็นส่วนรวม

๔. กิจจาธิกรณ์ ยกเว้นอธิกรณ์ ๓ ประการแรก นอก นั้นกิจใดที่ควรทำ มีความสอดคล้องกับสถานะขององค์กรสงฆ์ พระสงฆ์ การกระทำนั้นจัดเป็นกิจจาธิกรณ์ สังฆกรรมทั้งปวง จัดเข้าเป็นกิจจาธิกรณ์ ในขณะที่เดียวกันมีปัญหาก็เกี่ยวกับ หลักการในการบริหาร จัดการ ตามสมควรแก่กรณีพฤติกรรม ของบุคคล คือนิเคราะห์ ตำนี ลงโทษ คนที่มีการกระทำ อันควรแก่การตำหนิ ประเคราะห์ มีการยกย่องคนที่ควรแก่ การยกย่อง จากหลักการในการยกย่องพระเถระในตำแหน่ง เอตทัคคะ

การทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ ทรงทำเป็นการสงฆ์ในลักษณะที่เรียกว่า **สัมมุขาวินัย** คือ ทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่พร้อมหน้าคู่กรณีที่น่าไปสู่ การยกย่อง การตำหนิ การทรงบัญญัติสิกขาบท ในที่ต่อหน้า คนที่ควรแก่การยกย่องหรือควรแก่การตำหนิ และมาตรฐาน ในการยึดถือเป็นเกณฑ์กำหนดในการยกย่องตำหนิ แม้แต่ การจัดองค์กรของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ที่แบ่งเป็นการศึกษา การเผยแผ่ การปกครอง การสาธารณูปการ การศึกษา สงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ แม้แต่กิจที่ควรทำอย่างอื่น ก็สงเคราะห์เข้าในข้อนี้

ประเด็นที่ควรตระหนักเป็นพิเศษคือ ทุกอภิกรณผู้บริหาร จัดการให้อภิกรณนั้นๆ ดำเนินไปด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม ยุติธรรม จะต้องเป็นที่ยอมรับของที่ประชุมว่า ท่านผู้นั้นมี คุณสมบัติ คือความรู้ ความสามารถ มีวิจาร์ณญาณมากพอ ต่อการทำหน้าที่รับผิดชอบในอภิกรณนั้นๆ พึงดูตัวอย่าง คุณสมบัติที่ทรงกำหนดในกรณีของการดำเนินการหาข้อยุติ ในปัญหาที่เกิดขึ้น ท่านรูปนั้นจะต้องมีคุณสมบัติเหมาะสม ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ถึง พร้อมด้วยอาจารย์และโคจร คือมรรยาทและสถานที่เที่ยวไป มีปกติละอายบาป มีปกติเป็นคนเห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมாதานศึกษา สำเนียงในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต มีความทรงจำมาก มีความแม่นยำใน
หลักการ วิธีการ กฎ ระเบียบต่างๆ เป็นผู้สรรเสริญ ยินดีใน
การทรงจำ สั่งสมไว้ด้วยวาจา นำมาเพ่งพินิจด้วยใจ แทง
ตลอดด้วยปัญญา ซึ่งธรรมอันงามในกาลทั้งสาม ที่สมบูรณ์
ด้วยอรรถะและพยัญชนะ

๓. เข้าใจข้อความในพระปาฏิโมกข์ โดยพิสดาร

๔. เป็นผู้ดำรงมั่นคงในพระวินัย ไม่คลอนแคลน

๕. สามารถชี้แจงให้ทุกฝ่ายในที่ประชุมมีความเข้าใจ
ตรงกัน มีการยินยอมพร้อมใจไม่มีใครคัดค้าน

๖. เป็นผู้มีความฉลาด สามารถที่จะทำให้อิภรณ์นั้นๆ
ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

๗. มีความชัดเจนว่า อะไรเป็นอิภรณ์อะไร เช่นตัวอย่าง
พระทะเลาะกันอาจจะเป็นอาบัติตาทิภรณ์ อนุวาทาติภรณ์หรือ
กิจจาทิภรณ์ก็ได้

๘. รู้อิภรณ์ เหตุเกิดแห่งอิภรณ์ ความดับอิภรณ์
ที่ยุติแล้วไม่กำเริบอีก รู้วิถีทางให้เข้าถึงการยุติของอิภรณ์นั้นๆ

๙. มีพรรษา เหมาะสมแก่ภารกิจที่ต้องรับผิดชอบ
อย่างน้อยก็ ๕ พรรษาขึ้นไป แต่ตามปกติแล้วท่านจะใช้ผู้ที่มี
วุฒิภาวะมากพอสมควร คือ ๑๐ พรรษาขึ้นไป

๑๐. ปราศจากอคติ ไม่มีความลำเอียงอย่างใดอย่าง
หนึ่งใน ๔ ประเภท คือลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ลำเอียงเพราะ
ไม่ชอบกัน ลำเอียงเพราะกลัว ลำเอียงเพราะเขลา

๔. **อนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร** คุณธรรมข้อนี้มีความสำคัญมากเพราะความเมตตา กรุณาเป็นหลักการสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ข้อนี้หากมองไปที่ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลก เมื่อสาวให้ลึกถึงสาเหตุจริงๆ จะพบว่าล้วนแต่มาจากอำนาจของกิเลสที่เข้าสิงใจคน กำกับควบคุม ความคิด จิตใจคนให้เคลื่อนไหวไปตามกระแสของกิเลสนั้นๆ

หลักการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ตามหลักของพระพุทธศาสนา จะต้องลดกิเลสลงมาอยู่ในระดับที่สติสัมปชัญญะ ความพยายามของตน มีพลังมากพอต่อการกำกับควบคุมกิเลสไว้ได้ อย่างน้อยในระดับของศีลเป็นต้นไป

การบริหารการจัดการองค์กรที่มีคนสองคนขึ้นไป หากคนสองคนนั้นไม่อาจควบคุมอารมณ์ตนเองได้ หรือควบคุมไม่ได้ทั้งสองคน องค์กรนั้นไม่อาจที่จะหาความสงบความสุขได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกคู่สามีภรรยาไว้เป็น ๔ ประเภท อันเป็นการสะท้อนกุศล อกุศลจากตัวตนของบุคคล เพื่อความเข้าใจง่าย และสามารถนำไปสอบทานเทียบเคียงกับพฤติกรรมของตนได้ หากท่านผู้นั้นมีความใคร่ธรรมมากพอ คือ

๑. **สามียักษ์** อยู่ร่วมกับภรรยา^{ยักษ์}ณี ทั้งคู่มีความเลวร้ายพอกัน จะอยู่ร่วมกันแบบยักษ์ หากความสุขแบบยักษ์ๆ

๒. **สามียักษ์** อยู่ร่วมกับภรรยา^{เทพธิดา} ภรรยาจะถูกเบียดเบียนรังแกหาความสงบสุขได้ยาก

๓. สามีเทพบุตร อยู่ร่วมกับภรรยาอัชฌิณี สามีจะ ถูกเบียดเบียนรังแก ช่มชู้ จนยากที่จะมีสุข

๔. สามีเทพบุตร อยู่ร่วมกับภรรยาเทพธิดาเป็นการ ร่วมกันสร้างสวรรค์วิมานขึ้นบนพื้นดิน ครองเรือนครองสุข ร่วมกัน ลูกเกิดมาจะกลายเป็นเทพบุตรเทพธิดาน้อยๆ อยู่ร่วม กันบนวิมานดิน

คุณธรรมหลักที่ทุกคนในองค์กรจำเป็นต้องมี

ในแง่ของความเป็นจริงที่แท้จริง โลกเราประกอบด้วย **สิ่งมีชีวิต** กับ **ไม่มีชีวิต** หรือแยกเป็นธรรมชาติกับสังคัม โดยมี สิ่งที่เป็นนามธรรมเป็นพลังขับเคลื่อน หากเราลองมองจาก องค์พระพุทธรูปเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นองค์พระศาสดา ที่ไม่ต้อง อาศัยการส่งเสริมสนับสนุนจากสิ่งสูงสุด ตามความเชื่อถือของ คนในสมัยนั้นและในสมัยต่อมา กว่าที่จะทรงอยู่ในฐานะขององค์ พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เกิดจากการยอมรับ นับถือ ศรัทธา ขนาดพัฒนาไปถึงมีความพร้อมที่จะมอบกาย ถวายชีวิตเพื่อพระพุทธรูปองค์

ลักษณะการเหล่านี้มาจากอะไร?

มาจากความรู้สึกดี คือศรัทธา ปสาทะ ปัญญาที่ยังใช้ การใคร่ครวญการพิจารณาพระองค์จากจุดใดก็ตาม โดย เฉพาะอย่างยิ่งชาวพุทธที่หนักแน่นในพระพุทธศาสนา ที่เข้าถึง มาตรฐานจริงๆ จะมีศรัทธาเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในพระปัญญา

ความบริสุทธิ์ ความกรุณาของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะความกรุณา มีพลังในการทำลายล้างความรู้สึกเบียดเบียน หวาดระแวง วิตก กังวล บรรเทาความทุกข์จากใจคน ช่วยให้คนที่เข้าใกล้มีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย มีความหวัง รอคอยอยู่ข้างหน้า มาตรฐานระดับนี้คนที่เข้าถึงจริงๆ คือ พระโสดาบัน

พระโสดาบันสามารถสะท้อนให้เห็นใน ๔ ด้านด้วยกัน คือ

๑. ด้านศรัทธา ท่านมีความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และไตรสิกขาอันเป็นหลักการ วิธีการ ปฏิบัติการพัฒนาคนในทางพระพุทธศาสนา จากความเชื่อมั่นภายในใจของท่าน ทำให้ท่านไม่หวั่นไหวไปด้วยอำนาจความรัก ความโลภ ความกลัว แม้จะถูกข่มขู่ด้วยการฆ่าให้ตาย

๒. ด้านปัญญา ปัญญาของท่านพัฒนาเข้าถึงจุดที่เรียกว่า มีความเห็นชอบ ที่ตามปกติแล้วความเห็นชอบจะเกิดจากเหตุหลัก ๒ ประการ คือ การศึกษาเรียนรู้โลกทางประสาทสัมผัส ผ่านกระบวนการพิสูจน์ดังกล่าว อย่างน้อยเกิดการทำให้โนใจด้วยอุบายวิธีที่แยบคาย สมเหตุสมผล จนสามารถเข้าใจ เข้าถึง ใจถึงในเรื่องความจริงที่แท้จริงของโลกและชีวิต

๓. ด้านไตรสิกขา อันเป็นพัฒนาการทางจิต เข้าถึงความสมบูรณ์ระดับศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือจิตใจท่านจะ

อ่อนโยนต่อทุกชีวิต ไม่มีแม้แต่ความคิดจะล่วงละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน คู่ครอง การสื่อสารกับคนอื่น มีสมาธิพอประมาณและปัญญาพอประมาณ ผ่านการพัฒนาตนเข้าถึงความสมบูรณ์ในด้านศีล มีความสงบพอสมควร มีปัญญาในการบริหารตนมากพอ ท่านจะไม่มีปัญหาในเรื่องการละเมิดบทบัญญัติของกฎหมาย กติกา กฎต่างๆ ไปโดยธรรมชาติของจิตที่สูงและประณีตขึ้น

๔. ในด้านกิเลส ท่านทำลายความเห็นเป็นตัวตน ตัวเรา ตัวเขา ความคิดในการแบ่งแยกว่า เป็นเรา เป็นเขา แม้แต่เป็นเรากับพวกเรา ก็กระจายออกไปเป็นสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ที่เข้าถึงใจจริงๆ

ขจัดความเคลือบแคลงสงสัยในพระรัตนตรัย ในชีวิตอดีต อนาคต ทั้งอดีตและอนาคตและในกฎของกระบวนการของเหตุปัจจัย และสามารถขจัดความเชื่อถืออย่างยึดมั่นถือมั่นโดยปราศจากเหตุผล ไร้สาระ ที่เชื่อถือกันมาในอดีตกาล โดยการยอมจำนนต่อความเชื่อถือในลักษณะนั้น สืบต่อกันมา

ดังนั้น คุณธรรมหลักที่จัดได้ว่าจำเป็น ขาดไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ที่ในความเป็นจริงแล้วคือการบริหารคนในองค์กรให้มีความพร้อม มีความฉลาด มีความสามารถ มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรัก ความเคารพต่อกัน ไม่มีการทะเลาะกัน แสดงออกซึ่งความมีน้ำใจต่อกัน สงเคราะห์อนุเคราะห์กัน สร้างสรรค์

พัฒนาเข้าสู่สามัคคีธรรม นำให้เกิดเอกภาพทางความคิด การร่วมแรงร่วมใจกันในการบริหารจัดการ การนำองค์กรเข้าสู่ ความเจริญก้าวหน้า ด้วยความสำนึกรับผิดชอบตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่ของตน จนกลายเป็นองค์กรที่มีเอกภาพทาง ความคิดอย่างมีปัญญา ต่อกระบวนการของภารกิจ และมีความรู้ความเข้าใจกัน

อยู่ร่วมกันฉันมิตร

หลักการอยู่ร่วมกันฉันมิตร จึงเป็นเนื้อหาหลักของ ครอบครัวยุคใหม่ สังคม ประเทศ และโลกอันเป็นส่วนรวม แต่ละข้อ จึงมีความยึดโยงกันมาตั้งแต่ต้น ที่พระพุทธเจ้าสมัยที่เป็น พระโศภิตศรัยยังไม่ได้ตรัสรู้ ทรงทอดพระเนตรเห็นอิกาแย่ง ชื่นเนื้อกัน เห็นสุนัขกับสุนัขต่อสู้แย่งชิ้นเนื้อที่หล่นมาจากปาก ของอิกา จากความโลภที่ต้องการครอบครองสิ่งที่ญาติของตน ครอบครองอยู่ ทำให้สัตว์สองประเภทๆ ละ ๓ ตัวต่อสู้เพื่อ ยื้อแย่งอาหาร เพียงอิมเดียวเท่านั้น ย่อมทำลายความสัมพันธ์ ฉันทุติและพร้อมที่จะฆ่ากัน

แม้แต่ต้นวงศ์ของพระองค์เอง เพราะเหตุเพียงพระชนนี ของพระอนุชาองค์เล็ก ต้องการจะให้พระโอรสของพระนาง เป็นพระเจ้าแผ่นดินแทนพระเชษฐาและพระเชษฐภคินี จำนวนรวมกันถึง ๙ ท่าน เป็นเหตุให้พระพี่ผู้ใหญ่ต้อง อพยพเคลื่อนย้ายหนีอันตราย ที่อาจจะเกิดขึ้นเพราะแย่ง ราชสมบัติกัน โดยการสนับสนุนของข้าราชการบริพารของ

ทั้งสองฝ่าย อันเป็นรอยต่างด้านประวัติศาสตร์ของราชวงศ์
ศากยะและโกถิยะ

ในคราวนั้นเอง พระโพธิสัตว์ทรงมองกระจายความคิด
ของสรรพชีวิต ที่มีความขัดแย้งกันเพราะผลประโยชน์ขัดกัน
ตัวผลประโยชน์เหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นสมบัติติดโลก แต่กลับ
ถูกคนที่มาอาศัยโลกกันชั่วคราวยึดแย้งกัน ตีกัน ต่อสู้กัน
จนเกิดเป็นศึกสงครามกัน อย่างสงครามรามายณะและ
มหาภารตยุทธของชนชาวภารตวรรษ แต่ที่น่าสงสารคือทุก
อย่างที่ทุกชีวิตยึดครองไป โดยความหลงเข้าใจว่าเป็นของเรา
แต่กลับไม่เป็นของเราจริง เพราะมันไม่เป็นของใครมาแต่เดิม
ทุกคนต้องทิ้งแม้แต่ชีวิตของตนไป

เหตุการณ์ ภาพต่างๆ เหล่านั้นปรากฏซ้ำแล้วซ้ำอีกใน
สายพระเนตรพระโพธิสัตว์ จบลงด้วยการสละหมดทุกอย่าง
โดยไม่มุ่งหวังว่าจะครอบครองอะไร เพราะไม่มีอะไรให้ครอบ
ครอง และไม่มีตัวตนที่ไหนเป็นผู้ครอบครอง แม้แต่บุตร ทรัพย์
ภรรยา ที่ชาวโลกยึดเหนี่ยวว่าเป็นของเราๆ แต่เพราะการ
เข้าถึงสัจจะแห่งชีวิตแล้วระดับหนึ่ง การประสูติของเจ้าชาย
ราहुล ซึ่งน่าจะชื่นชมยินดีสำหรับพ่อที่แต่งงานมานานถึง ๑๓
ปี ที่เพิ่งมีพระโอรสองค์แรก แต่เพียงเพราะได้ยินข่าวว่า
พระเทวีประสูติพระราชโอรสเท่านั้น ปัญญาอันลุ่มลึกได้เกิด
ขึ้น ทรงวินิจฉัยในทันทีว่า

ราहुล์ ชาตฺ พนุธน์ ชาตฺ

บ่วงได้เกิดขึ้นแล้ว เครื่องผูกได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา

จึงทรงตัดสินพระทัยไม่เชื่อมต่อพระทัยของพระองค์ กับ บ่วงเครื่องผูก คือทรัพย์และภรรยา แม้เมื่อเวลาเสด็จออกจาก พระราชวังพญามารมาเพิ่มบ่วงคือ ตำแหน่งพระเจ้าจักรพรรดิ เข้ามา แต่กลับไม่มีเสน่ห์หาอาลัย ทรงตัดสินพระทัยเด็ดเดี่ยว เพราะนั่นคือ สิ่งที่ไม่เคยมีใครครอบครองได้เลย นับแต่โลก มีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น หากพระองค์จะหลงเข้ายึดครอง ก็ต้องจบลง ที่ทิ้งไปในไม่ช้า แม้ในขณะที่ครอบครองก็ต้องระมัดระวัง วิตกกังวล หวาดระแวง กลัวการแย่งแย่งของคนอื่น ไซ้ แม้แต่ ทายาทที่ใกล้ตัว

ความจริงเหล่านี้ยิ่งชัดเจนลงตัวมากยิ่งขึ้น และคงเป็น อย่างนี้อยู่แม้ในกาลปัจจุบัน ไซ้ แม้ในอนาคตกาล ก็คงเป็น อย่างนั้นตลอดไป ตราบเท่าที่ค้นหา มานะ ทิฏฐิ ไม่หมดไป จากใจสัตว์โลก

ในสัปดาห์ที่ ๖ แต่การตรัสรู้ขณะเสด็จประทับ ณ ต้นจิก ชื่อมุจลินท์ ทรงทอดพระเนตรดูพฤติกรรมของสัตว์โลก นานาชนิด ทุกชีวิตล้วนแต่เป็นผู้ล่าและผู้ถูกล่า ทรงมองอีก ด้านหนึ่งที่หากพลิกขึ้นมาได้ คือการยุติการเบียดเบียนกัน ทั้งทางกาย วาจา ใจ ความสุข ความสดใสแห่งชีวิตก็จะ เกิดขึ้น ทรงเปล่งพระพุทธานุญาตอนึ่งว่า ความไม่ เบียดเบียนกัน คือความสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลายเป็น ความสุขในโลก

ดังนั้น ศิลข้อแรกที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวบ้าน
ได้ตระหนัก แม้เอกลักษณ์ของนักบวชระดับอุดมการณ์ก็
ประสานเป็นเนื้อเดียวกันด้วย ความเป็นผู้ไม่เบียดเบียน
อะไรใคร

พรหมวิหาร จึงเป็นการกระจายคุณสมบัติของจิต
ที่เข้าถึงสัจจะแห่งชีวิต ซึ่งมีความรักตน กลัวภัยอันตราย
ที่จะเกิดแก่ตน ที่สรุปรวมว่า รักสุขเกลียดความทุกข์ด้วยกัน

ศิลปะ ๕ ข้อแรกจึงเน้นความสำคัญของชีวิต ในรูปการ
พยายามตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติ
มีข้อความเต็มรูปว่า

“อริยสาวกในโลกนี้ งดเว้นจากปาณาติบาต ไม่พกพา
ศาสตราวุธเครื่องประหาร มีความสำรวมระวังในสัตว์
ทั้งหลาย มีความละอายต่อบาป สะดุ้งกลัวต่อบาป มีความ
เมตตา เอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย มีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อ
สัตว์ทั้งหลาย”

จากหลักธรรมที่กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า หากคนใน
โลกเข้าถึงธรรมะข้อใดข้อหนึ่งในหลักธรรมเหล่านี้ คือ หิริ
โอตตปปะ อันเป็นธรรมคุ้มครองโลก เมตตาเอ็นดู อันเป็น
ธรรมะค้ำจุนอุดหนุนโลก ประคับประคองสังคมให้อยู่ร่วมกัน
ด้วยความเป็นมิตร สนิทสนม หรืออยู่ร่วมกันฉันมิตร

การมีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อสัตว์ทั้งหลายนั้น เป็นจิตมาก ด้วยความกรุณาที่เกิดขึ้นแล้วทำหน้าที่ขจัดความเบียดเบียน ที่เป็นตัวการทำลายสันติสุขของโลกและความโคก อันสร้าง ปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่ชาวโลกให้จางคลายลงไป

ในภาคสนามอันเป็นกระบวนการทางจิต ด้วยหลักธรรม ดังกล่าวนี แสดงว่า พรหมวิหาร ๔ ประการได้มีอยู่แล้ว ภายในจิตของคนๆ นั้น แต่เพื่อให้มีผลในการศึกษา พิจารณา วิเคราะห์ตนเองของคนแต่ละคน ตามคุณลักษณะของพระธรรม ที่มีฐานะเหมือนยา ทำหน้าที่ขจัดโรคโดยสถานะ แต่มีข้อแม้ว่า คนป่วยต้องรับประทานยาให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสมุฏฐาน โรค อาการของโรค ตามวัยของผู้ป่วยและเวลาที่หมอบอกไว้ ให้ผู้ป่วย รับประทาน วันละกี่เวลา มากน้อย เท่าไร ก่อนหรือ หลังอาหาร หมอทำได้เพียงตรวจโรค ให้ยา สั่งยา แต่ความ รับผิดชอบในรายละเอียดเกี่ยวกับการรับประทานยาเป็นหน้าที่ ของคนป่วย หากไม่บกพร่องในขั้นตอนของการรับประทาน ยา ที่คนป่วยจะต้องรับผิดชอบเพราะเวลาหายจากโรค คนป่วย เท่านั้นจะเป็นผู้สัมผัสผล คือสบายด้วยตนเองเป็นหลัก

พรหมวิหาร ๔ ประการ เป็นองค์ธรรมที่เป็นหลักใจ เรือนใจของคนดี ธรรมเป็นหลักครองชีวิตอย่างประเสริฐ ธรรม เป็นหลักใจของผู้ใหญ่ ผู้บริหาร หลักธรรมที่นำผู้ประพฤติให้ เป็นผู้ประเสริฐ บริสุทธ์ คุณธรรมที่คนใฝ่ดีทุกคนต้องมี เพื่อเป็นหลักใจ เรือนใจ ฐานใจในการดำรงชีวิต ปฏิบัติ

ภารกิจการงาน สร้างความสัมพันธ์ในทางสร้างสรรค์ระหว่าง
ตนกับคนอื่น องค์กร สังคม คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ มุ่งดี ปวารณาดีต่อคนอื่น

ปวารณาการอยู่ร่วมกันด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่
เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน สร้างสรรค์ให้เกิดการอยู่ร่วม
กันโดยปกติสุขระหว่างคนสองคนขึ้นไป จนถึงประเทศชาติอัน
เป็นส่วนรวม เมตตา มีสัตว์ทั่วไปเป็นอารมณ์ มีความคิดจากใจ
ตนเองว่า ตนรักสุข ไม่ต้องการความทุกข์ฉนั้นใด คนอื่น สัตว์อื่น
ก็ต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์เช่นเดียวกับตน
สามารถลดความรู้สึก โกรธ ประทุษร้าย พยาบาท อาฆาต
อันเป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตาโดยตรง ให้ลดน้อยถอยลงจากใจ

ในขณะที่เดียวกันสามารถลด ละ บรรเทาความรู้สึก
กำหนดด้วยอำนาจความใคร่ ความพอใจ มุ่งให้มีการ
ตอบสนองความต้องการของตนในอารมณ์โลก จนลดความรัก
ความรักในฐานะเป็นครอบครัว เครือญาติที่อาจนำไปสู่ความ
ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน

ท่านแสดงมาตรวัด สภาพจิตที่กอบปรด้วยเมตตา ที่ตน
มีต่อคนอื่น สัตว์อื่น ในขณะที่คนเหล่านั้นดำรงอยู่เป็น
ปกติสุขของตนว่า

มีอาการเกื้อกูลต่อคน สัตว์ทั้งปวง ไม่เลือกชนชั้น
วรรณะ เป็นลักษณะที่แท้จริง

มุ่งหวังที่จะเห็นคนเหล่านั้นได้รับประโยชน์ในสิ่งที่
ตนต้องการและมีความชอบธรรม

สภาพจิตของตนปราศจากความอาฆาต มาคร้าย
พยาบาทต่อคนอื่น สัตว์อื่น

มีความต้องการเห็นการครองชีวิต โดยปกติสุขเกิดแก่คน
สัตว์ทั่วไป

๒. กรุณา ความสงสารต้องการที่จะเห็นคนอื่น สัตว์อื่น
พ้นจากทุกข์

คนอื่นที่ตนมีเมตตาเป็นเรือนใจอยู่แล้ว แต่คนเหล่านั้น
ประสบความทุกข์ ภัย โรค จึงเกิดความสงสารต้องการที่จะ
เห็นคนเหล่านั้นพ้นจากทุกข์ภัย โรค จนถึงลงมือชวนชวาย
ช่วยเหลือขจัด บรรเทา ทุกข์ ภัย โรค ที่เกิดขึ้นแก่คนเหล่านั้น
กรุณาจึงมีคนสัตว์ที่ประสบปัญหาเป็นอารมณ์ เมื่อเกิดขึ้น
ภายในจิตจะทำหน้าที่ขจัดความรู้สึกเบียดเบียนให้จาง
คลายลงไปจากใจ ในขณะที่เดียวกันใจจะไม่โศกเศร้าเสียใจ
ในกรณีที่ไม่อาจช่วยให้คนสัตว์เหล่านั้นหลุดพ้นจากทุกข์ ภัย
โรคได้ ความกรุณาเป็นความหวังที่จะเห็นคนประสบทุกข์ ภัย
โรค พ้นจากทุกข์ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงแล้วทุกสิ่ง
หาเป็นไปตามใจเราปรารถนาได้ทุกอย่างไม่ เพราะคนแต่ละ
คนย่อมเป็นไปตามกรรมที่เขาได้กระทำไว้

ดังนั้น หากเราได้พยายาม คิด ทำ พุท ด้วยความกรุณา
แล้ว แต่เขาคงเป็นไปตามกรรมของเขา ใจต้องไม่เศร้าโศก

เสียใจ ปลงให้ดีกว่า สัตวโลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่เขา
ได้กระทำไว้ ทำใจได้อย่างนี้ใจจะไม่ถูกเผาด้วยความโศก

ลักษณะของกรรณา ใช้ในกรณีที่คนอื่นประสบความสำเร็จ
จิตคิดจะเกือกลงต่อคนนั้น จะมีความคิดชวนขวายด้วยกาย
วาจา ใจ ให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์ ไม่มีความคิดในทำนอง
เบียดเบียนหรือวิหิงสา เห็นการขาดที่พึงพำนักของคนทีประสบความสำเร็จ
ความทุกข์ เป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดความคิดกรรณา การประคับ
ประคองใจให้อยู่ด้วยกรรณาโดยไม่ให้เหวี่ยงไปทางเบียดเบียน
หรือมีความโศกดังกล่าว

หากจะเทียบสภาพจิตให้เข้าใจง่าย เมตตาจะมีลักษณะ
เหมือนความรู้สึกของพ่อแม่ที่ทราบว่ามีลูกมาถือปฏิสนธิในครรภ์
กรรณาเหมือนความคิดของพ่อแม่ที่มีต่อลูกยามที่ลูกเจ็บป่วย
เป็นความต้องการให้ลูกหายป่วย พร้อมจะใช้ความพยายาม
ทุกวิถีทาง ขอเพียงให้ลูกหายป่วยเท่านั้น

๓. มุทิตา มีความคิดยินดีในกรณี que เห็นคนอื่น
ประสบความสำเร็จก้าวหน้าด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ และ
ความสุข

ถ้าหากว่าไม่มีเมตตาเป็นฐานอยู่ก่อน ความริษยา
ความต้องการมีส่วนแบ่งในผลประโยชน์ที่คนอื่นๆ นั้นได้รับ มักจะ
เกิดขึ้น แต่ถ้าใจไม่ชอบเขาเป็นเพื่อนอยู่ เมื่อเขาได้ดีจะเกิด
ความริษยา ถ้าสิ่งดีงามเกิดแก่คนที่ตนรักจะออกมาในรูปของ
ความต้องการมีส่วนแบ่งประโยชน์ ความสุขที่คนซึ่งเรารักได้

รับ เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้อยู่ร่วมกันด้วยเมตตา ไมตรีจิต มิตรภาพ มีความคิดอนุเคราะห์ต่อบุคคลอื่นเป็นฐานอยู่

ดังนั้น มุทิตา จึงเป็นความรู้สึกชื่นชมยินดีในกรณีที่ คนอื่นเขาได้ดีมีสุข ลักษณะจิตของผู้มีมุทิตา คือ จิตพลอย ยินดี ยินดีด้วย มุทิตาเป็นข้าศึกต่อริษยา จึงทำหน้าที่กำจัด ความริษยาออกจากใจ ผลที่ปรากฏคือ ริษยาจางคลายไป หายไป มีความพร้อมที่จะชื่นชมยินดีในการได้ดีของคนอื่น แต่ถ้าเราขาดเมตตาจิตเป็นเรื้อนใจอยู่ก่อน เมื่อคนอื่นเขา ได้ดียากที่จะห้ามจิตมิให้ริษยา บางคนอาจจะริษยาจนเกิด ทุกข์ก็มี เพราะได้เห็นความเจริญก้าวหน้า ได้ดีมีสุขของ คนอื่นเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขึ้น

ในขณะที่เดียวกัน มาตราวัดความเป็นมุทิตาว่าเป็นมุทิตา จริงหรือไม่ จะต้องไม่ปรากฏอาการของความยินดีด้วยมี ความหวังลึกๆ ว่า ตนจะมีส่วนร่วมไปกับเขาด้วยหรือมีอรรถิ คือความไม่ยินดีหรือริษยา

หากจะเทียบกับสภาพจิตของพ่อแม่ จะเป็นเหมือนจิต ของพ่อแม่ที่มีต่อลูกของตนเมื่อลูกหายจากป่วย สอบได้ ได้เลื่อนยศ ตำแหน่ง เป็นต้น

๔. อุเบกขา ความวางเฉยไม่ปล่อยให้เกิดความยินดี ยินร้ายกับอารมณ์ที่มากระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี ที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น

อุเบกขา จึงเป็นอาการของจิตที่เพ่งพินิจดูความเปลี่ยนแปลงของบุคคลอื่น ที่เขาประสบผลของความดีความชั่วด้วยตัวของเขาเอง ตามปกติแล้วคนมักทำใจไม่ได้ หากญาติพี่น้องของตนประสบความพิบัติ เดือดร้อน อดที่จะพลอยเสียใจกับเขาไม่ได้ แต่หากคนๆ นั้นเป็นศัตรูกับตน หรือตนไม่ชอบ อดที่จะมีความคิดในทำนองสะใจ ซ้ำเติม จนถึงเบียดเบียนเขาไม่ได้

หลักการสำคัญในการเป็นสมาชิกในองค์กร ท่านจึงให้มีเมตตาเป็นหลักใจ เพราะหากมีเมตตา ไมตรีเป็นเรือนใจอยู่ ใจจะปรับตัวเองไปตามความเปลี่ยนแปลงของคนๆ นั้น

หลักพรหมวิหาร แม้จะเป็นองค์ธรรมเป็นหมวดเดียวกัน แต่กลับใช้คนละกรณีกัน คือ

เมตตา เป็นความรักความปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ชีวิตทั้งหลายเป็นเป้าหมาย มีความพร้อมที่จะขวนขวายด้วยกาย วาจา เรียกว่า เป็นเมตตาวิหารี ครอบงำชีวิตด้วยการมองคนอื่นด้วยเมตตาอย่างมารดา มีต่อบุตรผู้เยาว์วัย หวังให้ลูกมีความสุข มีความเจริญ ถ้ายาว

กรุณา เป็นความรู้สึกของมารดา ยามลูกเจ็บป่วย แม้มีความพร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกหายป่วย ใจจะมุ่งอยู่ที่การหายป่วยของลูกไม่สนใจแม้แต่สุขภาพตัวเอง จึงใช้กรณีที่ลูกมีความสุข มุ่งหวังให้พ้นจากความทุกข์ มีความพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ เช่นกัน

มุทิตา เหมือนความรู้สึกของแม่ต่อลูกที่หายป่วย
สอบได้ มีความเจริญเติบโตในด้านต่างๆ มีความก้าวหน้า
ความสำเร็จ แม่จะมีแต่ความปลาบปลื้มใจ ดีใจ ปรารถนาให้
ลูกดำรงอยู่ในฐานะนั้นๆ นาน หรือตลอดไปได้ยิ่งดี

อุเบกขา ใช้ในกรณีที่ลูกมีความสุขสบายตามสมควร
แก่ฐานะของตนแล้ว แม่วางใจได้แล้ว แต่พร้อมจะเปลี่ยน
แปลง หากสถานะของลูกเปลี่ยนไป มีความจำเป็นต้องใช้
ธรรมะข้ออื่น อุเบกขาจึงใช้ในกรณีที่ลูกดำรงอยู่เป็นปกติสุข
หรือตกอยู่ในความทุกข์เพราะกรรมของตน แม่ไม่อยู่ใน
วิสัยที่จะทำอะไรได้ จึงต้องระวางความรู้สึกที่อาจเข้าใจผิดว่า
เป็นอุเบกขา คือ เฉยเพราะไม่รู้เรื่อง เฉยเพราะโง่เขลา เฉยเมย
ไม่สนใจใคร และความรัก ความซัง ที่มักจะทำให้จิตไม่อาจ
ดำรงอยู่ที่อุเบกขาได้ แต่จะแกว่งไปด้านอคติ เพราะความยินดี
ยินร้ายในขณะนั้นๆ

ตามปกติแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนพยายาม
พิจารณากฎแห่งกรรมว่า

เรามีกรรมเป็นของๆตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม
มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็น
ที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม เขาจะต้อง
เป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

การพยายามทำให้ยอมรับความจริง ตามกฎแห่งกรรม
อย่างนี้ จิตจะมีอาการรู้เท่าทันตามความเป็นจริง ปรับจิต
ตัวเองเข้าหากฎแห่งกรรม

ในการบริหารคน บริหารงาน แทนที่จะมองที่คน
แต่จะมองที่กรรมของเขา ไม่ให้ใจตกอยู่ภายใต้อำนาจ
ของอคติ ๔ ประการ ที่เป็นอาการของกิเลส ขาดเหตุผล เพราะ
มีการเริ่มต้นที่คน แทนที่จะมองที่กรรม ทำนองครูตรวจข้อสอบ
ถ้าตรวจว่าเป็นคำตอบของใคร จะทำให้ยุติธรรมได้ยาก
การตรวจข้อสอบจะยุติธรรมได้ดี ต้องมองว่า คำถามเป็น
อย่างไร? คำตอบที่ถูกต้องเป็นอย่างไร? ไม่สนใจว่าใครตอบ?

ดังนั้น อคติ ๔ ประการ จึงสร้างปัญหาเรื่องความเป็น
ธรรม ยุติธรรม เทียงธรรมมาตลอดประวัติศาสตร์ของ
มนุษยชาติ มีเพียง ๔ ประการเท่านั้น แต่กลับขจัดไม่ได้หาก
จุดยืนของใจไม่ชัดเจนว่า ขณะนั้นควรมีทำที่ที่ถูกต้องอย่างไร

อคติ ๔ ประการ คือ

๑. ถ้าเอียงเพราะมีความรักใคร่กันเป็นการส่วนตัว
เป็นอาการของกิเลสประเภท โลก กามราคะ ความยินดี ความ
พอใจ

๒. ถ้าเอียงเพราะไม่ชอบกันเป็นการส่วนตัว หรือเชื่อม
โยงกับตัวเองด้วยความรู้สึกไม่ดี เป็นอาการของกิเลสประเภท
โกธะ โทสะ พยาบาท อาฆาต อรติ เป็นต้น

๓. ความลำเอียงเพราะกลัว อาจจะกลัวอันตราย กลัวว่าจะเชื่อมโยงถึงตน กลัวอำนาจอิทธิพล กลัวว่าตน ญาติพี่น้องจะเดือดร้อน หรือแม้กลัวว่าคนอื่นที่ตนไม่ชอบ จะได้รับประโยชน์

๔. ลำเอียงเพราะเขลา ไม่รู้ชัดเจนว่าอะไรเป็นอะไร เลื่อนไหลไปตามกระแสของอารมณ์ สังคม เป็นคนประเภท ขุนพลอยพยัก ชนะไหนเอาด้วยช่วยกระพือ อคติทั้งหมด สืบเนื่องมาจากข้าศึกใกล้ชิดคือราคะ พอใจ ไม่พอใจ เหยยง หรือเฉยเมย ที่สะสมอยู่ภายในจิตมานานๆ สามารถเข้าไป แทรกในอคติข้อใดก็ได้

การบริหาร การจัดการองค์กร ที่มีคน ผลประโยชน์ เกี่ยวข้องมาก หลักพรหมวิหารแต่ละข้อมีความจำเป็นต้องใช้ ให้ถูกต้องแก่กรณีของบุคคลในองค์กรดังกล่าว

เมตตา สร้างความรัก ความอบอุ่น ความผูกพันของ คนในองค์กร

ความกรุณา มีลักษณะโอบอุ้มคุ้มครองปกป้องรักษา อภิบาลให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าตนปลอดภัย ปลอดภัยอันตราย เสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่คนที่มีปัญหา

มุทิตา ทำให้ใจเข้มแข็งเบิกบานต่อกัน สร้างสรรค์ให้ เกิดความรู้สึกในลักษณะของเพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมสุขกัน ที่กล่าว กันว่า **“มีทุกข์ร่วมต้าน มีสุขร่วมเสพ”**

อุเบกขา สามารถประสิทธิ์สาทความยุติธรรม
ความเป็นธรรมให้แก่คนในองค์กร เสริมสร้างความมั่นใจใน
การปฏิบัติภารกิจการทำงาน แม้จะเกิดความพลั้งพลาด
อะไรลงไปก็มั่นใจว่า ตนจะได้รับความเป็นธรรม

ทำให้คนที่ร่วมองค์กรกับตน ในฐานะของเพื่อนร่วมงาน
ผู้ได้บังคับบัญชา เเทใจให้ด้วยการทำงานอย่างตั้งใจทุ่มเทใจใน
การงานนั้นๆ ทั้งยังสามารถป้องกันการฉ้อฉลในรูปแบบต่างๆ
ได้อีกด้วย

หากเรามองหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนาเป็น
มาตรวัด จะเห็นได้ว่าการบริหารการจัดการองค์กรนั้นใคร
สามารถลดละกิเลสลงไปได้เพียงใด เอาเพียงระดับศีลธรรม
จรรยา โดยผู้นำองค์กรสามารถยึดกุมจิตใจ อันอาศัยความรัก
ความเคารพ ความศรัทธา ความไว้วางใจจากคนที่ร่วมงาน
กับตนได้เท่านั้น อย่างอื่นจะเป็นประเด็นรองลงมา เพราะใน
ความเป็นจริงแล้ว คนดีที่มีคุณธรรม สามารถซื้อใจคนของตนได้
แต่คนที่มีเงินตรา ความรู้ แต่ขาดคุณธรรม ย่อมไม่อาจยึดกุม
จิตใจใครไว้ได้

ดังนั้น ในหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนา พระ-
พุทธเจ้าทรงเน้นที่การมีคุณธรรมของผู้นำเป็นหลักไว้มาก เช่น
หลักพรหมวิหาร ๔ ที่กล่าวมา หากผู้บริหารองค์กรที่มีงาน
มีผู้ร่วมงานมาก ต้องติดต่อบริสัมพันธ์กับคนนอกองค์กร
หลากหลาย ความสามารถเฉพาะตัวของใครคนใดคนหนึ่ง

ไม่อาจใช้ไปทุกกรณีได้ แต่ถ้าผู้บริหารจัดการองค์กรมี
หลักธรรมในการครองใจคนของตนไว้ได้ สามารถกระจายงาน
มอบหมายงานให้แก่คนของตนตามความสามารถของเขาได้
การบริหารองค์กรจึงมีลักษณะคล้ายอวัยวะส่วนต่างๆ ของ
ร่างกาย เช่น อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
แต่ละอย่างมีความสามารถเฉพาะตัว ไม่อาจเอาอินทรีย์
อย่างหนึ่งไปทำหน้าที่แทนอินทรีย์อีกอย่างหนึ่งได้ แต่ใจ
ที่เป็นนายสามารถกำกับใช้อินทรีย์นั้นไปตามสมควรแก่กรณี
การดำเนินชีวิตของคนจึงดำเนินไปได้ด้วยดี

ดังนั้น ในภาคของการบริหารจัดการ คนมีฐานจิตที่
พรหมวิหาร ๔ สามารถนำพาดำรงองค์กรได้ ด้วยการดำรงตนอยู่
ในพรหมวิหาร งานอะไรที่ตนไม่สามารถ เมื่อได้ใจคนร่วมงาน
มาเป็นพวกตนแล้ว ทุกอย่างจะมีคนใช้ความสามารถเฉพาะตัว
ของเขาเหล่านั้น ทำงานด้วยความทุ่มเทให้

กรณีนี้แสดงว่า

**ท่านใช้ความเป็นมิตรเป็นตัวนำในการบริหาร
การจัดการองค์กร**

การบริหารจัดการองค์กร จากฐานของสาราณียธรรม

สาราณียธรรม ๖ เป็นธรรมที่นำไปให้ใจคนให้มีความรักใคร่ ความผูกพันกัน พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้แต่ละคนมีเมตตา เคารพพระเบียบวินัย มีปัญญาเป็นหลักในการบริหารองค์กร ทรงจำแนกไว้เป็น ๖ ประการ คือ

๑. เมตตากายกรรม แสดงเมตตาทางการกระทำ ทั้งต่อหน้าและลับหลังของเพื่อนที่ร่วมองค์กร มีกิริยาอาการสุภาพอ่อนน้อมต่อกัน ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือแม้แต่ลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม ยามที่ต้องพูดถึง หรือพูดกับทุกคนที่เกี่ยวข้องกับตน องค์กรจะต้องมีวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริง ประสานสามัคคี สนับสนุนสามัคคี กระชับสามัคคี มีความไพเราะอ่อนหวาน เป็นประโยชน์ต่อคนที่ตนพูดด้วยหรือพูดถึง

๓. เมตตามโนกรรม มีเมตตาภายในจิต มีความรู้สึกรักใคร่เป็นมิตรสนิทสนม กาย วาจา ใจ สะท้อนอาการของความเป็นมิตรด้วยความสุจริตใจต่อกัน มองกันในแง่ดี แสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง การพูดที่สอดคล้องกับความรู้สึกเป็นมิตรจากใจจริงของตน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ปรารภนาสารพัตในปฐพี

เอาไมตรีแลกได้ตั้งใจจง

ซึ่งจำเป็นต้องมี การปลูกไมตรีไม่รู้ร้าง สร้างกุศลไม่รู้โรย เป็นหลักในการครองใจตน ครองใจคน ผลดีงามจะออกไป ที่ภารกิจงานที่ต้องทำร่วมกัน

๔. **สาธารณโภคี** ความจริงข้อนี้กลับเป็นบทพิสูจน์ ใจว่า การคิด การทำ การพูด ที่แสดงความมีเมตตาไมตรีนั้น พิสูจน์ได้จริงไหม? บทพิสูจน์บทหนึ่งคือ การเฉลี่ยแบ่งปัน ผลประโยชน์ต่างๆ เป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เกื้อกูล แสดงความมีมิตรสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่น พระพุทธเจ้า ทรงใช้คำว่า บริโภคอุปโภคร่วมกันในรูปของการแบ่งกันกิน แบ่งกันใช้อันแสดงถึงความมีน้ำใจต่อกัน

หลักการสำคัญของสังคมในฐานะที่หล่อเลี้ยงด้วยการกระทำและการกระทำตอบในรูปของกิริยา ปฏิกิริยาในเชิงสร้างสรรค์ อย่างที่โคลงโลกนิติกล่าวไว้ว่า

ให้ท่านท่านจักให้	ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง	นอบไหว้
รักท่านท่านจักครอง	ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้	แต่ผู้ทรชน

จากพระราชดำรัสตอนเสด็จออกสี่หับญชร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๙ ทรงนำข้อความในสารานุกรมธรรมสุตริยะนี้เองมาเป็นบทตั้ง ทรงท้าวความมาในช่วงต้นว่า

“น้ำใจไมตรีของประชาชนคนไทย ที่ร่วมกันแสดงออก
ทั่วประเทศ รวมทั้งที่พร้อมเพรียงกันมาในวันนี้ น่าปลาบปลื้ม
ใจมาก เพราะแต่ละคนได้แสดงออกและตั้งใจมาด้วยความ
หวังดีจากใจจริง จึงขอขอบใจทุกๆ คน จิตใจที่เปี่ยมไปด้วย
ความปรารถนาดี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ
ทุกคนทุกฝ่ายนี้ ทำให้ข้าพเจ้าเห็นแล้ว มีกำลังใจมากขึ้น

นึกถึงคุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความ
สามัคคี ที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกัน และ
พัฒนาชาติ บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง สืบต่อกันมาได้ตลอด
รอดฝั่ง

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด ทำ พุศด้วยเมตตา มุ่งดี
มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูล
กัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล
ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ”

๕. สีสสามัญญตา การเป็นผู้มีศีลเสมอกัน เพราะ
ในความเป็นองค์กรที่มีคนอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป
มีความจำเป็นที่แต่ละคนจะต้องให้ความสำคัญต่อกฎ เกณฑ์
ระเบียบ วินัย กติกา มรรยาท เสมอกันกับเพื่อนๆ ในองค์กร
ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง มีจิตสำนึกรับผิดชอบใน
การประพฤติ การกระทำของตน จนเข้าถึงจุดที่เรียกว่า

มีวินัยในตน ไม่ทำตนให้มีปัญหา กับหมู่คณะ องค์การที่ตน
สังกัดเป็นสมาชิกอยู่

ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายไว้ใน
วันนั้นว่า

“ประการที่สาม คือการที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตน
อยู่ในความสุจริต ในกฎ กติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่า
เทียมเสมอกัน”

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีความคิดเห็นตรงกัน โดยยึด
หลักทำนองคลองธรรมเป็นมาตรฐานวัดความถูกต้อง ไม่มี
ความเห็นขัดแย้งกับหลักการที่ถูกต้อง ทุกคนมีจุดนัดพบกัน
ที่ทำนองคลองธรรมเป็นเกณฑ์ เพราะในความเป็นจริงนั้น
ความจริงของสิ่งทั้งหลายมีอย่างเดียว หากเราเข้าถึงความจริง
ได้ในระดับเดียวกัน องค์การทุกองค์การจากครอบครัวไปสู่
องค์การโลก หากเกิดความเห็นขัดแย้งกันแล้ว องค์การนั้นๆ
จะไม่สามารถคงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ได้ ทุกคน
จึงต้องมีความเห็นชอบร่วมกัน ประสานใจกัน ปรับใจเข้าหากัน
ได้ อาจจะไม่แตกต่างกันในด้านรูปแบบของกระบวนการคิด
แต่พบกันได้ที่จุดหมายปลายทางถือว่าใช้ได้

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ คุณจะมี
ความเห็นอย่างไรก็ตาม หากปฏิบัติไปแล้วกิเลสลดลง
ความทุกข์ลดลง ธรรมเพิ่มขึ้น ความสุขเพิ่มขึ้น ถือว่าเป็น
ความเห็นชอบ มีความเห็นเสมอกันแล้ว

ในข้อนี้ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ รับสั่งว่า

“ประการที่สี่ คือการที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิด
ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุในผล

หากความคิด จิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอย
เดียวกันในทางที่ดี ที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลภายในใจของคน
ไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศไทยจะดำรงมั่นคงตลอดไปได้

จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชน
ชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้รักษาจิตใจและคุณธรรมไว้ให้เหนียว
แน่น และถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสาย
เพื่อให้ประเทศชาติของเราดำรงยืนงอยู่ด้วยความร่มเย็น
เป็นสุข ทั้งในปัจจุบันและภายภาคหน้า”

สารานุกรมธรรม ๖ ประการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงสรุป ๓ ข้อแรกลงไว้เป็นข้อเดียวกัน ทรงแสดงในรูป
ของภาคสนามจริงๆ เพราะตามปกติแล้ว ความรู้สึกของคน
แต่ละคนไม่มีใครรู้ว่าใครคิดอย่างไร เพราะในควมมีคุณธรรม
นั่นเอง อากาารของคุณธรรมบางอย่างสามารถปลอมแปลง
ได้สนิทสนม โดดเด่นกว่าอากาารของกุศลธรรมด้วยซ้ำไป
นั่นคืออากาารที่ท่านเตือนไว้ว่า

มือถือสาปากถือศีล, ปากหวานกันเปรี้ยว,
ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก, ปากปราศรัย แต่ใจ
เชือดคอ, ซ่อนดาบในรอยยิ้ม, รู้คนรู้หน้าไม่รู้ใจ

เหล่านี้เป็นอาการของการหลอกลวง มารยา साไทย์ การโอ้อวด มานะ เจ้าเล่ห์ เสแสร้ง เป็นต้น แต่หากว่าความคิด การทำ การพูด สอดคล้องกัน อย่างที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงไว้ว่า

หทยสฺส สทิสี วาจา วาจาเป็นเช่นเดียวกับจิต

ก็มั่นใจได้ว่า อาการที่ปรากฏนั้นเป็นอาการของ ความเป็นมิตร คือเมตตา ไม่ตรีด้วยความสุจริตใจจริงๆ

องค์ธรรมหลักในที่นี้ คือ เมตตา มีความรักความปรารถนาดีต่อคน และมีปัญญาคือสัมมาทิฐิ ในงาน คนหลักการ วิธีการ ปฏิบัติการ พระธรรมเทศนาสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นมรรควิถึ ที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร โดยทรงแสดงไว้ตอนท้ายของทุกข้อว่า

“สร้างความรักใคร่ต่อกัน ความเคารพนับถือกัน ก่อให้เกิดการสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน เพราะมิตรสัมพันธ์ที่ดี จึงไม่มีการทะเลาะวิวาทกัน สร้างสรรค์ให้เกิดความพอใจในสามัคคีธรรม มีความพอใจยินดีที่จะรักษาสามัคคีธรรมขององค์กร จนมีเอกภาพทางความคิดทางกิจกรรม ทางผลประโยชน์ขององค์กร จากหน่วยย่อยที่สุดจนถึงประเทศชาติ แม้แต่โลกอันเป็นส่วนรวม”

ในฐานะของพุทธศาสนิกชนควรตระหนักว่า องค์ธรรม
ที่ทรงแสดงในที่นี้ทำหน้าที่ขจัด บรรเทา ความรุนแรงของ
สรรพกิเลสในชื่อต่างๆ ให้จางคลายลงไป ภายในใจของ
คนในองค์กรจะมากไปด้วยคุณธรรมดังกล่าว และองค์ธรรม
เหล่านั้นเอง เป็นหลักการสร้างสรรค์ การพัฒนา การรักษาม
นุษยชาติทั่วโลก เช่น

โลโก ปตฺตมฺภิกขา เมตตา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก
ดีถึ โลก อนุตฺตรํ สีลมีความยอดเยี่ยมในโลก
ททํ มิตฺตานิ คนุถติ ผู้ให้ข้อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้
ปญฺญา โลกสุสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญาเป็นแสงสว่าง
ในโลก

ปญฺญา นรานํ รตนํ ปัญญาเป็นแก้วสารพัดนึกของ
นรชนทั้งหลาย

แม้แต่พัฒนาการทางจิตเข้าสู่จุดสูงสุด ก็เป็นผล
สืบเนื่องมาจากคุณธรรมเหล่านั้น ทรงแสดงไว้ว่า

ปญฺญา ย ปริสุทฺถติ คนจะบริสุทธิ์หมดจดได้ด้วย
ปัญญา ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญาจึงเป็นสุขยอดของชีวิต

สรุปว่า จงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต อย่าประพฤติ
ธรรมให้เป็นทุจริตเท่านั้น สามารถนำไปบริหารองค์กรใหญ่โต
ระดับใดก็ได้ทั้งนั้น

การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร

ในสังคมของมนุษย์นั้น แม้จะมีความสลับซับซ้อนอย่างไรก็ตาม แต่ทุกอย่างเริ่มต้นที่คน คนเริ่มต้นที่ใจ จนอาจกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างรวมลงที่ใจดวงเดียวกันเท่านั้น

พระอานนทเถระ ได้เคยกราบทูลแสดงความคิดเห็นของท่านต่อพระพุทธองค์ว่า ท่านมีความรู้สึกว่กัลยาณมิตรคือการคบหาสมาคมกับคนดี เป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาชีวิตให้เป็นชีวิตที่ประเสริฐ

พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า ไม่ใช่เป็นกิ่งหนึ่งหรือดอก แต่เป็นตัวของพรหมจรรย์ คือการครองชีวิตที่ประเสริฐทีเดียว

กรอบขอบข่ายของคำว่า กัลยาณมิตร จึงหมายถึง คนสัตว์ สิ่งที่เกิดอุปถัมภ์ต่อการพัฒนาชีวิต ไม่ว่าจะเป็นส่วนปัจเจกชนหรือในรูปขององค์กรที่มีคนสองคนมีกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความสมานฉันท์ มีความมุ่งมั่นไปสู่ผลดีงามอย่างเดียวกัน ประเด็นสำคัญว่า คนสองคนขึ้นไปนั้น มีความพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมกันด้วยความรู้สึกเป็นกัลยาณมิตรต่อกันหรือไม่

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เป็นต้นความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณ
ขึ้นมาก่อนเป็นบุพพนิมิต ฉนฺได ความมีกัลยาณมิตรก็เป็น
ตัวนำ เป็นบุพพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรคมีองค์ ๘
ประการแก่ภิกษุทั้งหลาย ฉนฺนํ

ความมีกัลยาณมิตรเท่ากับพรหมจรรย์ คือการครอง
ชีวิตอันประเสริฐทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตรพึง
หวังสิ่งนี้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากในอริยมรรคมีองค์ ๘
ประการ

อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็น
ธรรมดาก็พ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาก็พ้นจากชรา ผู้มี
มรณะเป็นธรรมดาก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาส

เราไม่เคืองเห็นธรรมประกอบจากภายนอกอื่น แม้เพียง
อย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับผู้ยังต้องการศึกษาเหมือน
ความมีกัลยาณมิตร ผู้มีกัลยาณมิตรย่อมกำจัดอกุศลได้ และ
ย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้นได้

ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่
เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแก่พระลัทธธรรม
เป็นต้น

ให้สังเกตว่า ทรงยกย่องความมีกัลยาณมิตรไว้ในกิจกรรมทุกอย่าง ยิ่งการบริหารประเทศชาติ พระศาสนาด้วยแล้ว การมีความรู้สึกเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ย่อมสามารถสร้างสรรค์ พัฒนา ให้องค์กรที่ประกอบด้วยคนเพียง ๒ คนขึ้นไป จนถึงระดับองค์กรที่เกี่ยวกับความมั่นคงในด้านต่างๆ ของสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างมีความรู้สึกว่าเป็นกัลยาณมิตรต่อกันย่อมนำไปสู่การเพิ่มพูนคุณธรรมอีกอเนกอนันต์ ให้เกิดขึ้นในคณะ องค์กรนั้นๆ ช่วยให้มี ความดำรงมั่นคงตลอดกาลนาน

เรามีปัญหาเรื่องความไม่ค่อยจะมั่นคง ในองค์กรหลักๆ ทุกส่วนของโลก คือ ปัญหาเรื่องความมั่นคงทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางทหาร ทางศาสนา ที่สำคัญเป็นอันดับแรกสถาบันหลักของสังคมคือ ครอบครัว ที่มีปัญหากระจายไปตลอดกาลยาวนาน เมื่อเรามองจากตัวคนคือ คนในองค์กรนั้นๆ มีความขัดแย้งกัน ซึ่งนั่นคือ การขาดความรู้สึกเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน นั่นเอง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณลักษณะที่ถาวรของคนที่มีความรู้สึกเป็นกัลยาณมิตรกันไว้ว่า

๑. มิตรมีความรักใคร่คือมีความรักใคร่ต่อกัน ต่อทุกคนในองค์กรนั้นๆ

๒. มิตรที่มีอุปการะต่อกัน หมายความว่าทุกฝ่ายจะต้องกระทำสิ่งที่เป็นอุปการะ และปฏิการะต่อกัน

๓. มิตรมีความรักใคร่ และต้องเป็นความรักใคร่ที่มีให้แกกันและกันอย่างต่อเนื่องยาวนาน ส่งต่อผ่านไปสู่ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง เป็นต้น

๔. มิตรที่มีความพร้อมที่จะร่วมทุกข์ ร่วมสุขต่อกันในรูปที่เรียกว่า เห็นกันเมื่อไข้ ให้อภัยเมื่อทุกข์

การบริหารองค์กร ตามหลักอปริหานิยธรรม

อปริหานิยธรรม แปลว่า ธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อม มีแต่ความเจริญอย่างเดียว

ทรงแสดงหลักธรรมในการบริหารองค์กรสงฆ์ และองค์กรของรัฐ ที่เคยพิสูจน์ตัวเองด้วยการเป็นปัจจัยในการสร้างเสริมพัฒนาแคว้นวัชชีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีอยู่ได้นาน แต่หลังพุทธกาลเพียง ๓ ปี ท่านเหล่านั้นถูกยุให้แตกแยกกัน ต่างพากันทอดทิ้งหลักอปริหานิยธรรม เพียง ๒ ข้อเท่านั้น ถูกกองทัพมคธบุกทำลาย จนกลายเป็นเมืองขึ้นของมคธ จนไม่อาจกลับฟื้นคืนมาอีกตลอดไป

ในที่นี้จะได้นำเอาหลักการที่ทางวิชาการสมัยปัจจุบันเรียกว่า การบริหาร การจัดการ แต่จะนำมาเพียงกรอบหรือ

บทนิยามของคำเท่านั้นมาเป็นมาตรวัดว่า การบริหาร การจัดการของรัฐในสมัยพุทธกาล อันเกิดจากพระพุทธดำรัสตรัสสอนของพระพุทธเจ้า สามารถนำมาใช้ในปัจจุบันได้หรือไม่ ที่ต้องตระหนักคือ โครงสร้างของอะไรก็ตาม มีลักษณะเป็นโมเดล อาจจะย่อหรือขยายออกอย่างไรก็ได้ ทำนองของการมีเมตตา ระหว่างคนสองคน กับเมตตาขยายไปในองค์กร จังหวัด ประเทศ ภูมิภาค ผลจะออกมาในลักษณะเดียวกัน นั่นคือการอยู่ร่วมกันฉันมิตร ที่อาจจะขยายออกไปเป็นสวัสดิภาพ สวัสดิการ สันติสุข หรือแม้จะใช้ชื่ออย่างอื่น

เพราะลักษณะเด่นของธรรมที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง เป็นอย่างอื่นคือเหตุกับผลจะไม่ขัดแย้งกัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

- บุคคลทำกรรมอันใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม เขาย่อมรับผลของกรรมนั้น สรุปลงเป็นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

- ธรรมและอธรรมมีผลไม่เสมอกัน ธรรมย่อมนำไปสู่สุคติ อธรรมย่อมนำไปสู่ทุคติ

กรอบของคำว่า การจัดการ และการบริหาร

การจัดการ คือกระบวนการของการนำเอานโยบาย และแผนงานไปปฏิบัติ

การบริหาร คือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการ กำหนด นโยบายและแผนงาน

องค์กรมีความจำเป็นอย่างไร?

จำเป็นเพราะ

๑. ช่วยทำให้บุคคลบรรลุถึงเป้าหมายที่บุคคลเพียงคนเดียวไม่อาจหรือยากที่จะบรรลุถึงได้
๒. เป็นสถานที่ที่รวบรวมสรรพวิชา บุคลากร กฎเกณฑ์ ระบบต่างๆ
๓. เป็นแหล่งที่มาแห่งภารกิจและผลประโยชน์ตามลักษณะขององค์กรนั้นๆ

แม้ว่าเราจะมี การพูดถึงองค์ประกอบของการจัดการที่ขาดไม่ได้คือ คณะทำงาน ผู้นำองค์กร งบประมาณ วัตถุประสงค์ หรือเนื้อหา ระบบการจัดการตลาด คือที่รองรับผลงาน

เมื่อเรานำเอาหลักเพียง ๗ ประการมาบริหารทุกอย่าง สามารถครอบคลุมองค์ประกอบดังกล่าวได้ และน่าจะดีกว่าด้วยซ้ำ ข้อความที่จะยกมานั้นจะนำมาตามที่ทรงแสดง เพราะคำแต่ละคำมีความหมายในการบริหาร การจัดการและสามารถมองผ่านข้อความเหล่านั้น ไปหาสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับข้อความนั้นอีกมากด้วย ทรงแสดงว่า

๑. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลายประชุมกันบ่อยๆ ประชุมกันมาก
๒. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลาย เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกวัชชีพึงทำต่อแวนแคว้นของตน

๓. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลาย จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติไว้ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่ได้บัญญัติแล้ว จักปฏิบัติตามหลักของวัชชีธรรมแต่โบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่ตลอดกาลเพียงใด

๔. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจ้าวัชชีผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าของเจ้าวัชชีทั้งหลายและยังเชื่อฟัง ถ้อยคำที่ควรแก่การรับฟังของเจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่าทั้งหลายเหล่านั้นอยู่

๕. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลาย ไม่ฉุคร่ำข่มเหง กักขังกุลสตรี กุมารีของตระกูลทั้งหลาย

๖. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลายยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจตีย์ของเจ้าวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก และยังไม่ลดหย่อนพิธีกรรมที่ประกอบด้วยธรรม ที่เคยถวาย ที่เคยทำมาแล้วแก่เจตีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ทั้งหลายอยู่

๗. ถ้าเจ้าวัชชีทั้งหลาย ยังจัดอารักขา มีการป้องกัน และคุ้มครองอันประกอบด้วยธรรมด้วยดี ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่าทำอย่างไรพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นแคว้นของตน และพระอรหันต์ที่มาอยู่ในแคว้นแคว้นแล้ว ให้อยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก

แต่ละข้อในตอนสุดท้าย ทรงรับรองว่า

ถ้าทำได้เช่นนั้น ชาววัชชีทั้งหลายจะพบเห็นแต่ความเจริญอย่างเดียวกันเท่านั้น จะไม่มีความเสื่อมเลย

ท่านที่เคยอ่านเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ โดย ชิต บุรทัต มาแล้วคงรู้ว่าในกาลต่อมาอาณาจักรวชิรฤกษ์ก็แตกหลังพุทธ-
ปรินิพพานเพียง ๓ ปีเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร?

เพราะกษัตริย์เหล่านั้นหลงกลของวัสสการพราหมณ์
ที่พระเจ้าอชาตศัตรูส่งไปบ่อนทำลายสามัคคีธรรม พอเกิด
อันตรายขึ้นมา หลักธรรมสองข้อแรก คือ

**“หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ และเมื่อประชุมก็พร้อม
เพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก
พร้อมเพรียงกันปฏิบัติภารกิจที่ตนรับผิดชอบและต้องกระทำ
เพื่อแคว้นวัชชี”**

องค์ธรรม ๒ ข้อนี้เป็นทางมาของภารกิจสุดจะพรรณนา
เพราะภารกิจทุกอย่างจะเริ่มที่มติจากที่ประชุมที่ได้ตกลง
ร่วมกันเป็นสำคัญ ในสมัยที่เขายังสามัคคีกันอยู่นั้น
เขาเคร่งครัด ขนาดใครขาดประชุมต้องเสียค่าปรับ ๕๐
กหาปณะ แม้ทุกคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปใน
แคว้นแคว้นของพวกท่าน กษัตริย์ลิจฉวีทุกท่านจะนัดหมายกัน
เข้าเฝ้า โดยไม่มีใครขาดการประชุมทีเดียว

หลักธรรมในพระสูตรนี้ เป็นการทรงประทานหลักใน
การบริหาร การจัดการองค์กร ในที่นี้คือนครรัฐที่มีการปกครอง
ด้วยระบอบสามัคคีธรรม หรืออภิชนาธิปไตย สามัคคีธรรม
เป็นหลักการสำคัญที่สุด เป็นเช่นเดียวกับการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

การประชุมกันในกาลสมควร ยามเมื่อประชุมทุกคนมีความรับผิดชอบ เข้าประชุมร่วมกัน เลิกพร้อมกัน ทำความเข้าใจ ความชัดเจนในประเด็นของการประชุม ใครมีภาระหน้าที่อะไรจะต้องทำ รับผิดชอบ ต้องพร้อมเพรียงกันทำงานตามภาระหน้าที่เหล่านั้น เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันคือ

**ความดำรงอยู่อย่างมั่นคงของนครรัฐแห่งตน
ประชาชนมีการอยู่เย็นเป็นสุข**

ข้อนี้จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม

เพื่อประโยชน์สุข

แห่งมหาชนชาวสยาม

หลักการประชุมกันในข้อที่ ๑-๒ เป็นหลักการของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสามัคคี สามารถร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบต่อองค์กรที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ในที่ประชุมนั่นเอง เป็นการระดมความคิดนำไปสู่แผนนโยบาย หลักการ วิธีการ ปฏิบัติการ แม้การคัดเลือกคนมอบหมายงานแก่คน เป็นต้น ก็มาจากการประชุมกันด้วยความสามัคคี

ข้อ ๓ อาจารู้สึกว่าแปลกที่พระพุทธดำรัสทั้งสอง พระสูตร ทรงให้ความสำคัญแก่หลักนิติธรรม วัฒนธรรม จารีต ประเพณีซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนมานาน ที่ในภาคของการปฏิบัตินั้น สามารถนำไปใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย ทำนองพระธรรมวินัย จนถึงปัจจุบันก็ร่วมสมัยอยู่ สามารถ นำมาปฏิบัติให้เกิดผลดีงามได้อยู่เช่นเดิม คนสมัยปัจจุบัน อาจมองเห็นเป็นพวกอนุรักษนิยมหรือจารีตนิยม จนอาจจะ มองเห็นเป็นอุปสรรค ขัดขวางความเจริญก้าวหน้า เหตุ เพราะคนแต่ละยุคแต่ละสมัย จะชื่นชมกับความคิดร่วมสมัย ของพวกตน โดยลืมความจริงไปว่าความรู้บางอย่างนั้น มีความสมบูรณ์มาแล้วในอดีต เช่น ความรู้ด้านศาสนา อันเป็นที่มาของความรู้สายสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ในปัจจุบัน เช่น ความคิดของคนโบราณที่พระพุทธเจ้า ทรงยกมาเป็นตัวอย่างว่า

เวรย่อมไม่ระงับไปเพราะการจองเวร แต่ว่าจะระงับ ไปด้วยการไม่จองเวร ไม่ว่าจะเป็นกาลใดๆ ก็ตาม

ความจริงเหล่านั้น ผ่านกาลเวลามาหลายหมื่นปีแล้ว แต่ก็คงเป็นความจริงที่ไม่มีใครคัดค้านได้ หรือแม้แต่ศีล ๕ ประการ ในอดีตกาลบางยุคสามารถพัฒนาเป็นหลักธรรม ที่เรียกว่า “กुरुธรรม” อันมีฐานะเป็นสันติธรรม นำไปสู่สันติภาพ สันติสุข สังคมมีความเป็นภราดรภาพ เสรีภาพ สมภาพ แต่คนปัจจุบันกลับไม่อาจสัมผัสได้

ปัญหาสำคัญว่า ใครล้ำสมัย ใครทันสมัย จึงหา
อยู่ที่กาลเวลาไม่ แต่กลับอยู่ที่อะไรก็ตาม ที่คนปฏิบัติไปแล้ว
อำนวยผลเป็นความสุข ความเจริญ สร้างสรรค์

“ความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่
ทะเลาะวิวาทกัน สรรสร้างสามัคคีและเอกภาพภายในสังคม
ได้ต่างหากที่เป็นความดี ความจริง และความทันสมัย”

ดังนั้น ในข้อที่สามของอภิธานิยธรรม ทรงแสดงแก่
ภิกษุ เรียกว่า ภิกขุอภิธานิยธรรม มีข้อความว่า

จักไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
จักไม่เพิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว จักสมาทาน
ศึกษา สำเนียงตามสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
เท่านั้น

ผลดีงามขององค์การที่ปฏิบัติตนตามหลักการข้อนี้คือ
อะไร?

ผล คือการมีศีลเสมอกัน มีความเห็นตรงกัน อยู่ร่วมกัน
ด้วยความเมตตา สามารถสะท้อนออกทั้งการทำ การพูด
การคิด จิตใจจะมีความรัก ความเอื้ออาทร ความห่วงใย
เอาใจใส่ต่อกันและกัน

นั่นคือ ทุกคนต่างเป็นศุภมาลย์คล้องใจของกันและกัน
องค์การ สถาบัน ประเทศ ภูมิภาค แม้แต่โลกก็จะ
ก้าวเข้าสู่สันติสุข อันเป็นความประสงค์ร่วมกัน แต่ทุกคน

ไม่เคยสัมผัสได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน เพราะคนจำนวนมาก
เดินไปในทางเสื่อม หันหลังให้ทางแห่งความเจริญของตน ของ
ครอบครัว ขององค์กรเป็นต้น ใช่มั้ย?

ข้อ ๔ สิ่งเคารพสักการะในส่วนต่างๆ ของโลกนั้น เป็น
จุดยึดเหนี่ยวทางใจของคนกลุ่มหนึ่ง หรืออาจจะเป็นจุดยึด
เหนี่ยวทางใจของคนหลายๆ จนอาจจะทั่วประเทศ ดังนั้น
องค์กรรัฐ เอกชน หรือแม้แต่บุคคลที่สามารถปรับตัวเองใน
ลักษณะที่โบราณท่านกล่าวว่า “เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่ว
ตาตาม” หมายถึง การปฏิบัติตนจนสามารถผสมกลมกลืน
ความคิด กิจกรรมร่วมกับคนอื่นได้ดี

หลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันคือ อย่าล่วงเกินสิ่ง
คน สัตว์ อันเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่นับถือของคนอื่น หลักการ
ตรงนี้ หากได้หันมาทบทวนประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ลัทธิ
ศาสนา อุดมการณ์ มีอิทธิพลอย่างสำคัญ ในการ สร้างสรรค์
พัฒนาสันติภาพ สันติสุขในสังคมมากพอต่อการเป็นเหตุให้
เกิดความขัดแย้งรุนแรง จนสามารถผ่าโลกออกเป็นสองซีกได้
อย่างกรณีความขัดแย้งของคนในชาติเดียวกัน แต่มีลัทธิ
อุดมการณ์ ศาสนาต่างกัน หรือแม้แต่ศาสนาเดียวกันแต่ต่าง
นิกายกัน

ดังนั้น โลกเราเคยถูกแบ่งแยกเพราะลัทธิคอมมิวนิสต์
และประชาธิปไตยมาแล้ว ความขัดแย้งกรณีนี้ทำลาย
มนุษยชาติไปจำนวนมาก ผ่าประเทศเดียวกันเป็นสอง

ประเทศ หรือหลอมรวมหลายๆ ประเทศเป็นประเทศเดียวกัน
เรามีสงครามครูเสดของศาสนาสองศาสนา เรามีสงคราม
ระหว่างโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ เรามีสงครามระหว่าง
สุหนี่กับชีอะห์ เรามีสงครามระหว่างฮินดูกับอิสลาม
พระพุทธศาสนาเคยถูกฮินดู อิสลาม โรมันคาทอลิก
ทำลายในสวนต่างๆ ของโลก นี่เป็นผลมาจากอะไร? เป็นผล
มาจากฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับนับถืออย่าง que อีกรายหนึ่งเขานับถือ
หรือต้องการให้นับถือ

จากหลักการข้อนี้ ทำให้เราได้หลักการสำคัญ
ประการหนึ่ง คือ ประเทศ สังคมใดก็ตาม หากมีศาสนิก
ต่างศาสนากันมีจำนวนใกล้เคียงกัน สังคม ประเทศนั้น ยาก
ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ข้อ ๕ ในความเป็นสังคมทุกสังคมจะมีคนอยู่ร่วมกัน
ทุกวัย แต่สามารถสรุปเป็น ๓ ช่วง คือคนที่กำลังศึกษาพัฒนา
ตน คนที่กำลังทำงานตามหน้าที่ และคนที่ล่วงกาลผ่านวัยไป
มากแล้ว ท่านเหล่านี้มีอุปการคุณต่อคนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่น
กลาง ที่กำลังมีบทบาทอยู่ในสังคม ในขณะที่เดียวกันท่านก็เป็น
ลูกหลานกตัญญูต่อบรรพชนของคนทุกคน ในปัจจุบันท่านอยู่
ในฐานะของผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ทุกคนต้องให้ความเคารพ
ยำเกรง สำนึกคุณ แสดงความเป็นลูกหลานกตัญญูอย่าง
ที่ท่านเคยเป็นมาแต่กาลก่อน จากประสบการณ์ภาคสนาม
ที่ท่านได้ผ่านมา ได้ทำมา ได้สัมผัสผลมา สามารถใช้เป็น

บทเรียนของคนรุ่นปัจจุบันที่มีบทบาทอยู่ภายในสังคม การที่คนรุ่นกลางให้ความเคารพต่อคนรุ่นก่อน นอกจากจะเป็นการทำหน้าที่ของลูกหลานที่ดีของตนเองแล้ว ยังเป็นการสืบสานความดีของสังคม ให้ตนเองเป็นแบบอย่างแก่ อนุชน อันเป็นหลักการขับเคลื่อนสังคมจากหน่วยย่อยสุด คือ ครอบครัว แล้วขยายออกเป็นองค์กร สถาบัน นครรัฐ รัฐ

เพราะวุฒุมุบุคคลในสังคม มีฐานะเหมือนเจดีย์ในแผ่นดิน ท่านเหล่านั้นเป็นที่เคารพนับถือของคนจำนวนมากหรือน้อย ก็ตาม องค์กรบริหารจะต้องให้ความเคารพแก่ท่านเหล่านั้น เพราะเมื่อเราให้ความเคารพนับถือต่อผู้ใหญ่ของเขา เขาย่อม ให้ความเคารพเรา อันเป็นการหลอมรวมเรากับเขาให้เป็น เรากับพวกเขา คนเมื่อเป็นพวกเดียวกันแล้ว ปัญหาทุกอย่าง จะง่ายขึ้น การปฏิบัติภารกิจร่วมกัน การสร้างสรรค์งาน การพัฒนาองค์กรร่วมกัน กลายเป็นพลังแห่งสามัคคี ไมตรีจิต มิตรภาพ เป็นเอกภาพแห่งองค์กร ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม

ข้อ ๖ ว่าด้วยสวัสดิภาพของคนในสังคม ที่องค์กรนั้นๆ ต้องการได้รับการอุปถัมภ์คุ้มครอง ให้มีความรู้สึกว่าคุณ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนทุกคนในองค์กร แผ่นดิน เป็นภารกิจขององค์กรบริหารที่จะต้องให้การอารักขา คุ้มครองเขา ด้วยการป้องกันภัยอันตราย อุปสรรค ขจัดภัย อันตราย ปัญหา อุปสรรคแก่เขา ที่สำคัญคือองค์กรต้อง ไม่ทำตนเป็นปัญหา อันตราย อุปสรรคต่อการพัฒนาของคน

ในองค์กรของตนเสียเอง. กุลบุตร กุลสตรี ทุกคนในแผ่นดิน
องค์กร ล้วนมีคนที่รัก เคารพ นับถือของตน และเขาเอง
ก็เป็นที่รัก ที่เคารพ นับถือ ห่วงใยของคนอื่น ในแง่ของความ
เป็นองค์กรทางสังคม อย่างนครรัฐวัชชี ที่เป็นปฐมเหตุแห่ง
พระธรรมเทศนาเรื่องนี้ พึงสังเกตว่าเจตียสถานก็ดี พลีกรรม
ต่างๆ ก็ดี ท่านผู้ใหญ่ในสังคมก็ดี อนุชนในแผ่นดินก็ดี
ล้วนเป็นที่รัก ความเคารพ นับถือ ศรัทธา ภักดีของคนจำนวนมาก
มากทั้งนั้น ทุกอย่างล้วนไม่ควรแต่ต้องล่วงเกิน เพราะนั่น
คือการกระทำอำยัจิตวิญญานของคนที่เกี่ยวข้องกับเจตียสถาน
พลีกรรม ผู้เฒ่า และอนุชนของคนเหล่านั้น ที่ในความเป็นจริง
แล้วสมาชิกในองค์กรก็มีสิ่งที่เคารพสักการะ พลีกรรม ผู้ใหญ่
และอนุชนของตน

หลักการสำคัญในสังคม คือการมองแนวที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงแบบ ง่ายๆ ว่า

อตฺตํ อูปมํ กตฺวา ทำตนเป็นอุปมา

เป็นการเอาใจ เขามาใส่ใจเรา อะไรก็ตามที่เรา
ไม่ต้องการให้ใครทำไม่ดีต่อ คน สัตว์ สิ่ง ที่เกี่ยวข้องกับเรา
ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไรก็ตาม ไม่ควรกระทำต่อคนอื่น

ในแง่ของความเป็นจริงคือ การอนุวัตรตามความรู้สึก
ของสังคม อย่าทำตนเป็นคนขวางโลกหรือทำลายโลก

ข้อ ๗ พระอรหันต์ทั้งหลาย หมายถึงถึงนักบวชใน
ลัทธิ ศาสนาที่ท่านเรียกว่า สมณชีพราหมณ์ท่านอยู่ในฐานะ
หนึ่ง คือเป็นลูกหลานของคนในสังคม เป็นราษฎรคนหนึ่งใน
ชาติ ที่ต้องได้รับการอุปถัมภ์คุ้มครองจากองค์กรของรัฐโดย
ฐานะเดิมอยู่แล้ว แต่เมื่อท่านมาอยู่ในฐานะของนักบวชที่อยู่
ในสังคมโดยไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีอันตรายต่อสังคมและยังทำ
ตนเป็นผู้อนุเคราะห์ต่อสังคมด้วยหลักของธรรมสังคหะ มีคนที่
เป็นศาสนิกในศาสนาของท่านนับถือเป็นอันมาก ที่อาจเรียกว่า
เป็นคนของสังคม การให้การยอมรับ นับถือ ยกย่อง ปกป้อง
แสดงความชื่นชมยินดีต่อท่านนั้นย่อมเป็นทั้งบุญ ทั้งคุณแก่
องค์กร นครรัฐ ประเทศ เพราะความจริงอีกประการในสังคม
คือ ความรู้สึกที่ว่าเรานับถือศาสนาเดียวกันนั้น จะสามารถ
สร้างไมตรีจิต กระจายออกไปในชนชาติต่างๆ ในส่วนต่างๆ
ของโลก จนศาสนาบางศาสนาสามารถสร้างเอกภาพในนาม
ของโลกอันเป็นองค์รวมได้

แต่โลกแห่งพุทธยังไม่อาจสร้างได้ เพราะเรามีจุดอ่อน
ในข้อที่ธรรมทั้งปวงเป็นหลักการปฏิบัติ ที่เรียกว่า ศาสนปฏิบัติ
แต่เรานำมาเป็นเพียงศาสนพิธีไปส่วนมาก อย่างหลักของ
อปริหานิยธรรมสำหรับพระสงฆ์ ๗ ประการ หากนำมาสู่
ภาคปฏิบัติกันอย่างจริงๆ จังๆ อย่างน้อยที่สุด เอกภาพ
ของคณะสงฆ์จะเกิดขึ้น จนสามารถพัฒนาไปสู่มีการคิดสรร
ผู้นำสูงสุดของพระพุทธศาสนา ถ้าวันนั้นมาถึงแสดงว่า
เอกภาพทางวงการสงฆ์ได้ก้าวหน้าไปมากแล้ว

ในเวลานี้เรามี
องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก
วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลของโลก
พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก

แต่กลับเป็นเพียงชื่อ ขาดการบริหาร การจัดการ การขับเคลื่อนด้วยการนำองค์กรไปตามพระพุทธรูปนิธาน ด้วยการร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดการ ดำเนินการศึกษา ปฏิบัติสัมพันธ์ ผลเผยแผ่ และช่วยกันดูแลรักษา ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐในฐานะที่รับผิดชอบงานการอุปถัมภ์ ค้ำครองพระพุทธศาสนาจากสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่ควรสังเกตในพระสูตรนี้ คือ

๑. หลักการสำคัญของพระสูตร คือบุคคลากรในองค์กร ทุกคนต้องมีการเตรียมตนเองมาพร้อมและมากพอที่จะเป็นสมาชิกของสภา มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความคิดอ่านและคุณธรรมของสมาชิกในองค์กรบริหาร ที่สามารถประชุมระดมความคิดกันเพื่องานอันเป็นภารกิจที่ตนต้องทำต่อองค์กร ที่เมื่อมองโดยเนื้อหาสาระของความเป็นองค์กรแล้ว สมาชิกทุกคนในองค์กรต้องมีอุดมการณ์ร่วมกันในการสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกสุขให้แก่ทุกคนในองค์กรและเกี่ยวข้องกับองค์กร

๒. ในด้านระบบขององค์กรจะต้องมีความตระหนัก
รับผิดชอบในการสืบสาน ไม่ใช่การรื้อแล้วสร้างใหม่
แต่ไม่มีอะไรดีขึ้น

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของคนไทย เราไม่เคย
อาศัยบทเรียนจากอดีตมาเป็นครูแต่กลับทำผิดซ้ำซาก
ย่ำอยู่กับที่ สมัยอยุธยา ๔๑๗ ปี มีการปฏิวัติรัฐประหาร
ถึง ๗ ครั้ง เปลี่ยนราชวงศ์ถึง ๕ ราชวงศ์ จนประเทศอ่อนแอ
รบแพ้กองโจรของพม่าที่มีคนไม่มากอะไรนัก หลังจากเปลี่ยน
แปลงการปกครองมาเป็นเวลารวม ๗๔ ปี แต่กลับมีปฏิวัติ
รัฐประหารรวมแล้วถึง ๑๑ ครั้ง คนมากขึ้นแต่ประเทศกลับ
อ่อนแอลง ขาดสามัคคีธรรมของชนภายในชาติอย่างต่อเนื่อง
ทั้งๆ ที่ ทะเลาะกันมาจนเสียกรุง เสียดินแดนมาถึง ๑๔ ครั้ง
มากกว่าดินแดนที่เรามีอยู่ในปัจจุบัน แต่กลับไม่มีใคร
ตระหนักว่า นั่น เพราะเราละทิ้งสิ่งดีงามของบรรพชน ไม่ยอม
สืบสานแต่ชอบแก้ไขแล้วแก้ตัว

๓. หลักปฏิบัติอีก ๔ ข้อนั้น เป็นจุดมัลลยคล่องใจคน
ในฐานะที่ทรงแสดงแก่เจ้าผู้ครองนครรัฐ แสดงว่าทรงมี
พระประสงค์ให้ผู้ปกครองแทนที่จะเน้นที่ปกครองแผ่นดิน
แต่ให้ยึดครองใจคน ให้ประชาชนภายในชาติมีความรัก
ความเคารพ ความนับถือ ความศรัทธา ความภักดีต่อ
สถาบันบริหาร

ทั้งนี้เพราะใจใครก็ตามที่มีความรัก ความเคารพ ความศรัทธา ความภักดี ความนับถือ ทุกคนที่เป็นสมาชิกขององค์กรก็จะทุ่มเททำงานเพื่อองค์กร นครรัฐ เป็นต้น ด้วยจิตวิญญาณจริงๆ เป็นการสร้างความรู้สึกประเภทที่เรียกว่า เท่าไรเท่ากัน จนถึง ต่างก็เป็นลมหายใจของกันและกัน อันเป็นการปกครองที่ไม่ต้องปกครอง เพราะสามารถครองใจเขาได้แล้ว อย่างอื่นจะครองได้หมดแล้ว เพราะมนุษย์เรานั้นสำคัญที่ใจ ใครครองใจคนได้แสดงว่าเขาสามารถครองอะไรก็ได้ในโลกนี้

ดังนั้น การบริหาร การจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา จึงเน้นที่คนเป็นหลักทุกกรณี

การบริหารการพัฒนาตน ตามหลักของมงคลสูตร

ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว หลักธรรมทั้งปวงที่
พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้แม้เพียงข้อเดียว
สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการองค์กรได้ จนถึง
พัฒนาและขยายองค์กรได้

ดังตัวอย่างพระปฐมบรมราชโองการของ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุข
แห่งมหาชนชาวสยาม

ข้อว่าเราจะครองแผ่นดิน เป็นเจตนารมณ์ ความ
มุ่งมั่น ความตั้งพระทัย โดยมีความเชื่อมั่นในพระองค์ ใน
กระบวนการจัดการ คำว่า โดยธรรม เป็นหลักการ
วิธีการในขณะนั้นๆ จะต้องอาศัยศิลปในการดำเนินการ
วิธีการไปตามกรอบพื้นฐานคือ การครองแผ่นดินโดยธรรม
ในที่สุดผลจะออกมาเป็น เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน
ชาวสยาม

ผลทั้งปวงจึงมาจากเจตน์จำนงในการครองแผ่นดิน
โดยธรรม เป็นฐานอยู่ตลอดมาและตลอดไป

ดังนั้น แม้เราจะใช้คำว่า “**หิริ โอตตปปะ**” คือความ
ละอายบาป ความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นเงื่อนไขในการครอง
ชีวิต ปฏิบัติภารกิจการงาน ทุกลำดับขั้นตอนของการทำ
การพูด การคิด จิตจะถูกกำกับด้วยความละอายต่อบาป
และความสะดุ้งกลัวต่อบาปเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร
การจัดการระดับใดก็ตาม ย่อมสามารถอำนวยผลที่ตน
ต้องการได้ เพราะด้วยหลักของหิริโอตตปปะเท่านั้น
สามารถคุ้มครองโลกได้ที่เดียว

มงคลสูตร

มงคลสูตร เป็นพระสูตรที่มีลักษณะโดดเด่น ทรงเรียง
ลำดับการพัฒนามนุษยชาติ จากสภาพแวดล้อมที่จะต้อง
เกื้อกูลต่อการพัฒนาคน ปรับฐานชีวิตของตนจนผ่านลำดับ
ขั้นตอน ให้สามารถสัมผัสผลที่เรียกว่าประโยชน์จากสามัญ
ธรรมตาจนถึงบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด

จากส่วนประกอบหลักขององค์การที่ว่า

๑. กลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป
๒. รวมกันเข้าและทำงานร่วมกัน
๓. บรรลุถึงจุดประสงค์ร่วมอันเดียวกัน

หลักการในมงคลสูตร เป็นหลักการพัฒนาส่วน
ปัจเจกชนแต่ละคนให้มีความพร้อมด้วยตนเองก่อน จากนั้น
จึงเข้าร่วมกิจกรรมกับคนอื่น มีการสร้างสรรค์ พัฒนา

กระจายผลประโยชน์ที่ตนจะให้แก่สังคมออกไป พอถึงจุดหนึ่ง
เข้าถึงผลส่วนตนอย่างสมบูรณ์ แล้วใช้ชีวิตที่เหลือของตน
ทำงานเพื่อการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก โดยไม่ต้องการคำตอบ
ว่า ตนจะได้อะไรจากชาวโลก แต่หากำตอบว่า ชาวโลก
จะได้อะไรจากตนเป็นฐานสำคัญ ลำดับขั้นตอนของการพัฒนา
ตามมงคลสูตรจึงไปผสมกลมกลืนกับคุณลักษณะของ
พระพุทธศาสนา ที่ท่านนิยามไว้ว่า

**“พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้น เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุข แก่ชนเป็นอันมาก
เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อเป็นการ
อนุเคราะห์ต่อชาวโลก”**

แน่นอนหากบุคคล องค์กร ระดับใดก็ตาม พยายาม
ดำเนินตน ขับเคลื่อนองค์กรไปตามหลักการของพระพุทธ-
ศาสนาได้ตามสมควรเท่านั้น มวลมนุษยชาติสามารถสร้าง
สวรรค์ขึ้นในโลกมนุษย์ด้วยตนเองได้ แม้แต่ความสุขที่ไม่มีทุกข์
หลงเหลืออยู่

ลำดับพัฒนาการชีวิต ตามมงคลสูตร คือ

๑. คัดสรรสภาพแวดล้อม ที่อำนวยความสะดวกต่อการ
พัฒนาตน ด้วยการไม่คบพาล แต่ให้คบหาสมาคมกับบัณฑิต
มีการใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ให้การ
ยกย่อง นับถือ บูชา ต่อคนที่ควรแก่การยกย่อง นับถือ บูชา

ยกย่อง นับถือ บูชา ต่อคนที่ควรแก่การยกย่อง นับถือ บูชา
การจำแนกว่าใครเป็นพาล เป็นบัณฑิต ใครเป็นคนที่ควร
แก่การยกย่อง นับถือบูชา แต่การที่คนจะได้ความน้อมเอียง
ในการไม่คบคนพาล คบหาสมาคมกับบัณฑิต และยกย่อง
บูชาคนที่ควรแก่การยกย่องบูชา จะต้องอาศัยการเกิด
อาศัยในท้องถิ่นที่เหมาะสมแก่การแยกระหว่างคนพาล
กับบัณฑิตได้ชัดเจน ในขณะที่เดียวกันทุกคนจะต้องมีปัจจัย
ในอดีต เข้าสนับสนุนตามหลักของสมบัติ ๔ ประการข้างต้น
คือการเกิดมาในตระกูล ท้องถิ่น ที่มีปัจจัยเสริมต่อ
การพัฒนาตน หรือในวุฒิ ๔ กับ จักร ๔ เป็นต้น ที่พูดถึง
การทำบุญไว้ดีแล้วในกาลก่อน ซึ่งคนมีบุญในอดีตมากพอ
จะนำเข้าไปสู่ความสมบูรณ์ด้วยสมบัติ ๔ จักร ๔ วุฒิธรรม ๔
ข้างต้น ที่สำคัญคือการเป็นคนมีพื้นฐานดี มีความใฝ่ดี
ซึ่งยุติด้วยพระพุทธดำรัสที่เทวดามากราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

จะรู้ได้อย่างไรว่าใครจะเป็นคนเสื่อมหรือว่าจะเป็นคน
เจริญ

คนจะเสื่อมก็รู้ได้ง่าย คนจะเจริญก็รู้ได้ง่าย ทรงรับสั่ง
ตอบว่า

คนใดใคร่ธรรมเป็นคนเจริญ คนใดชังธรรม รังเกียจ
ธรรม คนนั้นเป็นคนเสื่อม

ดังนั้น คนที่มีบุญได้กระทำไว้ในกาลก่อน จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เขาเลือกคบบัณฑิต ยกย่องนับถือคนที่ควรแก่การยกย่องนับถือบูชา ทำให้เขาตั้งตนไว้ชอบด้วยธรรม การตั้งตนไว้ชอบนอกจากจะเป็นรากฐานของชีวิตแล้ว ยังเป็นปัจจัยให้เขาไฝ่ฝืนที่จะก้าวหน้าต่อไปๆ

ดังนั้น มงคลชุดแรกและชุดที่สอง จึงประกอบด้วย การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ควรแก่การบูชา ๓ ประการนี้จัดเป็นอุดมมงคล

การอยู่ในประเทศที่สมควร การมีบุญได้กระทำไว้ดีแล้ว ในกาลก่อน การตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ ๓ ประการนี้ จัดเป็นอุดมมงคล

มงคล ๖ ประการข้างต้นเป็นปัจจัยหลักและเป็นปัจจัยเสริม ปัจจัยหนุนในการเข้าสู่มงคลชุดที่ ๓ จัดเป็นปฏิบัติการเฉพาะตนของบุคคลผู้ใคร่ธรรม และตั้งตนไว้ชอบเป็นฐานอยู่ก่อน คือ

๑. มีการศึกษาศดับรับฟังมาก กระบวนการตรองนี้ มีความเป็นสากลคือ การเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส การทรงจำ เรื่องเหล่านั้นไว้ได้มาก มีความแม่นยำในหลักการ กฎ เกณฑ์ ที่สำคัญๆ นำเรื่องที่เป็นประสบการณ์มาคิด พินิจพิจารณา ด้วยใจ พัฒนาความคิดไปตามลำดับ จากคิดได้เป็นคิดดี คิดเป็น คิดชอบ มีกรอบของความคิดที่สามารถกำหนดทิศทาง ในการทำ การพูดของตนได้ จนมีความเข้าใจทั้งในด้านกว้าง

ด้านลึก ด้านสูง กาลเทศะของเรื่องนั้น ที่สำคัญคือสามารถมองในแนวที่ ตรงกัน แผลงเพี้ยนกัน คล้ายคลึงกัน ต่างกัน

หลักการศึกษายังทรงจำแนกเป็นการศึกษาน้อย และ ไม่เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษา ศึกษาน้อยแต่เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษา ศึกษามากแต่ไม่เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษา และศึกษามากด้วย เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษาด้วย

ซึ่งในกรณีนี้ ผู้ใคร่ต่อการศึกษาจะต้องเลือกเอาสองประเภท คือศึกษาน้อยแต่เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษา กับศึกษามาก และเข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษาเป็นหลัก

๒. มีความฉลาดสามารถในศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง หมายความว่า ถ้าศึกษาน้อยแต่เข้าใจเรื่องที่ตนศึกษาสักเรื่องหนึ่ง อย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า “รู้อะไรให้กระจ่างแต่อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล” หากต้องการมีความชำนาญชำนาญหลายทาง ก็ต้องศึกษาหลายประเภท ศึกษามาก และเข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษา แสดงว่าการศึกษาสองลักษณะนี้จัดเป็นอุดมมงคลด้วยกัน

๓. มีวินัยอันศึกษาสำเหนียกมาดีแล้ว หรือมีวินัยภายในตนเอง สามารถกำกับควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ให้ออกมาในรูปของการสร้างสรรค์ พัฒนา ตามปฏิปทาของบัณฑิตด้วยการเป็นบัณฑิตเสียเอง และท่านที่ควรแก่การยกย่องบูชา โดยการทำตนเป็นปุชนียบบุคคลเสียเอง

หลักการสำคัญ ๓ ข้อนี้ในด้านเนื้อหาสาระจะเห็นว่า ตรงกับเป้าหมายของการจัดการศึกษา ที่เน้นไปที่การพัฒนา คนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข หรือมีความรู้ดี ความคิดดี ความสามารถดี มีคุณธรรมสูง หรือความรู้คู่คุณธรรม หรือ แม้แต่ข้อที่ว่า สมบูรณ์ด้วยวิชา และจรรยา คือมีความรู้ดี ความประพฤติดี

การมีวินัยภายในตนบางอย่าง มีลักษณะเป็นสัจยาศัยฐาน ที่ท่านผู้นั้นมีจิตสำนึกที่ดั่งงามด้วยตนเอง มีเจตนามุ่งมั่นว่า จักประพฤติตนเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ตรงต่อเวลา มีความ รับผิดชอบต่อภารกิจของตนตลอดไป แต่มิได้บอกกล่าวแก่ใคร เพียงแต่ตั้งใจด้วยตนเองแล้วทำไปตามนั้น อันเป็นคุณลักษณะ ของการใช้มโนธรรมสำนึกของตน กำกับตน เป็นหลักการของ ตนเป็นที่พึ่งของตน คนเหล่านั้นจะเตือนตนด้วยตน ตัดสิน ตนด้วยตน กำกับตนด้วยตน ติตนเองด้วยตน ภาคภูมิใจตน ด้วยตนเอง หากทำได้ตามที่ตั้งใจไว้ได้

ดังนั้น หลักการสำคัญคือ การศึกษาเรียนรู้มามาก มีความฉลาดในศิลปอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง หรือ สามารถแปลงศาสตร์เป็นศิลป์ อย่างคนบางคนที่จบปริญญา มาอีกด้านหนึ่ง แต่กลับประสบความสำเร็จในด้านที่ไม่เกี่ยวกับ ปริญญาของตน และคนที่มิมีวินัยภายในตัว คุณสมบัติสาม ประการนี้ พร้อมทั้งจะแตกดอกออกผลตามกระบวนการของ กุศลธรรมดังกล่าวไว้ในตอนต้น ที่สำคัญคือมงคลในตอน

ต่อไปเป็นอาการของคุณธรรมหลัก ๓ ประการ ที่มีความ
เข้มข้นสูงขึ้น นำเข้าสู่กระบวนการบริหารจัดการไปตามลำดับ
การจัดความสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่น

คนเราติดต่อกันด้วยการสื่อสาร ในการสื่อสารนั้นใน
ภาคสนามอาจจะออกมาทางการกระทำ การพูดที่สะท้อนจาก
ความคิด และบางกรณีสามารถจะรู้ได้จากความคิดของเขา
แต่ในที่นี้ท่านเน้นที่การสื่อสารทางวาจา อาจจะเป็นการพูด
กิริยาท่าทาง สัญญาณ ใค้ด ลายลักษณ์ อักษรเป็นต้นที่ใช้กัน
ประการสำคัญคือ มีวาจาเป็นสุภาषิต คือสื่อสารในทางสร้าง
สรรค์ โดยมีฐานจิตที่มีความเมตตาต่อคนที่ตนสื่อสารด้วย พูด
ง่าย ๆ ว่ามีความสุจริตใจต่อผู้รับสาร ไม่ว่าจะใช้สารในรูปแบบ
ลักษณะใดก็ตาม คนรับสารจะต้องได้รับประโยชน์มาก มีเวลา
เสวยผลจากประโยชน์เหล่านั้นได้นาน โดยเริ่มต้นจากการ

- งดเว้นจากการพูดไม่ตรงตามความเป็นจริง ตามที่ตน
ได้สัมผัสมา

- ไม่มีเจตนาที่จะสร้างความแตกแยกระหว่างคนสองคน
เป็นต้นไป

- งดเว้นจากคำที่คนฟังฯ แล้วไม่สบายใจ เสียใจ

- งดเว้นจากการพูดเรื่องไร้สาระประโยชน์

- ก่อนจะพูดต้องระลึกรู้ให้ดีเสียก่อนว่า จะพูดอะไร พูด
กับใคร พูดทำไม พูดไปเพื่ออะไร พูดไปแล้วคนฟังจะได้รับ
ประโยชน์มากน้อยแค่ไหนเพียงไรมีความคุ้มค่าต่อการฟังไหม?

- ตรวจสอบวาทะที่จะพูดว่า เป็นความจริงไหม? เป็นธรรมไหม? มีประโยชน์ไหม? คนฟังๆ แล้วชอบใจหรือไม่ชอบใจ แม้บางครั้งคนฟังจะไม่ชอบใจ แต่ผลดีงามจะเกิดขึ้นจากการพูดในลักษณะนั้น ก็ให้อาศัยเมตตาจิตพูดวาทะเช่นนั้นออกไป

- วาทะที่นำมาพูดจะต้องเป็นความจริง เป็นการส่งเสริมสามัคคี ประสานสามัคคี กระชับความสามัคคี มีความไพเราะ อ่อนหวาน และเกิดสาระประโยชน์

พึงสังเกตหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่สรุปลงที่กาย วาจา ใจนั้น กายมีพื้นที่กว้างขวางแต่กลับมีข้อกำหนดให้งดเว้นเพียง ๓ ประการเท่านั้น คืองดเว้นการประทุษร้ายต่อชีวิต ต่อทรัพย์สิน ต่อคู่ครองของคนอื่น สัตว์อื่น

คนแต่ละคนมีปากเพียงปากเดียว แต่ปากกลับสร้างปัญหาถาวร และสร้างสรรค์ได้ถาวรเช่นเดียวกัน ประการสำคัญอยู่ที่การใช้ปากไปอย่างไร? ทุกคนมีปัญหาเรื่องปากทองที่จะต้องแก้ไข สามารถกระจายปัญหาไปได้ทั่วโลก ในขณะที่เรามีปัญหาและแก้ปัญหาลดด้วยลมปาก การใช้ปากจึงสามารถสร้างสรรค์ได้สูงสุดทำลายได้มาก กระจาย และต่อเนื่อง

พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องปากไว้ถึง ๔ ประการ ในขณะที่ใจเป็นหลักเป็นประธานของชีวิต แต่กลับมีหลักกำกับเพียง ๓ ประการ คือ ไม่โลภอยากได้ของๆ คนอื่น ไม่พยายามปกป้องร้ายใคร เห็นชอบตามทำนองคลองธรรมเท่านั้น

ดังนั้น มงคลชื่อว่า

สุภาสิตา จ ยา วาจา การเจรจาถ้อยคำที่เป็นสุภายิต
จึงเป็นอุดมมงคลของชีวิต

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในสุภาสิตสูตร
สคาถวรรค สังยุตตนิกาย ว่า

ัตตบุรุษ กล่าวคำที่เป็นสุภายิตว่าสูงสุด ภิกษุจกกล่าว
คำเป็นธรรม ไม่ฟังกล่าวคำไม่เป็นธรรม นั้นเป็นข้อที่ ๑ ข้อที่
๒ ฟังกล่าวคำเป็นที่รัก ไม่ฟังกล่าวคำไม่เป็นที่รัก นั้นเป็น
ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓ ฟังกล่าวคำสัตย์ ไม่ฟังกล่าวคำหละหละ
นั้นเป็น ข้อที่ ๓

ในตติยวรรค เอกนิบาตชาดก ท่านกล่าวไว้ว่า

บุคคล ฟังกล่าววาจาเป็นที่เจริญใจเท่านั้น ไม่ฟังกล่าว
วาจาที่ไม่เป็นที่เจริญใจ ในกาลไหนๆ เมื่อพราหมณ์กล่าว
วาจาเป็นที่เจริญใจ โคนันทวิศาลจึงขึ้นภาระที่หนักไปได้ ทั้ง
ยังพราหมณ์นั้นให้ได้ทรัพย์ และด้วยการนั้น โคนันทวิศาล
ได้มีใจเบิกบานแล้ว

การเจรจาจึงเป็นหลักที่จะต้องเข้าไปในทุกกรณีที่เกี่ยวข้อง
กับการสื่อสาร การบริหาร การจัดการจากหน่วยย่อยสุดไปหา
การบริหารองค์กรโลก สถาบันทางศาสนา เป็นต้น

การสร้างสรรค์สถาบันครอบครัว

ครอบครัวจัดเป็นองค์กรหรือสถาบันหลักของสังคม การแต่งงานเป็นสามีภรรยาของคนเพียงสองคนชื่อว่าเป็นองค์กรตามกรอบขอบข่ายของคำว่า “องค์กร” ข้างต้น

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงประเภทของสามีภรรยาไว้ฝ่ายละ ๗ ประเภท คือ

สามีที่เสมอด้วยโจร เพชฌฆาต นาย บิดา พี่ชาย น้องชาย เพื่อน ทาส

ภรรยาที่เสมอด้วยโจร เพชฌฆาต นาย มารดา พี่สาว น้องสาว สหาย ทาสี

ในขณะที่เดียวกันทรงจำแนกคู่สามีภรรยาในโลกไว้เป็น ๔ ประเภท ตามที่โลกมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย แต่ต้องการให้สาธุชนเลือกที่จะเป็นคู่สามีภรรยาเพียงประเภทเดียวเท่านั้น คือ

“สามีเป็นเทพบุตร ภรรยาเป็นเทพธิดา”

มงคลชุดที่ ๔ ทรงแสดงถึงการพัฒนาสถาบันครอบครัวด้วยการทำหน้าที่ของตนตามสมควรแก่ฐานะ คือ การเลี้ยงดู มารดาบิดา การสงเคราะห์ภรรยาและบุตรธิดา การทำกิจการงาน ไม่ให้เกิดอาการคั่งค้างอาภูล ทั้งสามประการนี้จัดว่าเป็น อุดมมงคล

การเลี้ยงดูมารดาบิดา เป็นหน้าที่โดยกำเนิดของทุกชีวิตในโลก เพราะชีวิตแต่ละชีวิตนั้นย่อมมีมารดาบิดา

ด้วยกันทุกคน และมารดาบิดาทุกคนจะต้องมีลูก ดังนั้น
ภารกิจจุดนี้จึงเกิดจากความสำนึกในฐานะของลูกกตัญญู
ในขณะที่พ่อแม่ทำหน้าที่ของบุพการี ที่ให้ชีวิตบุตรธิดาของตน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของหน้าที่ตามธรรมชาติ
ที่ต้องมีกิริยา ปฏิกิริยา ตามคุณลักษณะของศีลธรรมจรรยา
ลูกต้องสำนึกคุณของพ่อ แม่แล้วทดแทนคุณของท่านด้วย

“ท่านเลี้ยงตนมาแล้วต้องเลี้ยงท่านตอบ ช่วยเหลือ
แบ่งเบาในภารกิจงานของท่าน ดำรงวงศ์สกุล ทำตนให้
เหมาะสมแก่การเป็นทายาทของตระกูล เมื่อท่านจากไปแล้ว
ทำบุญอุทิศกุศลให้แก่ท่าน”

มารดาบิดามีหน้าที่จะต้องมีต่อบุตรธิดาในฐานะของ
บุพการีด้วย

“ห้ามปรามลูกจากความชั่ว สอนลูกให้ประพฤติปฏิบัติ
ตนเป็นคนดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาที่สามารถพัฒนาทั้งความรู้ดี
และความประพฤติดีให้แก่ลูก ตบแต่งให้ลูกมีครอบครัวเป็น
หลักฐานในกาลอันสมควร มอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูกในกาลที่
เหมาะสม”

ลักษณะทางสังคม คนรุ่นก่อนเป็นบรรพชน คนรุ่น
ต่อมาจัดเป็นอนุชน หมายความว่าเดินตามกันมา คนรุ่นปู่
เป็นต้นแบบให้คนรุ่นพ่อ คนรุ่นพ่อสืบสานความดีของคนรุ่นปู่
และเป็นต้นแบบให้แก่คนรุ่นลูกของตน การสืบสานเผ่าพันธุ์
มนุษย์ จึงเป็นกระบวนการของกิริยา ปฏิกิริยา ที่ต้องหมุน

หมุนเนื่องกันไป เพื่อสร้างครอบครัวสุขสันต์ในแต่ละครอบครัว สามารถทำบ้านให้เป็นสวรรค์ได้ แต่ต้องตระหนักว่าพ่อแม่ นั้นเองคือสามีภรรยา ก้น หลักการในการบริหารครอบครัว ของตนก่อนที่จะมีลูก ก้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงการจัดความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่างสามีภรรยา ซึ่งมีลักษณะเป็น หน้าที่ที่คนซึ่งสมัครใจใช้ชีวิตร่วมกัน จะต้องทำหน้าที่ของ ตนต่อตนเองและคู่ครอง โดยปฏิบัติภารกิจงานด้วยความ เอื้อเฟื้อ

พระพุทธองค์ทรงแสดง ให้สามีทำหน้าที่ต่อภรรยา ของตนด้วย

“การยกย่องนับถือสถานะของภรรยา ไม่ดูหมิ่นภรรยา ไม่ว่าในด้านใดก็ตาม ไม่นอกใจภรรยาของตน มอบความ เป็นใหญ่ในฐานะแม่บ้านให้แก่ภรรยา ให้ของขวัญ ของฝาก เงินทอง เป็นต้น ตามสมควรแก่กรณี”

ส่วนภรรยาต้องมีปฏิริยาตอบสนองในทำนองสร้าง สวรรค์ เช่นเดียวกันด้วย

“การจัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี ไม่นอกใจสามี รู้จักบริหารจัดการทรัพย์สินสมบัติของครอบครัว มีความหมั่นขยันในภารกิจที่ตนรับผิดชอบทุกอย่าง”

หน้าที่ของคนทั้งคู่ เป็นภารกิจที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถครองใจอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นตัวอย่างให้แก่บุตร ธิดาที่จะเกิดมา และเกิดมาแล้ว

การครองเรือนนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการง่าย ๆ
ต่อการคิด แต่ยากต่อการทำว่า

“เหย้าเรือนที่ครอบครองไม่ดี นำความทุกข์มาให้”

เพื่อให้การครองเรือนครองสุขไม่มีปัญหา เรื่องเศรษฐกิจ
ที่พร้อมจะนำไปสู่ปัญหาสารพัดในกาลต่อไป จึงทรงแสดง
มงคลข้อต่อไปว่า

การทำงานที่ไม่ล่งค้ำอากุล หมายถึง การทำงาน
ด้วยความหมั่นขยัน ฉลาด สามารถทำงานนั้นๆ ด้วยความ
หมั่นขยันอันเป็นคุณลักษณะของคนที่มาด้วยความเพียรที่
แสดงให้เห็นด้วย

**“ทำงานที่ต้องทำในแต่ละวันให้สำเร็จ ทำงานจร
ที่แทรกซ้อนเข้ามาให้สำเร็จ ทำงานเหล่านั้นด้วยความหมั่น
ขยัน เอาจริงเอาจัง ไม่ทอดทิ้งเสียในระหว่าง จนกว่าการงาน
นั้นจะสำเร็จ”**

แน่นอน การทำงาน การครองตนของคนที่ร่วมครอบครัว
กันในลักษณะดังกล่าวนี้ ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องดึงเอาความรู้ดี
ความสามารถดี และการมีวินัยภายในตนมาเป็นหลัก
การบริหาร การจัดการกับภาระหน้าที่ที่ตนต้องทำด้วย
ความรับผิดชอบ การสร้าง รักษา พัฒนาความสัมพันธ์
ให้หนักแน่นมั่นคง ภารกิจการงานมีความสำเร็จ มีความ
ก้าวหน้า ตามหลักของการทำงานที่ต้องใช้ความรู้ ทำงาน

ได้รวดเร็ว งานสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยไม่คั่งค้าง นั่นคือการทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น และทำงานชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม หน้าที่ของตน จนถึงเป็นงาน

ในการทำความเข้าใจหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่มีบทบาทหลักในการบริหารคน และครอบครัว จากมงคลที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า หน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่ทรงแสดงไว้ในภาคสนามจริงๆ แล้วเป็นการสะท้อนคุณธรรมหลักที่ผ่านระบบการศึกษา อบรมของคนแต่ละคนที่ก้าวมาอยู่ในแต่ละสถานะะ เช่น หน้าที่ของสามีที่ต้องมีต่อภรรยา ๕ ประการนั้น ในความเป็นจริง เป็นอาการของปัญญา ความรอบรู้ ความสุจริตใจ ความจริงใจ และความรัก ความเมตตากรุณาต่อกัน แม้การทำงานตามหน้าที่ของคนอื่นก็มีลักษณะอย่างนั้น ซึ่งในด้านของการจัดความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่างตนกับคนอื่น ทุกลำดับขั้นตอนต้องกำกับด้วยปัญญา ความสุจริตใจ และ ความรู้สึกดีต่อคนที่ตนเกี่ยวข้องในขณะนั้นๆ อาจสรุปว่า ความรู้สึกเป็นมิตร อันเป็นอาการของความรัก ความเมตตา ความกรุณานั้นเอง

แต่ในความเป็นสมาชิกของสังคมนั้น แต่ละคนมีภารกิจต่อคน ต่อองค์กรต่างๆ ที่ตนจะต้องเกี่ยวข้องอีกเป็นอันมาก ความสำเร็จของการบริหาร การจัดการ จึงต้องปรับเปลี่ยนไปตามสมควรแก่กรณี โดยทุกคนจะต้องมีความชัดเจนใน

สถานะของตนในขณะนั้นๆ ว่าเป็นอะไร มีเหตุมีผลที่เหมาะสมถูกต้องในกรณีนั้นๆ รู้จักความเหมาะสมความควรคือ ความพอดี พอควร พอประมาณ พอใจ รู้จักกาลสถานที่ กลุ่มคน บุคคลที่ตนสัมพันธ์ในขณะนั้นๆ แต่ละอย่างเป็นงานของสติปัญญา ความสุจริตใจ ความจริงใจเป็นหลักเสมอ

มงคลชุดต่อไปเป็นหลักการครองใจคน การวางตนไม่ให้มีปัญหาด้านความประพฤติ สร้างความสัมพันธ์ฉันญาติและญาติของตน การงานที่ปราศจากโทษ ไม่มีปัญหาในการครองชีวิต ทั้งในด้านกฎหมาย ศีลธรรม

๑. การให้ทาน เป็นความรู้สึกที่ดีที่ตนมีต่อคนรับทาน ต่อการให้ทาน ต่อผลแห่งทาน ในการครองชีวิตมีคนเกี่ยวข้องกันมาก การสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน แสดงให้เห็นความรักใคร่ ความผูกพันที่มีต่อกัน การให้ทานจะออกมาต่อคนที่แตกต่างกัน คือ ให้อด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ ให้อด้วยมีความสงสารต้องการสงเคราะห์บรรเทาทุกข์ให้คนที่มีความทุกข์ และการให้ด้วยความสำนึกคุณต่อผู้ที่ตนให้ เช่น การเลี้ยงดูมารดาบิดา ญาติผู้ใหญ่ ถวายทานแก่นักบวชในศาสนา แม้แต่การเสียสละเพื่อส่วนรวม สาธารณประโยชน์ การให้จึงเป็นการสร้าง การรักษา การกระชับ การกระจายความรู้สึกเป็นมิตร มิตรี่ต่อกันให้ดำรงอยู่ตลอดไป

๒. **ธรรมจรรยา** คือการประพฤติตนอยู่ในหลักธรรม เรียกว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม เน้นไปที่ความคิด การทำ การพูด ที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง คนอื่นให้เดือดร้อน นั่นคือ การครองตนอยู่ในสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ พุดง่ายๆ ว่า เป็นคนทำดี พุดดี คิดดีเป็นปกติ

๓. **การสงเคราะห์ญาติ** ในความหมายทางพระพุทธศาสนา จำแนกประเภทของญาติไว้เป็นสองฝ่ายคือ ญาติที่มีความเกี่ยวข้องกันทางตระกูลทั้งฝ่ายมารดา บิดา สามารถกระจายออกไปถึงชั่วโคตร บรรพชนในอดีตและญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน จนถึงมีการสร้างสรรค์ พัฒนา สิ่งดีงามไว้ เพื่อเป็นมรดกแก่นุชนในอนาคต ญาติ คือคนที่รู้จักกันเพราะมีอุปการคุณต่อกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า “*ความคุ้นเคย เป็นยอดแห่งญาติ*” ญาติทั้งสองฝ่ายจึงต้องมีการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ และยกย่องบูชาท่านตามสมควรแก่ฐานะ

๔. **การประพฤติ การกระทำอะไรก็ตาม ต้องไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม** หรืออาจจะมองจากผลกระทบบว่า การทำ การพูด การคิดอะไรก็ตาม ที่นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและคนอื่น หรือนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่นฝ่ายเดียว หรือตนเองเพียงฝ่ายเดียวจะต้องงดเว้นไม่ทำ พุด คิด

พึงสังเกตว่า มงคลทั้ง ๔ ประการนี้เป็นผลของปัญญา ความบริสุทธิ์ ความเมตตากรุณาที่เพิ่มขึ้น กระจายขอบข่าย

ของปัญญาเป็นต้นออกไป ผลดีงามจากการประพฤติตนใน
มงคล ๔ ประการนี้ เป็นการพัฒนาตนเป็นคนดีของตระกูล ของ
สังคม ศาสนา สร้างสถานะของคนที่ประกอบด้วยมงคล ๔
ข้อนี้ให้เป็นที่ยอมรับนับถือยกย่องจากคนอื่น ที่ชัดเจนมาก
คือผลจากการคบหาสมาคมกับบัณฑิต การบูชาท่านที่ควรแก่
การบูชา ส่งเสริมตนเองมาด้วยการศึกษา ความฉลาดใน
ศิลปะ และการมีวินัยภายในตน ยก ระดับของคนผู้นั้นให้เป็น
บัณฑิตด้วยตนเอง อยู่ในฐานะที่เป็นปูชนียบุคคลของคนอื่น
ในชาติปัจจุบัน แต่ในขณะที่เดียวกันทั้งหมดนั้นเป็นคุณภาพของ
จิตที่พัฒนามาดีแล้ว จึงอำนวยประโยชน์ในชาติปัจจุบันและ
เป็นบุญกุศลที่ติดตามบุคคลนั้นไป เหมือนเงาที่ติดตามบุคคล
นั้นไป ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

**บุญย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายผู้บำเพ็ญบุญ ทั้ง
ในโลกนี้และในโลกอื่น**

คนที่ทำบุญเอาไว้ ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้ว
ย่อมได้รับความบันเทิง เขาย่อมบันเทิงในโลกทั้งสองเพราะ
มองเห็นว่าตนได้ทำบุญไว้แล้ว

มงคลชุดนี้อำนวยผลในชาติปัจจุบันระยะสั้น แต่จะเป็น
บุญหนุนนำชีวิตคนในรูปของบารมีธรรม อันเป็นประโยชน์แก่
ผู้ปฏิบัติในชาติต่อไป และภพชาติต่อไป ที่เรียกว่า

สัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ในกาลข้างหน้า คือวัน
หน้า เดือนหน้า ปีหน้า ชาติหน้า และชาติต่อไป

หากนำเอาองค์ธรรม ๔ ประการ ที่ทรงแสดงว่าเป็น
ประโยชน์ในกาลข้างหน้า มาเป็นมาตรวัด คือ

ศรัทธาสัมปทา สมบูรณ์ด้วยศรัทธา

ศีลสัมปทา สมบูรณ์ด้วยศีล

จาคสัมปทา สมบูรณ์ด้วยการ เสียสละแบ่งปัน

**ปัญญาสัมปทา สมบูรณ์ด้วยปัญญาความรอบรู้ตาม
ความเป็นจริง**

มงคลทั้ง ๔ ข้อข้างต้น ล้วนเป็นอาการสะท้อนออกมา
ของคุณธรรม ๔ ประการ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา
นั่นเอง

ในขณะที่เดียวกันเราจะเห็นว่า ทานการให้ที่ออกมาใน
๓ ลักษณะ คือ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ และบูชา แต่ละอย่าง
นั้น ทำต่อคน อungskor สถาบัน สามารถกระจายความรู้สึก
เป็นมิตรต่อกัน เป็นเมตตาตามหานิยม เป็นคงกระพันชาติรี
และแคล้วคลาดไปโดยอัตโนมัติ ในขณะที่เดียวกันสภาพจิต
ได้ลดความรุนแรงของโลภะ ตระหนี่ โทสะ โมหะออกไป
จากใจ ในแง่ ของการบริหารคือการครองใจคนจำนวนมาก
ตามปริมาณของทานที่เราได้ให้ ในขณะที่เดียวกันยังได้ใจ
ของคนที่เกี่ยวข้องกับคนที่เราให้ทานแก่เขาด้วย เช่น ให้อะไร
ที่ดีแก่ลูกเขา ทำให้ได้พวกอีกเป็นอันมาก แม้เพียงทาน
อย่างเดียวกันก็มีความเป็นธรรมจรรยา เป็นการสงเคราะห์ญาติ
และเป็นการเว้นพฤติกรรมที่เป็นโทษไปด้วย

สมมติว่า คนจะใช้คุณธรรมเพียง ๔ ข้อนี้เป็นหลักใจ
ในการบริหาร การจัดการกับคน องค์กร สถาบันเป็นต้น
ให้เป็นไปด้วยดีได้อยู่แล้ว

มงคลชุดที่ ๖ คือ การเว้นบาป หมายความว่าไม่คิด
ไม่ทำ ไม่พูดสิ่งที่เป็นบาป ซึ่งหมายความว่าคิด ทำ พูดในสิ่ง
ที่เป็นบุญ ในส่วนเหตุ บุญ คือ การชำระล้างความชั่ว
ในส่วนผล คือ ทำให้ใจที่มีความสุข

เมื่อเจตนาในการเว้นบาปเป็นฐานอยู่ที่ใจการงดเว้น
จากสิ่งเสพติดก็จะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เพราะการเสพ
สิ่งเสพติดเป็นผลอาการของความโลภ ความเขลาภายในใจ
ของคนผู้เสพ เมื่อคนแยกบาปบุญได้ ย่อมไม่เสพสิ่งเสพติด
ให้โทษ

การไม่ประมาทในทุกกรณี หมายความว่า การพูด
การคิด จะทำไปด้วยความไม่ประมาท นั่นคือเว้นทุจริตทางกาย
วาจาใจ และประพฤตีสุจริตทางกาย วาจา ใจ เว้นความเห็น
ผิด ทำความเห็นของตนให้ถูกต้อง สามารถรักษาจิตตนไม่ให้
กำหนด ไม่ให้ขัดเคือง ไม่ให้ลุ่มหลง ไม่ให้มัวเมา คนที่เข้าถึง
ความไม่ประมาทที่สมบูรณ์จริงๆ คือ พระอรหันต์ แต่ในกรณีนี้
ทรงเน้นที่ความไม่ประมาทในวัย ในชีวิต ในความไม่มีโรคและ
การละความชั่วประพฤติกวามดี ซึ่งคือการเว้นบาปในข้อแรก
นั่นเอง เริ่มต้นที่มงคลจากทานเป็นต้นมา จึงเป็นระบบการ
พัฒนาจิต ที่สามารถครองชีวิตอย่างมีคุณภาพในชาติปัจจุบัน

แต่ส่วนหนึ่งจะเป็นบุญที่ติดตามคนนั้นไป แต่ละข้อจะเป็น
บทพิสูจน์ผลของการคบบัณฑิต ทำนองความเจริญก้าวหน้า
พัฒนาการจิตของสามัญชน จนบรรลุมรรคผลของพระอรหันต์
ล้วนแต่สืบเนื่องมาจากการยอมรับ นับถือศรัทธาต่อพระรัตน-
ตรัย เพียงแต่มีความเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับนั้นเอง หรือ
เหมือนการขยายกิ่งก้านสาขาดอกผลของต้นไม้เพียงต้นเดียว
เท่านั้น

มงคลชุดที่ ๗ คือ **การระ** การให้ความเคารพยำเกรง
ต่อคนอื่น เป็นการลดละจางคลายลงของมานะ ความถือตัว
ความกระด้าง

นิวาตะ แปลว่าการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อคนทั้งหลาย
นิวาตะ แปลว่า มีลมออกแล้ว ให้ลองมองถึงอาการไม่เบ่ง
ของคน เพียงเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง การมีความเคารพ
อ่อนน้อม กลับสะท้อนให้เห็นถึงพลังแห่งกุศลธรรมหลายข้อ
ที่กล่าวมาในตอนต้น ผู้ศึกษาสามารถมองหาองค์ธรรม
ที่กล่าวแล้ว หากดูว่ามีองค์ธรรมอะไรบ้าง ที่ปรากฏในอาการ
ของความเคารพ ความอ่อนน้อมถ่อมตน

ความสันโดษ คือ ความยินดีตามที่ตนมีอยู่ตามที่ตน
ได้มา เป็นอาการของพัฒนาจิตมาจากศีลข้อที่ ๒ มีปัญญา
กำกับจิตจนสามารถแยกออกได้อย่างชัดเจนว่า

การครองชีวิตจะต้องไม่เลื่อนไหลไปตามอำนาจของ
ความโลภ มีความยินดีตามกำลังทรัพย์ กำลังความรู้
ความคิด ความสามารถ กำลังคนของตนในชั้นของการ
แสวงหาทุกรูปแบบ ที่สำคัญคือต้อง ยุติด้วยความถูกต้องตาม
หลักกฎหมาย ศิล ธรรม เมื่อได้มามากหรือน้อยก็ตามให้
ยินดีตามที่ได้มา และยามบริโภคใช้สอยทรัพย์สมบัติ ก็ยินดี
ตามเหมาะสมควรแก่ความจำเป็นที่ต้องบริโภค อุปโภค

ความกตัญญู การสำนึกถึงอุปการะของคน สัตว์ สิ่ง
ตลอดจนธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ให้ความเคารพ
ยำเกรง ไม่มีการทำลายคนสัตว์ที่มีคุณูปการต่อตน อันเป็นผล
ต่อเนื่องกันมา เพียงแต่กระจายออกจากรากเหง้าเดิมคือการ
คบบัณฑิต การบูชาผู้ควรบูชา ที่สำคัญคือการตั้งตนไว้ในทาง
ที่ชอบ เพราะหากขาดเพียงมวงคล้อต่อๆ มาเพียงข้อเดียว
แสดงว่าเขาตั้งตนไว้ไม่ชอบ การดำรงอยู่ในกุศลที่มีชื่ออย่างไร
ก็ตาม เป็นเพียงปริมาณของกุศลที่เพิ่มขึ้นและกระจายออกไป
กว้างขวางขึ้น แต่ยึดโยงอยู่กับคุณธรรมที่เป็นฐานให้ตั้งตน
ไว้ในทางที่ชอบ

การฟังธรรมตามกาลที่สมควร เป็นการใช้อโอกาส
ของตนในการฟังธรรม ศึกษาธรรม อ่านเอกสารด้านธรรมหรือ
แม้แต่การเรียนรู้จากสื่ออื่นๆ เมื่อทำไปแล้วมีความ
เปลี่ยนแปลงทางจิตที่เห็นได้คือได้ฟังในสิ่งตนยังไม่เคยฟัง
สิ่งใดที่เคยฟังแล้วจะมีความชัดเจนมากขึ้น ขจัดบรรเทา

ความเคลือบแคลงสงสัยออกไปได้ ทำความเป็นของตนให้ตรงตามทำนองคลองธรรม และขณะนั้นจิตใจจะผ่องใสจากเครื่องเศร้าหมองใจลงไปเป็นการพัฒนาปัญญา ความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นในจิตใจของตน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความใคร่ธรรมจนตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือนำจิตของตนเข้าหาความสงบ ความสว่างทางใจมากขึ้นตามลำดับ

มงคลชุดที่ ๘ ทรงแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางจิต ที่มีความเข้มแข็งและความเข้มข้นของกุศลธรรมที่สืบเนื่องมาตามลำดับ จนจิตใจมี

ความอดกลั้นความอดทน ต่อความวิปริตของธรรมชาติทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นทางกาย ความเหนื่อยยากทั้งทางกายและทางใจ จนอดทนไม่หวั่นไหวไปกับอารมณ์ที่กระตุ้นให้กำหนด ให้ขัดเคือง ให้ลุ่มหลง ให้มัวเมา เมื่อผ่านเรื่องที่ต้องอดทนไปแล้วไม่มีการเก็บความไม่ดีนั้นไว้ภายใน แต่ใจกลับมีความเข้มขึ้นแจ่มใส อากาโรที่ปรากฏมีความสงบเสงี่ยม ไม่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการผจญกับกิเลส ทุกข์ ภัยมาด้วยพลังแห่งปัญญาศรัทธาที่สะสมมามากพอ ช่วยให้คนเป็นคนพูดง่าย เข้าใจกันง่าย มีความพร้อม ความพอใจ ยินดีที่จะรับฟังคนอื่น แม้จะมีความแตกต่างแต่สามารถประนีประนอมประสานใจไม่ให้เกิดความแตกแยก

เมื่อพบเห็นสมณะที่มีอาการกายวาจาใจสงบ เกิดปีติ
ปราโมทย์ขึ้นภายในใจ มีฉันทะอุตสาหะเกิดขึ้น มุ่งที่จะมี
การศึกษาเรียนรู้ เพื่อตนจะได้สัมผัสลักษณะของสมณะ
คือความเป็นผู้มี ความสงบ ไม่มีแม้แต่ความคิดจะฆ่า
จะเบียดเบียนใคร

พอใจในการสนทนาธรรม เพื่อหาความรู้เพิ่มเติมจาก
การฟังด้านเดียว แต่มีความพอใจที่จะแลกเปลี่ยนความรู้
ความเข้าใจกันระหว่างตนกับคนอื่น

มาถึงขั้นนี้ เป็นการยกระดับขั้นให้สูงขึ้น หากสมาชิกใน
องค์กรอะไรก็ตาม มีคุณธรรมเหล่านี้อยู่ภายใน การบริหาร
การจัดการ สั่งการ ควบคุม กำกับจะไม่มีโอกาสใช้ไปแล้วเพราะ
ในความเป็นจริงอาการของความมีวินัย ที่ศึกษาลำเนี่ยยก
ดีแล้วกลายเป็นอาการที่เคลื่อนไหวไปตามอัตโนมติ คุณธรรม
หลัก ๓ ประการ คือ ปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ จริงใจและความ
เมตตากรุณาต่อคนอื่นดำรงมั่นคงหนักแน่น จนอาจกล่าวได้ว่า
เป็นองค์กรบุคคลที่มีปัญญาในการบริหารตน มีปัญญา
รักษาตน ทุกคนสามารถเคลื่อนไหวไปตามกระแสแห่ง
กุศลธรรมได้โดยอัตโนมติ เป็นองค์กรที่ไม่ต้องมีการบริหาร
การจัดการจากคนอื่น เพราะทุกคนกอปรด้วยปรีชาญาณ
คือ ปัญญาในการบริหารตนได้ด้วยตนเองคืออยู่แล้ว

มงคลชุดที่ ๙ เป็นการพัฒนาจิตเข้าสู่กระแสของพระนิพพาน อันเป็นการดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ เป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการที่ผนึกรวมเป็นเนื้อเดียวกัน นำจิตเข้าสู่การทำพระนิพพานให้แจ่มแจ้งภายในจิต บรรลุปรมาตถประโยชน์ คือ ประโยชน์อันสูงสุดที่เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนา คือ

ตโป ตบะ ความเพียรที่เป็นไปทั้งทางกายและทางจิตอย่างแรงกล้า มีการปลุกฝังความพอใจ ใช้ความพยายามกระทำความเพียรอย่างต่อเนื่องติดต่อกันไปไม่ขาดสาย จนกว่าจะบรรลุ เป้าหมายที่ตั้งใจในการ

ป้องกันความชั่วที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น

พยายามละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว

พยายามพัฒนาความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

รักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ โดยใช้ความพยายามทั้ง ๔ กรณีจนความชั่วใหม่ไม่เกิดขึ้น ความชั่วเก่าหมดไป ความดีมีความสมบูรณ์เต็มเปี่ยมภายในใจ

พรหมจรรย์ คือการใช้ชีวิตอย่างประเสริฐ ที่อาศัยสติสัมปชัญญะ ความเพียรใน ๔ กรณีดังกล่าว จนเห็นแจ่มแจ้งในอริยสัจ ๔ ด้วยญาณ ๓ ตามที่พระพุทธเจ้ารับสั่งแก่ท่านปัญจวัคคีย์ในพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มีใจความว่า เมื่ออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการเป็นอันหนึ่งอันเดียว ได้มีญาณ

หรือสัมมาญาณความรู้ในทางที่ชอบผุดขึ้น ภายในพระทัย
ทำให้ทรงรู้เห็นอริยสัจไปตามลำดับด้วยญาณ ๓ คือ

สัจจญาณ รู้ว่าอะไรเป็นอะไรในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์
ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

กิจจญาณ รู้ภารกิจที่ต้องทำตามสมควรแก่กรณี
ของอริยสัจแต่ละข้อแล้ว คือ รู้ว่าทุกข์ควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัย
ควรละ ทุกขนิโรธควรทำให้แจ้ง ทุกขนิโรธ-คามินีปฏิปทาควร
ลงมือประพฤติกระทำให้เกิดขึ้นสมบุรณ์

กตญาณ รู้ว่าทรงทำภารกิจนั้นๆ ไปตามสมควรแก่
กรณีของอริยสัจแต่ละข้อแล้ว คือรู้ว่า

ทุกข์ ทุกข์ควรกำหนดรู้ เราได้ กำหนดรู้แล้ว

ทุกขสมุทัย ทุกขสมุทัยควรละ เราได้ละแล้ว

ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
ควรเจริญให้สมบุรณ์ เราได้เจริญให้สมบุรณ์แล้ว

รวมเป็นพระญาณ ๓ เกิดในอริยสัจ ๔ ญาณละ ๑ ครั้ง
รวมเป็นอาการของญาณที่ปรากฏแก่อริยสัจ ๔ เป็น ๑๒ ครั้ง
เป็นความสมบุรณ์พร้อมของญาณทัสสนะ คือความรู้ความ
เห็นในอริยสัจที่สมบุรณ์ ภายในใจ ปรากฏเหมือนแสงสว่าง
เกิดขึ้น ความมืดหายไป วิชชาเกิดขึ้น อวิชชาหายไป ใจของผู้
ปฏิบัติเข้าถึงนิพพาน คือการดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์อย่าง
๒๐๒ บริหารตน บริหารคน บริหารงาน

สมบูรณ์ ใจของท่านจึงหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสอย่าง
แท้จริง ไม่กำเริบอีกต่อไป

ดังที่พระพุทธเจ้าได้รับสั่งถึงสิ่งที่พระองค์ทรงสัมผัส
ต่อจากนั้นว่า

“ก็แลญาณได้บังเกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า การหลุดพ้นของ
เราไม่กำเริบ ชาติความเกิดในกำเนิดต่างๆ อย่างที่เคยเกิดมาใน
กาลก่อนๆ หมดสิ้นไปแล้ว ภพที่จะต้องไปอุบัติใหม่ไม่มีอีก
ต่อไป”

ท่านที่เข้าถึงมงคลชุดนี้ ถือว่าจบพรหมจรรย์ คือจบ
ภารกิจที่จะต้องบริหารจัดการในส่วนของตน ใจของท่านจะ
สมบูรณ์ด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์ และมองโลกชีวิตด้วย
ปัญญาบริสุทธิ์ กอปรด้วยกรุณาต่อสรรพสัตว์

แม้จะมีคณะบุคคลที่จัดได้ว่า เป็นองค์กรตาม
ความหมายที่สมมติบัญญัติกัน แต่เป็นองค์กรบุคคล
ผู้อนุเคราะห์ต่อชาวโลก คณะบุคคลระดับนี้เองเป็น
องค์กรบุคคลที่คู่ควรต่อการบริหารโลกเพราะท่านจะทำหน้าที่
ในฐานะเป็น “โลกานุกัมมปโก” คืออนุเคราะห์ต่อชาวโลก
อย่างแท้จริง เพราะท่านคือองค์กรบุคคลที่เป็นบุคลากรใน
อุดมคติของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่
พระอรหันต์ซึ่งเป็นศาสนิกธรรมทูตรุ่นแรกที่พระองค์ทรงส่งไป
เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลกชุดแรก ๖๐ องค์ว่า

“เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อ ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายดังกล่าวแล้ว”

นี่คือ อุดมการณ์ในการทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในรูปที่สมบูรณ์ แต่เนื่องจากศักยภาพ ความรู้ ความสามารถของคนแตกต่างกัน ภารกิจในการอนุเคราะห์โลกขององค์กรพระพุทธศาสนาที่อำนวยผลลดหลั่นกันลงมา แต่ก็เป็น การตอบสนองให้เกิดประโยชน์ ๓ ระดับได้ตลอดมา และตลอดไป

ในภาคของการบริหาร การจัดการ ที่อาจกล่าวว่าเป็น ยุทธศาสตร์ตามหลักการคิดของคนในสมัยปัจจุบัน อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา สามารถครอบคลุมยุทธศาสตร์ อุดมการณ์ทุกอย่างในวงการบริหาร องค์กรต่างๆ เช่น

ตั้งใจจะอุปถัมภ์กัก ย่อยกพระพุทธศาสนา

ป้องกัน ขอบขันตสีมา รักษาประชาชนและมนตรี

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม

เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

บำบัดทุกข์ บำรุงสุข สละชีพเพื่อชาติ

ประโยชน์ของชาติ ต้องมาก่อนประโยชน์ตนและพวกของตน

บุญเพรงพระหากสรร
บังอบายเบิกฟ้า

ศาสน์รุ่ง เรืองแอ
ฝึกพันใจเมือง

อันความกรุณาปรานี
หลังมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ
เป็นของดีสองชั้นพลันปลื้มใจ

จะมีใครบังคับก็หาไม่
จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
ทั้งผู้ให้และผู้รับสมถวิล.

เป็นต้น

สำหรับมงคลชุดสุดท้าย ในความเป็นจริงคือนิโรค
เป็นการขยายความบทว่า อรหิ ที่แปลว่า หักกรรม
แห่งสังสารจักร เป็นผู้ไกลจากกิเลสและवासนา เป็นผู้ไม่
ทำบาปแม้ในที่ลับ เป็นผู้ควรไหว้ควรสักการะบูชา
ประกอบด้วยอาการ ๔ คือ

ยามประสพกับโลกธรรม ๘ คือได้ลาภ ยศ สรรเสริญ
ความสุข ตามปกติแล้วคนทั่วไปจะมีความชื่นชมยินดี เพราะมี
ความรู้สึกว่าตนได้ ตนมี ตนเป็น จนมีคนปรารถนา
ไขว่คว้าเพื่อโลกธรรมที่ทุกคนปรารถนา ๔ ประการ

ดังนั้น โลกธรรมกลุ่มนี้ท่านจึงเรียกว่า อธิฐารมณ
คืออารมณ์ที่คนซึ่งมีกิเลสอยู่ กำหนดว่าน่าใคร่ น่าปรารถนา
น่าพอใจ แต่ยามใดที่ประสพกับโลกธรรมฝ่ายที่ไม่น่าปรารถนา
ไม่น่าพอใจ คือความเสื่อม เสื่อมยศ ถูกนินทา ประสพกับ
ความทุกข์ คนปกติจะมีความรู้สึกไม่พอใจ เสียใจ มีความ
โศกเศร้าติดตามมาอีกเป็นอันมาก แต่สำหรับท่านที่เข้าถึง

นิพพาน ท่านไม่มีความรู้สึกว่าจะอะไรเป็นของเรา เราเป็นอะไร หรือเป็นตัวตนของเรา เพราะท่านทำลายตัณหา มานะ ทิฏฐิ ออกไปได้อย่างสิ้นเชิง

แต่ในขณะที่เดียวกัน สามัญชนมีปัญญามีเหตุผลพอสมควรเข้าใจกฎของธรรมชาติว่า สรรพสิ่งเกิด ดำรงอยู่ด้วย เหตุปัจจัย ไม่มีใคร อะไรมาบังคับกำกับให้ทุกสิ่งเป็นไปตามที่ตนต้องการได้ตลอดไป พอประสบกับความเปลี่ยนแปลง ก็ปลงใจให้ยอมรับความจริงตามที่มันเป็นได้

ประเด็นสำคัญ คือมีปัญญากำกับการรับอารมณ์ ไม่ว่าจะฝ่ายที่ตนต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม ล้วนต้องแตกสลาย ทำลายไปในที่สุด จิตใจจะมีความหวั่นไหว อ่อนไหวน้อยลง บางกรณีสามารถปลงตก ทำใจให้ยอมรับความจริงของสังขาร ทั้งหลายได้ จิตใจที่ไม่หวั่นไหวไปตามความเปลี่ยนแปลงของสัตว์ สังขารทั้งหลาย

จึงเป็นจิตไม่มีความเศร้าโศก เพราะความโศกจะเกิดขึ้น จากการที่บุคคลมีความรู้สึกว่าจะตนต้องพลัดพราก สูญเสีย เมื่อไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้รู้ว่าอะไรเป็นของเรา เราเป็นอะไร หรืออะไรเป็นตัวตนของเรา คนจะ 모르สึกว่าตนพลัดพราก หรือมีการพลัดพราก แต่เป็นเพียงกระบวนการของธรรมชาติที่เขาเป็นของเขาอย่างนั่นเอง

วิรัช จิตปราศจากธุลี มลทิน คือปราศจากกิเลสมี
ความกำหนัด ความโลภ ความขัดเคือง ความลุ่มหลง เป็น
ธรรมชาติของจิตที่หลุดพ้นแล้ว แต่ในขณะที่เดียวกันสามัญชนที่
ใช้สติ ปัญญา ความเพียรเป็นหลักใจ กลับมีสติระลึกถึงความ
จริงของสิ่งนั้นว่า

ธรรมชาติเขาเป็นอย่างนี้ สภาวะเขาเป็นอย่างนี้
ไม่สามารถล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้

ข้อนี้ฟังดูขำคราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพลัดพราก
สูญเสียที่ปรากฏเป็นข่าวทุกวัน

ถามว่า เราต้องเศร้าโศกเพราะการพลัดพรากทุกข่าว
หรือไม่

ตอบว่า ไม่ การพลัดพรากของใครจากอะไร ที่ไหนก็
ตาม หากเราไม่มีความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับเราในฐานะเป็น
ที่รักใคร่พอใจชอบใจของเรา ตามปกติแล้วจะรู้สึกเฉยๆ
แต่บางคราวเป็นการพลัดพรากสูญเสียของคนที่เราไม่ชอบ
บางคน อาจรู้สึกดีใจ สะใจด้วยซ้ำไป

ใจที่ปราศมลทินคือกิเลสดังกล่าว ยามประสบอารมณ์
จึงเป็นเหมือนแมลงวันหยอดไข่ลงในหิน ไม้กระดาน กระจก
เป็นต้น ไข่จะไม่กลายเป็นไข่ขางและไม่กลายเป็นหนอน
แต่จะตายไป ตกไปจากหิน เป็นต้น เหล่านั้น เพราะอะไร?
เพราะหิน ไม้กระดาน กระจก ไม่มีเชื่อเน่าในตัวของมันเอง

จิตใจของท่านที่หมดกิเลสก็ไม่มีเชื้อกิเลสให้ยินดียินร้าย เกิดสุข
เกิดทุกข์ไปตามอารมณ์ที่มากระทบ

จิตที่มีความเกษม ท่านองหิน ไม้กระดาน กระจก
ดังกล่าวคือ ไม่มีทั้งความสุขความทุกข์ เพราะไม่มีจิตที่ทำให้
รู้สึกว่าเป็นตนหรือมีตน จิตเกษมเป็นจิตที่เราสรรเสริญ
พระพุทธคุณว่า “หนึ่งในพระทัยท่าน ก็เบิกบานคือดอกบัว
เพราะอะไร? เพราะราศีบัพพัง สูดคนธกำจร” หรือแปลคำว่า
พุทธว่า รู้ ตื่น เบิกบาน และนั้นคือการเข้าถึงพระพุทธคุณ
คือ ปัญญา ความบริสุทธิ์ และกรุณาที่สมบูรณ์ ใจของใคร
ก็ตาม ที่สามารถมองคนอื่นด้วยความกรุณาจะเป็นจิตที่
เบิกบานเสมอ จะต่างกันแต่ปริมาณเท่านั้น

คุณสมบัติเหล่านี้ในความเป็นจริงแล้วคือนิโรธสังข อัน
เป็นความดับสนิทแห่งกิเลสและความทุกข์ เป็นการสะท้อน
มาจากคำว่า อรหิ หรือ อรหันต์ แต่หากว่าคนที่มีความ
รับผิดชอบในการบริหาร การจัดการองค์กร จะเป็นการบริหาร
การปกครอง ที่ไม่ต้องมีการบริหารการปกครองเพราะสมาชิก
ขององค์กรทุกท่าน มีวินัยภายในตนโดยสมบูรณ์แล้ว
สังคมพระอริยะจึงเป็นสังคมที่เข้าถึงอุดมการณ์สูงสุดในทาง
พระพุทธศาสนา แต่ถ้าคนเหล่านั้นสามารถทำจิตใจของตน
ให้มีความหนักแน่นมั่นคง ผลดีจะเกิดขึ้นตามสมควรแก่เหตุ

หลักธรรมในมงคลสูตรที่เราเรียกว่ามงคล ๓๘ ประการ นั้น เมื่อนำมาจำแนกแบ่งแยกออกเป็นประโยชน์ ๓ ประการ คือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบันเป็นรูปของการครองเรือนครองสุข พัฒนาสถาบันครอบครัวอันถือว่าเป็นสถาบันหลักในสังคมด้วยการ

ไม่คบพาล คบหาสมาคมกับบัณฑิต ยกย่องบูชา ท่านที่ควรแก่การยกย่องบูชา อยู่ในประเทศอันสมควร มีบุญที่กระทำไว้ดีแล้วในกาลก่อน ตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ อันเป็นปัจจัยเสริมจากอดีตชาติ และสำนึกดีในปัจจุบัน ของแต่ละขณะ ในภาคสนามจริงๆ แม้เราจะคบหาสมาคมกับบัณฑิต หรือแม้แต่จะตั้งตนไว้ในทางที่ชอบอยู่ แต่บางขณะเกิดขาดการควบคุมจิตที่เข้มแข็ง พอมีแรง กระแทกจากข้างนอก อาจจะถูกอำนาจแก่อารมณ์ ทำผิด กฎหมาย ศีลธรรมขึ้นในขณะใดก็ได้ อย่างที่คติไทย เตือนไว้ว่า “พลังปากเสียศีล พลังตีนตกต้นไม้”

การศึกษาสดับรับฟังมาก การฉลาดในศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง การมีวินัยภายในตน การเจรจาถ้อยคำที่เป็นสุภาษิต

การเลี้ยงดูมารดาบิดา บุตรภรรยา ให้เป็นสุข ทำการงานด้วยความหมั่นขยัน ไม่ให้คั่งค้างอาภูล

เหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบันขณะ ปัจจุบันชาติ มีความชัดเจนว่าเป็นประโยชน์ในปัจจุบันเป็นหลัก แต่ข้อที่ไม่ควรลืมคือ ทุกข้อจะเกิดการจางคลายไปของอกุศลทุจริตต่างๆ จึงมีความเป็นบุญทำหน้าที่ชำระล้างความชั่วจากจิต กลายเป็นคุณภาพของจิตที่มีฐานะเป็นอนุคามินี ติดตามตนไป ในภพชาติต่อๆ ไปอยู่ด้วย

๒. **สัมปรายิกัตถะ** ประโยชน์ที่เป็นคุณภาพของจิต อำนวยประโยชน์ในปัจจุบันระยะสั้นๆ ตามอายุของคนแต่ละคน ส่วนมากจะติดตามตนไปในฐานะเป็นอนุคามินี คือติดตามไปดุจเงาที่ติดตามบุคคลไปในภพชาติต่างๆ คือ

“ทานการให้ ธรรมจรรยา การประพฤติธรรมโดยเน้นไปที่กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ การสงเคราะห์ญาติอันเป็นทั้งบุญทั้งคุณ และการงานทุกอย่างไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม

การเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา ใจ การสำรวมระวังในการเสพ การสุข สิ่งเสพติดให้โทษ การครองชีวิตด้วยความไม่ประมาทในการละอกุศล การเจริญกุศล จนมีความเห็นชอบเป็นเรือกใจ

การมีความคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อคนทั้งหลาย และสิ่งที่เคารพสักการะ การครองชีวิตด้วยความสันโดษ มีความกตัญญูกตเวทีต่อคน สิ่ง สัตว์ที่มีอุปการคุณ

ต่อตนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การพึงธรรมตามกาล
อันเป็นการพัฒนาปัญญาเป็นหลัก

การอดกลั้น อดทน ทนทานต่อทุกขเวทนา
แรงกระตุ้นจากข้างนอก การปฏิบัติภารกิจารงาน และ
ความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ การทำตนเป็นคน
ว่าง่าย พุดกั้งง่าย มีเหตุมีผล อันเป็นอาการลดละของ
มานะ ตัณหา และพัฒนาการของปัญญา การพบเห็น
สมณะ คือท่านที่สงบกาย วาจา ใจ แล้วเกิดความเลื่อมใส
การใส่ใจสนใจ การสนทนาธรรมตามกาลอันสมควร

เหล่านี้มีความชัดเจนว่า มีความเป็นบุญทั้งส่วนเหตุ
และส่วนผล ทำหน้าที่ชำระล้างกิเลสออกจากจิตให้มีความสงบ
ประณีตตามลำดับ ช่วยให้เป็นคนอยู่เย็นเป็นสุข อยู่ดีมีสุข
ในปัจจุบัน เป็นไปตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน
พระธรรมบทว่า

บุคคลผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้
ละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิง เขาย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง
เพราะมองเห็นว่าตนได้กระทำบุญไว้แล้ว

คุณธรรมเหล่านี้ หากจะนำมาใช้ในการบริหารจัดการ
องค์กร จากหน่วยย่อยที่สุดคือครอบครัวจนถึงบริหาร
ชาติบ้านเมือง แม้อาศัยเพียงชุดแรกคือ

๑. ทาน การให้ การเสียสละ การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ต่อคนของตน ข้อที่ผู้ศึกษาต้องมองไปถึงองค์ธรรมที่อยู่เบื้องหลังของการให้ทาน

จะพบว่า เจตนาในการให้เพราะมองเห็นประโยชน์ของการไม่ให้ อันเป็นอาการของปัญญา ทำหน้าที่ลดความเข้มข้นของโมหะลงไปมากบ้างน้อยบ้าง ความรู้สึกต่อคนที่ตนให้ต้องเป็น ความรู้สึกที่เป็นกุศล เช่น รัก เคารพ เมตตา สงสาร เอ็นดู ศรัทธา ภักดี นับถือ เป็นต้น ความรู้สึกเหล่านี้ล้วนทำหน้าที่ขจัดโลภะ ความโลภ มัจฉริยะ ความตระหนี่ โภคะ ความโกรธออกไปจากใจ สิ่งที่เรานำมาให้นั้น แสดงว่า จิตต้องไม่มีความโลภในของนั้นหรือเสียดายของนั้น จึงช่วยให้สามารถไสละของนั้นแก่คนอื่นได้ การให้จึงอาจจะทำได้ด้วยการอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ การบูชาตามสมควรแก่ฐานะของคนที่เราให้ วัตถุนั้นๆ

ในขณะที่เดียวกันด้วยจิตที่สามารถให้ทานได้ และได้ทำหน้าที่สยบกิเลสจำนวนมากออกไปจากจิตในขณะนั้น ทำให้ถึงจุดหนึ่งสามารถให้อภัยต่อคนที่ตนให้ได้ ขณะนั้นจึงกลายเป็นอภัยทาน บางคนอาศัยจิตที่มีความรัก ความเมตตา ความสงสารเป็นฐานอยู่ก่อน ทำให้เราสามารถให้ความรู้ เหตุผล สติ ปัญญา กระตุ้นเตือนความคิดของเขาได้ กลายเป็นธรรมทาน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

ชนะการให้ทั้งปวง

๒. **ธรรมจรรยา** เน้นไปที่สุจริตทางกาย วาจา ใจ นั่นคือ การงดเว้นจากการประทุษร้ายต่อชีวิตคนอื่น การประทุษร้ายต่อทรัพย์สินของคนอื่น และการประทุษร้ายต่อครอบครัว คู่ครองของคนอื่น แสดงว่าได้ยุติปัญหาอาชญากรรมที่สร้างความประหวั่นพรั่นพรึงแก่ชาวโลก ทุกส่วนของโลกตั้งแต่โลกมีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นให้ลดน้อยลงไป คุณภาพของใจที่ประพฤตินี้ได้รับระดับนี้แสดงว่าต้องมีความเมตตา กรุณาต่อคนอื่น ไม่มี ความโลภอยากได้ของใครๆ ใจสามารถบรรเทาความกำหนัด ความต้องการในทางเพศระดับรุนแรงลงไป

หมายความว่าอย่างไร?

หมายความว่า สภาพจิตของเขาประกอบด้วยคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นหรือบริหารคนด้วยความสำนึกเคารพ สิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สิน และสิทธิในคู่ครองของคนอื่น นั่นคือ การเคารพสิทธิของกันและกัน สร้างสรรค์สังคม องค์การ ให้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร สิ่งที่เราเรียกว่า **สวัสดิภาพ** จนถึง **สวัสดิการ** ที่เรียกร้องต้องการกันจะเกิดขึ้น จนมีความรู้สึกว่าคุณเองมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ในด้านวจีสุจริต ๔ ประการ คือการงดเว้นจากการ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และคำเหลวไหล ไร้สาระ แสดงว่าเขาต้องพูดคำสัตย์คำจริง คำส่งเสริมสามัคคี กระชับ สามัคคี ประสานสามัคคี สمانมิตรไมตรี มีความไพเราะ

อ่อนหวาน เกิดสาระประโยชน์ทั้งแก่คนฟังและคนพูดจะพบว่า องค์ธรรมชุดนี้จะปรากฏในการบริหารทุกกรณี แม้แต่การบริหารตนเอง จะต้องดำรงสุจริตที่คนอื่น สามารถสัมผัสได้ ๗ ประการนี้ แต่ละองค์ธรรมเหล่านี้เกิดขึ้น และกำกับด้วยมโนสุจริต ๓ ประการ คือ

ความไม่โลภอยากได้ของๆ คนอื่น ความไม่อาฆาตพยาบาท ปองร้ายคนอื่น ฐานจิตที่สำคัญคือมีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

จากจุดของความเห็นชอบนี้เอง จิตมีคุณภาพมีพลังในการจำแนกออกอย่างชัดเจนว่าอะไรควรเว้น อะไรควรประพฤติ จนสามารถกำกับได้ทุกขณะที่จะทำ จะพูด จะคิด กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด ให้สามารถดำรงตนอยู่ด้วยสุจริตครบทั้งกาย วาจา ใจ

การสงเคราะห์ญาตินั้น เมื่อเข้าสังกัดองค์กรใหญ่หรือเล็กก็ตาม ขอบข่ายของคำว่าญาติ ที่กอบปรี่ด้วยฐานจิตที่มีเมตตา ความเสียสละ และความเห็นชอบเป็นหลักนั้น สามารถกระจายความคิดของตนออกไปในรูปของ

สพฺุเพ สตฺุตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น

จิตจะปรารภณาการอยู่ร่วมกันด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน การทำ การพูด อันสะท้อนมาจากความคิดดังกล่าวจะออกมาในรูปของ

การปกป้อง ปกป้อง รักษา อภิบาล โดยธรรม อย่างที่
ปัจจุบันมีการพูดเรื่องธรรมอภิบาล อันเป็นหลักการ วิธีการ
ที่แสดงออกมาในรูปของการป้องกัน ขจัด บำรุง รักษา
รูปธรรมจะปรากฏเป็นการโอบอุ้ม คุ้มครอง ปกป้อง รักษา
อภิบาล ธรรมอภิบาลจะเกิดขึ้นไม่ได้หากใจขาดคุณธรรมคือ
เมตตา เสียสละ และปัญญาดังกล่าว

การงานที่ไม่มีโทษ กิจกรรมที่ดีย่อมมีประโยชน์
เป็นประโยชน์ อันเป็นหลักการของสัมมาอาชีวะที่เป็นส่วนของ
ศีลสิกขา แสดงว่าการประกอบอาชีพ ปฏิบัติภารกิจด้วยความ
สุจริต ในความเป็นจริงเป็นกระบวนการทางจิต ที่สามารถ
จำแนกแยกแยะได้ว่า อะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ อะไรเป็น
คุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์
อันเป็นคุณลักษณะของปัญญา ในที่นี้คือสัมมาทิฐิ ปัญญา
อันเห็นชอบตามความเป็นจริง ดังที่ได้จำแนกออกไปเป็น ๖
ระดับด้วยกันดังกล่าวแล้ว

จะพบว่า ด้วยมงคลเพียง ๔ ประการเท่านั้น ในด้าน
การบริหารการจัดการองค์กรกลับเป็นกระบวนการแห่ง
กุศลธรรม ในความเป็นจริงคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ

ในกรณีนี้ปัจจุบันเรามีคำว่า บูรณาการ ที่ตามปกติ
แล้วแปลว่าองค์รวม หมายความว่านำเอาสิ่งหลายสิ่งมา
ประกอบกัน สร้างสรรค์ขึ้นเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมีมาจาก

แกงสักหม้อหนึ่ง จะพบว่ากว่าจะเป็นแกงขึ้นมาได้ มีการนำเอาเครื่องปรุงต่างๆ มาปรุงรวมกัน แต่เมื่อคนรับประทานเข้าไป กลับเป็นกระบวนการของร่างกายที่ทำหน้าที่ของตน นำอาหารเหล่านั้นไปรวมกันอยู่ในกระเพาะอาหาร เข้าสู่กระบวนการย่อยแยกไปทำหน้าที่ของตน ตามสมควรแก่กรณีของอาหารชนิดนั้น

ดังนั้น ในด้านของธรรมพระพุทธรเจ้าทรงบูรณาการไว้แล้ว คนมีหน้าที่เพียงศึกษา ทำให้เกิดความเข้าใจแล้วก็นำมาประพฤติปฏิบัติ โดยมีจุดเริ่มต้นที่องค์ธรรมข้อใดก็ตาม องค์ธรรมเหล่านั้นจะดึงดูดพวกเดียวกัน เข้าสู่เสริมสนับสนุนกัน อย่างในกรณีของธรรมจริยา ๑๐ ประการ อาจะเริ่มต้นที่ศรัทธา คือความเชื่อต่อพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ก็ได้แล้วนำหลักธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติ หรือเริ่มต้นที่สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ องค์ธรรมเหล่านี้จะทำหน้าที่เหมือนแม่เหล็กที่จะดึงดูดพวกธาตุชนิดเดียวกับตนเข้ามา กระบวนการแห่งองค์ธรรมเหล่านั้นเอง จะทำหน้าที่บูรณาการเข้าด้วยกันจนเข้า ถึงความสมบูรณ์ มีความเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ เป็นไปตาม สูตรที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ข้อใดข้อหนึ่งที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว กุศลธรรมเหล่าอื่นที่ยังไม่บังเกิดก็จะบังเกิดขึ้น ที่บังเกิดขึ้นแล้วก็จะเจริญมากยิ่งขึ้น เหตุนั้น ควรกระทำบำเพ็ญให้บังเกิดขึ้น

องค์ธรรมชุดนี้อาจนำมาย่อลงที่คำโคลงของรัชกาลที่ ๕
ที่ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

ความรู้คู่เปรียบด้วย	กำลัง ภายเฮย
สุจริตคือเกราะบัง	ศาสตร์พร้อม
ปัญญาประดุจดั่ง	อาวุธ
คุณสมบัติต่างโล่ป้อง	อาจแก้กลางสมร

ความก็ลังกันได้ด้วยองค์ธรรม ๔ ข้อใหญ่นี้ ผู้ศึกษา
สามารถนำเอาหลักธรรมเป็นอันมากมาเป็นมาตรวัดว่า
องค์ธรรมนั้นมีอยู่หรือไม่ หรือขาดหายไปไหน?

ถ้าคนมีความเข้าใจว่า กุศลธรรมส่วนเหตุทั้งหมดที่เป็น
หลักการ วิธีการในการบริหาร การจัดการองค์กรหรือแม้แต่
โลก ในแง่ของความเป็นจริงแล้วคือ ไตรสิกขาหรืออริยมรรค
มีองค์ ๘ ประการทั้งนั้น ประเด็นสำคัญคือต้องมีความเข้าใจ
ในสภาวะธรรมเหล่านั้นว่า ในความจริงคืออะไร? ทำหน้าที่ลด
อะไร? ทำหน้าที่เพิ่มอะไร? เชื่อมโยงกับอริยมรรคข้อไหน? เช่น

ทานไม่มีในองค์อริยมรรคในรูปปลายลักษณอักษร
แต่เมื่อมองไปที่การให้ทาน มีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ
คือเจตนา เป็นเหตุให้บุคคลให้ทาน บุคคลผู้รับทานและวัตถุ
คือสิ่งที่คนนำมาให้ทาน ทุกอย่างจะต้องเป็นกุศลธรรมเกิดขึ้น
ภายในจิตก่อน อกุศลเข้าแทรกแซงเพียงจุดเดียว จะไม่อาจ
ให้ทานได้ เช่น เกลียดผู้รับทาน เสียหายของที่จะให้ หรือ

ขาดศรัทธา ปัญญา เป็นต้น ที่จะให้เกิดความตั้งใจที่จะให้ท่าน
แม้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่สามารถจะให้ท่านได้ ความจริง
ส่วนนี้หากทุกคนหันกลับไปพิจารณาทบทวนความคิดของตนว่า

เคยมีความคิดที่จะให้ท่านไหม?

ทุกคนต้องเคยคิด จะมากหรือน้อยเท่านั้น

แต่ถ้าถามว่าทุกครั้งที่มีความคิดจะให้ท่าน ให้ได้ทุกครั้ง
ที่คิดหรือไม่ แม้ในการให้แต่ละครั้ง จำนวนสิ่งที่ให้ตรงกับ
ความคิดครั้งแรกหรือไม่?

ถ้าทุกคนที่มีความจริงใจต่อตนเอง จะตอบได้ว่าเคยมี
ความคิด แต่ไม่เคยให้ได้ทุกครั้ง และมีเป็นอันมากที่ได้ให้ไป
ไม่ตรงตามที่เกิดความคิดครั้งแรก

ดังนั้น องค์ธรรมที่ยกมาเพียง ๔ ประการ แต่กลายเป็น
กระบวนการแห่งกุศลธรรมที่เกิดหนุนเนื่องและเพิ่มพูนขึ้นตาม
กระบวนการของกุศลธรรม ในขณะที่อกุศลซึ่งตรงกันข้ามจะ
ลดลงไปตามปริมาณการเพิ่มขึ้นของกุศลธรรม อำนวยให้เกิด
ความสุข ความสงบ ซึ่งกระจายออกไปตามปริมาณการเพิ่ม
และการลดของอกุศล การเพิ่มขึ้นของกุศลธรรม ๔ ประการ
ที่ยกมาเป็นตัวอย่าง จึงเหมือนการเพิ่มขึ้นของแสงสว่างพร้อมๆ
กับการลดลงของความมืด และการปรากฏตัวของสิ่งของที่เคย
ถูกความมืดปิดบังไว้ ทำให้การเคลื่อนไหวของคนมีความคล่อง
ตัวมากขึ้น เพราะบริเวณนั้นมีแสงสว่าง

หากได้นำองค์ธรรมครบ ๓๘ ประการมาตรวจสอดดูจะเห็นว่า องค์ธรรมทุกข้อเพิ่มขึ้นด้วยกัน การหลีกเลี่ยงคนพาล พัฒนาไปจนทำให้การพูด การคิด การทำของตนเองที่เป็น อាការของคนพาลก็จะหายไป ในขณะที่ความหนักแน่นของจิต ความไม่โศกเศร้าเสียใจ ใจที่ปราศจากมลทินคืออริสัจกิเลส และอาการของความเกษมภายในจิต จะหนักแน่นมั่นคงขึ้น ตามลำดับแห่งการลดของอกุศล และการเพิ่มของกุศลธรรม ดังกล่าว

ในตอนท้ายของมงคลสูตร พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า
**เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายกระทำมงคลเช่นนี้แล้ว
ย่อมเป็นผู้ไม่ปราศัยในที่ทุกสถาน ย่อมถึงความสวัสดิ
ในที่ทั้งปวง นี่คืออุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย**

ในภาคของการปฏิบัติแล้ว การปฏิบัติตนตามหลักของ มงคลสูตร คือการดำเนินตนไปบนเส้นทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ สามารถบันดาลผลสูงสุดแก่ทุกคนที่เข้าถึง ให้อยู่ ในฐานะของการปกครองที่ไม่ต้องปกครอง การบริหารที่มี ต้องมีการบริหาร ดังที่พระอริยบุคคลในต้นพุทธกาลได้แสดง ให้ปรากฏมาแล้วถึง ๑๒ ปี ที่ไม่ต้องมีพระวินัยเป็นหลักการ ปฏิบัติเลย เพราะท่านเข้าถึงความสมบูรณ์แห่งธรรมแล้ว

การบริหารการจัดการ องค์กรพุทธบริษัท

จะพบ;jkในสถานะของพุทธบริษัท ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และบรรพชิต มีภารกิจร่วมกันคือ การศึกษา การปฏิบัติ การได้ สัมผัสผลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามกำลังความสามารถ แล้วช่วย กันเผยแผ่แสดงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่คนอื่น ตามที่จะทำได้ ยามใดมี ศาสนภัยเกิดขึ้นให้ช่วยกันป้องกัน ขจัด ศาสนภัยเหล่านั้นให้ ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

ในขณะเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงแสดงภารกิจเฉพาะ ตัวของพุทธบริษัททุกท่าน ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิตให้มี การบริหารตนด้วยหลักของไตรสิกขาด้วยกัน ขอเพียงแต่ ชาวบ้านปฏิบัติตนตามหลักคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกา & ประการ คือ

๑. มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระคุณของพระพุทธเจ้า ตามที่ สวดสาธยายกัน ๘ ประการ
๒. เป็นผู้ที่มีศีล เน้นไปที่ศีล ๕ ประการ
๓. ไม่ถือมงกฏต้นข้าว แต่กลับเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ที่สรุปเป็นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา
๕. แสวงหาเขตบุญเฉพาะในพระพุทธศาสนา

ในขณะที่เดียวกัน ทรงสอนให้แต่ละฝ่ายจัดความสัมพันธ์ของตนกับอีกฝ่ายให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ โดยฝ่ายบรรพชิตพยายามทำตนให้บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจ โดยการปฏิบัติ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม และปฏิบัติสมควร ตามพระสังฆคฺณ ๔ ข้อแรก แล้วปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อชาวบ้าน ในประเด็นที่ ๓ คือหลังจากได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาแล้ว ให้นำพระธรรมไปแนะนำสั่งสอนชาวบ้านให้ปฏิบัติตามด้วย โดยทรงกำหนดภารกิจที่ต้องทำในการสอนธรรม คือ

ห้ามปรามชาวบ้านมิให้ทำความชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยน้ำใจอันงาม ให้เขาได้ฟังสิ่งที่เขายังมีไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เขาเคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง บอกทางแห่งความสุขความเจริญจนถึงสวรรค์ให้แก่ชาวบ้าน

การสงเคราะห์ชาวบ้านของฝ่ายบรรพชิต จะเน้นไปที่ **ธรรมสังคหะ** คือการสงเคราะห์ด้วยธรรมอันเป็นหลักการวิธีการให้การครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ครองสุขให้แก่ชาวบ้าน เพราะภารกิจหลักของท่านคือการศึกษาธรรมกับปฏิบัติธรรม การเผยแพร่ธรรมจึงเป็นการสงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ตนมี

แต่พุทธบริษัทฝ่ายครองเรือน ประกอบอาชีพทำมาหากิน มีทรัพย์สินสมบัติที่เป็นรูปวัตถุที่สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔

เมื่อเห็นว่าพระรูปนั้นๆ ปฏิบัติตนเป็นพระที่เรียกว่า สุปฏิปันโน คือปฏิบัติดี และแม้ท่านที่กำลังฝึกปรือตนเองอยู่ ดีบ้างไม่ดีบ้าง ก็มีความเข้าใจว่า การบวชนั้นเป็นการเข้ามาเพื่อฝึก ปรือตนเอง ให้เป็นผู้ปฏิบัติดีเป็นต้นดังกล่าว ไม่มีใครสามารถ พัฒนาตนเองแบบก้าวกระโจน แต่เป็นเรื่องที่ต้องพยายาม ปฏิบัติขัดเกลาความชั่วไปเรื่อยๆ ผ่านกาลเวลาไปมากบ้าง น้อยบ้างหรือบางคนแม้ตลอดชีวิต แต่กลับมีพัฒนาการ เปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย ก็มีความเข้าใจท่านเพราะ ตันทุนท่านน้อย พร้อมทั้งจะเข้าใจ เห็นใจ ให้อภัย รอคอย วุฒิภาวะของท่าน ทำให้คนเหล่านั้นพร้อมที่จะแสดงตน เป็นกัลยาณมิตรต่อท่านด้วยการ

๑. มีความเมตตาทางการกระทำ ไม่ว่าจะต่อหน้า หรือลับหลังท่านก็ตาม

๒. มีเมตตาทางวาจา คือพูดถึงหรือพูดกับพระภิกษุ สามเณร ก็พูดด้วยจิตที่กอบปรด้วยเมตตา

๓. มีเมตตาทางมโนกรรม ความรู้สึกมีเมตตาเป็น ฐานใจ ทำให้มีความพร้อมที่จะรอคอย เข้าใจ เห็นใจ ให้อภัย ในพัฒนาการอย่างล่าช้าของท่านเหล่านั้น

๔. มีความพร้อมที่จะสนับสนุนด้วยปัจจัย ๔ แก่ท่าน เหล่านั้น

๕. มีความพอใจยินดีที่จะต้อนรับท่านเหล่านั้น เมื่อ มาสู่ที่อยู่ของตน

จะเห็นได้ว่าองค์กรของพุทธบริษัท ทุกฝ่ายมีปัญญา เป็นหลักในการตัดสินใจวินิจฉัยทุกอย่างที่ตนสัมผัส ชาวบ้านมีความเมตตาต่อพระภิกษุสามเณรเป็นฐานใจ ในขณะที่พระภิกษุสามเณรเองก็มีความเมตตากรุณาต่อชาวบ้านเป็นฐานใจเช่นเดียวกัน ช่วยให้แต่ละฝ่ายลดความรู้สึกไม่ดีต่อกัน แต่กลับมีเมตตาไมตรีกัน เพราะแต่ละฝ่ายมีพระรัตนตรัย เป็นจุดยึดเหนี่ยวใจร่วมกัน และนั่นเป็นการยืนยันความจริงที่ว่า

เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก

ปรารภนาสารพัดในปฐมปี · เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง
ครั้นจะกลับดับร้อนผอนให้เย็น ก็ต้องเป็นไมตรีปรานีกัน
เป็นต้น

หากทุกคนเริ่มต้นที่เมตตาต่อกันได้ กระบวนการแห่ง สาราณียธรรม ๖ ประการ และแม้แต่อภิธานียธรรม ๗ ประการเป็นต้น ก็จะทำให้เกิดขึ้นติดตามมา

องค์กรบริหารของพระพุทธศาสนา ที่ย่อยออกเป็น พุทธบริษัทแต่ละคน มีไม่น้อยที่สามารถพัฒนาจิตตนให้มีความรู้สึกต่อกันฉันมิตร โดยมีความรู้สึกว่าเป็นพระภิกษุสามเณรของเรา อุบาสกอุบาสิกาของเรา แม้ว่าคนเหล่านั้นจะต่างกัน โดยเชื้อชาติ ภาษา ประเทศ แต่สามารถเป็นเอกภาพกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นชาวพุทธด้วยกัน พระภิกษุสามเณรชนชาติใดก็ตามคือ พระภิกษุสามเณรพุทธ ชาวบ้านชนชาติใดก็ตาม

คนเหล่านั้นคือชาวพุทธ ความรู้สึกระดับนี้หากใครทำให้เกิดขึ้นได้ แสดงว่าเข้าถึงความจริงที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น ลดความเป็นเราเป็นเขาให้น้อยลง แต่กลับมีความรู้สึกว่าเป็นเรากับพวกเรามากยิ่งขึ้น จนสามารถจัดสรรองค์ประกอบต่างๆ ให้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

โครงสร้างของการอยู่ร่วมกันในลักษณะนี้ มีมาทุกกรณีที่ยกมาศึกษา เพราะในความเป็นจริงแล้วธรรมชาติของสัตว์โลกที่เป็นพื้นฐานจริงคือ กาม กิณ นอน กลัว ทั้งหมดที่มีปัญหาเพราะความไม่รู้ หากเกิดความรู้ในเรื่องนั้นๆ ปัญหาเรื่องกาม เรื่องกิณ เรื่องนอน เรื่องกลัว ก็จะหายไปทุกอย่างที่กล่าวมาจึงเน้นไปที่การพัฒนาปัญญา ซึ่งทำหน้าที่ขจัดโมหะหรืออวิชชา

สาเหตุของปัญหาทั้งปวงทุกระดับในโลกนี้ เมื่อสาวให้ถึงรากเหง้าจริงๆ ล้วนมาจากอวิชชา คือความไม่รู้ เพราะความไม่รู้จึงเกิดราคะ ความกำหนัด โลภะ ความโลภ โทสะ ความประทุษร้าย โมหะ ความหลง สังคมของพระอริยะที่เป็นสังคมระดับอุดมคติ เป็นผู้รู้อย่างแท้จริง ท่านจึงขจัดความไม่รู้ออกไปได้ ใจท่านจึงปราศจากราคะ โลภะ โทสะ โมหะ และสรรพกิเลสที่มีชื่ออย่างอื่น

การบริหาร การจัดการองค์กร ทุกระดับ ทุกประเภท ต้องเกิดผลในทำนองเกื้อกูลต่อกัน โดยดูจากความสุขที่ได้สัมผัสเป็นหลัก ในเมื่อกิเลสเป็นไฟทำหน้าที่เผาผลาญใจให้เร่าร้อน การบริหารทุกกรณีจึงต้องสามารถลดกิเลส หรือกำกับควบคุมกิเลสได้อย่างน้อยระดับกฎหมาย ศิล ศิลธรรม วัฒนธรรม หลักธรรมสำคัญที่นำมาแสดงตามลำดับ เราจึงสามารถสรุปเป็นการลดลงของความกำหนัด ความโลภ ความขัดเคือง ความงี่เง่า หรือเป็นอาการของศีล สมาธิ ปัญญา ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

การบริหารจัดการองค์กรที่ทรงแสง

ต่อไปนี้จะได้นำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสงแก่ชาวบ้านที่มีฐานะตำแหน่งต่างๆ กัน ทรงประทานหลักธรรมในการปฏิบัติของท่านเหล่านั้นตามเหมาะสมแก่ฐานะ เช่น

การบริหารองค์กรทางนิติบัญญัติ

องค์กรนิติบัญญัติ ในสมัยพุทธกาลท่านก็เรียกว่าสภา โดยแบ่งสภาออกเป็น ๔ ระดับ ในระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม หรืออภิชนาธิปไตย หรืออาจจะเรียกว่าประชาธิปไตย โดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ หรือแม้องค์ประชุมในกรณีต่างๆ สมาชิกของที่ประชุมมีความสำคัญว่า

ใครประชุมกับใคร? เพื่ออะไร?

องค์การบริหารบ้านเมืองฝ่ายนิติบัญญัตินั้น มีหน้าที่ในการออกกฎหมายเป็นหลัก เป้าประสงค์ของกฎหมายคือบทบัญญัติที่รัฐตราขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่มหาชนเป็นสำคัญ พระพุทธศาสนาเน้นที่คุณภาพของสมาชิกแห่งสภาว่า ต้องมีคุณสมบัติของความบริสุทธิ์

ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เจ้าศากยะ เมื่อเสด็จไปที่โฆมทูลสนนิคม ในขณะที่พราหมณ์คฤหบดีชาวโฆมทูลสนนิคมกำลังประชุมกันอยู่ ฝนโปรยปรายลงมา พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปในสภาของพวกเขา โดยมีพระประสงค์จะแสดงหลักการของการประชุมแก่คนเหล่านั้น คนในที่ประชุมกล่าวในทำนองดูหมิ่นว่า

พวกสมณะโล้นจะรู้จักสภาได้อย่างไร?

พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า พระองค์ทรงรู้จักสภาและคุณสมบัติของสมาชิกแห่งสภาคือ

สัตบุรุษไม่มีในสภาใด สภานั้นไม่ถือว่าเป็นสภา ผู้ใดพูดไม่เป็นธรรม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ สัตบุรุษทั้งหลาย ละระคะ โทสะ โมหะ ได้แล้ว ย่อมกล่าวถูกต้องตามธรรม

พึงสังเกตว่า ทรงเน้นไปที่สัตบุรุษระดับสูงสุดคือ พระอรหันต์เท่านั้นที่ละกิเลส ๓ กองนั้นได้ แต่ต้องมองในระดับที่ลดหลั่นลงมา อย่างน้อยให้อยู่ในระดับศีลธรรมจรรยา เป็นสถานะสำคัญทางสังคม สัตบุรุษ แปลว่าผู้สงบจากความชั่ว อย่างน้อยความชั่วทางกาย วาจา

ในความเป็นจริงแล้วกุศลธรรมทั้งหมด ได้ชื่อว่าเป็น
สัปปริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้คนให้เป็น
สัตบุรุษ

ในที่นี้จะยกตัวอย่างมาสักสองชุด คือชุดที่เป็นฐานใจ
และชุดที่เป็นการใช้ปัญญาภาคบริหารจัดการทั้งตน คน งาน
ตามสมควรแก่กรณี คือ

สัปปริสธรรม ธรรมของสัตบุรุษ หรือคุณสมบัติของ
สัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้คนให้เป็นสัตบุรุษ ๘

๑. **สัทธา** ความเชื่อ **hiri** ความละอายต่อบาป
โอตัมปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป **พหุสูต** การศึกษาสดับ
รับฟังมามาก **วิริยารัมภะ** มีการปรารภริเริ่มทำความเพียร
สติ ความระลึกได้ **ปัญญา** ความรอบรู้

๒. คบหากับท่านที่เป็นสัตบุรุษ เป็นมิตรสหาย

๓. คิดอย่างสัตบุรุษ ไม่คิดอะไรที่เป็นการเบียดเบียน
ตนเองและคนอื่น

๔. ปรึกษากันอย่างสัตบุรุษ ไม่ปรึกษาอะไรกับใครใน
ทางเบียดเบียนตนเองและคนอื่น

๕. พูดอย่างสัตบุรุษ ไม่พูดในทางเบียดเบียนตนเอง
และคนอื่น โดยเว้นจากวจีทุจริต ๔

๖. ทำอย่างสัตบุรุษ ด้วยการประพฤติสุจริตทางกาย
๓ ประการ

๗. มีความเห็นอย่างสัตบุรุษ คือมีความเห็นชอบตามท่านองคฺลองธรรม

๘. ให้ทานอย่างสัตบุรุษ คือให้ด้วยความเคารพต่อตนเอง ผู้รับ สิ่งที่ให้ เจตนาในการให้

สัปปริสธรรม ธรรมของสัตบุรุษ ภาคปฏิบัติการ ๗ ประการ เป็นการนำเอาปัญญาอย่างสัตบุรุษมาสู่ ภาคสนาม ทั้ง ๗ ประการจะต้องสอดคล้องกัน เป็นไปด้วยกัน และพร้อมๆ กัน นั่นคือ

๑. ธัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักธรรม หรือรู้จักเหตุ ความจริง หลักการ เป็นต้น

๒. อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล เนื้อหา ความมุ่งหมาย จุดประสงค์

๓. อัตตัญญตา รู้จักตนชัดเจนว่าตนเป็นใคร มีความรู้ ความสามารถ ฐานะ หน้าที่อย่างไร

๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือความเหมาะสม ความควร พอดี พอประมาณ พอควร พอใจ

๕. กาลัญญตา รู้จักกาล คือเวลา รวมทั้งสถานที่ที่เราเรียกว่า รู้จักกาละเทศะ

๖. ปริสัญญตา รู้จักคณะบุคคล กลุ่มคนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับขณะนั้นๆ อาจจะมีเรียกว่ารู้จักจิตวิทยามวลชน ตลอดถึงภูมิหลัง สถานะของคณะบุคคลเหล่านั้น

๗. บุคคลลัญญตา รู้จักบุคคลมีความชัดเจนในสถานะอำนาจหน้าที่ ลักษณะนิสัย ภูมิหลังของคนที่ตนเกี่ยวข้องในขณะนั้นๆ

พึงสังเกตว่า ชุดนี้ทุกข้อเป็นการใช้ปัญญาภาคบริหารจัดการ ให้เกิดความถูกต้องเหมาะสม ไม่ให้เกิดความผิดพลาดบกพร่องในด้านใดด้านหนึ่ง พยายามไม่ให้เกิดความบกพร่องผิดพลาดแม้เพียงจุดเล็กน้อย ในภาคสนามจึงต้องมีสติสัมปชัญญะหรือปัญญา ความพยายามที่หนุนเนื่องกันไปอย่างต่อเนื่อง ความบกพร่องเหล่านี้บางครั้งอาจเป็นการให้เหตุผล แต่ไม่เหมาะสมกับกลุ่มคนในขณะนั้นๆ

จากข้อความที่ว่า “คนต้องนำ สัตว์ต้องต้อน” นั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการในการบริหารบุคคล องค์กรในรูปของการนำความว่า

ฝูงโคว่ายน้ำข้ามฟากอยู่ หากจ่าฝูงว่ายน้ำตรง โกลูกฝูงก็จะว่ายน้ำตรงตามไป ถ้าโคจ่าฝูงว่ายคด โกลูกฝูงก็ว่ายคดตามไป

ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน คนใดได้รับการแต่งตั้ง มอบหมายให้เป็นผู้นำ หากคนผู้นั้นประพฤติธรรม ประพฤติสุจริต บริวารชนทั้งหลายก็จะประพฤติธรรม ประพฤติสุจริตตามไป
องค์กร สถาบันที่มีคนประพฤติธรรม ประพฤติสุจริต จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียว จะไม่ประสบความเสื่อมเลย

ดังนั้น หากองค์กรใดสามารถพัฒนาบุคลากรภายใน
องค์กรของตน ให้ดำรงตนอยู่ในหลักสัปปุริสธรรมด้วยกัน
จะกลายเป็นองค์กรที่มีความเสมอกันทั้งด้านศีล และด้าน
ทิวฐิ ที่ทางสำนักวรรณศาสนาเรียกว่า **ศีลสามัญญตา** และ
ทิวฐิสามัญญตา ภารกิจในการนิเคราะห์ คือ การข่ม
การปราบปรามก็ไม่มี ความจำเป็น จะมีก็เพียงแต่การ
ประเคราะห์ คือ ยกย่องชมเชยสรรเสริญ แต่งตั้งมอบหมาย
ให้ทำหน้าที่ตามคุณสมบัติของคนเหล่านั้น

จากตัวอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะใครจะ
ประสบความสำเร็จในการบริหารการจัดการองค์กรระดับใด
ก็ตาม จะต้องมึปัญญาความรอบรู้ รอบคอบ รอบด้าน
มีไหวพริบปฏิภาณในการทำ การพูด การคิด มีความเพียร
พยายามที่ถูกต้อง มีสติกำกับในการครองชีวิต

พระพุทธเจ้าทรงสรุปหลักคำสอนของพระองค์ไว้ที่
ความไม่ประมาท อันหมายถึงการครองชีวิตอย่างมี
สติสัมปชัญญะ คือความเพียร นั่นเอง

ท่านเหล่านั้นเมื่อเรานำเอาสัปปุริสธรรมเข้าไปจับ ก็
จะพบว่าทุกท่านมีความสมบูรณ์ด้วยสัปปุริสธรรมตามสมควร
แก่ฐานะ

การบริหารจัดการองค์กร ในรูปของพัฒนาการไปด้วยกัน

การบริหารจัดการองค์กรในลักษณะนี้ เน้นไปที่คนแต่ละคนที่เป็นสมาชิกขององค์กร ผ่านการศึกษา การพัฒนา มาด้วยกัน ในขณะที่ใครมีความสนใจพอใจในเรื่องอะไร ก็เน้นให้เกิดความรู้ความชำนาญในสายนั้นๆ จากนั้นเข้าร่วมองค์กรเดียวกัน ทำหน้าที่ตามสมควรแก่ฐานะอันอำนวยให้คนเหล่านั้นใช้ความรู้ ความสามารถ ความคิดอ่าน คุณธรรม กำกับดำเนินการ พัฒนางานในส่วนที่ตนรับผิดชอบให้ดำเนินไปสอดคล้องกันกับส่วนอื่น ทำนององค์กรทางทหาร แพทย์ ตำรวจ แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ ทุกฝ่ายพัฒนามาด้วยกัน แต่เน้นความชำนาญเฉพาะทางของแต่ละฝ่าย ถึงจุดหนึ่งมาทำงานด้วยกัน

หลักการร่วมมือกันพัฒนาตนจนมีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรในลักษณะนี้ คือการสร้างความรู้สึกร่วมกัน มีการยอมรับนับถือสถานะของกันและกัน สร้างจุดยึดเหนี่ยวผูกพันเป็นรูปสายใยหลายๆ สาย ให้สามารถอยู่ร่วมกัน ด้วยความรัก สามัคคี มีเอกภาพทางความคิด กิจกรรม และก้าวไปสู่เป้าหมายขององค์กรด้วยกัน

กัลยาณมิตรธรรม

ในสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณธรรมชุดหนึ่งเรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม มีอยู่ ๗ ประการด้วยกัน หมายความว่าทุกคนในองค์กรได้พัฒนาตนมา จนมีคุณธรรมเหล่านี้เสมอกันหรืออย่างน้อยใกล้เคียงกัน คือ

๑. **ปิโย** ทำตนเป็นคนน่ารัก มีพฤติกรรมเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนเป็น สามารถสร้างความอบอุ่นใจ สบายใจ ความรู้สึกสนิทสนมคุ้นเคย ทุกคนมีความรู้สึกไว้วางใจ

๒. **ครุ** นำเคารพ คือวางตนเป็นคนดีที่นำเคารพ นับถือของกันและกัน ดำรงตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนเป็น เพราะในด้านความรัก ความเคารพกันมีความเป็นกิริยา ปฏิกิริยา คือทุกคนจะต้องทำตนให้น่ารัก นำเคารพและเป็นที่รัก เป็นที่เคารพของกันและกัน จนสามารถให้ความหวังต่อกันว่า **ยามมีภัยอันตรายจะไม่ทอดทิ้งกัน** ช่วยให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยความปลอดภัยจากอันตราย ในลักษณะที่ท่านพูดว่า **เห็นกันเมื่อไข้ ให้กันเมื่อทุกข์ หรือ มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้านด้วยกัน**

ความรัก ความเคารพ เกิดจากการทำตนให้น่ารัก นำเคารพ เมื่อใครมีความรู้สึกรักเคารพใครก็ตาม จะมีลักษณะเดียวกับความรู้สึกศรัทธา ภัคดี นับถือ เมตตา กรุณา ทุกฝ่าย

พร้อมจะทุ่มเทใจให้กันและกัน ยามต้องเสียสละทุกคน
พร้อมที่จะเสียสละให้กันในรูปของ **เท่าไรเท่ากัน** อันเป็น
คุณลักษณะอย่างหนึ่งของกัลยาณมิตร

๓. **ภาวนีโย** มีการฝึกปรืออบรมพัฒนาตนเองมามาก
พอต่อการให้ความเจริญใจ ชื่นชมยินดีแก่คนอื่น เพราะเป็น
ผู้มากด้วยความรู้ ภูมิธรรม และมีการฝึกปรือ อบรม พัฒนา
ตนเองมาอย่างต่อเนื่อง ความรู้ ความคิด ความสามารถ
คุณธรรมโดดเด่นขึ้นตามลำดับ อันเป็นการสอดคล้องกับผลที่
เกิดขึ้นจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระภิกษุ ในข้อที่ว่า
ช่วยให้คนที่ยังไม่ศรัทธาเลื่อมใส มีความศรัทธาเลื่อมใส คนที่
ศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วจะศรัทธาเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น

พึงสังเกตความรู้สึกเคารพเทอดทูน จงรักภักดีต่อองค์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนคนไทย เพราะ
ทรงทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันเป็นการเกื้อกูล อำนวยความสุข
ให้แก่ประชาชนมากขึ้นๆ และมีความต่อเนื่องไม่ขาดสาย
การฝึกปรือ อบรมพัฒนา ปรับปรุงตนเองของคนแต่ละคน
จึงต้องมีความต่อเนื่อง ไม่ละเลยในช่วงใดช่วงหนึ่ง เพราะ
ถ้าทำอย่างนั้น คือ **ความประมาท**

ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย

ความไม่ประมาทเท่านั้นเป็นทางไม่ตาย

๔. วตฺตา จ มีความฉลาดสามารถในการสื่อสาร ติดต่อประสานงานกับคนอื่น ฐานของวาจา คือ สติ ปัญญา เมตตา มีสติระลึกถึงเรื่องที่จะพูด มีปัญญารอบรู้ในเรื่องที่จะพูด กำลังพูด และมีเมตตาต่อคนที่ตนพูดด้วย หรือแม้แต่เป็นการพูดถึง

ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อแสดงกุศลกรรมบท ๑๐ ประการ ทรงให้ความสำคัญแก่วาจาไว้ถึง ๔ กรณี คติไทยเราเป็นอันมากที่ให้ประสบการณ์ด้านการใช้วาจาแก่นุชน เช่น เป็นมนุษย์สุตนิยมเพียงลมปาก จะได้ยากโหยงเพราะชีวหา หากพูดดีมีคนเขาเมตตา จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

การใช้วาจาจึงเป็นทั้งวาทศาสตร์และวาทศิลป์ การสื่อสารในแต่ละคราว วาทศิลป์มีความสำคัญมากเพราะก่อนจะพูดอะไรกับใคร อย่างไร เราเป็นนายของคำพูด จะพูดหรือไม่พูดก็ได้ แต่เมื่อพูดไปแล้วคำพูดทุกคำจะเป็นนายเรา จนมีการพูดกันว่า

โบราณว่าปลาหมอตายเพราะปาก

คนพูดมากก็จะตาย คล้ายปลาหมอ

ในกรณีที่ต้องมีการเกี่ยวข้องกับคน องค์กรต่างๆ มีความหลากหลายสลับซับซ้อน คนพูดจึงต้องมีความเข้าใจถึง ภูมิหลังคือ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม เชื้อชาติ ค่านิยม เป็นต้น ของคนที่ตนกำลังพูดด้วย และต้องเข้าถึงสาระของ

เรื่องนั้นมากๆ ทั้งตั้งใจถึงและมีมือถึงด้วย ซึ่งทุกอย่างจำเป็น
ต้องมีการฝึกปรืออบรมพัฒนากันมาอย่างต่อเนื่องดังกล่าว

การสื่อสารบางกรณีมีความสลับซับซ้อน มีความวิกฤต
ทางอารมณ์ สังคม กลุ่มคน การพูดถึงต้องอาศัยหลักการทาง
การพูด อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวาบริบุตร
พระโมคคัลลานะ ที่สามารถไปนำพระที่มีความเห็นผิด
ติดตามพระเทวทัตไปอยู่ที่คยาสีสะ ใกล้แม่น้ำคยา ให้กลับมา
สู่สำนักพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยการบรรลุมรรคผลของท่านเหล่านั้น
จัดว่าเป็นปฏิบัติการ ด้วยการสื่อสารระดับที่มีความขัดแย้งกัน
ด้านอุดมการณ์ซึ่งตามปกติแล้วจะเป็นงานยากมาก จนมี
อุดมการณ์บางอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า **นิยตมิจจาทิฏฐิ**
เป็นความเห็นผิดที่ยังรากลึกลงถึงจิตวิญญาณของท่าน
เหล่านั้น ไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ คนเหล่านั้นเป็น
เพียงวิภูฏาณ คือหลักตออยู่ในสังสารวัฏ ยากที่จะพัฒนา
เปลี่ยนแปลง หากไม่มีสำนักด้วยตนเองแล้วกลับใจหันหน้าหา
ความถูกต้อง โอกาสที่จะหลุดพ้นจากความเห็นผิดดังกล่าวจะ
เป็นไปได้ยาก

หลักการสื่อสารที่จัดว่ามีความสำคัญ ที่มีทั้งความเป็น
ศาสตร์และศิลป์ คือ ต้องยึดหลักความจริง ความเป็นธรรม
การเกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย มีฐานความคิดที่ไม่ตรีจิตมิตรภาพ
ต่อกัน มีความพร้อมที่จะฟังคนอื่น มีความสามารถในการ

จับประเด็นความของเรื่องนั้นๆ อันเป็นผลที่สืบเนื่องมาจาก การศึกษา ที่พัฒนาตนเองจนมีความชำนาญในด้าน

- เหตุ ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ และสามารถสาวลึก ไปสู่อดีตกาลในกรณีนั้นๆ ได้ สามารถโยงเหตุในปัจจุบันไปสู่ ผลในอนาคต จนมองเห็นเป็นกระบวนการของเหตุผลที่ หนุนเนื่องกันไปตามโครงสร้างของเหตุปัจจัย

- ผล มีความรู้แจ้งชัดเจนว่าผลอย่างนี้มาจากเหตุ อย่างนี้ ตามปกติแล้วบางคราวผลจะมีในอนาคต แต่บางกรณี ผลปรากฏแล้วในปัจจุบัน ต้องสามารถมองย้อนกลับไปหาเหตุ ที่ให้เกิดผลเหล่านั้นได้

การบริหารการจัดการองค์กระอะไรก็ตาม ในความ เป็นจริงแล้วเป็นลักษณะทางสังคม มีการบริหารการจัดการ องค์กร สรุปลงเป็นสองแนว คือ

ประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้า คนในยุคต่อมา สามารถยึดถือเป็นแบบในการดำเนินการบริหารจัดการองค์กร ของตน บางคราวแม้จะเป็นองค์กรคนละกรณีกัน แต่กล่าวโดย เนื้อหาสาระแล้วคนฉลาดสามารถวิเคราะห์หาจุดเหมือนกัน แตกต่างกัน คล้ายคลึงกัน แฝกเพี้ยนกัน มาประยุกต์ใช้ใน ปัจจุบันได้ทั้งนั้น

มีความฉลาด สามารถในวิชาการ ที่เกี่ยวกับเรื่อง นั้นๆ และภาษาที่จะใช้สื่อสารกันในเรื่องนั้นๆ ที่สำคัญคือ

สติปัญญา จะต้องออกมาในรูปของความฉลาด สามารถ มีไหวพริบ ปฏิภาณ ปรับใช้ให้เกิดผลดีงามในแต่ละขณะ เพราะในความเป็นจริงแล้วชีวิตเรามีความถูก ความผิดอยู่ ทุกขณะ ต่อ เนื่องกันมา ตลอดมา และตลอดไป

๕. **วจนกฺขโม** มีความอดทนต่อถ้อยคำ มีความพร้อม ที่จะรับฟังคำท้วงติง ข้อเสนอแนะ คำวิพากษ์วิจารณ์ ไม่แสดง อាកารโกรธเกรี้ยวฉุนเฉียว ตามปกติแล้วสังคมไทยเราค่อนข้าง แปลก เมื่อมีการประชุมหากผู้น้อยแสดงความเห็นขัดแย้ง ท้วงติง ผู้เหนือกว่าตนมักจะโกรธ และอาจจะหาทางแก้แค้น คนๆ นั้น ทำให้เป็นสังคมที่ต้องคอยรับคำว่า ถูกต้องครับผม เหมาะสมครับท่าน

ในความเป็นจริงการบริหารงานบุคคลมีความจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องมีการประชุมกันเสมอ เมื่อประชุมก็พร้อม เปรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเปรียงกันเลิก ในการ ประชุมทุกราวต้องมีใจกว้างมากพอที่จะรับฟังความคิดเห็น ของคนอื่น ไม่ว่าจะเป็นการคัดค้าน ท้วงติง ถกเถียง อภิปราย หรือบางครั้งความเห็นของเราอาจถูกตำหนิจากบางท่านใน ที่ประชุม ต้องมีความพร้อมที่จะรับฟังด้วยความรู้สึกขอบคุณ ต่อท่านเหล่านั้น เมื่อจบการประชุมทุกอย่างต้องยุติ ไม่เก็บ ความรู้สึกในทางไม่ดีต่อใครก็ตามไว้ในใจ หากจะเทียบ ให้ชัดเจนการพูดในที่ประชุมเป็นบทบาทที่มีการสมมติกัน ให้เราต้องทำตามสถานะที่สมมติกันในขณะนั้นๆ และต้อง

ยอมรับว่าทุกคนล้วนกำลังทำหน้าที่ด้วยเจตนาดีต่อองค์กร
ที่ตนสังกัด ด้วยความสำนึกรับผิดชอบ

๖. **คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา** มีความฉลาด สามารถใน
การอธิบาย ขยายความ แฉลง ชี้แจง เรื่องที่มีความลึกซึ้ง
ยากต่อการทำความเข้าใจ ให้เกิดความเข้าใจตรงกันได้ การ
สอนธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงประสบความสำเร็จอย่างสูง
เพราะทรงสามารถในการสื่อสารให้คนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน
เกิดความเข้าใจตามสมควรแก่พื้นฐานของคนฟังในขณะ
นั้นๆ เพราะทรงอธิบายเรื่องยากให้ง่าย เรื่องลึกให้ตื้น เรื่อง
ไกลให้ใกล้ ทำให้คนสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระองค์ว่า

เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คน
หลงทาง ส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้คนมืดดวงตาได้เห็น
แสงสว่าง

แต่การที่ใครจะสามารถพูดในลักษณะนี้ได้ จำต้องผ่าน
การศึกษาที่มีระบบคือ ผ่านขั้นตอนการเรียนรู้ทางประสาท
สัมผัส มีความทรงจำเรื่องต่างๆ ไว้มาก มีความแม่นยำใน
หลักการสำคัญๆ นำมาเพ่งพินิจพิจารณาด้วยใจ จนเกิดความ
เข้าใจในสิ่งที่ตนสัมผัส สิ่งที่ตรงกันข้าม สิ่งที่คล้ายคลึงกันและ
สิ่งที่แยกเพี้ยนกัน นั่นคือ

หลักการเรียนรู้ ดูให้จำ ทำให้ได้ ใช้ให้เป็น

๗. ใน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำ แนะนำในเรื่องที่
ไร้สาระหรือชักจูงชักชวนกันในทางเสื่อมเสีย ไม่ว่าจะเป็นการ
สนทนา การบริหารการจัดการองค์กร การสอนหนังสือ การ
เทศน์ การบรรยาย การชักนำ แนะนำชักชวนกันในทางที่เป็น
ประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูลต่อดน คนอื่น องค์กร สถาบัน
โดยทุกคนมีความสุขร่วมกัน

หลักธรรมเหล่านี้พึงสังเกตว่า ในความเป็นจริงก็คือ
พัฒนาการแห่งสติ ปัญญา ความพยายาม พื้นฐานจิตของคน
ในองค์กร ทุกคนจะต้องมีปัญญามากพอต่อการปฏิบัติภารกิจ
ที่ตนต้องรับผิดชอบ มีความบริสุทธิ์ใจ จริงใจต่อตนเอง
ภารกิจ เพื่อนร่วมองค์กร นั่นคือ การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็น
มิตรของทุกคนในองค์กร และกระจายความรู้สึกดี ๆ เหล่านี้
ออกไปสู่ทุกคน ทุกองค์กรที่ตนเกี่ยวข้องอยู่

ข้อนี้พึงสังเกตว่า คุณธรรมทั้ง ๗ ประการมีอยู่ภายใน
จิตใจของใครก็ตาม แสดงว่าภายในใจของคนเหล่านั้นได้คลาย
จากความกำหนัด ความโลภ ความขัดเคือง ความเขลาลงไป
มาก ภายในจิตใจของเขามีอาการของปัญญา ความบริสุทธิ์
ความเมตตากรุณาต่อกันโดดเด่นขึ้น คุณธรรมเหล่านี้เราอาจ
จะใช้คำอื่นมาเป็นสื่อแทน เช่น เก่ง ดี มีความสุข ความรู้คู่
คุณธรรม มีความรู้ดี มีความประพฤติดี การครองชีวิต
ของคนเหล่านั้นจะดำรงอยู่ในสุจริตธรรม ยุติธรรม เป็นธรรม

เที่ยงธรรม ในด้านองค์ธรรมสอดคล้องกับหลักธรรมข้ออื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วและแม้ที่จะกล่าวต่อไป

การทำความเข้าใจกับคุณธรรม องค์ธรรม จึงต้องมองที่จิตของตนดูว่า ในขณะที่เราทำอย่างนี้ จิตถูกกำกับด้วยอะไร หากขาดคุณธรรมข้อนี้จะทำอย่างนั้นได้ไหม เช่น

การไม่แนะนำในเรื่องไร้สาระนั้น ขณะที่เราพูดคำที่มีสาระประโยชน์อยู่นั้น ก็เลศประเภทใดส่งลงไปบ้าง คุณธรรมข้อใดเกิดขึ้นบ้าง จะเห็นได้ด้วยใจของผู้พูดว่า ในขณะที่นั้น สติ ปัญญา ความเพียร ความเชื่อมั่น สมาธิเป็นต้น ได้เกิดขึ้น กำกับควบคุมการพูดของตนอยู่ จะเห็นว่าอาการของโทษในตัวคน อาการโลภะในผลประโยชน์ อาการโมหะในประเด็นที่เรากำลังพูดได้ส่งลงไป และสามารถมองเห็นคุณธรรมอื่นๆ เกิดร่วมอีกเป็นอันมาก

ดังนั้น ทำให้เราพบประเด็นหลักอย่างหนึ่งว่า ในความเป็นจริงการทำงานด้วยความสำนึกรับผิดชอบจะประกอบด้วย สัปปริสธรรม ๗ ประการไปครบทั้ง ๗ ประการ การทำงานที่สุจริตทุกชนิดจึงเป็นการเจริญกุศล หรือการบำเพ็ญบุญตามหลักของพระพุทธศาสนา ใครก็ตามปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่ว่าจะในระดับก็ตามส่วนของผลงานที่เป็นรูปธรรม เป็นคุณต่อตนเอง ต่อองค์กร ตลอดจนถึงประเทศชาติตามสมควรแก่กรณี แต่คุณภาพของจิตที่เกิดขึ้นจากการทำ การพูด การคิดที่เป็น

สุจริต นอกจากอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นแล้ว
ยังเป็นพัฒนาการทางจิตที่มากไปด้วยกุศล อำนวยความสะดวกให้เป็น
ความสุขติดตามตนไป ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน
พระธรรมบทว่า

ธรรมและอธรรมให้ผลไม่เสมอกัน

ธรรมย่อมนำไปสู่สุคติ อธรรมย่อมนำไปสู่ทุคติ

**บุญเป็นที่พึงของผู้บำเพ็ญบุญทั้งในโลกนี้ และใน
โลกอื่น**

**บุคคลทำบุญและบาปอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ในโลกนี้
บุญและบาปนั้นจะเป็นของๆ บุคคลผู้นั้น บุญและบาปนั้น
ย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เหมือนเงาติดตามบุคคลนั้นไป**

การบริหารการจ้ดองค้กร ตามหลักทศพิธราชธรรม

สังคมไทยเรามีความคุ้นเคยกับคำว่า ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ใครจะจำได้ครบ ๑๐ ประการหรือไม่นั่นเป็นรายละเอียด แต่กลับมีประเด็นที่น่าเสียดายคือ

คนเป็นจำนวนมากคิดว่าทศพิธราชธรรม เป็นธรรมผูกขาดสำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น คนอื่นไม่บังควรที่จะปฏิบัติตนตามหลักของทศพิธราชธรรม จนคนบางพวกมีความรู้สึกว้ใครปฏิบัติตนตามหลักทศพิธราชธรรม เป็นการบังอาจ อาจเอื้ออม ไม่รู้จักฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ เป็นต้น

แม้ในสมัยฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี ได้มีการเน้นย้ำเรื่องทศพิธราชธรรมกันแพร่หลาย จนคณะสงฆ์จัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องทศพิธราชธรรม กาลต่อมาก็ต่อด้วยพระบรมราชาโชวาท ๔ ประการ ที่ในความเป็นจริงแล้ว คือ ฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ๔ ประการ องค์กรธรรม ๔ ข้อนี้มีพระจำนวนไม่น้อยที่ไปคิดว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนเฉพาะฆราวาสเท่านั้น พระไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม มีคนท้วงติงพระที่เอาทศพิธราชธรรมไปเทศน์สอนชาวบ้าน จนถึงขอร้องให้เป็นสิทธิส่วนพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น

ทั้งหมดล้วนเป็นความเข้าใจผิด หลงผิดอย่างน่าเสียดาย ผู้ศึกษาจะต้องตระหนักว่า ธรรมะนั้นเป็นกฎ เป็นหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมชาติ เกิดมาในโลกก่อนสรรพชีวิตทั้งหลาย ทั้งเป็นเหตุให้เกิดสรรพชีวิตทั้งหลายด้วยซ้ำไป ธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนทุกคน สัตว์ทุกๆ ตัว ธรรมชาติทุกอย่าง เพราะหลักธรรมทั้งปวงสรุปรวมลงที่ อริยสัจ ๔ ประการ และอริยสัจนั้นเองก็อยู่ที่กายกับจิตของทุกคน แม้ในส่วนของนิโรธจะไม่สมบูรณ์แต่ทุกคนสามารถดับกิเลสและดับความทุกข์ได้อยู่ทุกๆ วัน

ดังนั้น ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ หรือแม้จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ และราชสังคหะ ล้วนเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในพระพุทธศาสนานั้นเอง และในความเป็นจริงยิ่งไปกว่านั้นคือ หลักธรรมระดับบริหารจัดการองค์กรนั้น เป็นโลกียธรรม ย่อมมีอยู่ในใจคนทุกคนในโลกนี้อยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันในด้านปริมาณที่มีความยิ่งหย่อนแตกต่างกันเป็นธรรมดา

ในที่นี้จะแยกทศพิธราชธรรม ออกไปเป็นคุณธรรมหลักที่ต้องมี และต้องใช้ไปในการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน เป็นเหตุให้เกิดการครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ครองสุข จากหน่วยย่อยคือปัจเจกชนแต่ละคน และประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม แต่ต้องเข้าใจว่าการแยก

ออกในลักษณะเป็นการแยกอย่างคร่าวๆ เพราะในความเป็นจริงแล้วกุศลธรรมเมื่อเกิดแล้ว เขาจะขับเคลื่อนไปด้วยกัน องค์ธรรมในมาน้อยว่า เป็นกรณีๆ ไป ทำนองเดียวกับธาตุทั้งหลาย เช่นในดิน ธาตุดิน มีลักษณะเด่นคือปริมาณมากกว่าธาตุอื่น เราจึงเรียกว่าธาตุดิน ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงคงมีน้ำ ลม ไฟ อากาศ ผสมอยู่ด้วย

องค์ธรรมในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นเช่นเดียวกัน ในคำว่าปัญญา นั่นเอง คงมีเมตตา กรุณา มุทิตา สติ วิริยะ ศรัทธา ธรรมชั้นหะ ความดำริชอบเป็นต้นอยู่ด้วย แต่อาการที่เด่นคือ ปัญญา เราจึงเรียกว่า ปัญญา คือความรอบรู้

ทศพิธราชธรรมในภาคบริหารตน

ศีล การสำรวมระมัดระวังการทำ การพูดของตน ไม่ให้เกิดปัญหาต่อตนเอง ต่อคนอื่น ต่อสังคม มีอาการกาย วาจาเป็นปกติ มีกิริยาท่าทางน่ารัก น่าศรัทธา น่านับถือ น่ารักของคนอื่น

มัททวะ มีอัธยาศัย นิสัยอ่อนโยน เจรจากับคนอื่นด้วยความอ่อนหวาน แสดงอาการเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติยกย่องคนอื่น โดยพื้นฐานจิตไม่มีความกระด้างด้วยมานะ ความถือตัว ยกตนข่มท่าน ตีเสมอท่าน มีความอ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ

อาชชวะ มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ตรงกาย ตรงวาจา ใจตรง ตรงต่อตนเอง ทุกคนที่เกี่ยวข้องกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตรงต่อภารกิจการทำงานที่ตนต้องรับผิดชอบ และกาลเวลาที่ตนมีภาระหน้าที่ที่จะต้องทำในขณะนั้นๆ มีความรับผิดชอบต่อสูง ดำรงตนอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นปกตินิสัย

ตบิ มีความเพียรพยายามที่ต้องทำในลักษณะมุ่งมั่น เด็ดเดี่ยว ในการป้องกันปัญหา อุปสรรค อันตราย ความชั่วร้าย พยายามขจัดปัญหา อุปสรรค อันตราย ความชั่วร้ายต่างๆ มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์พัฒนากาย วาจา ใจ ของตนให้มากด้วยคุณธรรมความดี และเป็นคนที่สามารถดำรงรักษาคุณค่า คุณภาพ คุณสมบัติ คุณธรรม ความรู้ของตนไว้และพัฒนาขึ้นตามกาลเวลา สรุปลงเป็นความพยายามในการป้องกันการบำบัดกิเลส ความชั่ว บำรุงรักษาส่วนแห่งความดีงามต่างๆ จนกลายเป็นบัณฑิตและปุชนิยบุคคลด้วยตนเอง

อกุโธธ ในความเป็นจริงคือเมตตาคจิต เพียงแต่ว่าก่อนจะก้าวไปถึงจุดนั้น ขอให้ยุติที่ความไม่โกรธให้ได้ก่อน เป็นแนวค่อยๆ ก้าวไปข้างหน้า ทำนองเดียวกับกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ พึงสังเกตว่าทรงเริ่มที่การงดเว้น อันเป็นการปฏิบัติระดับศีล แต่พอมาถึงด้านจิตใจเป็นการพยายามสำรวจมระวังจิต อย่าให้ถึงกับต้องโกรธหรือไม่ให้ความโกรธนำหน้า

ความไม่ โกรธ ท่านนิยามไว้ว่า

ไม่คร่ำครวญเป็นลักษณะ มีความไม่แคँนเค็อง ขจัดความ
อาฆมาต ลดความเรำร้อนรุนแรง มีความเยือกเย็นฟ่องใส
อาศัยการคิดอย่างมีเหตุผลเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขึ้น

ความไม่โกรธนั้น จำต้องอาศัยความเข้มแข็งในด้านจิต
มองคนที่เป็นเหตุให้ตนโกรธว่า เขาทำผิดไปแล้ว หากเราโกรธ
ตอบ แสดงว่าเราเลวอย่างเขาไปด้วย การไม่โกรธจึงเป็นการ
ทำความดีระดับสำรวมใจ แต่ใจยังหมั่นหม่อมมีความเสี่ยงต่อ
การลุอำนาจแก่ความโกรธ จึงต้องสร้างควมสำนึกมองคนที่
เกี่ยวข้องกับตนตามความเป็นจริงว่า

**ทุกชีวิตมาสู่โลกนี้ด้วยกรรมของตน อยู่ในโลกนี้ด้วย
กรรมของตน จากโลกนี้ไปด้วยกรรมของตน**

คนที่ตระหนักถึงกฎแห่งกรรมจะต้องไม่อาศัยความชั่ว
ของคนอื่นมาเป็นเครื่องมือในการทำชั่วตามเขาไป หากจะต้อง
อาศัย ควรใช้เป็นเครื่องเตือนใจว่า เราจะพยายามไม่เป็นอย่าง
ที่เขาเป็น หรือมองคนทำชั่วด้วยใจเป็นกลาง แต่ถ้าใครทำ
ความดีก็พร้อมที่จะแสดงความชื่นชมยินดีไปกับเขา ขณะ
เดียวกันก็พยายามทำความดีอย่างที่เขาทำ

ฐานจิตมีความจำเป็นต้องมีหลักโยนิโสมนสิการ การ
อดทน ให้อภัย รอคอยวุฒิภาวะของเขา ในกรณีที่ได้รับ
การสบประมาท ดูหมิ่น หรือใครแสดงอาการหยาบคายต่อตน

ในขณะที่เดียวกันควรพยายามเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
ความไม่โกรธ ให้เป็นเมตตาจิต ปรารถนาที่จะเห็นทุกคน
ทุกชีวิตเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้าย
กัน ให้แต่ละชีวิตอยู่ดี มีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน
ความไม่โกรธเป็นหลักการ ในการบริหารคนที่มีความจำเป็น
มาก เพราะยามใดก็ตาม ที่ใช้ความโกรธนำหน้าปัญญา เหตุผล
จะหมดกำลังลง แต่ความโกรธจะเพิ่มปริมาณขึ้น

อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ในความเป็นจริงคือ
ความกรุณา ลักษณะของกรุณาคือ

มีความสงสารต่อคน สัตว์ที่ประสบความทุกข์
พยายามช่วยเหลือให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์ พยายาม
ขจัดความทุกข์ของคนอื่น ตนเองไม่มีความคิด การทำ
การพูด ในลักษณะเบียดเบียนประทุษร้ายใคร

แรงกระตุ้นให้เกิดคือ คน สัตว์ ที่ประสบความทุกข์
เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขึ้น ทำนองเดียวกับกรุณาในพรหมวิหาร
ที่เกิดจากมองเห็นความทุกข์ของคนอื่น แล้วเกิดความกรุณา
ต้องการเห็นเขาพ้นทุกข์

ผู้บริหารองค์กร หรือแม้แต่ครอบครัวจะต้องมีเมตตาจิต
เป็นฐานต่อทุกคนในครอบครัว หากสร้างเมตตาไม่ได้ โอกาส
ที่จะเกิดกรุนาค่อนข้างยาก เพราะธรรมชาติของมนุษย์ยามที่
เห็นคนที่ตนรักประสบความทุกข์ จะเกิดความเศร้าโศก แต่พอ

เห็นคนที่ตนไม่ชอบประสบความสำเร็จ กลับมีความรู้สึกดีใจ
สะใจ เพราะวิหิงสาคือความคิดเบียดเบียนนี้เป็นสัญชาตญาณ
ของสัตว์โลก ที่มีการพูดกันว่าสัตว์โลกคือ "ผู้ล่า กับ ผู้ถูกล่า"

ท่าทีต่อทุกคนที่ร่วมองค์กร จึงต้องอาศัยเมตตาเป็นหลัก
ที่ท่านเรียกว่า เมตตาวิหารี มีปกติอยู่ด้วยเมตตา ความไม่
โกรธคือเมตตา กับความไม่เบียดเบียนคือกรุณา เป็นคุณธรรม
ที่มีความจำเป็นชนิดขาดไม่ได้ และต้องมีมากพอใช้จนเหลือใช้
เพราะการทำงานร่วมกับคนนั้น ความแตกต่างกันเป็นของ
นิรันดร์ แต่ต้องพยายามสละบั้นความแตกแยกที่ตามปกติแล้ว
มักจะเกิดจากความโกรธ การเบียดเบียนกัน

ข้อที่ควรตระหนัก คือคำกลอนที่ว่า

ประการหนึ่งซึ่งขาดพระศาสนา   ทั่วโลกาเกิดทุกข์ถึงยุคเข็ญ
ครั้นจะกลับดับร้อนผ่อนให้เย็น   ก็ต้องเป็นไมตรีปรานีกัน

อย่าลืมว่า ไม่ว่าใครก็ตามจะบริหารอะไรไม่ได้เลย
หากไม่สามารถบริหารใจตนเองให้ได้ก่อน ด้วยการไม่โกรธ
ไม่เบียดเบียน ดำรงตนอยู่ในธรรม ให้คนอื่นยอมรับนับถือ
ศรัทธา เชื่อฟัง

หลักธรรมที่จำเป็น

ขันติ มีความอดกลั้น ความอดทน ความทนทาน
ไม่หวั่นไหวไปเพราะเผชิญกับความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ

ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ โรคภัย ความเหนื่อยยาก
ลำบากในภารกิจการทำงาน และอารมณ์ที่กระตุ้นให้เกิดราคะ
โลภะ โทสะ โมหะ ที่ตนต้องสัมผัสทุกๆ วันจะมากหรือน้อย
ก็ตาม ต้องทนให้ได้และทนให้เป็น

อวิโรธนะ วางตนเป็นหลักไม่ให้คลาดเคลื่อนจากธรรม
มีความหนักแน่นอยู่ในธรรม ไม่ปล่อยให้จิตโอนเอียงไปด้วย
อำนาจของความรัก ความชัง ความกลัว ความหลง ให้ความ
สำคัญต่ออกุศลหมาย คือ ธรรม ยุติด้วยธรรม เป็นธรรม เทียง
ธรรม ซึ่งทั้งหมดเป็นอาการของการใช้ปัญญาภาคบริหารใน
การกำกับควบคุมตนเอง ให้มีความพร้อมที่จะก้าวไปเป็น

- สมาชิกขององค์กรที่มีคุณภาพ คุณสมบัติ
คุณธรรม วุฒิภาวะ การศึกษาเหมาะสม

- เป็นการยกระดับตนเองขึ้นสู่สถานะของผู้รับผิดชอบ
ต่อองค์กร มีความฉลาดสามารถพอต่อภารกิจที่สูงขึ้น
สามารถรักษาองค์กร สืบสานภารกิจขององค์กร พัฒนา
องค์กรจนถึงมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขยายองค์กรให้มี
ความเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง

ทศพิธราชธรรมในการบริหารคน

สังคมอยู่ร่วมกันในรูปของกิริยา ปฏิกิริยา ที่มีการตอบสนองกันอย่างสร้างสรรค์ ทุกฝ่ายเห็นคุณค่า คุณประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง จนเกิดการยอมรับนับถือ ศรัทธา รักดีต่อกัน อันยุติด้วยหลักธรรมที่ว่า

โลกร่มเย็น ดับเข็ญได้ด้วยศาสนา

เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก

ผู้ให้ยอมผูกมิตรไมตรีไว้ได้

ทศพิธราชธรรมทุกภาค สถานะของผู้ใช้มีภารกิจหลักมาก และกว้างขวางยาวนาน เพราะมีความเป็นสถาบันบุคคล ที่มีการสืบสานสันตติวงศ์กันได้เป็นพันๆ ปี ประสิทธิภาพ คุณภาพขององค์ธรรมในการบริหารคน จึงมีความเป็นจุดพวงมาลัยคล้องใจคน เพราะเป็นองค์ธรรมในการสร้างจุดเหนี่ยวแน่นใจของกันและกันของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป จะมีลักษณะเหมือนลมหายใจที่ขาดไม่ได้ เอกภาพของคนที่อยู่ร่วมกันอย่างมีสมานฉันท์ จึงเป็นอาการของกิริยา ปฏิกิริยาที่เกิดความสนิทใจ มั่นใจ ทำให้คนเหล่านี้มีความรู้สึกว่า ขาดกันและกันมิได้ เพราะเป็นจุดลมหายใจของกันและกัน คือ

ทาน การให้

ด้วยเจตนาในการสงเคราะห์ ยามคนอื่น ประสบปัญหา
อนุเคราะห์ เป็นการแสดงความมีน้ำใจที่เอื้อ อาทร ห่วงใยกัน
ต้องการให้คนที่เกี่ยวข้องกับตนได้อย่างที่ ตนได้ มีอย่างที่ดีตนมี
และเป็นอย่างที่ดีตนเป็น เขายังไม่มีก็แสดงความอนุเคราะห์
ต่อเขา เพื่อให้เขาได้ เขามี และเขาเป็นอย่างเดียวกับตน
การให้ด้วยความสำนึกกตัญญูรู้อุปการะคุณ คุณความดี
ฐานะแห่งปุชฌิยบุคคลของท่านเหล่านั้น ตลอดถึงเป็นแหล่ง
แห่งบุญกุศล ที่จะช่วยให้ตนได้รับผล ที่มีความถาวร ยั่งยืน
อย่างที่พุทธศาสนิกชนทำบุญในพระพุทธศาสนา เพราะมี
ความเชื่อว่า เป็นบุญเขต มีสถานะเป็นที่หลังไหลมา
แห่งบุญกุศล ที่จะช่วยให้ตนเป็นที่รักของคนทั้งหลาย
มีเกียรติคุณ ชื่อเสียงในทางดี สัตบุรุษให้การยกย่อง สรรเสริญ
สงเคราะห์ เกิดความองอาจ กล้าหาญยามเข้าไปสู่สมาคม
ต่างๆ ไม่หลงตาย ตายอย่างมีสติ หลังจากตายไปแล้ว
จักบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ปริจาคะ การเสียสละประโยชน์สุขของตน

ทรัพย์สินของตน ความสะดวกสบายของตน เพื่อทำสิ่ง
ที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูล อำนวยความสุขให้แก่
คนอื่น กระจายออกไปมาก ในความเป็นจริงแล้วเป็นธรรมดา
ของจิต ใครก็ตามที่พัฒนาถึงจุดหนึ่ง เขาจะใช้ชีวิตของเขาเพื่อ

ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก ตามสถานะอำนาจหน้าที่ กำลังด้านต่างๆ ของท่าน และ ขอบข่ายงานที่ท่านรับผิดชอบ

ตามปกติแล้ว ท่านกับบริจาค มีคุณลักษณะอย่าง เดียวกันคือ ให้ความสำคัญแก่คุณค่าแท้ของชีวิตที่ตน จะต้องทำเพื่อตนเอง ในรูปของบารมีธรรมเพื่อคนอื่น ด้วยความคิดของคนระดับอนุเคราะห์ต่อชาวโลก แต่ใน ทศพิทธราชธรรมมาอยู่ด้วยกัน ปริจจาคะจึงเน้นไปที่ การเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่ออำนวยให้เกิด ประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนอันเป็นส่วนรวม จะสังเกตได้ว่า ปริจจาคะเป็นคุณธรรมที่เป็นฐานด้าน อำนวยความสะดวกในการครองแผ่นดินโดยธรรม เพราะผลของ ท่านและบริจาคเป็นประโยชน์อันมีคุณลักษณะเกื้อกูล อำนวยความสุขแก่ประชาชนมากบ้างน้อยบ้าง ตามควร แก่กรณีของการให้ การบริจาคในกรณีนั้นๆ

ตปฺ ความเพียรพยายาม

อันเป็นภาคของการนำเอา คุณสมบัติของตนมา ทำงานในรูปของการให้ การเสียสละ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุข แก่ประเทศชาติ ประชาชน ตปฺ จึงมีลักษณะเป็ผล กำลังในการขับเคลื่อนภารกิจโดยธรรม เพื่อให้เกิดผล เป็นประโยชน์สุขของประชาชน เนื่องจากขอบข่ายภารกิจ

กว้างขวาง สลับซับซ้อน ยาวนาน และต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็ซ้ำซาก จนอาจพูดได้ว่าเป็นปัญหาซ้ำๆ ซากๆ เช่น ปัญหาความขาดแคลน ฝนแล้ง น้ำท่วม ทานกับบริจาค จึงต้องทำด้วยความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปของการป้องกัน การขจัด การบำรุง และการรักษาตามภารกิจขององค์กรธรรม

พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าในบางกรณี จะทรงแสดงเหตุโดยสรุปและผลโดยสรุปสั้นๆ แต่ทำได้ยาก เช่น

**ละเหตุแห่งทุกข์ได้ เป็นสุขในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ
คนจะล่วงพ้นความทุกข์ไปได้ด้วยความเพียร**

เนื่องจากเหตุแห่งความทุกข์ ลักษณะประเภทความทุกข์มีหลากหลาย ความพยายามในการป้องกัน ขจัดสาเหตุแห่งความทุกข์ก็ต้องหลากหลายต่อเนื่องยาวนาน เป็นภารกิจที่ลงทุนด้วยชีวิตที่อาจพูดได้ว่า ทำไปจนกว่าจะสิ้นลมปราณ อันเป็นงานเยี่ยงเดียวกับภารกิจของพระพุทธเจ้าที่ทรงกระทำต่อโลก จนวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ และยังคงต้องแต่งตั้งพระธรรมวินัยไว้ให้เป็นองค์ศาสดาแทนพระองค์ เพื่อเป็นประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่มนุษย์ชาติ ตลอดมาและตลอดไป

ตบิ ความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า จึงต้องเพิ่มพลังยึดเวลา กระจายขอบข่ายออกไปในทุกกรณีของการบริหาร

ไม่ว่าจะเป็นการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน เพราะเป็น
หลักการสำคัญในการครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน
และครองสุขของทุกคนในโลกนี้

อวิโรธนํ ความไม่คลาดจากธรรม

ด้วยการวางตน ถูกต้องตามธรรม มีความหนักแน่นมั่นคง
ไม่หวั่นไหว เพราะ แกรงกระแทกจากอารมณ์ที่น่าปรารถนา
และไม่น่าปรารถนา ดำรงตนมั่นคงในธรรม ยุติด้วยธรรม
เที่ยงธรรม ไม่เอนเอียง ยึดถือจารีตประเพณีแบบแผนที่ตั้งงาม
ไม่ประพฤติปฏิบัติให้วิปริตคลาดเคลื่อนไป

องค์ธรรมข้อ อวิโรธนํนี้ พระอาจารย์ในอดีตแปลกกัน
ต่างๆ นานา เช่น การไม่พิโรธ ไม่ประพฤติให้ผิดจากหลักการ
ขัตติยราชประเพณี เป็นต้น

มีประเด็นที่น่าสังเกตว่า อากาการทั้งหมดเป็นการแสดง
ออก ของปัญญาภาคบริหาร ปัญญาประเภทนี้บางอย่างทรง
ใช้คำว่า

บริหารยปัญญา มีปัญญาในการบริหาร

นิปโก มีปัญญารักษาตัว คุ่มครองตน

วิมังสา มีปัญญาในการไตร่ตรอง ฟังพินิจ ก่อนตัดสินใจ
ใจ กำกับทุกอย่างที่กำลังทำ พุด คิด

องค์ธรรมทั้งปวง ไม่ว่าจะที่ใดก็ตามจะต้องมีปัญญา
ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่างๆ เพราะปัญญาทำหน้าที่ขจัด
โมหะ คนเราถ้ายังโง่อยู่ องค์ธรรม ๙ ประการแรกจะไม่มี
ทิศทางอะไรเลย เหมือนคนกำลังเดินไปในที่มืดมืด
หรือแม้แต่ขมุกขมัว โอกาสที่จะพั้งพลาดหกล้มเกิดขึ้น
ได้เสมอ

ทศพิธราชธรรม เป็นภาษาโบราณก่อนพุทธกาล
เวลาพระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องทศพิธราชธรรม จะทรงเล่า
ประวัติศาสตร์ของพระเจ้าจักรพรรดิในอดีต ซึ่งประสบความสำเร็จ
อย่างสูงในการบริหารประเทศที่ว่ากันว่า บริหารทวีป
ทั้ง ๔ องค์ธรรมโบราณ เช่น ทศบารมีก็มีปัญญาบารมี

ดังนั้น อวิโรจน์ จึงเป็นปัญญาภาคบริหารที่ใช้กำกับ
องค์ธรรมทั้ง ๙ ประการแรก และแม้ในกรณีอื่นเพราะเป็น
หลักสำคัญในการลดความเข้มข้นของโมหะ อันเป็นรากเหง้า
ของกิเลสนานาชนิด

คุณลักษณะของปัญญา ท่านจำแนกไว้ในคัมภีร์
อภิธรรมมัตถสังคหะ ความว่า

ธรรมชาติที่รู้เหตุผลในสภาพธรรมตามความเป็นจริง
เช่น กฏแห่งอริยสัจ ๔ ประการ กฏแห่งไตรลักษณ์
กฏแห่งกรรมชื่อว่า ปัญญา เพราะทำหน้าที่ครอบงำอวิชชา
มีความเป็นใหญ่ในการรู้เห็นความจริงตามที่มันเป็น

และท่านยังได้จำแนกเป็นรายละเอียดว่า

มีการรู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ทำหน้าที่
กำจัดความมืดมนอนธกาลคือ โมหะ ประกาศความจริงทุก
กรณีจนถึงความจริงระดับปรมาตธรรม มีความรู้แจ้งใน
อริยสัจ ผลที่ปรากฏแก่จิตคือ ไม้โง่เขลา มีความสงบแห่ง
จิตเป็นตัวกระตุ้นให้บังเกิดขึ้น

ดังนั้น เมื่อเราย้อนกลับไปพิจารณาองค์ธรรมทั้ง ๙ ข้อ
จะเห็นว่าทุกข้อได้ทำหน้าที่สงบกิเลสด้วยกัน จิตใจของใครก็
ตามที่มีคุณธรรมเหล่านั้นปรากฏอยู่ในขณะใด ในขณะนั้นๆ
จิตเขาจะสงบจากกิเลสที่ตรงกันข้ามกับตนเสมอ เช่นทานข้อ
แรก เมื่อจาคเจตนาเกิดขึ้นจนสามารถให้ทานได้นั้น แสดงว่า
ในขณะนั้นใจเขาได้สงบจากโลภะ มัจฉริยะะ โภคะ และโมหะ
ลงไประดับหนึ่งแล้ว จิตเขาตั้งมั่นอยู่ในกุศลก่อนให้ทานและ
หลังจากให้ทานไปแล้ว ที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกออกเป็นรูป
ของเจตนา ๓ กาลคือ ก่อนให้ทาน ขณะให้ทาน และหลังจาก
ให้ทานไปแล้ว

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่ง
ปัญญา พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของการศึกษาเรียนรู้
จนกว่าจะจบการศึกษาด้วยตนเอง ต่อจากนั้นจะให้การศึกษา
แก่คนอื่นด้วยความกรุณา พุทธธรรมจะมีกาหมุนหนุน
เนื่องกันมาด้วยอาการอย่างนี้

พระพุทธเจ้าทรงยกย่อง ปัญญาว่า

ประเสริฐกว่าทรัพย์ทุกชนิด ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา เป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด ปัญญาเป็นแก้วสารพัดนึกของนรชน ผู้มีปัญญาอยู่ครอบครองเรือน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลหมแก่คน เป็นอันมาก

ปัญญาจึงเป็นเอกลักษณ์ เป็นสัญลักษณ์ของความเป็น พุทธศาสนิกชน ดังสุภาษิตที่ว่า

สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้รุ่งโรจน์ด้วย ปัญญา เป็นต้น

ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นฐานใจ ของคนดี ประกอบด้วยองค์ธรรม ๔ ประการ คือ

อย่าประมาทปัญญา ฟังตามรักษาสัจจะ ฟังเพิ่ม พูนน้ำใจเสียสละให้ปัน และฟังศึกษาทางแห่งสันติสุข

ทรงเรียกธรรมกลุ่มนี้ว่า อธิษฐานธรรม คือธรรม ที่บุคคลควรประดิษฐานไว้ในใจของตนให้มีมากพอต่อ การใช้งานกรณีต่างๆ ที่มีความยิ่งหย่อนแตกต่างกัน

องค์ธรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่มาคู่กับทศพิธราชธรรม ในความเป็นจริงแล้วเป็นการพิสูจน์ยืนยันว่า พระราชา พระองค์นั้น เป็นต้น หากอปรด้วยทศพิธราชธรรมเท่านั้นไม่ เพราะในความเป็นจริงคือ ปัญญาภาคบริหาร ที่ใช้ทาน การเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เมตตา กรุณา เป็นต้น

กำกับการทำงาน การพูด การคิดด้วยสติปัญญา ความเพียร ความอดทน นั้นแสดงว่า ท่านมีศีล มีความอ่อนโยน และความซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อตน ต่อภารกิจที่ต้องทำ ตามฐานะ ต่อคนที่เกี่ยวข้องกันในฐานะต่างๆ กัน ท่านจำแนกออกไป เป็นคน ๑๒ จำพวกด้วยกัน แต่นั่นก็คือคนที่เหมือนกัน ในฐานะของประชากรของแผ่นดิน แตกต่างกันที่ตำแหน่งหน้าที่การงาน แต่กลับเหมือนกันที่ คนเหล่านั้นหากมีความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว งานทุกชนิดที่ท่านรับผิดชอบ กระทำ จะเป็นคุณูปการต่อแผ่นดิน ชาติบ้านเมืองอันเป็นส่วนรวม และนั่นก็คือ ธรรมาภิบาล ที่อาศัยการใช้ปัญญาพิจารณา เทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ยกย่อง ส่งเสริม สนับสนุนงาน ที่มีการกระทำที่ควรแก่การยกย่อง สนับสนุนโดยไม่มอง ที่เขาเป็นใคร แต่ดูว่า

เขามีความประพฤติอย่างไร ควรแก่การยกย่องหรือไม่ ถ้ายกย่องจะยกย่องมากน้อยแค่ไหนเพียงไร จึงจะไม่วิปลาสคลาดเคลื่อนจากยุติธรรม เป็นธรรม เทียงธรรม

สร้างขวัญกำลังใจแก่คนดี

เตือนสติคนพาล ให้มีการพิจารณาทบทวนพฤติกรรม ในอดีตของตน หากเขามีความผิดที่พอสมควร เขาก็จะปรับปรุงตัวจนก้าวไปสู่สถานะที่ควรแก่การยกย่อง อย่างที่คนดี คนอื่นๆ เขาได้รับ

จักรวรรดิวัตร

๑. **ธรรมาธิปไตย** อันหมายถึงการดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ที่ผ่านกระบวนการศึกษาทำความเข้าใจ นำมาปฏิบัติ ทรงคุณธรรมนั้นเป็นหลัก

๒. **ธรรมิการักษา** ให้การอารักขาคุ่มครอง ปกป้องรักษา อภิบาล ด้วยการปกป้อง ขจัดอันตราย ปัญหาอุปสรรคแก่คนเหล่านั้น ด้วยการสงเคราะห์ทั้งโดยวัตถุและโดยธรรม ต่อคน สัตว์ พืช ๘ ประเภท คือ

คนในราชวงศ์ , กองกำลังด้านต่างๆ, มิตรประเทศ ไกล่เคียง, ข้าราชการบริพารตามเสด็จ, อาณาประชาราษฎร์, ชาวบ้านในหัวเมืองต่างๆ นักบวชศาสนิกในศาสนาทั้งหลาย, สัตว์ป่า นานาชนิด.

อย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติคือ ดิน น้ำ ป่าไม้และมนุษย์ ทั้งหมดก็ครอบคลุมในส่วนของธรรมิการักษาไว้แล้ว

๓. **อธรรมมิกานิเสถนา** ป้องกันสะกັดกันอาชญากรรม ในรูปแบบต่างๆ ที่ยังไม่เกิดก็ป้องกันที่กำลังเกิดก็ทำหน้าที่ขจัดในรูปของ “การบำบัดทุกข์ บำรุงสุข”

๔. **ธนานุประทาน** แสดงความมีน้ำใจต่อมิตรประเทศ เพื่อนบ้านใกล้เคียง ช่วยเหลือบรรเทาสาธารณภัยที่เกิดขึ้นอันเป็นหลักการที่กล่าวไว้ในตอนต้นคือ เห็นกันเมื่อใช้ ให้กันเมื่อทุกข์ อันเป็นคุณลักษณะของกัลยาณมิตรดังกล่าว

๕. **ปริพฺจฉา** ในสมัยโบราณคือการเข้าหาสมณชีพราหมณ์ปรึกษาธรรมกับท่าน แต่ต้องเข้าใจว่านั่นคือการไฝ่ธรรมเป็นนิตย อันเป็นภารกิจของคนที่ไม่ใครต่อความสุข ความเจริญต้องกระทำ

ทศพิธราชธรรม มีการอธิบายกันหลายชั้นหลายช่วง แต่กล่าวโดยสรุปคือผู้บริหารองค์กรย่อยที่สุดถึงประเทศชาติ จะต้องไม่ลุอำนาจแก่โลภะ ราคะ โทสะ โมหะ จนเกิดปัญหาจากผู้บริหาร แต่การที่ปฏิบัติตนตามหลักของทศพิธราชธรรมโดยปกติ นั้น เป็นอันกำกับควบคุมกิเลสประเภทต่างๆ อยู่แล้ว ในที่นี้จึงไม่มีความจำเป็นจะต้องนำประเภทของคน สัตว์ พืช ธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศมาพูด เพราะเพียงแต่ทุกคนพัฒนาองค์ความรู้ในส่วนของตนและเกี่ยวข้องกับตนให้มากพอและต่อเนื่อง ย่อมสามารถบรรเทาปัญหาต่างๆ ได้อยู่แล้ว แต่ในระดับของโลกียธรรมแล้ว เป็นการยากที่จะยุติปัญหาทุกอย่างได้อย่างสมบูรณ์ จึงทำได้เพียงการบรรเทาเท่านั้น

พึงสังเกตว่า ทศพิธราชธรรมที่เป็นมาตรวัดความถูกต้องในแต่ละกรณีคือ **อวิโรธนํ** อันเป็นปัญญาภาคสนามที่ต้องกำกับด้วยสติ ความเพียร ข้อที่ไม่ควรลืม คือสิ่งที่สืบเนื่องมาจากปัญญา คือจิตบริสุทธิ์จากกิเลสประเภทต่างๆ ที่แรง ๆ จนถึงลดการละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัวของคนอื่นและการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารทั้งหลายลงไปได้

ราชสังคหะ

ราชสังคหะ แปลว่า การสงเคราะห์ที่นำความพอใจ ยินดีมาสู่ผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์ ในความเป็นจริงคือปัญญา ภาควิชาการจัดการ โดยมีองค์ธรรมอีก ๙ ประการเป็นปัจจัย ส่งเสริมสนับสนุน การเคลื่อนไหวของทศพิธราชธรรมจึงหมุน หนุนเนื่องไปด้วยกัน ทำนองการเคลื่อนไหวทางกาย ทุกส่วนของร่างกายต้องทำงานประสานสัมพันธ์กันไป มีปัญหาเกิดขึ้น ในจุดใดสักจุดหนึ่ง อากาโรชะงักงันย่อมเกิดขึ้น

ราชสังคหะตามความเป็นจริงแล้ว ที่ปรากฏใน ยัญญสูตร ท่านจำแนกไว้ ๕ ประการ แต่พอมาเป็น ราชสังคหะกลับมีเพียง ๔ ประการ แต่ในที่นี้จะนำมาลงไว้ให้ครบ โดยพยายามมองให้เข้าถึงสาระของ องค์ธรรมแต่ละข้อ คือ

๑. **ปรีศเมธะ** ความฉลาดในการบริหารงานบุคคล สามารถในการคัดเลือกคนโดยมองไปที่ความรู้ หลักการคิด ความสามารถ คุณธรรม ผลงานของเขาในอดีต เป็นมาตรวัด ในการตัดสินใจ ส่งเสริม มอบหมาย แต่งตั้งให้เขาปฏิบัติ ภารกิจงานเหล่านั้น พึงสังเกตการบริหารงานบุคคลของ พระพุทธเจ้า ทรงมอบหมายใครให้ไปทำอะไรก็ตามจะประสบความสำเร็จเสมอ เพราะทรงมองที่ความรู้ ความคิด ความ

สามารถ คุณธรรมที่เหมาะสมแก่ภารกิจนั้นๆ ของพระองค์
ที่ทรงมอบหมายภารกิจ หรืออาจมองดูการมอบหมายงาน
ของพระราม ในเรื่องรามเกียรติ์แก่วานรทั้งหลาย ทรงยกย้าย
เปลี่ยนแปลงคนไปตามลักษณะของงาน

ระบบความคิดในสังคมไทยที่ผ่านมาในอดีต เราเคย
เข้าถึงระบบคุณธรรมข้อนี้มาแล้ว อย่างที่พูดถึงความ
เปลี่ยนแปลงของการมองคน เพื่อมอบหมายงานว่า ได้ผ่าน
ยุคสมัยมาตามลำดับ คือ

ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน

ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร

ค่าของคนอยู่ที่คุณมีเท่าไร

เราจึงมีระบบการเล่นพรรค เล่นพวก เกาะกลุ่มกันของ
พวกตนที่ถูกกำกับความคิดโดยตัณหา มานะ ทิฏฐิกันเป็น
อันมาก ถ้าสังคมคัดสรรคนในการมอบหมายงานให้แก่คน
โดยการมองที่ **คนดีมีความรู้ ความสามารถ มีผลงานดีเด่น**
ว่าเป็นคนของเรา โลกทรรศน์จะกว้างขึ้น ทุกองค์กรจะมี
ตัวเลือกมากขึ้น ประเทศชาติจะได้คนดีที่เหมาะสม
แก่ภารกิจเข้ามารับผิดชอบชาติบ้านเมืองมากขึ้น โดยองค์กร
ตลอดถึงชาติไม่ต้องเกลื่อนกล่นไปด้วยคนประเภท “โง่ขยัน”
อย่างบางองค์กร

๒. **สัสสมณะ** ความฉลาดสามารถในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพของอาณาประชาราษฎร์ รวมถึงสมาชิกภายในองค์กร ปัญหาเรื่องอาชีพ หน้าที่การงานอันเป็นเรื่องของเศรษฐกิจส่วนบุคคลครัว จนถึงเศรษฐกิจของชาติบ้านเมือง ตามปกติแล้วพระพุทธเจ้าทรงแสดงความสำเร็จในทางเศรษฐกิจของคนไว้ด้วยหลักพื้นฐาน คือ

จักขุมา มีดวงตา คือมีวิจรรณญาณเห็นการณไกลมองเห็นภารกิจที่ตนต้องรับผิดชอบ จากจุดเริ่มต้น เข้าสู่กระบวนการ จนถึงผลสำเร็จในภารกิจนั้นๆ อย่างมีความรอบรู้ รอบคอบ รอบด้าน เรียบร้อย

วิธูโร มีความชำนาญชำนาญในภารกิจนั้นๆ ที่ตนต้องรับผิดชอบ ต้องจัด ต้องทำ เข้าถึงหลักการ วิธีการปฏิบัติการ เพื่อความสำเร็จของการงานนั้นๆ ตามโครงสร้างของทิฏฐุธรรมมีกัตถะ ๔ ดังกล่าวแล้วด้วยความรอบรู้ทำงานได้รวดเร็ว สำเร็จลุล่วงด้วยความเรียบร้อย

นิสสยสัมปันโน ได้รับการสนับสนุนด้านความรู้ ความคิด กำลังทรัพย์ กำลังคน จากแหล่งต่างๆ เช่น รัฐบาล ธนาคาร ญาติมิตร เป็นต้น ตามสมควรแก่ฐานะอาชีพทุกอาชีพ

ในแง่ของความเป็นจริง คือหลักการของสัมมาชีพ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม สัสสมณะ

จึงหมายรวมถึงการให้การสนับสนุนส่งเสริมงานอาชีพ
ของคนอื่น จนถึงหน่วยย่อยของครอบครัว เช่น พ่อแม่ให้
การสนับสนุนแก่ลูก ญาติสนับสนุนแก่ญาติของตน เป็นต้น

๓. **สัมมาปาสะ** การทำงานในรูปของการเป็นจุด
พวงมาลัยคล้องใจคน เช่น รัฐให้การสงเคราะห์ในด้านทุน
การศึกษา การลงทุน การประกอบกิจกรรมต่างๆ ในรูป
ของการให้กู้ก่อนผ่อนใช้ทีหลังเมื่อมีความพร้อม เช่น รัฐมี
งบประมาณที่เป็นกองทุนจำนวนหนึ่งให้ราษฎรนำไปประกอบ
อาชีพ มีระยะปลอดหนี้อยู่ช่วงหนึ่ง เมื่อมีผลผลิตเกิดขึ้น
ให้ทยอยใช้คืนแก่กองทุน เพื่อให้ช่วยคนอื่นต่อไป จะสามารถ
แก้ไขปัญหาเรื่องความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม
อาชีพ และลดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ลงไปได้ เพราะ
คนมีความรู้อันเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ คนมีงาน
อาชีพตามความพอใจของตน คำว่า **เศรษฐกิจพอเพียง**
มีอยู่มีกิน มีอยู่มีใช้ อยู่ดีกินดี จนถึงอยู่เย็นเป็นสุข
จะค่อยๆ เกิดขึ้นในขณะที่ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ
ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สินกับปัญหาเรื่อง
ปากเรื่องท้องจะลดลง

๔. **วาชเปยยะ** การประชาสัมพันธ์ที่ทุกคนกระทำ
ภายใต้ความสำนึกว่า **จักเป็นคนมีความโอบอ้อมอารี วจิ**
ไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเข้ากับคนอื่นได้ดี
เหมือนน้ำกับน้ำ หรือน้ำกับน้ำมัน เราจะพบว่าปัญหาใหญ่

ในสังคมประการหนึ่ง คือ **ความไม่เข้าใจกัน** เพราะ การสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทานยุทธศาสตร์ ที่ให้ใช้ใน ๓ ภูมิภาคได้ คือ **“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”**

ซึ่งในภาคสนามแล้ว ต้องมีการเข้าใจซึ่งกันและกัน การเข้าถึงซึ่งกันและกัน การพัฒนาไปด้วยกัน กรณีของปัญหา ภูมิภาคใด มีความจำเป็นจะต้องเข้าใจและเข้าถึง ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม สายเลือด และยอมรับในฐานะของคนที่มี มาตรฐานเดียวกัน แล้วพัฒนาไปด้วยกันในด้านต่างๆ ให้เกิด ความรู้สึกถึงเสรีภาพ เสมอภาค นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่าง พี่น้อง ซึ่งแน่นอนงานประชาสัมพันธ์ที่ทรงประสิทธิภาพ นอกจากจะเข้าถึง เข้าใจแล้ว จำต้องมี **มือถึง ใจถึง** มีความ พร้อมใจที่จะพัฒนาสร้างสรรค์พลังทางสังคมไปด้วยกัน งานประชาสัมพันธ์จึงมีความเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่สำคัญ คือเป็นงานพัฒนาสถานะของตนเอง และเกื้อกูลต่อราชสังคหะ ข้ออื่น ที่ทุกข้อจะต้องมีการเริ่มต้น ขับเคลื่อนไปด้วยการ ทำความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาด้วยกัน

นิรัคคพะ บางแห่งเรียกว่า **สรรพเมธะ** ในราชสังคหะ ท่านไม่นำมาลงไว้ แต่มีอยู่ในยัญญสูตร ทั้งนี้เมื่อมองดู ข้อความจากคำแปลจะพบว่ามีความสำคัญมาก เพราะ **นิรัคคพะ** แปลว่า **ปราศจากลิมสลักกลอนประตุ** ปัญหา

อุปสรรค อันตราย เป็นทั้งเหตุและเป็นทั้งผลอยู่ในตัว เพราะในความเป็นจริง สังคมทุกสังคม ทุกกาลสมัย มีปัญหา อุปสรรคต่อการพัฒนาอยู่มาก เช่น ปัญญา การฉ้อราษฎร์ บังหลวง ปัญหาของเถื่อนต่างๆ ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบกัน ปัญหาเรื่องความไม่ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นต้น อำนาจอิทธิพลเถื่อน การเมือง นายทุนเลวๆ พวกมาเฟีย เป็นต้น

การบริหารองค์กรทุกองค์กร จะต้องพยายามขจัดเงื่อนไขอะไรก็ตามที่จะเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินการในกรณีนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็อำนาจ อิทธิพลเถื่อน กลุ่มผลประโยชน์ทั้งหลายที่ปัจจุบันมักใช้ค้ำว่านายทุน การปกครององค์กรต้องขจัดปัญหาอุปสรรคเหล่านี้ออกไป

ในขณะที่เดียวกันข้อนี้ท่านเรียกว่า สรรพเมธะ อาจแปลว่า ฆ่าทำลายให้หมด หรือมีความเฉลียวฉลาดสามารถในภารกิจต่างๆ ฉลาดในการครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ครองสุข ราชสังคหะข้อนี้เมื่อปฏิบัติภารกิจถูกต้องตามหลักการวิธีการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ มีความฉลาดเฉลียวแล้ว ถึงจุดหนึ่งบ้านเมืองจะอยู่ร่วมกันโดยปกติสุข ไม่มีโจรผู้ร้ายมาบ่อนบ้านเมือง คนส่วนมากจะเกิดความรู้สึกว่าตนเอง ครอบครั้ว มีความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินกัน

การบริหารการจัดการ ตามโครงสร้างโยธสูตร

ในโยธสูตร จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติของทหาร เทียบกับการต่อสู้กับกิเลสของพุทธบริษัท และพร้อมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ตามสมควรแก่ทุกกรณี เพราะหากเราพยายามทำความเข้าใจกับองค์ธรรมดังที่ได้ยกตัวอย่างมาให้ดูตามลำดับนั้น จะพบความจริงว่า หลักการบริหารการจัดการที่สำคัญต่อเนื่อง ขาดไม่ได้ทุกกรณี คือสมาชิกในองค์กร องค์กร สถาบัน ตลอดจนถึงประเทศ อันเป็นส่วนรวม

การบริหาร คือการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูลและอำนวยความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก ตามกรอบขอบข่ายงาน คนที่ต้องรับผิดชอบ เมื่อเรามองจากหลักการทางพระพุทธศาสนาจะพบว่า ทุกอย่างเป็นการเว้นการคิด ทำ พูดในลักษณะเบียดเบียนประทุษร้ายบุคคลอื่น ด้วยการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ดังกล่าว

แต่ในภาคสนามนั้นจะต้องตระหนักว่า มีผลปรากฏร่วมกันในขณะเดียวกัน คือการเบียดเบียนทุกลักษณะ ล้วนสืบเนื่องมาจากสมุทัยสังข และจะต้องมีผลเป็นทุกข์เสมอ จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเจตนา ความพยายามกระทำพูดคิด

ของคนเหล่านั้น หลักการบริหารจึงมาอยู่ในด้านตรงกันข้าม คือดำเนินไปตามหลักของอริยมรรค อันมีผลเป็นคุณลักษณะของนิโรธสัง คือเพิ่มปริมาณของความสุข ความสงบ ความเยือกเย็นให้เกิดขึ้นในครอบครัว องค์กร สถาบัน เป็นต้น

เฉพาะองค์ธรรมในโยธสูตร ทรงแสดงในรูปของ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ที่สามารถขับเคลื่อนองค์กรไปสู่จุดหมายปลายทางตามสถานะของกุศลธรรม ดังที่เคยยกตัวอย่างมามากแล้ว และเมื่อมองในรายละเอียดจะเห็นว่า การปรากฏขององค์ธรรมนั้นๆ ล้วนทำลายสรรพกิเลสที่มีชื่อต่างๆ ให้จางไป คลายไป บรรเทาไป แสดงให้เห็นความทุกข์ บรรเทาหลงตามไป และในขณะนั้นเองความสุขก็เพิ่มขึ้น พร้อมกับการเพิ่มขึ้นของกุศลธรรมส่วนเหตุ ซึ่งสรุปแล้ว คงอยู่ในกรอบของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการเช่นเดิม และเป็นเช่นนั้นตลอดไปไม่ว่าในอดีตกาล ปัจจุบันกาล และอนาคตกาล

องค์ธรรม ๔ ประการอันเป็นคุณสมบัติของนักรบนั้น ยังแสดงให้เห็นความจริงประการหนึ่งคือ ชีวิตคือการต่อสู้ และต้องต่อสู้ผ่านกระแสสังสารวัฏอันยาวนาน จนกว่าจะทำลายเข้าศึกคือกิเลสให้หมดไป ยุทธศาสตร์ในการครองชีวิต ทำให้ทุกคนต้องพร้อมที่จะต่อสู้กับความชั่วร้ายที่เกิดจากภายในจิต หรือแรงกระตุ้นมาจากข้างนอกด้วยการ

ฐานกุศล ๑ โหติ มีความเฉลียวฉลาดในชัยภูมิ ไม่ว่าจะ การต่อสู้กับกิเลสด้วยการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม หรือ ต่อสู้ กับข้าศึก ในความเป็นจริงข้าศึกเหล่านั้นก็ถูกบงการมาจาก กิเลสทุกคน ในการต่อสู้บางอย่างหรืออารมณ์เป็นอันมาก ที่นักต่อสู้จะต้องมีความฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณ ที่ทรงสรุป เป็นความฉลาดในชัยภูมิ ชัยภูมิของคนที่สำคัญคือ ความ สามารถเคลื่อนไหวไปด้วยกระแสแห่งกุศลธรรม

ในที่นี้จะยกตัวอย่างมาให้ดูสักชุด โดยจะเรียงในรูปของ หลักการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ตามสมควร แก่ภารกิจในแต่ละขณะ นั่นคือ หลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

นาถกรณธรรม คือธรรมอันเป็นที่พึ่งพำนัก ธรรมที่ สร้างที่พึ่งให้แก่คน หรือคุณธรรมที่อำนวยให้คนได้ที่พึ่งซึ่งได้ โดยยาก ที่สำคัญคือสามารถเป็นที่พึ่งในรูปของเงาติดตามตน ไปในสังสารวัฏ เพราะโดยเนื้อหาสาระแล้วเป็นธรรมกลุ่ม เดียวกับบารมี ๓๐ ทศ ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญจนตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้านั่นเอง นั่นคือ **คุณธรรมในการบริหารตน**

๑. **ศีล** ความประพฤติตนในทางที่ดีงาม มีความสุจริต ทางกาย วาจา ใจ อยู่ในศีล ระเบียบวินัย ตัวยบทุกกฎหมาย กติกา วัฒนธรรม ธรรมจรรยา มีความเคารพสิทธิของคนอื่น และทำหน้าที่ของตนทุกกรณีไม่ให้มีปัญหาทางกฎหมาย

๒. **พาสส์จจะ** มีการศึกษาเล่าเรียนมามากพอ ด้วยการมีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสมาก ทรงจำได้มาก มีความแม่นยำ นำมาเพ่งพินิจจนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องนั้นๆ

๓. **โสวจัสสตา** เป็นคนพูดกันเข้าใจกันง่าย พร้อมทั้งจะรับฟังความเห็นของคนอื่น แม้จะแตกต่างกับความเห็นของตน ในฐานะของผู้น้อยทำตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย พร้อมทั้งจะรับฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งผู้ใหญ่เหนือตน

๔. **ธรรมกามตา** เป็นผู้ใคร่ธรรม ยินดีพอใจในธรรม ใฝ่ใจใฝ่ใจการศึกษาเรียนรู้วิชาการต่างๆ มีความรู้ความเข้าใจ ผลแห่งกุศลธรรมจะเกิดขึ้นโดยวิธีใด มีความพร้อมที่จะศึกษา แสวงหาความรู้ ความเข้าใจในธรรมนั้นๆ

๕. **วิริยารัมภะ** ปรารถนาเริ่มกระทำความเพียรพยายามในการป้องกันปัญหา อุปสรรค ความชั่ว และขจัดบรรเทาปัญหาอุปสรรค ความชั่ว บาป มีอุตสาหะในการปฏิบัติ พัฒนาสິงดีงามต่างๆ รักษาสิ่งดีงามไว้ และเพิ่มพูนไปตามลำดับ

๖. **สติ** มีความระลึกได้ ระลึกทัน นึกถึงประสบการณ์ในอดีต สิ่งที่ทำ คำที่พูด สิ่งที่ตนคิดในขณะนั้นๆ และต้องนึกได้ว่าตนได้ทำ พูด คิดอย่างนั้นๆ หากผิดพลาดสามารถแก้ไขให้ถูกต้องได้

๘. ปัญญา มีความรอบรู้ รอบคอบ รอบด้าน ผ่านกระบวนการของพหุศาสตร์จะมา จนกลายเป็นปัญญาที่ผ่านการลงมือปฏิบัติมา สามารถไปสู่ปัญญาภาคบริหาร จัดการ

คุณธรรมในการบริหารคน

การบริหาร การจัดการอะไรก็ตาม ล้วนเริ่มต้นที่คน ดำเนินไปด้วยคน และจบลงที่การทำงานอย่างมีความรับผิดชอบของทุกคนในองค์กร คนที่สังกัดในองค์กรเดียวกันนั้น ต่างก็มีภารกิจรับผิดชอบแตกต่างกัน แต่ต้องเกื้อกูลสนับสนุนกัน ทำนองเดียวกับการทำงานของอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตน แต่ต้องประสานกันอย่างต่อเนื่อง ไม่มีความบกพร่อง

หลักการครองใจคนที่เกี่ยวข้องกับตนโดยตรงและโดยอ้อม ด้วยการทำตนเป็นกัลยาณมิตรต่อกันมีความสำคัญยิ่ง ชนิดที่ไม่อาจจะขาดได้เลย แม้เพียงการอยู่ร่วมกันในสถาบันครอบครัว คุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรมีความเป็นสากลคือ มิตรมีอุปการะต่อกัน มีความพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ประพฤติกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน และมีความรักใคร่ซึ่งกันและกัน ทำตนเป็นดุจมาลัยคล้องใจกัน และกัน จนถึงเป็นลมหายใจของกันและกัน

ในกรณีของกัลยาณมิตรนั้น ทุกคนจะต้องตระหนักความจริงประการหนึ่ง คือในขณะที่ตนมีฐานะมั่นคง มีอำนาจ

สามารถให้คุณให้โทษแก่คนอื่นได้ สิ่งที่ยากที่สุดคือแยกว่าใครเป็นมิตรที่แท้จริง กับมิตรประเภทพร้อมที่จะกอบโกยผลประโยชน์และทอดทิ้งเมื่อยากจนหรือหมดอำนาจลง อย่างที่โบราณท่านบอกว่า “นกไร่ ไม่เห็ด”

๓. กิงกรณีเยสุ ทกขตา เป็นคนมีความฉลาด มีความสามารถ มีความมุ่งมั่นเอาใจใส่ต่อภารกิจที่ตนต้องรับผิดชอบ มีการตรวจสอบงานที่มอบหมายให้คนอื่นจัดทำ ลักษณะของคนที่ทำงานด้วยความหมั่นขยัน ต่อภารกิจทั้งของตน ของคนอื่น และขององค์กร แสดงออกให้เห็นด้วย

- การทำงานในความรับผิดชอบของตน ในแต่ละวันให้สำเร็จ

- ทำงานที่แทรกซ้อนหรืองานจรเข้ามาในแต่ละวัน จะมากหรือน้อยก็ตามให้สำเร็จ

- ต้องทำงานนั้นด้วยความหมั่นขยันเอาจริงเอาจัง ตามหลักของมงคลสูตรที่ทรงแสดงไว้ว่า การงานต้องไม่ คั่งค้างอาฎล และไม่มีปัญหา สามารถใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบภารกิจการงานนั้นๆ จนมีผลงานดีเด่นเป็นที่มาของเกียรติยศ ชื่อเสียงของตน และองค์กร

ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

ยศยอมเจริญแก่คนที่ทำงานด้วยความหมั่นขยัน
บากบั่นมั่นคงต่อเนื่อง มีสติในการทำงานทุกขั้นตอน การงาน
เหล่านั้นมีความบริสุทธิ์สะอาดปราศจากปัญหา มีความ
บริสุทธิ์ ยุติธรรม ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญอยู่เสมอ
มีความสำรวม ระมัดระวัง เลี้ยงชีวิตโดยธรรมไม่ผิดกฎหมาย
ไม่ผิดศีลธรรม ทุกอย่างวางอยู่บนฐานของความไม่ประมาท
อันเป็นอมตวิถิ์ของทุกชีวิตในโลกนี้

การที่ใครก็ตามมีความหมั่นขยันในการทำงาน แสดงว่า
เขามีความรอบรู้ จึงสามารถทำงานได้ในเวลาอันรวดเร็ว
และสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อย นั่นคือความสามารถ
เป็นพิเศษในฐานะนั้นๆ บางท่านอาจถึงขั้นชำนาญการ
ในสายงานของ ตนๆ

สนตุฎฐิ มีความสันโดษคือยินดีตามมีตามได้ ในภาค
ของการบริหารงาน ในช่วงของการแสวงหาความยินดีใน
กำลังทรัพย์ กำลังความคิด กำลังความรู้ ความสามารถ กำลัง
คนของตน

ในช่วงของการได้มาด้วยความพอใจ ความยินดีตามที่
ตนได้มาและมีอยู่

ในช่วงของการบริโภค ใช้สอยปัจจัย ๔ จะต้องมีความ
ยินดีตามเหมาะสมควรแก่ฐานะของทรัพย์สิน ความจำเป็น

ที่สำคัญคือการสำเร็จประโยชน์อันเกิดจากการบริโภค ใช้สอย
ปัจจัย ๔

สันโดษเป็นองค์ธรรมระดับ ศีลธรรม มีฐานะเป็น
สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม
ในฐานะขององค์กร ทุกคนในองค์กรจึงต้องมีความสำนึก
รับผิดชอบต่อความถูกต้องต่อ กฎหมาย ศีลธรรม

หลักการในการนำพาองค์กรบางช่วงมีความจำเป็นที่
จะต้องใช้ความฉลาดในชัยภูมิ ความเหนือกว่าในด้านชัยภูมิ
ในขณะที่เดียวกันภูมิจิต ภูมิธรรมของตนจะต้องสามารถใน
การควบคุมจิตอย่าให้ลู่อานาจแก่อารมณ์ และทุกอย่างต้อง
ยุติด้วย เหตุและความดีเสมอ

ทูเร ปาติ ยิงได้ไกล มีวิจารณ์ญาณเห็นการณ์ ไกล
เข้าถึงกฎของธรรมชาติที่สำคัญคือ ไตรลักษณ์ ความไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง ช่วยให้เกิดความ
ตื่นตัวติดตามไปโดยไม่ตื่นเต้น แต่กลับอาศัยสติปัญญาระลึก
เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เป็นนิรันดร เหตุการณ์ต่างๆ ใน
โลกนั้น ล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ ต้องเข้าถึงสัจตถะ
ของไตรลักษณ์ ๓ เพราะสรรพสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และแตก
สลายไปตามเหตุปัจจัย ทุกอย่างมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ทุก
ขณะ ทุกอย่างดำรงอยู่ในแต่ละขณะที่ต่อเนื่องกันไปตามเหตุ
ปัจจัย เพราะสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยของธรรมชาติบ้าง

การกระทำของมนุษย์บ้าง ผสมกันทั้งธรรมชาติและการกระทำ
ของมนุษย์ สัตว์ ปัญหาอุปสรรคอันตรายย่อมเกิดขึ้นได้ทุก
ขณะ ทุกคนไม่สามารถกำกับควบคุมอะไรได้ไปทุกกรณี การ
ตระหนักถึงความจริงตามกฎไตรลักษณ์ จะช่วยให้คนอยู่ใน
โลกด้วยความไม่ประมาท

โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ทุกคน
ไม่สามารถหยุดการเคลื่อนย้ายของมนุษย์ เทคโนโลยี เงินตรา
และข่าวสารด้านต่างๆ ได้ การดำรงตนด้วยความเป็นผู้ตื่นตัว
รู้เท่าทันความจริงในทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับตนโดยตรงและ
บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตนโดยอ้อม คุณลักษณะเด่นของ
ความเป็นชาวพุทธคือ “เป็นผู้ตื่น ตื่นอยู่ด้วยดี และตื่นอยู่
ทุกเมื่อทั้งกลางคืนและกลางวัน” จะสามารถป้องกันขจัด
ปัญหาอุปสรรคอันตราย ที่ยังไม่เกิดและเกิดแล้วได้ทันควัน
สามารถฉกฉวยโอกาสหา ประโยชน์ในทางที่ชอบที่ควรได้
ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ

อักษณเวที ยิงได้ไว คือสามารถเข้าถึงเหตุผลใน
กรณีนั้นๆ ได้ด้วยเวลาอันรวดเร็ว มีความชัดเจนว่าอะไรเป็น
อะไร? มีสาเหตุมาจากไหน? สิ่งที่เราต้องการคืออะไร? และ
ต้องใช้หลักการวิธีการอย่างไร? จึงจะสามารถป้องกัน ขจัด
ความชั่ว ปัญญา อุปสรรค อันตราย ทุกข์ ภัย สามารถเข้าถึง
สาเหตุแห่งความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ ความก้าวหน้า

ของภารกิจนั้นๆ ที่สำคัญคือต้องมีปัญญาเห็นประจักษ์ว่า สถานะของสิ่งนั้นๆ เป็นอย่างไร อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นคุณ มรรควิธีในการออกจากส่วนที่เป็นโทษ และเข้าถึงส่วนที่เป็นคุณ เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระคือ รู้แจ้งเห็นจริงในหลักของ อริยสัจ ๔ ประการ ที่สรุปเป็น ปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา ความปราศจากปัญหา หลักการวิธีการในการแก้ปัญหา

มโหโต กายสฺส ปทาเลตา สามารถทำลายขุมกำลัง ของข้าศึก คือ ปัญหา อุปสรรค อันตราย ทุกข์ ภัย โรค เป็นต้น ลงไปได้ ข้อนี้พึงสังเกตว่าตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ปัญหาทุกอย่างล้วนมาจากอวิชชา คือ ความไม่รู้ เป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา อุปสรรค อันตราย ทุกข์ ภัย โรค แม้ในสังคมไทยเราในความเป็นจริงคือสังคมโลก ทุกส่วนของโลกมีปัญหาที่สืบเนื่องมาจากอวิชชา ความไม่รู้ ด้วยกัน เพราะทุกคนเกิดมาจากอวิชชา ทุกคนในโลกจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ เพื่อลดความเข้มข้นรุนแรงของอวิชชาลงไป แต่ตราบใดที่ยังเป็นโลกอยู่ ไม่มีใครสามารถทำลายอวิชชาได้หมด เพียงแต่ในการบริหารการจัดการองค์กรในระดับของชาวโลก ขอเพียงสามารถกำกับควบคุม ความรุนแรงของอวิชชา อย่าให้ถึงกับมีติดบอดในด้านเหตุผลสติปัญญา ระดับมนุษย์ที่มีคุณธรรมพอสมควร ก็น่าจะลดปัญหาลงไปได้มาก ปัญหาที่มีการพูดถึงและไม่มีที่สิ้นสุดคือ

ปัญหาทางด้านการศึกษา คนส่วนมากจะมีปัญหาด้าน
ความรู้ ปัญหาด้านความคิด ปัญหาด้านความสามารถ
ปัญหาระดับศีลธรรม คุณธรรม ตามปกติแล้วบางจุดมีปริมาณ
น้อยเกินไป ในกรณีที่มีแรงกระตุ้นให้เกิดความกำหนัดขัดเคือง
ลุ่มหลง ประมาท

ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของประชากรภายในชาติ จะมี
ปัญหาหลักเช่นเดียวกันคือ ปัญหาเรื่องความรู้ ปัญหาเรื่อง
ความยากไร้ ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเรื่องขาดการ
วางแผนครอบครัว ในความเป็นจริงทั้งสองกลุ่มมีลักษณะเป็น
ปัญหาคาโลก คาแผ่นดินมีอยู่ทุกส่วนของโลก

แม้เราจะพูดถึงปัญหาเรื่องอื่นอีกมาก เช่น ปัญหาเรื่อง
ความมั่นคง ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องสังคม ปัญหา
เรื่องการเมือง ปัญหาด้านสังคมจิตวิทยา ปัญหาอาชญากรรม
ปัญหาเรื่องการทุจริต คิดไม่ชอบในวงราชการ ปัญหาเรื่องของ
เถื่อน อำนาจอิทธิพลเถื่อน เป็นต้น จะนับให้มากเท่าไรก็ตาม
แต่ทุกอย่างเริ่มจากอวิชชาความไม่รู้ทั้งนั้น แต่อาจจะเพราะ
ไม่รู้อะไรเลย ไม่รู้ในบางกรณี รู้ไม่ตลอด มีความรู้ไม่พอใช้ใน
บางกรณี เป็นต้น

ที่สำคัญคือ การศึกษาในทางโลกนั้น มักจะเน้นไปที่
ความเป็นผู้เลิศทางวิชาการ
ทำกรงานเป็น คิดเป็น แก้ ปัญหาเป็น

พึงสังเกตว่า องค์ธรรมในโยธสูตร ประเด็นหลักอยู่ที่การเตรียมความพร้อมให้มากด้วยคุณสมบัติตามหลักในข้อที่หนึ่งเท่านั้น นอกจากนั้นเป็นภาคนำเอาคุณสมบัติ คุณธรรมในข้อที่หนึ่ง อันสามารถสรุปรวมเป็นปริยัติสังฆธรรมกับปฏิบัติสังฆธรรม ปฏิเวธสังฆธรรมเป็นผลทำนองความอิ่มอาหาร เป็นผลมาจากการปรุงและการรับประทานอาหาร ผู้รับประทานจึงไม่ต้องทำอะไรกับความอิ่ม

การฉลาดในชัยภูมิ บางคราวท่านใช้เพียง วิชา คือ ความรู้กับจรณะ คือความประพฤติเท่านั้น องค์ธรรมชุดนี้พึงสังเกตว่ามีธรรมกามตา คือจิตใจที่ใฝ่ธรรมเป็นตัวนำจิต ตรงกับพระพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าทรงตอบคำถามของเทวดาตนหนึ่งที่กราบทูลถามว่า

จะรู้ได้อย่างไรว่า คนจะประสบความเสื่อมหรือประสบความเจริญ?

คนจะประสบความเสื่อมก็รู้ได้ง่าย คนจะประสบความเจริญก็รู้ได้ง่าย คือ คนใดใคร่ธรรมเป็นคนเจริญ คนใดชังธรรมเป็นคนเสื่อม

รับสั่งตอบ ในขณะที่เดียวกันองค์ธรรมเหล่านี้หากเรามองในด้านของบูรณาการ ที่นิยมพูดกันมากในปัจจุบันหรือแม้แต่กระบวนการ และธรรมาภิบาลจะเห็นว่า

เพราะใจที่ใฝ่ธรรม หรือใคร่ธรรม นำให้เขามีการศึกษา เรียนรู้จนเกิดความรอบรู้ ในขณะที่ศึกษาเรียนรู้นั่นเองเป็นการ

พัฒนาปัญญา สติ ด้วยความเพียรที่ต่อเนื่องกัน อันเป็น
ลักษณะของความเป็นคนฉลาดสามารถ นักศึกษาที่ดีต้อง
เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย พุดเข้าใจกันได้ง่าย เขาจึงต้องอาศัย
อาจารย์ เพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตร เพราะการศึกษามากทำให้
เขาเห็นคุณค่าของการมีศีล โทษของการไม่มีศีล ทำให้เขาเป็น
คนมีศีล

กระบวนการแห่งกุศลธรรม ๑๐ ข้อนี้ จึงทำหน้าที่
บูรณาการกันเองตามกระบวนการของเขาและในขณะนั้นแหละ
เขาชื่อว่า ครอบตน ครอบคน ครอบงาน ครอบเรือน
จนถึงครอบสุขอันเป็นผลและนั่นก็คือ ธรรมาภิบาล หรือ
การครองชีวิต ครอบครัว องค์กร โดยธรรม เพื่อประโยชน์สุข
ของตน ครอบครัว องค์กรของตน

ข้อนี้พึงเห็น สมัยหนึ่งเป็นปีเยาวชนสากล องค์การ
สหประชาชาติและรัฐบาลไทยได้ออกคำขวัญปีนั้นสอดคล้องกัน
หนุนกันความว่า “สามัคคี มีวินัย ใฝ่คุณธรรม ร่วมแรง
แข็งขัน ช่วยกันพัฒนา ใฝ่หาสันติ” องค์ธรรมทั้ง ๖ ข้อเป็น
คุณลักษณะของมรรคสังข์ กับนิโรธสังข์ มีคุณภาพเช่นเดียวกับ
พระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่
ว่า

เราจักครองแผ่นดินโดยธรรม ข้อนี้เป็นมรรคสังข์ที่
กำกับควบคุมด้วย อวิโรธนะ

เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ข้อนี้เป็น
คุณลักษณะของนิโรธสังข์ เป็นผลจะสุขมากหรือน้อย กระจาย
ไปได้ไกลระดับใด ย่อมต้องอาศัยปริมาณของภารกิจที่เกิดขึ้น
จากการครองแผ่นดินโดยธรรมเป็นสำคัญ

ดังนั้น ข้อความข้างต้นจะเห็นว่ามีความเป็นบูรณาการ
โดยตัวขององค์ธรรมเอง อันเป็นไปตามกระบวนการของ
ปัจจัยยาการ สาเหตุหลักคือ **ไม่คุณธรรม**

- คนที่ไม่คุณธรรม ย่อมมีระเบียบวินัยโดยธรรมชาติ
เพราะหากเขาขาดระเบียบวินัย แสดงว่าเขาไม่ไม่คุณธรรม

- คนที่อยู่ในระเบียบวินัยก็ย่อม สามัคคีกันตามธรรมดา
หากเขาขาดสามัคคี แสดงว่าเขาไม่ไม่คุณธรรมและไม่มี
ระเบียบวินัย

- คนที่สามัคคีกันย่อมทำงาน ประสานกัน สนับสนุนกัน
ร่วมแรงร่วมใจกันทำกรงาน

- ทำงานในลักษณะนั้น จึงต้องมีการร่วมแรงกันอย่าง
แข็งขัน

๕ ประการนี้ เป็นกระบวนการแห่งมรรคสังข์ **สันติ**
ที่บอกว่าไม่หาสันติ ในตอนแรกเป็นเป้าหมาย แต่เมื่อสัมผัส
ได้กลายเป็นผล อันเป็นคุณลักษณะของนิโรธ เป็นการอยู่
ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะองค์ธรรม ๕ ข้อ ข้างต้นเป็น
สันติธรรม คือธรรมที่จะทำคนผู้ปฏิบัติตามธรรม เหล่านั้น
ให้เข้าถึงสันติสุข

เมื่อคนแต่ละคนได้สัมผัสสันติธรรม อยู่ร่วมกันโดยสันติสุข จากส่วนย่อยคือครอบครัว สามารถกระจายความสุขออกไปได้กว้างใหญ่ไพศาลในส่วนต่างๆ ของประเทศ ภูมิภาค จนถึงโลกได้ แต่ปัญหากลับมาอยู่ที่คนจำนวนมาก ไม่สามารถต้านทานกระแสของกิเลสได้ โลกจึงคงมากด้วยปัญหาตลอดมา และคงตลอดไป

ตัวอย่างของจิตที่มีจุดยึดเหนี่ยวร่วมกันที่ธรรม อันถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์โลกแห่งความจงรักภักดี ที่ไม่เคยเกิดในโลกได้กว้างใหญ่ไพศาลเช่นนี้ คือเหตุการณ์ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙

คนไทยในส่วนต่างๆ ของประเทศต่างพร้อมใจกันแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงครองราชย์ครบ ๖๐ ปี ไม่ปรากฏข่าวการทะเลาะวิวาทอาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณลานพระบรมรูป จนไปถึงถนนราชดำเนินกลาง คนจำนวนแสนมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยกัน ทุกคนสามารถสยบปกติของร่างกาย เช่น หนาว ร้อน หิว กระจาย ปวดอุจจาระ ปัสสาวะ ที่ตามปกติแล้วต้องบรรเทาตามเวลา แต่ทุกอย่างกลับถูกสยบไว้ด้วยพลังของความจงรักภักดี ตามปกติคนหมู่มากมักจะมีพวกทุจริตคิดไม่ชอบมาแสวงหาประโยชน์ในรูปของลักขโมย ล้วงกระเป๋า กรีดกระเป๋า เป็นต้น แต่กลับไม่มีข่าวคราวในทางร้าย

ข้อนี้แสดงให้เห็นอะไร?

แสดงว่า ในความจริงที่แท้จริงภายในใจของทุกคนมี
ธรรมะทั้งส่วนดี ส่วนไม่ดี และส่วนที่เป็นกลางๆ อยู่ ยามใด
ธรรมส่วนใดครองใจ พฤติกรรมของคนจะออกมาในทางนั้นๆ
กรณีนี้หากเรานำเอาคำขวัญดังกล่าวมาจับ สอบทาน
เทียบเคียงดู จะพบว่าคุณธรรม ๕ ประการนั้นมีครบ เพราะนั่นคือ
คุณลักษณะ ของความใฝ่คุณธรรม ความมีระเบียบวินัย
มีความสามานสามัคคีกัน เป็นการร่วมแรงแข่งขัน พร้อมใจกัน
พัฒนาอาการกาย วาจา ใจ ให้เจริญขึ้นมุ่งไปสู่การร่วม
กิจกรรมร่วมกันด้วยความจงรักภักดี สันติที่ใฝ่หากก็เกิดขึ้นแล้ว
ให้เห็นโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น หลักการบริหาร การจัดการทุกระดับ ในความ
เป็นจริงคือการปฏิบัติธรรมจากใจของคนแต่ละคนออกมาในรูป
ของการสร้างหลักร่วมทางอุดมการณ์ หลักการ วิธีการ ปฏิบัติ
การ จนเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพในภารกิจนั้น
ทุกอย่างเป็นการขับเคลื่อนของมรรคสี่ เพื่อสัมผัสร่วมเงาของ
นิโรธสี่ อย่างน้อยในระดับของการอยู่เย็นเป็นสุข อยู่ดีกินดี
อยู่ดีมีสุข

การบริหารการจัดการองค์กร มองผ่านการลดของกิเลส

หลักการโดยสรุปในทางพระพุทธศาสนา คือ “การละชั่ว ประพฤติดี” ในภาคของการบริหารนั้น บางคราวเราอาจจะมองในด้านของการลดละความชั่วภายในใจของตนลงมาให้อยู่ในจุดที่สามารถควบคุมได้ ไม่ใช่กิเลส อารมณ์ไปล่องละเมิด สิทธิ หน้าที่ของกันและกัน ผลที่สังคมต้องการร่วมกันระดับ ต้นๆ คือ

ความรู้สึกว่าตนมีความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน เป็นขั้นต้น

ก้าวต่อไปต้องการให้มีสวัสดิการ ลดความรุนแรงของปัญหาในด้านคุณภาพของประชากร คือ สามารถลดปัญหาเรื่องความไม่รู้ ขาดความรู้ ความยากไร้อันเป็น ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง โรคภัยไข้เจ็บและความสามารถ ครองเรือน ครอบสุขตามสมควรแก่ฐานะ

ปัญหาเหล่านี้เกิดมาจากกิเลส การลดลงของปัญหาจึงต้องเป็นการลดลงของกิเลสเสียก่อน อาการของปัญหาจึงจะลดลงไป พระพุทธเจ้าทรงเรียกกิเลสด้วยชื่ออย่างหนึ่งว่า “ไฟ” ธรรมดาไฟนั้นมีคุณอนันต์ แต่กลับมีโทษมหันต์

ยามใดที่คนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องของไฟในกรณี
นั้นๆ และมีความสามารถในการควบคุมปริมาณของไฟนำไป
ใช้สอย ให้เกิดประโยชน์ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ ได้ ยามนั้น
ไฟจะมีคุณอนันต์

แต่ยามใดก็ตาม ที่คนขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องของ
ไฟในกรณีนั้นๆ เขาจะไม่สามารถกำกับ ควบคุม การใช้ไฟได้
ตนเองและคนที่เกี่ยวข้องกับตนจะถูกไฟเผาจนทำลายให้เกิด
ความร่ำร้อน จนถึงบาดเจ็บล้มตายลงไปได้

ได้กล่าวมาแล้วว่า หลักรรรมทั้งหลายนั้นมีความเป็น
นามธรรม แต่เขาแสดงตนออกมาด้วยการเข้ากำกับควบคุมใจ
คน ให้ออกมาเป็นการทำ การพูด ในรูปของการสอนให้รู้
ทำตนให้ดู และครองชีวิตให้เห็นทั้งด้านบวกและด้านลบ
ทำนองเดียวกัน

พระพุทธเจ้าทรงเข้าถึงกุศลธรรมที่สมบูรณ์ ทรงสอน
ให้เรา รู้ ทรงทำให้เราดู ทรงครองชีวิตให้เราเห็น ทรงสงบเย็น
ให้ทุกคนที่เข้าใกล้ แม้แต่ตั้งจิตเจริญพุทธานุสสติให้
สัมผัสความสงบเย็นได้

พระเทวทัต ท่านถูกกำกับด้วยสรรพกิเลสที่รุนแรง
มีความเข้มข้นสูง แต่ท่านก็ทำชั่ว พูดชั่วให้เราได้เห็น ได้ฟัง
ครองชีวิตด้วยความคิดชั่ว ทำชั่ว พูดชั่วให้ดู ให้ฟัง ประสบ
ความร่ำร้อนในขณะนั้นๆ และต่อเนื่องกันมาตลอดชีวิตจนถึง
ร่ำร้อนด้วยเพลิงนรกให้เราได้รับรู้

ในที่นี้จะได้สะท้อนอกุศลธรรมหลัก ๔ กอง เพื่อเป็นหลักในการตรวจสอบพิจารณา นำไปสอบทานเทียบเคียงกับเหตุการณ์ บุคคล พฤติกรรมของตนของคนอื่น ตลอดถึงมาตรวัดสภาพจิตในแต่ละขณะว่า โครงสร้างของการบริหาร การจัดการในทุกส่วนของโลกนั้น คงมีไฟคือกิเลสอยู่ แต่ต้องควบคุมได้ด้วยไฟคือปัญญาหรือสติปัญญาให้ได้เท่านั้น

๑. ไฟคือราคะ ความกำหนัด ความต้องการในทางเพศ

ในขั้นรุนแรง คือ การดูคร่าอนาจาร ช่มชืดกระทำชำเรา แล้วฆ่าปิดปาก

ในขั้นที่รองลงมาแต่เป็นปัญหาอยู่ คือการล่องละเมิดในทางเพศต่อคู่ครองของคนอื่น

ในขั้นที่สาม สามารถ กำกับควบคุมราคะได้พอสมควร คือ การงดเว้นจากการล่องละเมิดในทางเพศอันเป็นผลของศีลข้อที่ ๓

ในขั้นที่ ๔ คือการ สำรวมระวังในทางเพศเป็นช่วงๆ ไป อันเป็นผลของศีลข้อที่ ๓ ที่เป็นอุโบสถศีล และขยายออกไปนานขึ้นเป็นศีล ๘ ระดับนิตยศีล

ถึงขั้นหนึ่งสามีภรรยาอยู่ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตร ไม่ให้ความสำคัญแก่เรื่องเพศสัมพันธ์ แต่กลับให้ความสำคัญ

แก่ความเป็นเพื่อนใจของกันและกัน อากาที่ปรากฏทั้งหมด
ในความเป็นจริงราคะมีอาการเด่น แต่ลดลงมาจนอยู่ในจุดที่
๓ จัดว่าอยู่ดีมีศีลธรรม หากคนทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมในลักษณะ
นี้ทั้งคู่ก็กลายเป็นสามีเทพบุตร ภรรยาเทพธิดา บ้านเป็น
สวรรค์วิมาน

ดังนั้น การครองเรือนที่เป็นการครองสุขคือทุกฝ่ายต้อง
ควบคุมราคะให้ได้ อย่างน้อยระดับของการงดเว้นจากการ
ประพฤตินิดในทางเพศ แผลงนี้คือ การบริหารการจัดการ
สถาบันครอบครัวให้ปกติสุขขึ้นไปตามลำดับ

๒. โลกะ ความโลภ ความอยากได้ อยากมี อยาก
เป็น อันเป็นธรรมชาติของสัตว์โลกชั้นกามาวจรภูมิที่
พระพุทธเจ้า ทรงแสดงว่ามีความพร่องคือไม่รู้จักอิ่ม
ไม่รู้จักเต็ม ไม่รู้จักพอ เพราะใจตกเป็นทาสของตนหา

ความโลภจึงเป็นตัวการในการทำลายเศรษฐกิจส่วน
ครอบครัวและส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างสรรค์
พัฒนาให้เศรษฐกิจของครอบครัว ส่วนรวม ประเทศชาติ
มีการพัฒนาก้าวหน้าสามารถแข่งขันกับประเทศต่างๆ นำพา
ชาติบ้านเมืองฝ่าฟันกระแสโลกาภิวัตน์ไปได้

อาการของความโลภที่จัดว่ารุนแรง คือการต่อสู้แย่ง
เพื่อให้ตนได้ ตนมี ตนเป็น จนถึงมีพฤติกรรมที่เรียกว่า

**ใครยอมเข้าอยู่ ใครขวางเข้าตาย หรือ ผลประโยชน์ขัดกัน
ก็บรรัลย์ ตายเสียได้ข้างหนึ่งจึงจะดี**

ผลที่เกิดแก่ตนและสังคมคือทำตนเองให้เดือดร้อน
ทำคนอื่นให้เดือดร้อน และกระจายออกไป เป็นอาชญากรรม
จนถึงศึกสงคราม พึ่งสังเกตสงครามทั้งหลายในโลกจะมีราคา
โลกะ โมหะเป็นตัวหลัก เมื่อไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ
ก็เกิดโทสะ อากาการของสงครามที่ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ
ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน ล่วงละเมิดในทางเพศ ต่างฝ่าย
ต่างโกหกอันเป็นการเอาดีใส่ตัวเอาชั่วใส่คนอื่นอย่างนี้
เสมอมาและตลอดไป ความโลภที่ควบคุมได้จึงลดปัญหา
เศรษฐกิจลงไปได้

๓. **โทสะ** คือโทสะ ความโกรธ ความประทุษร้าย
สืบเนื่องมาจากความไม่พอใจ ไม่ยินดี แสดงอาการรุนแรงจน
มีการประทุษร้ายทำลายล้างกัน แต่หากมีการควบคุมอาการ
ของโทสะให้ลดความรุนแรงลงพอสมควร แสดงว่าลดความ
เข้มข้นลงมา มีลักษณะค่อนข้างไปทางพุทธิจิต มีความรวดเร็ว
ฉับไว กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด กล้าตัดสินใจ มีความเชื่อมั่น
ในตนเองสูง โทสะที่ควบคุมได้จึงกลายเป็นความเหมาะสม
ในการทำหน้าที่บริหารปกครอง เพราะในการปกครอง ต้อง
การความเชื่อมั่น ความกล้าหาญ ความฉับไว มีวิสัยทัศน์
มีวิจารณ์ญาณ เห็นการณ์ได้ไกล พึ่งสังเกตตัวอย่าง

แก่ความเป็นเพื่อนใจของกันและกัน อากาที่ปรากฏทั้งหมด
ในความเป็นจริงราคะมีอาการเด่น แต่ลดลงมาจนอยู่ในจุดที่
๓ จัดว่าอยู่ดีมีศีลธรรม หากคนทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมในลักษณะ
นี้ทั้งคู่ก็กลายเป็นสามีเทพบุตร ภรรยาเทพธิดา บ้านเป็น
สวรรค์วิมาน

ดังนั้น การครองเรือนที่เป็นการครองสุขคือทุกฝ่ายต้อง
ควบคุมราคะให้ได้ อย่างน้อยระดับของการงดเว้นจากการ
ประพฤตินิดในทางเพศ แผลงนี้คือ การบริหารการจัดการ
สถาบันครอบครัวให้ปกติสุขขึ้นไปตามลำดับ

๒. โลกะ ความโลภ ความอยากได้ อยากมี อยาก
เป็น อันเป็นธรรมชาติของสัตว์โลกชั้นกามาวจรภูมิที่
พระพุทธเจ้า ทรงแสดงว่ามีความพร่องคือไม่รู้จักอิม
ไม่รู้จักเต็ม ไม่รู้จักพอ เพราะใจตกเป็นทาสของตนหา

ความโลภจึงเป็นตัวการในการทำลายเศรษฐกิจส่วน
ครอบครัวและส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างสรรค์
พัฒนาให้เศรษฐกิจของครอบครัว ส่วนรวม ประเทศชาติ
มีการพัฒนาก้าวหน้าสามารถแข่งขันกับประเทศต่างๆ นำพา
ชาติบ้านเมืองฝ่าฟันกระแสโลกาภิวัตน์ไปได้

อาการของความโลภที่จัดว่ารุนแรง คือการต่อสู้แย่ง
เพื่อให้ตนได้ ตนมี ตนเป็น จนถึงมีพฤติกรรมที่เรียกว่า

ใครยอมฆ่าอยู่ ใครขวางฆ่าตาย หรือ ผลประโยชน์ขัดกัน
ก็บรลัย ตายเสียได้ข้างหนึ่งจึงจะดี

ผลที่เกิดแก่ตนและสังคมคือทำตนเองให้เดือดร้อน
ทำคนอื่นให้เดือดร้อน และกระจายออกไป เป็นอาชญากรรม
จนถึงศึกสงคราม พึงสังเกตสงครามทั้งหลายในโลกจะมีรากะ
โลกะ โมหะเป็นตัวหลัก เมื่อไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ
ก็เกิดโทสะ อากาของสงครามที่ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ
ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน ล่วงละเมิดในทางเพศ ต่างฝ่าย
ต่างโกหกอันเป็นการเอาดีใส่ตัวเอาชั่วใส่คนอื่นอย่างนี้
เสมอมาและตลอดไป ความโลภที่ควบคุมได้จึงลดปัญหา
เศรษฐกิจลงไปได้

๓. โทสะคือ โทสะ ความโกรธ ความประทุษร้าย
สืบเนื่องมาจากความไม่พอใจ ไม่ยินดี แสดงอาการรุนแรงจน
มีการประทุษร้ายทำลายล้างกัน แต่หากมีการควบคุมอาการ
ของโทสะให้ลดความรุนแรงลงพอสมควร แสดงว่าลดความ
เข้มข้นลงมา มีลักษณะค่อนข้างไปทางพุทธิจิต มีความรวดเร็ว
ฉับไว กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด กล้าตัดสินใจ มีความเชื่อมั่น
ในตนเองสูง โทสะที่ควบคุมได้จึงกลายเป็นความเหมาะสม
ในการทำหน้าที่บริหารปกครอง เพราะในการปกครอง ต้อง
การความเชื่อมั่น ความกล้าหาญ ความฉับไว มีวิสัยทัศน์
มีวิจารณ์ญาณ เห็นการณ์ได้ไกล พึงสังเกตตัวอย่าง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระเจ้าตากสินมหาราช
ในการปฏิบัติภารกิจกู้แผ่นดิน ที่ทรงทำด้วยความเชื่อมั่น
กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว จนสามารถนำชาติบ้านเมือง
รอดพ้นจากอำนาจของฝ่ายตรงกันข้ามได้

โทษะ ที่สามารถควบคุมได้จึงมีความเป็นรัฐศาสตร์
อันเป็นหลักการในการบริหารการจัดการระดับชาติบ้านเมือง
แต่ประเด็นสำคัญที่ควรตระหนักคือต้องกำกับควบคุมโทษะได้

๔. **โมหะ** ความหลง ความเขลา ไม่รู้จัก เป็นเหตุ
ให้จิตหมุนไปสู่อำนาจของความกำหนัดทางเพศ ความโลภ
ความโกรธ อีกด้านหนึ่งของโมหะคือปัญญา

ดังนั้น เมื่อความเข้มข้นของโมหะลดลงๆ อาการโทษะ
จางคลายลง ก็เลสประเภทอื่นๆ ก็จะลดลงตามไป ในความ
เป็นสังคมนั้น กอปรด้วยขนบ ธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม
จารีต แบบแผน ระดับความเชื่อบางประการ หากเรา
วิเคราะห์ดูจะพบว่ามีอาการของโมหะ คือความขาด เหตุผล
ไม่อาจให้คำตอบในเรื่องนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน แต่มีความ
จำเป็นต้องมี เพราะกลายเป็นจุดยึดเหนี่ยวใจของคนในสังคม
ไว้ด้วยระบบความเชื่อในกรณีนั้นๆ

ดังนั้น องค์ประกอบร่วมทางสังคมจึงอาจสรุปเป็น
สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง ขนบธรรมเนียม
วัฒนธรรม ทุกส่วนขององค์ประกอบทางสังคม ในใจของคน

แต่ละคนมีไฟคือ รากะ โลกะ โทสะ โมหะอยู่ หากสามารถ
กำกับควบคุมกิเลสไว้ให้สามารถครองชีวิตระดับศีลธรรมจรรยา
ได้เท่านั้น ปัญหาของสถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง
วัฒนธรรมก็จะเบาลง เพราะงานระดับบริหารของชาวโลกนั้น
ทำได้เพียงการ

บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้แก่คนในความรับผิดชอบ
ของตนให้ได้มากเท่านั้น แม้หลักธรรมในทางศาสนาก็ทำหน้าที่
ได้เพียงการชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้อุชฌายะ ศาสนาดี ให้เท่านั้น
ที่สำคัญคือผลในระดับต่างๆ อยู่ที่ การศึกษา การปฏิบัติด้วย
การลดความชั่ว เพิ่มความดีของคนแต่ละคนเป็นประการ
สำคัญ

ดังนั้น การบริหาร การจัดการองค์กรทุกระดับ เป็นเรื่อง
ของคนกับคน โดยมีหลักการวิธีการในการบริหารการจัดการ
เป็นจุดยึดเหนี่ยวร่วมกัน มุ่งมั่นไปสู่ผลประโยชน์สุขร่วมกัน
อย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรมเป็นเป้าหมาย

เพื่อพิสูจน์ ทดสอบความเข้าใจในหลักธรรม ที่ปรากฏ
ในใจคนแล้วสะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมระยะสั้นๆ และช่วง
ยาวๆ ที่ตามปกติแล้วท่านสอนให้ตรวจสอบจากจิตตนเอง
แต่ในที่นี้ให้ทดลองมองจากวิถีชีวิตของสามเณร ๔ คู่
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย คือ

๑. สามียักษ์ ภรรยายักษ์ฉิณี
๒. สามียักษ์ ภรรยาเทพธิดา
๓. สามีเทพบุตร ภรรยายักษ์ฉิณี
๔. สามีเทพบุตร ภรรยาเป็นเทพธิดา

คู่ครองทั้ง ๔ คู่นี้เป็นอาการของอะไร ผลปรากฏในครอบครัวเป็นต้นเป็นอย่างไร มีจุดหมายปลายทางของสถาบันครอบครัวเป็นต้นอย่างไร?

“ผู้มีปัญญาอยู่ครอบครัวเรือน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก”

เป็นภาพสะท้อนจากอะไร?

ใครตรงกันข้ามกับเขา คล้ายคลึงกับเขา และผูกพันกับเขา และเรา เหมือนกันหรือต่างกับเขา ในกรณีใดบ้าง?